

Jaarverslag 2020

Inhoud

	47	ABP in een oogopslag Profiel 5 Voorwoord van de bestuursvoorzitter 6 Kerncijfers 9 Meerjarenoverzicht 10 Over dit verslag 13	4	Jaarrekening Enkelvoudige jaarrekening 143 Geconsolideerde jaarrekening 210	142
	53	Bestuursverslag Trends en ontwikkelingen 17 Hoe ABP waarde toevoegt 22 Wat onze belanghebbenden belangrijk vinden 25 Strategie en voortgang 29 Onze financiële positie 33 Resultaten 2020 - deelnemers 37 Resultaten 2020 - werkgevers 48 Resultaten 2020 - overige belanghebbenden 54 Beleggen met langetermijnhorizon 60 Uitvoeringskosten 84 Risicomanagement 98 Governance 111	16	Overige gegevens Statutaire winstverdeling 244 Actuariële verklaring 245 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant 247 Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant 261	243
	59	Verantwoording en toezicht Verslag van de Raad van Toezicht 119 Verslag van het Verantwoordingsorgaan 130 Oordeel van het Verantwoordingsorgaan 136	118	Overige informatie Personalialia 266 Afkortingen en begrippen 272	265
	83				
	110				

ABP in een oogopslag

Profiel

ABP is het pensioenfonds voor circa 3,1 miljoen deelnemers en 3.557 werkgevers in de sectoren overheid en onderwijs, en voor een aantal zelfstandig aangesloten werkgevers. Het is onze opdracht om de pensioenregeling uit te voeren zoals die door de sociale partners in de Pensioenkamer is vastgesteld.

Samen bouwen aan goed pensioen, dat is de missie van ABP. We geloven in de kracht van samen risico's en geluk delen en samen schaalvoordelen benutten. Deelnemers en werkgevers leggen premie in, die wij professioneel beleggen op een duurzame en verantwoorde manier om kapitaal op te bouwen en te behouden.

Wij willen het pensioenfonds zijn waar deelnemers en werkgevers bij willen horen. Dat bereiken we door hen centraal te stellen in onze dienstverlening, door ons in te zetten voor een goed, persoonlijk pensioen in de toekomst en door pensioen als arbeidsvoorwaarde aantrekkelijk te houden.

Onze kernwaarden helpen ons om dat te bereiken:

- we zijn **betrokken** bij iedere deelnemer;
- we zijn de pensioendeskundigen voor deelnemer, werkgever en samenleving;
- we werken aan een **duurzaam** pensioen in een duurzame wereld.

Het (beschikbaar) vermogen van ABP bedroeg eind 2020 € 495,3 miljard. Het bestuursbureau, gevestigd in Heerlen en Amsterdam, telt ultimo 2020 41 medewerkers (40,4 fte). De operationele uitvoering van de pensioenregeling is uitbesteed aan APG.

Maak kennis met ABP Samen bouwen aan goed pensioen

3,1 miljoen
deelnemers

3.557
werkgevers

Kernwaarden

We zijn **betrokken** bij iedere deelnemer

We zijn de **pensioendeskundigen** voor deelnemer, werkgever en samenleving

We werken aan een **duurzaam pensioen** in een duurzame wereld

€ 495,3
miljard
beschikbaar
vermogen

41
medewerkers
ultimo jaar
(40,4 fte)

Een jaar met ongekende en onzekere omstandigheden

Met dit jaarverslag sluiten we een bijzonder jaar af. We kijken daarop terug en zetten de eerste stappen om te komen tot een geïntegreerd jaarverslag. Hierin willen we steeds duidelijker laten zien hoe we waarde creëren voor onze deelnemers en werkgevers, onze overige belanghebbenden en voor de samenleving als geheel.

De coronapandemie heeft onze samenleving hard geraakt, met grote uitdagingen voor onze deelnemers en werkgevers, privé en op het werk. Onze aandacht gaat uit naar ouderen, naar zorgprofessionals, naar mensen in cruciale beroepen. Maar ook naar ouders die thuis onderwijs gaven, met alle taken en verantwoordelijkheden daarnaast. Veel mensen kregen te maken met ziekte en sterfte in de directe omgeving. Wat eerder zeker was, werd onzeker.

Resultaten

Aan het begin van de pandemie verslechterde de financiële positie van ABP sterk, maar deze herstelde zich weer iets in het najaar. Als bestuur hebben we gedurende het jaar intensief gesproken over deze ontwikkelingen, ook met ons Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht. Door de economische onrust was in eerste instantie de impact op de beleggingsrendementen en pensioenverplichtingen groot. Uiteindelijk konden we het jaar afsluiten met een beleggingsrendement van 6,6% en een dekkingsgraad van 93,5%. We hebben besloten gebruik te maken van de vrijstellingsregeling van minister Koolmees, waardoor in 2021 de pensioenen niet hoeven te worden verlaagd. Voor volgende jaren blijft de kans op verlaging wel reëel.

In het voorjaar hebben we opnieuw de financiële opzet van het fonds geëvalueerd. Sinds 2019 houden we rekening met een lager verwacht rendement. Dat leidt tot een hogere premie. Daarbij hebben we geconstateerd dat het huidige pensioencontract niet houdbaar is. We kunnen de pensioenen al jaren niet verhogen met de prijsinflatie – dat is onze ambitie – en het is niet realistisch dat we de opgelopen achterstand kunnen inlopen. Met de Pensioenkamer bespreken we wat dit betekent voor de verwachting van onze deelnemers, ook met het oog op de overgang naar het nieuwe pensioencontract.

Naar een nieuw pensioencontract

2020 was het jaar waarin de uitwerking van het Pensioenakkoord bekend werd. Het is de basis voor een toekomstbestendig pensioen voor onze deelnemers en werkgevers. Maar het is nog een lange weg naar 2026, wanneer het nieuwe pensioencontract wordt ingevoerd. We denken en rekenen mee aan de uitwerking waar de demissionaire minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid samen met sociale partners aan werkt. Altijd vanuit het belang van onze deelnemers. Zo willen we dat de overgangsregels tot 2026 erop zijn gericht onnodige verlaging van pensioen te voorkomen. We hopen dat de minister op korte termijn hierover helderheid kan bieden. Samen met de Pensioenkamer en APG zijn we gestart met de uitwerking van de nieuwe ABP-pensioenregeling en de voorbereiding van de transitie.

Deelnemers en werkgevers centraal

Samen bouwen aan goed pensioen was ook in 2020 de missie waar we ons als bestuur onveranderd voor hebben ingezet. Want als pensioenfondsen bouwen we aan goed pensioen waar deelnemers van kunnen genieten in een leefbare wereld. Dat bouwen doen we niet alleen: dat laten we zien op de pagina's waarop belanghebbenden persoonlijk vertellen over hoe zij 'samen bouwen' zien. In 2020 hebben we mooie stappen gezet in de verbetering van de dienstverlening door APG, zoals de introductie van een nieuw, transparant en vooral sneller klachtenproces. Ook hebben we de toekenning van ons nabestaanden-pensioen verbeterd en vereenvoudigd. Tegelijkertijd zijn we ons ervan bewust dat er nog veel werk te verzetten is. APG is een programma gestart voor het grondig nalopen en waar nodig corrigeren van alle gegevens van onze deelnemers. Dit verbetertraject verloopt niet altijd goed en dat betreuren we. Een in het oog springend voorbeeld in 2020 was het thema samenvallende diensttijd. Een vernieuwde aanpak en meer inzet bij APG moeten ertoe leiden dat dit soort knelpunten voor 1 januari 2023 is opgelost.

Duurzaam en verantwoord beleggen

In het verslagjaar zijn we gestart met de invoering van ons vernieuwde beleid Duurzaam en Verantwoord Beleggen. Daarin staan 3 transities centraal: een klimaat-neutrale samenleving in 2050 met concrete doelen voor 2025, het behoud van natuurlijke grondstoffen en anders omgaan met natuurlijke hulpbronnen, en de digitalisering van de samenleving. Door VBDO werden we voor het derde jaar op rij uitgeroepen tot het meest duurzaam beleggende pensioenfonds. Het blijft een grote uitdaging om de concrete resultaten van ons beleid over het voetlicht te brengen.

Het bestuur

In de tweede helft van 2020 hebben we als bestuur gesproken over de groeiende uitdagingen waar ABP voor staat. De besturing van het fonds moet goed en toekomstbestendig worden ingericht. Daarom zijn we een verkenning gestart naar een eigen invulling van het omgekeerd gemengde bestuursmodel. In de zomer van 2021 verwachten we te besluiten of we overgaan naar dit model.

In september 2020 hebben we afscheid genomen van ons eminente bestuurslid Carel van Eijkelenburg. Helaas is Carel begin 2021 overleden. We bewaren goede herinneringen aan zijn altijd betrokken en professionele bijdrage als lid van ons bestuur. In 2020 heeft vicevoorzitter José Meijer ABP verlaten. Zij wist op een persoonlijke manier haar bestuurlijke verantwoordelijkheid in te vullen met oog voor sociale partners en deelnemers. Daarnaast heeft Geraldine Leegwater afscheid genomen vanwege het aanvaarden van een functie elders. Zij heeft deskundig en gedegen haar rol als voorzitter van de beleggingscommissie uitgevoerd. In 2020 heeft Wimar Bolhuis als trainee met een verfrissende inbreng een jaar deel uitgemaakt van het bestuur, en in september 2020 is Menno Snel toegetreden als nieuw bestuurslid.

Woord van dank

Graag wil ik namens het bestuur onze deelnemers en werkgevers bedanken voor hun betrokken en soms kritische reacties. We realiseren ons dat er nog veel inzet nodig is om samen te bouwen aan een goed pensioen, dat kan rekenen op vertrouwen van onze deelnemers en werkgevers. Ook dank ik graag ons Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht voor hun inbreng, advies en goede raad. En natuurlijk ook de medewerkers van ABP en APG. Dankzij ieders inzet en flexibiliteit is de omschakeling in het voorjaar naar digitale (samen)werking en dienstverlening soepel verlopen, inclusief het uitkeren van pensioenen. Voor velen van jullie was het werken vanuit huis een grote uitdaging, met soms lastig balanceren tussen werk en privé. Veel dank voor jullie inzet.

Corien Wortmann-Kool
Bestuursvoorzitter

Kerncijfers 2020

Actieve deelnemers
1.178.215

+ 2,4%

Premiebijdragen
11.741
(€ miljoen)

+ 6,3%

Dekkingsgraad
93,5%
2019: 97,8%

Gewezen deelnemers
930.241

- 2,6%

Uitkeringen
12.382
(€ miljoen)

+ 6,8%

Beleidsdekkingsgraad
87,6%
2019: 95,8%

Pensioengerechtigden
943.318

+ 3,6%

Voorziening voor
pensioenverplichtingen
529.865
(€ miljoen)

+ 11,2%

Rekenrente
0,19%
2019: 0,74%

Aangesloten werkgevers
3.557

- 1,0%

Beschikbaar vermogen*
495.335
(€ miljoen)

+ 6,4%

Rendement totaal
6,6%
2019: 16,8%

Prestaties 2020 en doelstellingen 2025

Duurzaam en verantwoord beleggen

Bijdrage aan SDG's
Doel 2025 **16,4%**
Doel 2025 **20%**

Belegd in SDG 7
Betaalbare en
duurzame energie **€ 13,8 miljard**
Doel 2025 **€ 15 miljard**

CO₂-voetafdruk aandelen-
portefeuille t.o.v. 2015 **-40%**
Doel 2025 **-40%**

NPS Deelnemers

-28
Doel 2021: > 0

Werkgevers

+17
Doel 2021: +25

Verhogen Ambitie

2020 **0,71%** 2019 **2,84%**

Realisatie 2020 **0%** 2019 **0%**

* Belegd vermogen minus onttrekkingen

Meerjarenoverzicht

	2020	2019	2018	2017	2016
Beschikbaar vermogen (A) (in € mln)	495.335	465.619	398.971	408.838	381.816
Ouderdoms- en nabestaandenpensioen	527.935	473.558	409.486	390.145	393.278
Arbeidsongeschiktheidspensioen	1.832	2.664	1.414	1.397	1.462
Voorziening voor risico deelnemers	98	108	108	110	299
Voorziening voor pensioenverplichtingen (B) (in € mln)	529.865	476.330	411.008	391.652	395.039
Algemene reserve (C=A-B) (in € mln)	-34.530	-10.711	-12.037	17.186	-13.223
Dekkingsgraad (A/B) (in %)	93,5	97,8	97,1	104,4	96,7
Rekenrente ultimo (in %) [1]	0,19	0,74	1,39	1,48	1,32
Beleidsdekkingsgraad (in %)	87,6	95,8	103,8	101,5	91,7
Minimaal vereist eigen vermogen (+ 100 - in %)	104,2	104,2	104,2	104,2	104,2
Vereist eigen vermogen (+ 100 - in %)	125,8	126,7	128,2	128,2	127,8
Reële dekkingsgraad (in %)	72,1	77,5	84,9	82,8	75,5
Toekomstbestendige indexatie dekkingsgraad (in %) [2]	121,4	123,6	122,2	122,6	121,5
Premiebijdragen na aftrek kosten (in € mln)	11.741	11.041	10.267	9.064	7.765
Uitkeringen (in € mln)	12.382	11.597	11.110	10.699	10.296

[1] Op basis van de rentetermijnstructuur, zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank

[2] Hierbij is uitgegaan van de per 1 januari 2016 gewijzigde ambitie cf. de prijsontwikkeling

	2020	2019	2018	2017	2016
Aantallen (eindstanden)					
Actieve deelnemers	1.178.215	1.150.592	1.128.671	1.111.106	1.104.792
Gewezen deelnemers	930.241	954.702	952.476	946.097	933.126
Pensioengerechtigden	943.318	910.741	886.529	868.454	850.385
Totaal	3.051.774	3.016.035	2.967.676	2.925.657	2.888.303
Aangesloten (sub)werkgevers	3.557	3.593	3.643	3.691	3.716
Medewerkers in dienst bij ABP (gemiddeld)	43	43	42	43	37
In dienst bij geconsolideerde deelnemingen	3.013	2.939	3.152	3.186	3.221
Overige gegevens					
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen in %	22,4	22,9	21,9	21,1	17,8
Premie- en (herstel) opslagen, percentage	2,5	2,0	1,0	-	1,0
Premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen, gemiddeld in %	0,8	0,5	0,5	0,4	0,4
Prijswontwikkeling (in %)	0,71	2,84	2,08	1,38	0,19
Besluit indexatie in het komend jaar (in %)	0	0	0	0	0
Cumulatieve indexatieachterstand (in %) [3]	19,95	19,11	15,82	13,46	11,91

	2020	2019	2018	2017	2016
Beleggingskosten in % (excl transactiekosten van 0,12% in 2020)	0,66	0,57	0,60	0,65	0,61
Kostprijs van pensioenbeheer per deelnemer in €	67	68	72	76	79
Servicescore, CEM-definitie; max. = 100 [4]	[5]	87	86	91	86
Net Promotor Score pensioen (NPS) [6]					
- Nieuwe deelnemer worden	-19,7	-32,3	n.v.t	n.v.t	n.v.t
- Met pensioen gaan	8,5	5,6	n.v.t	n.v.t	n.v.t
Z-score	1,1	-1,0	0,7	0,9	0,5
Performancetoets (norm: > 0)	2,2	2,4	3,5	3,8	4,0
Rendement totaal (= direct + indirect) in %	6,6	16,8	-2,3	7,6	9,5
Totaal rendement 3-jaarsgemiddelde in %	6,8	7,1	4,8	6,5	8,8
Totaal rendement 5-jaarsgemiddelde in %	7,5	6,7	6,2	8	9,2
Totaal rendement 10-jaarsgemiddelde in %	7,7	8,4	8,7	6,5	6,1
Totaal rendement 15-jaarsgemiddelde in %	6,6	7,0	6,6	7,6	6,5

[3] berekend vanaf de invoering van de middelloonregeling (2003)

[4] cijfers voor de periode 2014-2017 met terugwerkende kracht aangepast wegens wijziging berekeningsmethodiek CEM.

[5] de servicescore 2020 is pas na publicatie van het jaarverslag beschikbaar.

[6] met ingang van 2019 wordt de klanttevredenheid via NPS scores gemeten

Over dit verslag

Met het jaarverslag 2020 zet ABP de eerste stappen om te komen tot een volledig geïntegreerd jaarverslag. We willen zo duidelijker laten zien hoe we waarde creëren voor onze belanghebbenden, financieel en maatschappelijk.

Daarbij houden we rekening met wat onze deelnemers, werkgevers en andere belanghebbenden belangrijk vinden.

In dit verslag is ons reguliere jaarverslag gecombineerd met het verslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen. We rapporteren over financiële resultaten en ontwikkelingen, en over resultaten en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ook laten we zien hoe ABP waarde toevoegt, vooral voor deelnemers en werkgevers: als primaire belanghebbenden staan zij centraal in alles wat wij doen.

Het overgaan naar geïntegreerde verslaggeving is een groeipad voor ABP. We willen het geïntegreerd rapporteren en geïntegreerd denken stap voor stap en met beleid verankeren in de organisatie. Zo willen we de komende jaren komen tot een volwaardig geïntegreerd jaarverslag. Daarbij volgen we waar mogelijk het veelgebruikte internationale raamwerk voor geïntegreerde verslaggeving van de International Integrated Reporting Council (IIRC).

Wij presenteren in dit verslag voor het eerst een waardecreatiemodel. Daarin laten we zien hoe wij de verschillende vormen van kapitaal en kennis inzetten om onze doelstellingen te bereiken en hoe we met onze kernactiviteiten waarde proberen toe te voegen. Uiteindelijk resulteert dat in de impact die ABP heeft op belanghebbenden en op de maatschappij. Ook dit waardecreatiemodel is gebaseerd op de hoofdlijnen van het raamwerk van de IIRC.

Omdat we dit jaar ook voor het eerst geen apart jaarverslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen uitbrengen, hebben we het gedeelte over duurzaam en verantwoord beleggen in dit verslag bewust vrij uitgebreid gehouden. We vinden het namelijk belangrijk dat onze belanghebbenden de informatie krijgen die zij van ons verwachten. Voor aanvullende informatie over duurzaam en verantwoord beleggen geven we duidelijk aan waar lezers die kunnen vinden, bijvoorbeeld op onze website.

Materialiteitsbepaling

In het Integrated Reporting (IR)-raamwerk en de richtlijnen (Standards) van de GRI staat het materialiteitsprincipe centraal. Dit wil zeggen dat aan de hand van een gestructureerde dialoog met en/of uitvraag onder belanghebbenden wordt bepaald welke onderwerpen zij belangrijk vinden om over te lezen en welke voor ABP belangrijk zijn om over te rapporteren. ABP heeft in het verslagjaar geen uitgebreide dialoog en/of uitvraag onder belanghebbenden uitgevoerd. Wel hebben we een aantal bronnen onderzocht om te komen tot een beperkte lijst van onderwerpen die in het verslagjaar voor onze belanghebbenden relevant waren. In 2021 gaan we een uitgebreide materialiteitsanalyse uitvoeren.

Reikwijdte en afbakening van het verslag

Het verslag beslaat het boekjaar 2020 van Stichting ABP, dat loopt van 1 januari 2020 tot en met 31 december 2020. ABP presenteert de enkelvoudige jaarrekening vóór de geconsolideerde jaarrekening, wat niet gebruikelijk is. We doen dit omdat de enkelvoudige jaarrekening het beste inzicht geeft in de financiële positie van ABP en het beste aansluit bij de in het bestuursverslag opgenomen beleidsmatige informatie en bij andere externe publicaties.

In de geconsolideerde jaarrekening wordt gerapporteerd over kapitaalbelangen in entiteiten waarin overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend over het bestuur en het financiële beleid, zoals over APG.

Verslaggevingsrichtlijnen

Het jaarverslag bestaat uit het bestuursverslag, het verslag van de Raad van Toezicht, het verslag en het oordeel van het Verantwoordingsorgaan en de jaarrekening. De jaarrekening 2020 is opgesteld op basis van de in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals opgenomen in Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving.

ABP rapporteert in dit verslag ook over materiële en maatschappelijk relevante onderwerpen zoals governance, de rol van ABP in de maatschappij en de manier waarop ABP duurzaam en verantwoord belegt. We volgen de wettelijke richtlijnen zoals de Code Pensioenfondsen en de Pensioenwet. Daarnaast gebruiken we de volgende verslaggevingsrichtlijnen:

- de IR-principes van de IIRC* volgen we op hoofdlijnen: focus op strategie en toekomst, creëren van samenhang tussen de verschillende onderdelen in het verslag, stakeholders en stakeholderdialoog, materialiteit, beknoptheid, betrouwbaarheid en volledigheid, en consistentie en vergelijkbaarheid;
- GRI Standards: ABP spiegelt haar duurzaamheidsverslaggeving aan de richtlijnen van het Global Reporting Initiative (GRI), voor zover relevant. We passen deze standaard indirect toe.

Assurance niet-financiële informatie

De niet-financiële informatie die wij voorheen presenteerden in ons Verslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen, is onderwerp van de assurance-controle door de onafhankelijke accountant. De accountant heeft assurance afgegeven op de onderdelen Beleggen in Nederland (pagina 66) en Duurzaam en Verantwoord Beleggen 2020 (pagina 68 - 83). Onze ambitie is om de scope van de assurance over de niet-financiële informatie de komende jaren verder uit te breiden.

Aanvullende informatie

Aanvullende informatie over Duurzaam en Verantwoord Beleggen vindt u op [onze website](#).

Reacties op het verslag

Heeft u vragen of opmerkingen over ons verslag, dan ontvangen wij die graag van u. U kunt ons mailen via jaarverslag@abp.nl.

** Eind 2020 is bekend geworden dat de IIRC en de SASB gaan fuseren in de Value Reporting Foundation. Wij volgen deze ontwikkelingen.*

Bestuursverslag

Onze omgeving in 2020

Voor de pensioensector was 2020 een jaar waarin er veel gebeurde. In dit hoofdstuk geven we eerst een overzicht van de meerjarige trends. Daarna schetsen we de ontwikkelingen in het verslagjaar die deelnemers en werkgevers hebben geraakt.

Wat gebeurt er in de wereld om ons heen?

We stellen onze deelnemers en werkgevers centraal en proberen onze rol als grootste pensioenfonds van Nederland zo goed mogelijk te vervullen. Om dat te kunnen doen, is het belangrijk dat we weten wat er speelt om ons heen. In de figuur hieronder laten we zien welke meerjarige trends en veranderingen op de een of andere manier onze missie raken: samen bouwen aan goed pensioen.

Op de pagina's hierna lichten we kort de ontwikkelingen toe die in 2020 belangrijk waren voor deelnemers, werkgevers en het pensioenfonds. In de rest van het bestuursverslag lichten we toe hoe ABP hiermee is omgegaan.

Meerjarige trends

demografie

nieuw pensioencontract

arbeidsmarkt

duurzaamheid klimaatverandering

technologie

complexiteit, regelgeving en toezicht

verschuiving economische machten

Samen bouwen aan goed pensioen, nu en in de toekomst

digitale veiligheid en privacy

lage rentestand

Europeanisering

transparantie

consolidatie pensioenmarkt

internationalisering

beschikbare informatie

FinTech

financiële verantwoordelijkheid

klantgerichtheid

Ontwikkelingen in 2020

Coronacrisis raakt deelnemers, financiële markten en pensioenfondsen

De coronapandemie heeft onze samenleving hard geraakt. Al onze deelnemers en werkgevers hebben hiermee te maken gehad, zowel zakelijk als privé. Onze organisatie en die van onze uitvoerder APG moesten in korte tijd omschakelen op digitaal (samen)werken. Dit had grote impact, maar de omschakeling is soepel verlopen. Ook voor functies waarvan we aanvankelijk dachten dat die lastiger vanuit huis te doen zouden zijn, zoals bij beleggen. Onze IT-systemen zijn robuust gebleken; IT blijft een belangrijke focus van het bestuur.

ABP en APG sturen al jaren op het optimaal inzetten van nieuwe technologie, digitale veiligheid staat daarbij voorop.

De coronacrisis had ook impact op de financiële markten. Beurskoersen gingen naar beneden bij het begin van de coronacrisis. Maar deze daling duurde niet lang. Dat kwam vooral doordat overheden wereldwijd met steunprogramma's kwamen en de centrale banken hun beleid verruimden. Vanaf het moment dat de coronavaccins bleken te werken, stegen de koersen op de aandelenmarkten. Aan het einde van het jaar sloot de wereldwijde aandelenindex (gemeten in euro's) zo'n 5% hoger dan eind 2019. Vooral Amerikaanse aandelen, bedrijven die zich bezighouden met informatietechnologie en vastrentende waarden zoals obligaties deden het goed. Andere categorieën, zoals grondstoffen, vastgoed en Europese aandelen, herstelden zich moeizamer. Tegelijkertijd zagen we dat de rente sinds augustus alleen maar verder daalde. Vooral de extreem lage rente zorgde ervoor dat ABP 2020 eindigde met een lagere dekkingsgraad dan het jaar ervoor.

Steeds meer digitaal

Door de coronamaatregelen is online werken en leven nog gewoner geworden. ABP en APG sturen al jaren op het optimaal inzetten van nieuwe technologie om, nu en in de toekomst, onze werkgevers en deelnemers te bedienen met meer persoonlijke dienstverlening en transparantie over de uitvoering. Daarom investeren we in het verbeteren van data en systemen en in flexibele en moderne informatiesystemen. Digitale veiligheid staat daarbij voorop. In 2020 zagen we een groot aantal externe dreigingen en incidenten in de samenleving, zoals de blijvende toename van cyberaanvallen met IT-verstoringen en datalekken tot gevolg. ABP en APG houden de beveiliging en continuïteit van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerprocessen als een van de hoogste prioriteiten.

Groeiende onrust over pensioen

Een trend die al langer speelt, maar die in het verslagjaar door de coronacrisis werd versterkt, is het dalende vertrouwen in pensioen. Het maatschappelijk ongenoegen werd in 2020 duidelijker zichtbaar. Als grootste fonds met een sterke band met de overheid en politiek heeft ABP hier volop mee te maken. Dit jaar kwamen deelnemers meer zelf in actie, vaak in kleine groep. Zij maakten onder meer hun onvrede en zorgen kenbaar over het feit dat de pensioenen al jaren niet verhoogd kunnen worden en dat de verwachting is dat dit de komende jaren ook niet mogelijk zal zijn.

In de Global Pension Index van Mercer wisselt Nederland al jaren stuivertje met Denemarken om de koppositie.

Er is boosheid over de steeds verder oplopende indexatieachterstand en de aanhoudende dreiging van pensioenverlaging. Ook het solidariteitsprincipe tussen oude en jonge deelnemers vertoont barsten. Jongere deelnemers plaatsen bijvoorbeeld serieuze vraagtekens of er straks voor hen nog voldoende in de pot zit. Ook dat komt het vertrouwen in het systeem niet ten goede. Het feit dat het zo lang heeft geduurd om te komen tot een pensioenakkoord draagt daar evenmin aan bij. Het was dit jaar voor het eerst dat er rechtszaken werden aangespannen tegen de staat en dat hiermee ook werd bedreigd richting ABP.

Akkoord nieuw pensioencontract

In 2020 is een akkoord bereikt over de hoofdlijnen van het nieuwe pensioencontract. ABP heeft hier samen met andere pensioenfondsen aan meegedacht en meegerekend. Daarbij hebben we niet alleen naar de technische kant gekeken, maar ook gelet op de begrijpelijkheid voor deelnemers. We zijn blij dat er een akkoord ligt, maar we zijn kritisch op de verdere uitwerking ervan, waarbij we de belangen van deelnemers centraal stellen. Zo vinden wij het belangrijk dat de overgang naar het nieuwe contract soepel verloopt, duidelijk uit te leggen is aan deelnemers en werkgevers en dat per 2026 alle opgebouwde rechten van onze deelnemers goed overgaan. De vernieuwing van het pensioencontract is volgens ons hard nodig. De arbeidsmarkt verandert en het nieuwe pensioencontract sluit daarbij aan. Ook gaat het pensioen straks logischer meebewegen met de economie. Wij zien dit als een kans om pensioen eerlijker en eenvoudiger te maken.

Overigens is het Nederlandse pensioenstelsel een van de betere in de wereld. In de Global Retirement Index 2020 van de Franse vermogensbeheerder Natixis Investment Managers staat Nederland op de vijfde plaats van landen met de hoogste pensioenzekerheid. Vorig jaar stond ons land op de tiende plek. In de Global Pension Index van Mercer wisselt Nederland al jaren stuivertje met Denemarken om de koppositie.

Klimaatverandering steeds duidelijker

Naast de coronacrisis zette in 2020 de wereldwijde klimaatverandering onverminderd door. Pensioenfondsen zoals ABP kunnen bijdragen aan een duurzame wereld. Door ons pensioenvermogen duurzaam te beleggen, werken we mee aan de versnelling van de overgang naar duurzame energie, aan de verbetering van het klimaat en aan het tegengaan van sociale ongelijkheid. Samen met bewustere keuzes van consumenten en bedrijven helpt dit om de internationale en nationale klimaatdoelen en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te behalen.

Na de uitzending van Omroep Max in oktober over 'Samenvallende Diensttijd' kregen wij meer dan 30.000 aanvragen van deelnemers binnen.

Loonruimte staat onder druk

In het verslagjaar was de discussie over de lonen in publieke sectoren actueel, in het bijzonder in de zorg. Sociale partners beslissen hierover aan de CAO-tafels. Zij zijn ook verantwoordelijk voor de inhoud van onze pensioenregeling. De pensioenpremie moet hoog genoeg zijn voor een goed pensioen. Doordat de pensioenpremie stijgt, wordt de ruimte voor loonsverhoging kleiner.

Media-aandacht en publieke opinie

In 2020 stonden publieke organisaties en vooral uitkeringsinstanties in de schijnwerpers. ABP verneemt van deelnemers en werkgevers wat er bij hen speelt, via het Verantwoordingsorgaan en onze eigen communicatiekanalen. Steeds vaker loopt dit ook via de media. Die publiciteit houdt ons scherp en heeft soms veel impact. Na de uitzending van Omroep Max in oktober over 'Samenvallende Diensttijd'* kregen wij meer dan 30.000 aanvragen van deelnemers binnen. Hoewel wij meteen intern hebben opgeschaald, moesten deze en andere deelnemers te lang wachten op meer duidelijkheid; de wachttijd liep op tot zo'n 9 maanden. Sinds eind 2020 zijn we de achterstanden aan het inlopen.

* ABP-gepensioneerden die vóór 1995 tegelijkertijd met hun partner pensioen hebben opgebouwd, kunnen recht hebben op een aanvulling op hun pensioen.

Onze maatschappelijke betekenis

In 2020 hebben we in beeld gebracht op welke manier ABP waarde toevoegt voor deelnemers, werkgevers en de maatschappij als geheel. Hiervoor gebruiken we het 'waardecreatiemodel', dat gebruikelijk is bij geïntegreerd verslagleggen. Het waardecreatiemodel nemen we dit jaar voor het eerst op in ons jaarverslag.

Van input naar impact

Het waardecreatiemodel van ABP laat zien welke beschikbare middelen (input) ABP heeft. De volgende stap is hoe wij die middelen zo goed mogelijk benutten in onze bedrijfsvoering. Het resultaat daarvan is de zogenoemde output, die in het bedrijfsleven meestal wordt uitgedrukt in cijfers. Maar voor ABP gaat het vooral om de maatschappelijke betekenis die dit resultaat heeft op langere termijn. Dit wordt ook wel impact genoemd. Het gaat dan om resultaten voor onze deelnemers en werkgevers, maar ook voor onze overige belanghebbenden en de maatschappij als geheel. De meeste impact heeft ABP op deelnemers door hun inzicht, overzicht en handelingsperspectief te geven. Zo zorgen wij ervoor dat zij meer grip hebben op hun financiële toekomst en daarmee een geruster gevoel krijgen. Daarnaast kunnen wij als grootste pensioenfonds van Nederland een verschil maken door het omvangrijke pensioenvermogen duurzaam en verantwoord te beleggen. Zo kunnen wij bijdragen aan belangrijke maatschappelijke en economische veranderingen, in Nederland en daarbuiten.

Wat is een waardecreatiemodel?

In 2013 heeft de International Integrated Reporting Council (IIRC) een raamwerk gelanceerd voor geïntegreerde verslaglegging. Deze manier van verslagleggen brengt financiële en niet-financiële gegevens samen in één verslag. Het geeft ook een completer beeld van alle prestaties, in samenhang met de langetermijnstrategie én in relatie tot de belanghebbenden.

Het waardecreatiemodel heeft hierin een belangrijke plaats. Dit model gaat uit van 6 kapitalen: financieel, geproduceerd, intellectueel, natuurlijk, sociaal & relationeel en menselijk kapitaal. Met het waardecreatiemodel kan een organisatie laten zien hoe zij deze kapitalen gebruikt om uiteindelijk waarde toe te voegen voor haar belanghebbenden en de maatschappij.

Wij willen laten zien hoe wij waarde toevoegen voor onze belanghebbenden en de maatschappij.

Input

Financieel kapitaal

Beginstand beschikbaar vermogen

€ 465,6 miljard

Ingelegde premies 2020

€ 11,7 miljard

Menselijk en intellectueel kapitaal

Grootste pensioenfonds van Nederland

Bijna 100 jaar ervaring

Sociaal en relationeel kapitaal

3.557

werkgevers

3,1 miljoen

deelnemers

Relaties met overheid, onderwijs, sociale partners, brancheorganisaties, toezichthouders, bonden en werkgeversorganisaties

Strategie en uitvoering

Samen bouwen aan goed pensioen

Deelnemersgericht pensioenbeheer

Optimaal rendement met duurzaam en verantwoord beleggen

Goed pensioenstelsel

Pensioeninnovatie

APG is onze uitvoeringsorganisatie

Uitvoeringskosten pensioenbeheer per deelnemer **€ 67**

Kosten vermogensbeheer **0,78% van het belegd vermogen**

Output

Deelnemers centraal

Betaalde pensioenen € 12,4 miljard

Pensioengerechtigden 943.318

Dekkingsgraad **93,5%**

Aantal deelnemers-contacten **408.317**

Aantal klachten **804**

Aantal beroepschriften **37**

Onze resultaten

Eindstand beschikbaar vermogen **€ 495,3 miljard**

Jaarrendement 2020 **6,6%**

Vijfjaarsrendement **7,5%**

Pensioenen in 2020 niet verhoogd met inflatie van 0,71%

Kans op verlaging pensioenen is reëel

Maatschappelijke outcome en impact

Waardering

NPS deelnemers **-28**

CES-score deelnemers **72**

NPS werkgevers **+17**

CES-score werkgevers **90**

Reputatie bij belanghebbenden **6,7**

Draagvlak deelnemers duurzaam en verantwoord beleggen **6,1**

Duurzame en verantwoorde toekomst

Focus op

Klimaatverandering en energietransitie

Behoud van natuurlijke grondstoffen

Digitalisering van de samenleving

Gerust gevoel over de toekomst

Gemiddelde netto pensioenuitkering in 2020 **€ 10.008**

697.167 gepensioneerden

205.614 nabestaanden

40.537 arbeidsongeschikten

Duurzame en leefbare wereld

Bijdrage aan SDG's 16,4% van onze beleggingen

Belegd in SDG 7 Betaalbare en duurzame energie **€ 13,8 miljard**

40% Reductie CO₂-voetafdruk

Respect voor mensenrechten

Belangrijke thema's voor onze belanghebbenden

Geïntegreerd verslagleggen betekent ook dat je als organisatie uitgaat van wat belanghebbenden aangeven belangrijk te vinden. Omdat wij dit jaar de eerste stap zetten naar deze vorm van rapporteren, hebben we bestaande onderzoeken gebruikt om die onderwerpen te inventariseren. Dit hoofdstuk geeft weer wat we hebben gedaan en tot welke lijst onderwerpen dat heeft geleid.

Wie zijn onze belanghebbenden?

Deelnemers en werkgevers zijn de belanghebbenden op wie wij ons vooral richten: zij staan centraal in alles wat wij doen. Daarnaast heeft ABP nog meer belanghebbenden.

Goede dienstverlening

Primaire ABP doelgroepen

- Actieve deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden
- Werkgevers

Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde

Sociale partners

- Pensioenkamer
- SOD
- SCO
- ZPW, KS
- Sectorwerkgevers
- Sectorale vakbonden

Goed pensioen voor de toekomst

- Pensioensector
- Werknemer- en werkgeverorganisaties
- Belangenorganisaties
- Overheid, SER, STAR
- Politiek in Den Haag en Brussel
- Media
- Deskundigen en wetenschap
- NGO's

Solide fundament

Interne belanghebbenden

- Verantwoordingsorgaan
- Raad van toezicht
- Medewerkers ABP en APG

Toezichthouders

- DNB
- AFM
- EIOPA, ACM

Belangrijkste onderwerpen

Op basis van geanalyseerde bronnen hebben we de belangrijkste onderwerpen bepaald, voor alle belanghebbenden samen. We hebben die onderwerpen gekozen die in de onderzochte bronnen het vaakst terugkomen.

De uitkomst

De **financiële positie** en situatie van het pensioenfonds ABP zoals de dekkingsgraden, verlagen en verhogen (indexatie), premieontwikkeling, het rentebeleid en de economische ontwikkelingen en gevolgen COVID-19. Specifieke onderwerpen zoals rekenrenteproblematiek, renteafdekking en de greep uit de kas.

Het nieuwe **pensioenstelsel** en het nieuwe pensioencontract. Onderwerpen daarbinnen zijn de uitwerking van het akkoord, deelnemerscommunicatie over stelselwijziging, technische onderwerpen als invaren, het financieel toetsingskader en de rekenrente.

Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid, in relatie tot specifieke beleggingsonderwerpen zoals fossiele grondstoffen, rendement in relatie tot de wereldwijde pandemie, rendement en risico door onder andere klimaat, milieu en energietransitie, beleggingskeuzes en specifieke thematische onderwerpen.

Om duidelijk te maken waar we in het bestuursverslag verantwoording afleggen over deze onderwerpen, maken we gebruik van de icoontjes die hierboven per onderwerp staan weergegeven.

De onderzochte bronnen

- Onderzoek Draagvlak duurzaam en verantwoord beleggen 2020, uitgevoerd onder deelnemers, gepensioneerden en inactieven.
- Deelnemersbrieven, -mails en klantcontact via social media.
- Werkgeverspanels en webinars voor werkgevers.
- Maatschappelijke aandacht en mediaberichtgeving over ABP en relevante onderwerpen: online nieuwsmedia, websites, blogs, commentaren.
- SRI-onderzoek Motivaction naar de reputatie van de pensioensector en ABP.
- De onderwerpen van externe activiteiten waaraan ABP in 2020 een bijdrage heeft geleverd.

De belangrijkste onderwerpen in het onderzoek Draagvlak duurzaam en verantwoord beleggen 2020

- Duurzame energie
- Zuiniger omgaan met grondstoffen en meer hergebruik van afval
- Tegengaan klimaatverandering
- Goede gezondheidszorg
- Bescherming bossen en bedreigde diersoorten
- Duurzaam gebruik van de zeeën en oceanen
- Onderwijs
- Uitbannen van armoede
- Veiligheid en gerechtigheid en economische groei.

De belangrijkste onderwerpen uit deelnemersbrieven, -mails en klantcontact via social media

- De dekkinggraad en financiële situatie: de schommelingen in de dekkinggraad veroorzaakten een toegenomen interesse voor de deelelementen waaruit deze wordt opgebouwd. Deelnemers stelden hier uiteenlopende vragen over, vaak met gevoelens van onbegrip en onvrede.
- Afroming pensioenvermogen ABP door overheid ('greep uit de kas')
- Mogelijke verlaging
- Uitblijven van indexatie
- Vergelijkingen van dekkinggraden met andere pensioenfondsen
- Keuzes in het duurzaamheidsbeleid
- Rendementsverwachtingen
- Beleggen in energietransitie
- Algemeen beleggingsbeleid van ABP.

De belangrijkste onderwerpen uit werkgeverspanels en -webinars

- Communicatie over de pensioenregeling
- Dekkinggraad
- Zorgen over indexatie
- Administratieve dienstverlening
- Flexibiliteit in de regeling
- Premie/kosten
- Rendement van de beleggingen.

De belangrijkste onderwerpen vanuit maatschappelijke aandacht en in mediaberichtgeving

- Pensioenakkoord en de uitwerking daarvan
- Dekkinggraad
- Beleggen in fossiele grondstoffen
- Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid
- Coronacrisis en gevolgen voor beleggingsrendementen/beleggingsresultaten.
- Energietransitie
- Klimaat en milieu.

De belangrijkste onderwerpen voor overige belanghebbenden

- Het nieuwe pensioencontract
- Duurzaam en verantwoord beleggen
- Financiële positie van de fondsen
- Deelnemergerichtheid (klantbeleving centraal)
- Leiderschap en bestuursverantwoordelijkheid
- Toekomstgerichtheid van ABP
- Belangenbehartiging van deelnemers
- Inhoud van de pensioenregelingen.

De belangrijkste onderwerpen in onze externe activiteiten

- Nieuw pensioencontract
- Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid
- Klimaat en energietransitie
- Beleggen in Nederland
- Corporate governance
- EU kapitaalmarkt
- Circulaire economie
- Arbeidersrechten en veilige arbeidsomstandigheden
- Beleggen en investeringen in de SDG's.

Hoe wij samen bouwen aan goed pensioen

Voor het realiseren van onze strategische doelen werken we met een routekaart. Deze routekaart heeft ons in 2020 houvast gegeven. De focus heeft vooral gelegen op de verslechterde financiële positie van ABP en de gevolgen daarvan voor onze deelnemers. Op een aantal strategische doelen hebben we voortgang geboekt, maar er bleven ook zaken achter.

Onze routekaart

Om onze missie 'Samen bouwen aan goed pensioen' te realiseren, hebben we 9 onderliggende deelstrategieën vastgesteld. Deze vormen samen 3 strategische pijlers:

A. Goede dienstverlening;

B. Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde;

C. Goed pensioen voor de toekomst.

Als belangrijke voorwaarde geldt dat we een solide fundament hebben met een professionele organisatie (D).

Samen bouwen aan goed pensioen: deelnemers & werkgevers willen bij ABP horen

Onze strategische routekaart

Goede dienstverlening

1 Ons **pensioenbeheer** (administratie en communicatie) is gericht op de beleving van deelnemer en werkgever.

2 Ons **vermogensbeheer** behaalt een optimaal rendement op een duurzame en verantwoorde manier.

Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarde

3 Onze **pensioenregeling** is eenvoudig, beheersbaar en uitlegbaar.

4 In onze **financiële opzet** is er een balans tussen premie, zekerheid en ambitie.

Goed pensioen voor de toekomst

5 Wij zetten ons in voor een goed **pensioenstelsel** in Nederland.

6 Wij zijn de **pensioenexpert** ook op het gebied van pensioen-innovatie.

Solide fundament

7 Wij hebben **professioneel bestuur** met een groot draagvlak.

8 Wij hebben grip op **uitbestede activiteiten** aan APG.

9 Onze **interne bedrijfsvoering** is op orde.

Speerpunten voor 2020 en resultaten

Voor 2020 hadden we de focus gelegd op een aantal onderdelen van de strategische routekaart:

- pensioenbeheer: intensiveren deelnemer-en werkgeverbeleving, verbeteren datakwaliteit en formuleren datastrategie;
- financiële opzet: vaststellen nieuw premiebeleid 2021 en verder, heroverwegen financiële opzet en risicoprofiel in lage-renteomgeving;
- pensioenexpert: uitdragen deelnemergerichtheid, vanuit expertise bijdragen aan nieuw pensioencontract;
- stakeholdermanagement: invoeren integrale aanpak en organisatie voor onze verschillende belanghebbenden;
- solide fundament: evalueren werkwijze bestuur, bestuursbureau en APG.

Aan het einde van het jaar kunnen we concluderen dat we op alle voorgenomen punten stappen hebben gezet. Daarmee hebben we de doelen van ons jaarplan grotendeels gerealiseerd. Maar er zijn ook punten van zorg en zaken waar wij dringend meer aandacht aan willen en moeten besteden. De gezette stappen en aandachtspunten lichten we toe in het bestuursverslag.

Onze overkoepelende KPI is de Net Promotor Score (NPS). Dit is een instrument om de verbondenheid of trouw van klanten (voor ABP deelnemers) te meten. In welke mate, op een schaal van 0 tot 10, zouden deelnemers en werkgevers voor ABP kiezen als zij zelf het pensioen zouden mogen regelen? Deze NPS-vraag wordt gesteld nadat een deelnemer of werkgever gebruik heeft gemaakt van een bepaald kanaal of proces. De NPS wordt vervolgens berekend door het percentage van de beoordelingen met een 6 of lager af te trekken van het percentage van de score van 9 of hoger. De NPS kan variëren van -100% tot +100%. De score wordt omwille van de representativiteit berekend op basis van een voortschrijdend gemiddelde van 12 maanden.

Belangrijke resultaten in 2020	Toelichting	Deelstrategie
rNPS deelnemers	-28 (target 2021 >0)	1 en 3
rNPS werkgevers	+17 (target 2021 +25)	1 en 3
CES deelnemers	73 (target 2021 80)	1 en 3
CES werkgevers	(target 2021 90)	1 en 3
Reputatie bij belanghebbenden	6,7	1, 4 en 6
Draagvlak deelnemers duurzaam en verantwoord beleggen	6,1	2
Pensioenregeling	Herschrijven overgangsbepalingen, kader evenwichtige belangenafweging, met nieuw pensioencontract is er perspectief op een eenvoudige pensioenregeling	3
Pensioenstelsel	Uitwerking van pensioenakkoord	5
Solide fundament	Vanuit huis digitaal doorgewerkt ondanks de coronacrisis	7, 8 en 9

Een uitgebreidere toelichting op deze score van deelnemers en van werkgevers staat in de respectievelijke hoofdstukken Wat wij doen voor deelnemers en Wat wij doen voor werkgevers, verderop in dit verslag.

Vooruitblik

We verwachten dat de coronacrisis en de lage rente onze financiële positie voorlopig nog onder druk zetten. Als er een aangepast financieel toetsingskader komt vanuit het perspectief van het nieuwe pensioencontract, zal dit de kans op verlagingen van pensioenen en de omvang van die verlagingen naar verwachting verkleinen. Daarbij blijven het effect van een lage premiedekkingsgraad en de invoering van de nieuwe UFR-methode een risico.

Tegelijkertijd gaan we door met het verbeteren van onze dienstverlening. Dat doen we onder andere door de pensioenregeling en de communicatie verder te vereenvoudigen. Dit is ook belangrijk om straks goed over te kunnen gaan naar het nieuwe pensioencontract. Wij verwachten dat we in de aanloop naar de invoering van het nieuwe pensioencontract stappen kunnen maken op al onze deelstrategieën. Vooral achter de schermen blijven wij ons inzetten om voor onze deelnemers de afspraken uit het pensioenakkoord goed te vertalen. Dat doen we samen met andere grote pensioenfondsen, de Pensioenfederatie en met de sociale partners.

Voor 2021 houden we vast aan onze strategische routekaart. Daarbij zullen we een set meetbare indicatoren (KPI's) ontwikkelen, als aanvulling op de NPS-score. Deze KPI's helpen ons en onze belanghebbenden om onze prestaties beter te kunnen beoordelen.

Hoe ABP er financieel voor staat

De dekkingsgraad van ABP ging in het eerste kwartaal van 2020 in een duikvlucht omlaag: van 97,8% naar 82,0%. Dankzij sterk herstel na het eerste kwartaal kwam de dekkingsgraad op 31 december uit op 93,5%. Op basis van deze stand hoefden we de pensioenen voor 2021 niet te verlagen. Met onze beleggingen behaalden we een jaarrendement van 6,6% (€30,6 miljard). De waardering van de pensioenverplichtingen nam toe met €53 miljard.

Financiële waarde

Financieel kapitaal

Beginstand beschikbaar vermogen **€ 465,6 miljard**

Ingelegde premies 2020 **€ 11,7 miljard**

Betaalde pensioenen **€ 12,4 miljard**

Dekkingsgraad **93,5%**

Onze resultaten

Eindstand beschikbaar vermogen **€ 495,3 miljard**

Jaarrendement 2020 **6,6%**

Vijfjaarsrendement **7,5%**

Pensioenen in 2020 niet verhoogd met inflatie van 0,71%

Kans op verlaging pensioenen is reëel

De financiële positie van ABP is voor ons als bestuur altijd een belangrijk thema, maar in 2020 helemaal. Zeker aan het begin van de coronacrisis was het onduidelijk wat het effect zou zijn op onze beleggingsrendementen en de pensioenverplichtingen. Door de coronacrisis is ook het financieel crisisplan in werking getreden (zie hoofdstuk Risicomanagement). Aan het einde van het jaar bleek dat we 2020 konden afsluiten met een positief beleggingsrendement van 6,6% (€30,6 miljard), dankzij sterk herstel van de financiële markten. Maar de waarde van de pensioenverplichtingen steeg sterker, met €53 miljard. Oorzaak hiervan was de rente, die in 2019 al laag was maar in 2020 nog verder daalde. Dit zorgde ervoor dat onze financiële positie aan het einde van 2020 nog steeds zorgwekkend was. De gevolgen hiervan voor onze deelnemers lichten we toe in het volgende hoofdstuk.

Heroverweging van de financiële opzet

Vanwege de zorgwekkende financiële positie begin 2020 hebben we in maart 2020 besloten om de financiële opzet van het fonds te heroverwegen. Hierbij hebben we naar alle beleidsopties gekeken: de premie, de beleggingen en de ambitie van de pensioenregeling. Dit leidde tot de volgende conclusies:

- Premie: het in januari 2020 genomen besluit om de disconteringsvoet van de premie stapsgewijs te laten dalen van 2,8% in 2020 naar 2% in 2023 is nodig om de robuustheid van toekomstige pensioenopbouw met een juiste premie te kunnen waarmaken.
- Beleggingen: het aanpassen van de beleggingsmix is nu niet toegestaan omdat ABP in herstel is; dit zou bovendien geen structurele bijdrage leveren aan het realiseren van de ambitie van de regeling.
- Pensioenambitie: omdat we de ambitie van de regeling (het verhogen van de pensioenen met de prijsinflatie) niet waar kunnen maken en we geen alternatieve mogelijkheden zien om dit wel te doen, vindt het bestuur dat het huidige pensioencontract niet langer houdbaar is en we een nieuw contract nodig hebben. In de overgang naar het nieuwe contract willen we kijken naar de mogelijkheden om de opgelopen achterstand in verhoging/indexatie (van opbouw en uitkering) mee te nemen. Daarover zullen we, samen met de sociale partners, realistisch communiceren.

Verder willen wij als bestuur de risicohouding van het fonds meer onderbouwen vanuit de deelnemer, voor zover mogelijk. In 2021 gaan we hiervoor deelnemersonderzoeken doen.

Aanpassing rente-afdekkingsbeleid

Wel hebben we in maart 2020 het rente-afdekkingsbeleid aangepast. In het oude beleid werd de dekkingsgraad voor minimaal 25% afgedekt. In het nieuwe beleid is dat nog steeds het geval voor dekkingsgraden hoger dan 100%. Voor lagere dekkingsgraden wordt nu minimaal 25% van de verplichtingen afgedekt. Dit impliceert een hogere afdekking van de dekkingsgraad dan onder het oude beleid. ABP loopt nu dus minder renterisico.

Het vereist eigen vermogen (VEV) bedraagt 26%, zodat een dekkingsgraad van minimaal 126% vereist is. Zolang de dekkingsgraad lager is, verkeert ABP in herstel en gelden er bepaalde beperkingen. Zo mag ABP het risicoprofiel niet verhogen.

Sterk schommelende dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen het beschikbare vermogen (€495 miljard) en alle huidige en toekomstige pensioenuitkeringen (€530 miljard). Bij een dekkingsgraad van 100% heeft een pensioenfonds precies genoeg vermogen om zijn verplichtingen na te komen, op basis van de huidige rekenregels.

In het eerste kwartaal daalde onze dekkingsgraad van 97,8% (begin 2020) naar 82,0%, door de coronacrisis. In de maanden erna steeg de actuele dekkingsgraad weer. Op 31 december 2020 kwam deze uit op 93,5%. Daarmee lag de actuele dekkingsgraad boven de grens voor pensioenverlaging van 90%. Demissionair minister Koolmees heeft deze grens aangepast van 104% naar 90%, vanwege uitzonderlijke omstandigheden in het verslagjaar. ABP maakt gebruik van deze aanpassing.

De beleidsdekkingsgraad (het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden over de laatste 12 maanden) daalde in 2020 van 95,8% naar 87,6%. Met deze stand van de beleidsdekkingsgraad kan ABP geen waardeoverdrachten uitvoeren naar of van een andere pensioenuitvoerder, en de pensioenen kunnen niet worden verhoogd (indexatie).

De premiedekkingsgraad, die de verhouding weergeeft tussen de premie die in een jaar wordt betaald en de waarde van de pensioenopbouw in dat jaar, daalde in het verslagjaar, mede door de daling van de rente. Eind 2020 kwam de premiedekkingsgraad uit op 66%.

Verloop dekkingsgraad

in %

	2020	2019
Dekkingsgraad einde voorafgaand verslagjaar	97,8	97,1
Premie versus opbouw	-1,1	-0,5
Verandering van de rentetermijnstructuur	-11,4	-13,1
Rendement op de beleggingen	6,4	16,4
Rentetoevoeging aan de verplichtingen	0,3	0,2
Aanpassing grondslagen verplichtingen	2,8	0,1
Overige	-1,3	-2,4
Dekkingsgraad einde verslagjaar	93,5	97,8

De tabel geeft weer welke factoren aan de daling van de dekkingsgraad hebben bijgedragen. De factoren die de meeste invloed hadden, waren:

- de forse rentedaling, die resulteerde in een toename van de pensioenvoorziening van 11,4%-punt;
- het positieve beleggingsresultaat, dat de dekkingsgraad met 6,4%-punt verhoogde;

- de aanpassing van de actuariële grondslagen leidde tot een verlaging van de pensioenvoorziening, waarmee de dekkingsgraad 2,8%-punt toenam;
- het feit dat op basis van de rentetermijnstructuur de ontvangen premie onvoldoende dekkend is voor de in 2020 opgebouwde rechten, waardoor de dekkingsgraad met 1,1%-punt is gedaald.

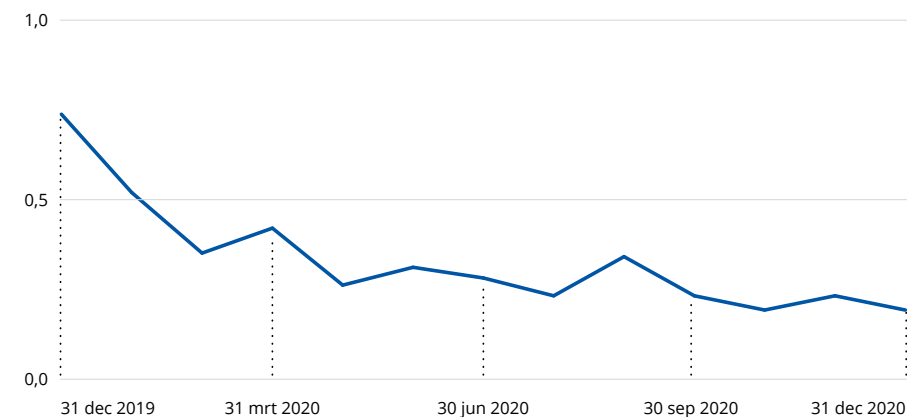
Een van de factoren onder Overige is het feit dat door de coronapandemie en de hittegolf in augustus het daadwerkelijke sterftepatroon onder deelnemers afweek van wat er op basis van actuariële berekeningen werd verwacht. Dit heeft geleid tot een positieve bijdrage aan het resultaat en een stijging van de dekkingsgraad.

Ontwikkeling van de rekenrente

De rekenrente daalde in 2020 met 0,5%-punt (van 0,7% naar 0,2%). Als deze rente daalt, moeten wij als pensioenfondsen meer geld aanhouden om aan de verplichtingen te voldoen. Het gevolg was dat de berekende waarde van de pensioenen die ABP nu en in de toekomst moet uitkeren, steeg van €476 miljard eind 2019 naar €530 miljard eind december 2020. Hierdoor daalde de dekkingsgraad.

Ontwikkeling rekenrente

(in %)

Herstelplannen ingediend

ABP heeft in het voorjaar van 2020 een herstelplan ingediend. Dit was verplicht omdat eind 2019 de beleidsdekkingsgraad onder het vereiste niveau van circa 127% lag. Met een herstelplan moeten wij laten zien of wij de beleidsdekkingsgraad binnen 10 jaar weer op het vereiste niveau kunnen brengen. Als het binnen die termijn niet lukt om de beleidsdekkingsgraad op het vereiste niveau te brengen, kan een verlaging van de pensioenen nodig zijn. Volgens het herstelplan van 2020 groeit de beleidsdekkingsgraad in 10 jaar naar 132,5%. Op basis daarvan hebben wij als bestuur geconcludeerd dat het niet nodig was om in 2020 aanvullende maatregelen te nemen. Eind 2020 lag de beleidsdekkingsgraad nog steeds onder het vereiste niveau. Dit betekent dat we voor 1 april 2021 een nieuw herstelplan hebben moeten indienen. In dit herstelplan hebben we na evenwichtige belangenafweging besloten om gebruik te maken van de tijdelijke versoepeling van demissionair minister Koolmees. Hierdoor hoeft ABP de pensioenen per eind 2020 niet te verlagen. Maar verhogen is ook niet mogelijk. In het hoofdstuk hierna lichten we dit uitgebreider toe.

ABP heeft voldaan aan de wettelijke eis om een haalbaarheidstoets voor 2020 in te dienen bij toezichthouder DNB.

Vooruitblik

Het blijven onzekere tijden voor de financiële positie van ons fonds. De ontwikkeling van de aandelenmarkten en de rente is onduidelijk, net als de financiële gevolgen van de coronacrisis. De onzekere economische omstandigheden zorgen ervoor dat de kans op het verlagen van de pensioenen de komende jaren aanwezig blijft. In deze omstandigheden vinden wij het extra belangrijk om mee te werken aan een goede overgang naar het nieuwe pensioencontract voor 2026. Wij sporen de politiek aan om snel met duidelijke regels te komen voor de overgangperiode naar het nieuwe contract. Zo willen wij verlagingen voorkomen die in het nieuwe contract niet doorgevoerd zouden hoeven te worden. Met heldere regels in de overgangperiode kunnen wij onze deelnemers en werkgevers zoveel mogelijk duidelijkheid geven. In het nieuwe contract kunnen de pensioenen meer meebewegen met de economische ontwikkelingen: we kunnen de pensioenen verhogen als het economisch goed gaat en zullen moeten verlagen als het economisch tegenzit.

Wat wij doen voor onze deelnemers

Ook in 2020 hebben we ons ingespannen om onze dienstverlening aan deelnemers verder te verbeteren, ondanks de coronacrisis. De uitbetaling van de pensioenuitkeringen is gewoon doorgegaan. We hebben stappen gezet om pensioen voor deelnemers makkelijker en begrijpelijker te maken. Ook hebben we onze administratie verbeterd. Maar we zijn nog niet waar we willen zijn. Verder ging de pensioenpremie (voor deelnemers en werkgevers) iets omhoog.

Waarde voor deelnemers

Deelnemers

Pensioengerechtigden

waarvan:

Gepensioneerden

Nabestaanden

Arbeidsongeschikten

3,1 miljoen

943.318

697.167

205.614

40.537

Gemiddelde netto-pensioenuitkering in 2020

€ 10.008

Waardering

NPS-score

-28

CES-score

72

Het pensioen

Onze eerste en belangrijkste taak is het verzorgen van het pensioen voor onze deelnemers. Een van de onderdelen daarvan is het vaststellen van de premie. Dit doen we na overleg met de sociale partners in de Pensioenkamer en na het inwinnen van advies bij het Verantwoordingsorgaan.

Ontwikkeling van de premie

De hoogte van de premie voor het ouderdoms- en nabestaandenpensioen bleef in 2020 gelijk aan die van 2019: 24,9%. In 2016 bedroeg deze premie 18,8%. In de periode tussen 2016 en 2019 is de premie in 3 stappen verhoogd naar 24,9%. Het feit dat de opbouw van pensioen in de afgelopen jaren duurder is geworden, hangt voor een belangrijk deel samen met de opgetreden daling van de rente en een lager verwacht rendement in de toekomst.

In januari 2020 hebben we als bestuur gesproken over de onzekere en de mede door de lage rentestand verder verslechterde economische vooruitzichten. De conclusie van deze gesprekken was dat ABP in de toekomst lagere rendementen op haar vermogen verwacht te halen dan in het verleden zijn gerealiseerd. Dit betekent dat de pensioenen opnieuw duurder zullen worden. Als de pensioenregeling niet wijzigt, zullen de pensioenpremies in de periode 2021 – 2023 verder stijgen. In november 2020 is de premie voor 2021 vastgesteld. Deze is uitgekomen op 25,9%. Het Verantwoordingsorgaan heeft een positief advies gegeven over de hoogte en de onderbouwing van de premie voor 2021.

Voor veel werkgevers in Nederland was 2020 een bijzonder lastig jaar door de coronacrisis. Er waren bij ABP aangesloten werkgevers die daardoor tijdelijk in financiële problemen kwamen. Met maatwerkoplossingen is ervoor gezorgd dat de totale afdracht van pensioenpremies in 2020 aan ABP niet in gevaar is gekomen.

Samenstelling premiebijdragen

	Feitelijk	Gedempt kostendekkend	Ongedempt kostendekkend
a. premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen	5.117	5.117	16.481
b. premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer	110	110	110
c. premiedeel solvabiliteitsopslag	1.361	1.361	4.384
d. premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-) verplichtingen	1.602	1.602	-
e. premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	2.653	-	-
Totaal premiebijdragen 2020	10.843	8.190	20.975
Totaal premiebijdragen 2019	10.151	7.393	16.173

Premies

in % van de bijdragegrondslag (pensioengevend salaris na aftrek franchise)

	2021	2020
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen	24,4	22,4
Premieopslag op de premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen	1,5	2,5
Premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen inclusief opslagen	25,9	24,9
- voor rekening van werkgevers	18,0	17,4
- voor rekening van werknemers	7,9	7,5
Premie voor Anw-compensatie		
- voor rekening van werkgevers		
- voor rekening van werknemers		
Sectorale premie voor arbeidsongeschiktheidspensioen (gemiddeld) ⁽¹⁾	0,7	0,7
- gemiddeld voor rekening van werkgevers	0,5	0,5
- gemiddeld voor rekening van werknemers	0,2	0,2
- Subtotaal uitgedrukt in premiegrondslag (gemiddeld)	26,6	25,6
- Subtotaal uitgedrukt in salaris (gemiddeld)	19,9	19,0
Premie voor inkoop van voorwaardelijk ouderdoms- en nabestaandenpensioen	3,0	2,6
- voor rekening van werkgevers	3,0	2,6
- voor rekening van werknemers	-	-
- Totaal uitgedrukt in salaris (gemiddeld)	22,9	21,6
De franchises voor de betreffende jaren bedragen (in €):		
voor collectieve en individuele regelingen	14.550	14.200
voor sectorspecifieke regelingen	21.800	21.400

(1) De AOP-premie is voor dit overzicht omgerekend van de AOP-franchise naar de OP/NP-franchise.

Pensioenen in 2021 niet verlaagd

Het was in het verslagjaar een reëel risico dat wij de pensioenuitkeringen in 2021 zouden moeten verlagen. Een verlaging van de pensioenen zou een uiterste maatregel zijn geweest om de financiële positie van het fonds te verbeteren. Demissionair minister Koolmees besloot in 2020 om de ondergrens voor de dekkingsgraad tijdelijk te verlagen van 104% naar 90%. De reden hiervoor was de bijzondere economische situatie door de coronacrisis. Dit besluit van de minister is vastgelegd in de zogenoemde vrijstellingsregeling. We hebben besloten om gebruik te maken van deze regeling. Voorafgaand aan dit besluit heeft het bestuur de belangen van alle deelnemers en gepensioneerden zorgvuldig gewogen. Zo leidt dit besluit niet tot het doorschuiven van tekorten naar jongeren of toekomstige generaties. Ook is een evenwichtige overgang mogelijk naar een nieuw pensioencontract eind 2025. Als ABP geen gebruik zou maken van de regeling, zouden we de pensioenen met 11% hebben moeten verlagen. Deze verlaging zou nodig zijn om de originele ondergrens voor de dekkingsgraad van 104% te bereiken. Met het oog op een nieuw pensioencontract kan een dergelijke verlaging als een onnodige maatregel worden gezien. Dit zou moeilijk uit te leggen zijn aan alle betrokkenen.

In 2021 blijven de pensioenaanspraken en -uitkeringen dus gelijk. Met de huidige wettelijke regels (het financieel toetsingskader, kortweg FTK) moeten pensioenfondsen een verlaging doorvoeren als 6 achtereenvolgende jaareindes de beleidsdekkingsgraad lager is dan 104,2%; voor ABP lag het ijkmoment hiervoor op 31 december 2020. Omdat ABP zoals hiervoor toegelicht gebruikmaakt van de vrijstellingsregeling van demissionair minister Koolmees, mag dit ijkmoment met 1 jaar worden uitgesteld. Dit betekent dat onder het huidige financieel toetsingskader de beleidsdekkingsgraad of de actuele dekkingsgraad op 31 december 2021 boven 104,2% moet liggen om een verlaging te voorkomen. Voor 2022 en volgende jaren blijft de kans op pensioenverlaging dus bestaan.

Helaas kunnen de pensioenen ook niet worden verhoogd in lijn met de prijsontwikkeling (inflatie), die in 2020 0,71% bedroeg. Dat is wel de ambitie binnen de pensioenregeling, maar die hebben we in 2020 dus weer niet kunnen

waarmaken. De dekkingsgraad is al een aantal jaren te laag om te mogen verhogen. We verwachten ook de komende jaren geen verhogingen te kunnen doen. Gezien de onzekere economische omstandigheden blijft de kans bestaan dat we de pensioenen moeten verlagen.

De uitkering van pensioenen

In 2020 hebben we €12.382 miljoen uitgekeerd aan pensioen. Naast ouderdomspensioen aan deelnemers keert ABP onder andere nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen uit.

Onze focus: geholpen en begrepen deelnemers

Om onze missie te realiseren, is het belangrijk dat de pensioenopbouw van deelnemers klopt en dat zij de uitkering krijgen waar zij recht op hebben. Wij vinden het belangrijk dat zij zich door ABP geholpen en begrepen voelen. Onze dienstverlening moet ook makkelijk zijn. Dat vergroot het vertrouwen van deelnemers in ABP.

Sinds 2018 zijn we bezig om deze deelnemerbeleving ('de dienstverlening van ABP is makkelijk en ik voel me geholpen en begrepen') te verbeteren. Omdat we nog te weinig resultaat zagen, hebben we in 2020 de te zetten stappen versneld, met de focus op 4 hoofdzaken:

1. pensioen eenvoudiger maken;
2. persoonlijker communiceren;
3. onze dienstverlening aanvullen en vernieuwen;
4. meer klantgericht werken.

Focusgebieden

Pensioen eenvoudiger maken

Persoonlijker communiceren

Onze dienstverlening aanvullen en vernieuwen

Meer klantgericht werken

Pensioen eenvoudiger maken

Voor deelnemers is de pensioenregeling vaak (te) ingewikkeld. Als bestuur hadden we toegezegd dat we in 2020 de pensioenregeling verder zouden vereenvoudigen, samen met de sociale partners. Op dit vlak kunnen we helaas geen voortgang rapporteren.

Wel is in 2020 het klantproces rondom het nabestaandenpensioen aangepast en vereenvoudigd. Er zijn 30 verbeterpunten opgepakt. In de eerste helft van 2021 gaan nabestaanden van deelnemers iets merken van deze verbeteringen. Zo keren we het nabestaandenpensioen sneller uit na het overlijden van de partner die deelnemer was bij ABP. We willen het voor (de nabestaanden van) onze deelnemers duidelijker en eenvoudiger maken. Daarbij volgen we ook de ontwikkelingen in wetgeving op dit punt op de voet.

Ook hebben we de communicatie en het proces aangepast voor deelnemers die weggaan bij ABP. Het is nu zo ingericht dat ABP deelnemers extra alert maakt op het feit dat zij op dat moment bepaalde keuzes moeten maken.

Net als in 2019 hebben we in 2020 uitgebreid voorlichting gegeven aan deelnemers over de bepaling in de regeling rond samenvallende diensttijd. Dit kwam extra onder de aandacht van onze deelnemers door de media-aandacht voor dit onderwerp. AOW-gerechtigden die vóór 1995 tegelijkertijd met hun partner pensioen hebben opgebouwd, kunnen recht hebben op een aanvulling op hun ABP-pensioen.

Onderzoek *We vragen het de deelnemer*

In het verslagjaar heeft ABP het jaarlijkse rapport uitgebracht *We vragen het de deelnemer*. Het was de derde keer dat we dit hebben gedaan. Dit rapport geeft een overzicht van wat deelnemers nu vinden van pensioen en hoe zij ermee omgaan. ABP maakt dit overzicht op basis van eigen onderzoek en verschillende onderzoeken in de sector. Met dit rapport willen we meer informatie verzamelen over wat deelnemers willen. Zodat wij daar in de verdere ontwikkeling van onze communicatie en dienstverlening bij kunnen aansluiten. Het rapport hebben we gedeeld met de Pensioenfederatie. Zo kunnen ook andere fondsen deze informatie gebruiken.

Ruim 250.000 mensen kregen deze aanvulling al. Maar er zijn ook ABP-deelnemers die dit niet wisten. Een deel van hen heeft een partner met een ABP-pensioen. Maar een grote groep deelnemers heeft een partner die pensioen heeft opgebouwd bij een ander fonds. Omroep Max heeft begin 2020 deze mensen opgeroepen zich actief te melden bij ABP.

Er meldden zich in de loop van het jaar meer dan 30.000 deelnemers met een partner bij een ander fonds. Dit grote aantal heeft ons overvallen. Doordat elke aanvraag apart moet worden beoordeeld, liepen de wachttijden enorm op. Voor ons was dit onacceptabel. Daarom heeft APG de afdelingen die hiermee bezig waren, zo snel mogelijk uitgebreid. Iedere deelnemer krijgt uiteindelijk de aanvulling waar hij of zij recht op heeft, met de eventueel verschuldigde wettelijke rente.

Eind 2020 wachtten nog ongeveer 5.700 deelnemers op uitsluitel over hun aanvraag. We verwachten dat we in het voorjaar van 2021 de achterstand hebben ingehaald.

In de regeling staat dat deelnemers zich zelf moeten melden als er sprake is van samenvallende diensttijd. Dit hebben wij de afgelopen jaren niet duidelijk genoeg gecommuniceerd. In 2020 hebben we de communicatie aangepast voor deelnemers die de AOW-leeftijd bereiken. Deelnemers kunnen nu bijvoorbeeld via de website zelf makkelijk en snel nagaan of zij recht hebben op deze aanvulling. Ook staat expliciet aangegeven wat deelnemers moeten doen en hoe ABP hun melding opvolgt.

Verbeteren administratie en data

Het is van groot belang voor deelnemers dat zij op onze pensioenadministratie kunnen vertrouwen. In de administratie leggen we informatie vast die we van deelnemers krijgen, van werkgevers en soms ook van andere instanties zoals UWV en SVB. Door de jaren heen zijn er aanpassingen doorgevoerd in de regeling die vaak ook leiden tot 1 of meer aanpassingen in de administratie.

Lees meer **in het rapport**

In 2019 hebben we mede naar aanleiding van een aantal incidenten geconstateerd dat het verbeteren van de administratie noodzakelijk is. We zijn samen met onze pensioenuitvoerder APG een programma gestart om met behulp van nieuwe data-technieken de administratie grondig na te lopen. Als we naar aanleiding daarvan correcties uitvoeren, nemen we ook contact op met de deelnemer; als de deelnemer een vraag heeft of een fout constateert, horen wij dat graag.

In 2020 hebben we besloten om dit programma te versnellen en verder te intensiveren met als doel om voor eind 2022 onze administratie weer geheel op orde te hebben. Aan het einde van het verslagjaar liepen er ruim 40 verbetertrajecten. Voor sommige deelnemers kan hierdoor de pensioenopbouw of -uitkering veranderen. ABP doet er alles aan om hierover duidelijk, op tijd en zoveel mogelijk persoonlijk te communiceren.

Persoonlijker communiceren

Begrijpelijke informatie

Voor de financiële toekomst van onze deelnemers is hun pensioen belangrijk. Daarom willen wij deelnemers persoonlijk overzicht en inzicht geven. Zodat zij weten wat ze kunnen doen en grip hebben op hun financiële situatie, nu en in de toekomst. Hiervoor bieden we deelnemers vanaf 2020 Helder Overzicht & Inzicht: een persoonlijk overzicht dat deelnemers informatie geeft voor hun financiële keuzes.

We hebben ook 3 processen verbeterd: met pensioen gaan, een warm welkom voor nieuwe deelnemers en het nabestaandenpensioen, zoals eerder in dit hoofdstuk toegelicht. Bij elke stap die deelnemers zetten in zo'n proces (de 'klantreis'), hebben we gekeken hoe we de deelnemer centraal kunnen stellen.

Zo krijgen deelnemers die met pensioen gaan en een offerte aanvragen, op verschillende momenten een bevestiging. Ze krijgen bijvoorbeeld 1 maand voordat zij echt met pensioen gaan een e-mailbericht. Dit neemt zorgen weg ('Heb ik het wel goed gedaan?') en voorkomt onnodige telefoontjes of mails.

Nieuwe deelnemers ontvangen na ongeveer 1 maand een welkomstkaartje en na 40 dagen een brief met uitleg over hun pensioen.

De reacties van deelnemers zijn belangrijk voor ons om te kijken of we op de goede weg zitten. We zien dat deelnemers onze dienstverlening beter waarderen. In 2021 werken we op dezelfde manier verder aan andere processen die nog moeten worden verbeterd.

Verbeteren van bestaande instrumenten

In 2020 hebben we de Persoonlijke Pensioenpot aangepast, op basis van feedback van deelnemers.

In gesprek met deelnemers

Wij vinden het belangrijk om als bestuur ook zelf met deelnemers te praten. In 2020 konden we dat niet 'aan tafel' doen.

**Het bestuur
communiceerde
in 2020 veel digitaal.
Zo was er in een
webinar contact
met circa
1.900 deelnemers.**

Daarom hebben we zoveel mogelijk digitale communicatie ingezet. Zo hebben we bijvoorbeeld een webinar georganiseerd over het mogelijk verlagen van pensioenen in 2021. Zeker niet ideaal, maar op deze manier hebben we toch contact gehad met circa 1.900 deelnemers. ABP deed ook in 2020 mee aan de Pensioen3Daagse, een initiatief van Wijzer In Geldzaken. Het thema was 'Later goed geregeld? Check het nu!'. Tijdens het 'ABP Vragenuur' ging een aantal bestuurders online in gesprek met enkele deelnemers. Van tevoren hadden zij hun vragen gedeeld. Deze gesprekken waren te zien op onze socialemediakanalen.

Pensioenoverzichten

	2020	2019
UPO		
Verzonden UPO's op 30 september	99,13%	99,52%
Verzonden UPO's op 31 december	99,92%	99,89%
Deelnemers met toegang tot MPO op 31 december	99,88%	99,85%
GUPO		
Verzonden GUPO's op 31 december	99,98%	99,98%
SUPO		
Beschikbaar gestelde SUPO's op 31 december	99,81%	99,20%
EUPO		
Beschikbaar gestelde EUPO's op 31 december	92,46%	92,46%

Verzending UPO's

ABP verstuurt elk jaar het wettelijke Uniform Pensioenoverzicht (UPO) naar deelnemers. Dit doen we om onze deelnemers te informeren over hoe hun pensioen ervoor staat. In 2020 is het UPO uitgebreid met 3 scenario's. Deelnemers zien een tegenvallend, gemiddeld en rooskleurig scenario van hun te verwachten ouderdomspensioen. Naast de UPO's kunnen deelnemers hun pensioenaanspraken online bekijken via Mijnpensioenoverzicht.nl (MPO). Niet alleen voor de inhoud, maar ook voor de verzending van de UPO's gelden wettelijke richtlijnen. Op de peildatum van 30 september van het jaar moeten alle UPO's zijn verstuurd. Bij ABP is dat in 2020 niet voor alle deelnemers gelukt. Dit komt vooral doordat bij een aantal deelnemers noodzakelijke informatie ontbrak om op tijd een UPO te kunnen maken.

Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de UPO's: op 30 september 2020 moest 99,0% van de deelnemers een UPO hebben ontvangen of dit via MijnABP beschikbaar gesteld hebben gekregen. Op 31 december 2020 moest dit 99,8% zijn. Deze doelstelling is gehaald. De deelnemers die op 31 december 2020 nog geen UPO hadden ontvangen, hebben we per brief hierover geïnformeerd. Hun vragen beantwoorden we persoonlijk.

Verzending GUPO's

GUPO staat voor Gepensioneerden Uniform Pensioenoverzicht. Voor pensioengerechtigde deelnemers geldt de eis dat uiterlijk 31 december alle GUPO's moeten zijn verstuurd. Deze doelstelling is net als voorgaande jaren niet gehaald, doordat ook hier in een aantal gevallen noodzakelijke informatie ontbrak. We kunnen helaas al langere tijd bij een deel van onze gepensioneerden niet het recht op nabestaandenpensioen op het GUPO vermelden. In het verslagjaar is de groep waarbij dit niet lukte wel kleiner geworden, maar het probleem is nog niet helemaal opgelost.

Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de GUPO's: op 31 december 2020 moest 99,8% van de doelgroep een GUPO hebben ontvangen of dit via MijnABP beschikbaar gesteld hebben gekregen. Deze doelstelling is gehaald.

Verzending SUPO's

Volgens de Pensioenwet zijn pensioenuitvoerders verplicht een UPO ter beschikking te stellen aan gewezen deelnemers, ook wel 'slapers' genoemd (in SUPO staat de 'S' voor 'slapers'). ABP heeft dit in 2020 gedaan. Met APG is een realistische afspraak gemaakt over de SUPO's: op 31 december 2020 moest 99,8% van de gewezen deelnemers een SUPO hebben ontvangen of dit via MijnABP beschikbaar gesteld hebben gekregen. Deze doelstelling is gehaald.

Verzending EUPO's

EUPO staat voor Ex-partner Uniform Pensioenoverzicht. Volgens de wet moet ABP eens per 5 jaar het EUPO actief verstrekken, digitaal of schriftelijk. De afspraak met APG was dat op 31 december 2020 99,8% van de ex-partners een EUPO moest hebben ontvangen. In het verslagjaar zijn alleen sporadisch handmatig EUPO's verzonden, op verzoek van ex-partners. De doelstelling is niet gehaald door problemen met data en systemen. Het oplossen hiervan heeft de hoogste prioriteit.

Test met aangepaste UPO's

ABP is net als andere pensioenfondsen verplicht om deelnemers een uniform pensioenoverzicht (UPO) te sturen. Deze overzichten blijken voor hen niet altijd duidelijk te zijn. Maar het staat wettelijk vast hoe het UPO eruit moet zien. Samen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Autoriteit Financiële Markten hebben we in 2020 een test gedaan om deze UPO's aan te passen. Deelnemers helpen ons hierbij. Het ministerie gaat met de uitkomsten aan de slag.

Onze dienstverlening vernieuwen

In 2020 was voor ons vooral het verbeteren van onze bestaande dienstverlening belangrijk. Het ontwikkelen van nieuwe diensten stond op een lager pitje. Toch waren er ook resultaten op dit vlak.

ABP heeft bijvoorbeeld aan de wieg gestaan van de Pensioenchecker. Deze nieuwe app is gemaakt samen met andere pensioenfondsen en de Pensioenfederatie. Uit onderzoek is gebleken dat deelnemers graag willen

weten wanneer ze met pensioen kunnen en wat zij dan per maand ontvangen (inclusief AOW). De Pensioenchecker laat dat zien. Met de app krijgen gebruikers makkelijk en snel inzicht in hun persoonlijke, netto pensioeninkomen. Alle opgebouwde pensioentegoeden worden meegenomen (die ook te zien zijn in MijnPensioenoverzicht.nl). De Pensioenchecker was de winnaar van de PensioenWegwijzer 2020, een prijs van Wijzer in geldzaken. De jury was positief over de samenwerking, de eenvoud van de app en wat deelnemers ermee kunnen.

Meer klantgericht werken

Wij willen als ABP verbeteringen doen op basis van wat deelnemers van ons vinden en verwachten. Onze organisatie wil goed luisteren naar de feedback die wij van deelnemers krijgen. Die gebruiken we om onszelf te blijven verbeteren. Het gaat om wat deelnemers ervaren, niet om onze processen. We willen de ervaring van deelnemers verbeteren, maar dit kost tijd. Hoewel we zien dat ABP deze omslag aan het maken is, bepalen uiteindelijk de deelnemers ons succes. Om onszelf daarvan bewust te zijn en te blijven, proberen we beleidsstukken en voorstellen bijvoorbeeld altijd te schrijven vanuit het belang van of het effect op de deelnemer. Ook op de werkvloer groeit het deelnemer-'denken en doen'. Onze uitvoerder APG heeft hiervoor een speciale leerroute ontwikkeld, gericht op haar medewerkers. Het bestuursbureau en wij als bestuur gaan deze leerroute ook volgen.

Deelnemerspanel actief betrokken

In het verslagjaar hebben we verschillende vragen voorgelegd aan ons deelnemerspanel. Hierin zitten circa 65.000 deelnemers: een dwarsdoorsnede van ons volledige deelnemersbestand. ABP bedenkt en toetst regelmatig nieuwe dienstverlening, communicatie en procesverbeteringen samen met dit panel. Zo hebben we aan de deelnemers gevraagd of ABP een eventuele verlaging van het pensioen in 1 keer of gespreid zou moeten doorvoeren. Dit heeft ons als bestuur een richtlijn gegeven voor toekomstige situaties waarin we de pensioenen zouden moeten verlagen.

Nieuw toetsingskader voor evenwichtige belangenafweging

Ook hebben we deelnemers betrokken bij de evaluatie en aanpassing van ons toetsingskader voor evenwichtige belangenafweging. Aangezien we voor grote veranderingen staan hebben we in 2020 het toetsingskader voor evenwichtige belangenafweging geëvalueerd en aangepast. Een goede inrichting van dit kader is noodzakelijk om goed voorbereid te zijn op het nieuwe pensioencontract en de overgangperiode. Voor de evaluatie hebben we onderzoek gedaan bij deelnemers. Ook hebben we vragen gesteld aan werkgevers en input opgehaald bij de 'gebruikers' van het toetsingskader: het bestuur, de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan. Verder hebben we andere pensioenfondsen bevroegd hoe zij omgaan met de wettelijke norm van evenwichtige belangenafweging. De verzamelde informatie hebben we vertaald in de nieuwe Besluitwijzer evenwichtige belangenafweging. Deze is gebaseerd op 5 criteria (proportionaliteit, solidariteit, uitlegbaarheid/uitvoerbaarheid, effectiviteit en continuïteit) en omvat een concreet en praktisch toepasbaar stappenplan dat helpt om op een gestructureerde manier verschillende belangen te kunnen afwegen.

Beroepschriften en klachten

Beroepschriften en afhandeling

aantal	2020	2019	2018	2017	2016
Ingediende beroepschriften	37	36	27	40	50
Beëindigde procedures zonder beslissing	3	7	7	10	5
Beslissing: besluit bevestigd	26	24	25	33	36
Beslissing: besluit vernietigd	1	1	10	9	4
In behandeling op 31 december	30	23	19	34	46

In 2020 heeft de Commissie van Beroep 37 nieuwe beroepschriften ontvangen en 30 beroepschriften afgewikkeld. In 26 gevallen is het besluit van het uitvoeringsbedrijf bevestigd, terwijl in 1 geval het besluit van het uitvoeringsbedrijf is vernietigd. In 3 gevallen werd het beroep ingetrokken.

Op 31 december 2020 waren er nog 30 beroepszaken in behandeling. De belangrijkste onderwerpen die in beroep aan de orde werden gesteld waren het recht op partnerpensioen, de hoogte van het partnerpensioen en de hoogte van het ouderdompensioen.

Afgehandelde klachten naar aard

aantal	2020	2019	2018	2017	2016
Informatievoorziening	420	34	63	45	79
Behandelingsduur	7	10	25	20	26
Toepassing van wet- en regelgeving	85	11	30	21	33
Klantvriendelijkheid	164	3	7	4	31
Pensioenberekening en -betaling	24	30	46	53	16
Pensioenoverzicht	-	-	-	2	6
MijnABP	83	-	-	-	-
Overige	21	32	60	92	30
Klachten Anw-compensatie	-	-	358	-	-
Pilot klachten via KCC	-	124	-	-	-
Totaal aantal klachten	804	244	589	237	221
In behandeling op 31 december	16	4	3	10	7

In 2020 is een nieuw proces voor uitingen van ongenoegen (klachten en bezwaren) van deelnemers ingevoerd: transparanter, toegankelijker en eenvoudiger. Deelnemers hoeven niet vooraf aan te geven of ze een klacht of bezwaar hebben. ABP zorgt ervoor dat de uiting via het juiste kanaal en door de juiste afdeling wordt opgepakt en afgehandeld. De informatie over de procedure is nu goed vindbaar op de website geplaatst; de tekst is in lijn met de aanbevelingen van de Ombudsman Pensioenen.

In het eerste jaar dat dit proces 'draaide' is het aantal 'klachten' zoals verwacht gestegen. Het grootste gedeelte van de stijging wordt veroorzaakt doordat er een ruimere definitie van 'uitingen van ongenoegen' wordt gehanteerd dan alleen 'klachten'. Zo is te zien dat 'klantvriendelijkheid' (3) en 'informatievoorziening' (34) in 2019 nauwelijks tot een 'klacht' heeft geleid,

terwijl in 2020 onder de nieuwe, ruimere definitie meer uitingen van ongenoegen worden meegeteld (klantvriendelijkheid 164, informatievoorziening 420). Ook is MijnABP in 2020 als nieuwe categorie toegevoegd (83). Verder is de stijging te verklaren omdat deelnemers nu gemakkelijker via meerdere wegen een klacht of bezwaar kunnen indienen; voorheen kon dit alleen schriftelijk.

Het nieuwe beleid slaat aan bij deelnemers. De nieuwe werkwijze zorgt voor veel positievere reacties van deelnemers die hun ongenoegen uiten. Hoewel het aantal klachten in 2020 is gestegen zijn er ongeveer 20% minder (arbeidsintensievere) bezwaren. Verder is de afhandeltermijn in 2020 significant gedaald in vergelijking met 2019; van 4 weken naar minder dan 10 dagen voor klachten. De klachten en bezwaren zijn nu een drijfveer voor verbeteringen in de dienstverlening, via een vaste feedbackloop.

Deelnemertevredenheid

Het Klant Contact Centrum scoorde een ruime 8 voor klanttevredenheid, vergelijkbaar met 2019, terwijl deze medewerkers vanaf maart 2020 allemaal thuis zijn gaan werken. Een belangrijk verbeterpunt blijft onze online communicatie. Deelnemers doen steeds meer digitaal. Wij willen daarop inspelen en willen de waardering van onze online communicatie van een mager 6'je naar ten minste een 8 krijgen.

Een van de dingen die we in 2020 zijn gaan doen, is het nabellen van deelnemers. We vragen dan door op een reactie die zij met ons hebben gedeeld. Dat wordt gewaardeerd: deelnemers voelen zich meer gezien.

Hoe deelnemers ons beoordelen

Uiteindelijk stond alles wat wij hebben gedaan in het teken van een betere bediening van onze deelnemers. Belangrijk voor ons is om te meten hoe zij ons beoordelen. Zo weten wij of wij de goede dingen doen en dingen ook goed doen.

De Customer Effort Score (CES), die aangeeft in hoeverre deelnemers ervaren dat zij geholpen zijn, ging van 69 eind 2019 naar 72 eind 2020. De NPS-score, die laat zien of deelnemers ABP zouden aanraden aan anderen, steeg in 2020 van -30 naar rond -28. De versnelling die we in 2020 hebben ingezet, moet ons uiteindelijk verder in de richting van een neutrale NPS-score brengen, in de buurt van 0.

Agenda 2021

In 2021 blijven we doorgaan op deze weg, om onze dienstverlening aan deelnemers te verbeteren. De volgende punten staan op de agenda:

- aanpassen van de online omgeving: de website, MijnABP en onze mobiele dienstverlening. Doel hiervan is om de beleving van de deelnemer online te laten aansluiten bij de niet-online dienstverlening en zo in het geheel een betere service te bieden;
- ontbrekende gegevens in onze administratie aanvullen en fouten herstellen;
- zodra het kan, gaan wij als bestuur weer persoonlijk in gesprek met onze deelnemers.

Zijn jonge team heeft het er zelden over, maar andere collega's hoort hij steeds vaker over pensioen. Noah van der Wal, sinds 2020 hoofd Ondersteunende Dienst op de Rotterdamse Van Ghent Kazerne, zit daar tussenin. 'Mijn werkplezier gaat vóór financiële zekerheid.'

Noah van der Wal

Hoofd Ondersteunende Dienst Van Ghent Kazerne

Leeftijd
22

Aantal mariniers
in kazerne
800

Mijlen gevaren
6.500

Pensioen bij ABP sinds
2018

Werkplezier op 1 voor marinier Noah van der Wal

'Samen met mijn team houd ik me bezig met het ondersteunen van de mariniersopleiding hier in Rotterdam,' vertelt Noah. 'Van het op tijd schone lakens uitdelen voor de kamers tot het in orde maken van de leslokalen. In 2018 ben ik met mijn mariniersopleiding gestart: mijn eerste "serieuze" baan.'

Het ruime sop

'Tijdens eerdere baantjes in de horeca heb ik ook gedeeltelijk pensioen opgebouwd. Een onzekere periode: contracten zijn korter en het was niet altijd duidelijk wanneer ik wel of geen pensioen opbouwde. Deze werkgever, met het pensioen bij ABP, geeft een zeker gevoel. Ik bouw gewoon elk jaar een vol jaar pensioen op. Dat was trouwens niet echt belangrijk bij mijn sollicitatie: het gaat mij vooral om plezier hebben in wat ik doe. Zo heb ik tijdens mijn stage gevaren in het Caribisch gebied. Dat was geweldig. Door corona moesten we helaas eerder terugkeren.'

Samen bouwen

'In mijn opleiding kregen we een paar lessen over pensioen. Ik had op iets meer diepgang gehoopt. Hoewel ik voor mijn gevoel nu vooral zelf bouw, vind ik de samen bouwen-gedachte van ABP wel mooi. Die mag van mij meer worden uitgedragen. Bijvoorbeeld door te laten zien hoeveel ABP duurzaam belegt. Dat wist ik helemaal niet. Als het fonds daar meer aandacht aan besteedt, komt er misschien een sterker samen-gevoel. Wat ik verder goed vind, is dat ABP met het nieuwe pensioencontract het rendement meer kan en wil teruggeven aan de deelnemer. Dan ben je écht samen aan het bouwen.'

Lees hier het **volledige verhaal**

Wat wij doen voor werkgevers

In 2020 hebben we onze dienstverlening verder aangepast om onze werkgevers beter te bedienen. De relationele NPS-score van werkgevers steeg van 0,4 eind 2019 naar 17,3 eind 2020. In het algemeen zijn zij tevredener over onze dienstverlening. Ze ervaren ook meer gemak in de communicatie. Vooral in onze digitale dienstverlening moeten wij nog stappen zetten.

Waarde voor werkgevers

Werkgevers 3.557

Pensioenambassadeurs 170

Verdeeld over aantal werkgevers

68

In de sectoren politie, provincie, gemeente, mbo en hoger onderwijs

Waardering

NPS werkgevers +17

CES-score 90

Werkgevers zijn samen met deelnemers de belangrijkste doelgroep van ons pensioenfonds. Aan de ene kant hebben wij een zelfstandige relatie met werkgevers. Aan de andere kant vormen zij ook een belangrijke schakel in onze communicatie met deelnemers. Om ervoor te zorgen dat werkgevers bij ABP willen horen, hebben we in 2019 een strategie ontwikkeld. Deze is erop gericht om de beleving van onze dienstverlening door werkgevers te verbeteren. Wij willen hen beter bedienen, de waarde van pensioen duidelijker maken en de strategische samenwerking verbeteren. In dit hoofdstuk lichten we toe wat wij in 2020 hebben gedaan.

Extra afstemming vanwege corona

In maart 2020 heeft ABP afstemming gehad met werkgevers over de doorbetaling van de premies tijdens de lockdown. Ook het bestuur heeft extra aandacht besteed aan de premie-inning. Al snel bleek dat hier gelukkig geen knelpunten of problemen waren. Verder hebben we onze communicatie met werkgevers zoveel mogelijk digitaal gedaan.

Wat willen werkgevers?

In 2020 hebben we aan werkgevers gevraagd hoe wij hen het beste kunnen ondersteunen. Deze vraag hebben we in verschillende onderzoeken en experimenten gesteld. Een van de belangrijkste uitkomsten is dat zij eenvoudige informatie graag online willen kunnen vinden. Voor complexe vragen willen zij het liefst bellen of een gesprek voeren in persoon. Werkgevers waarderen onze dienstverlening via de telefoon en met persoonlijke bezoeken, maar ze geven ook aan dat onze online service beter moet.

Voor de meer strategische samenwerking kunnen we elkaar vooral vinden op het vlak van duurzame inzetbaarheid en de rol die pensioen hierin kan spelen.

Werkgevers willen ook graag (anoniem gemaakte) data van ABP kunnen gebruiken om meer inzicht te krijgen. Bijvoorbeeld over de instroom en doorstroom van medewerkers in vergelijkbare organisaties, en over trends en ontwikkelingen in hun sector. HR-afdelingen kunnen dit soort 'big data' gebruiken als basis voor hun personeelsplannen en strategie. Voor ABP is het delen van deze informatie een manier om de samenwerking te versterken.

Ons antwoord: verbeteringen en nieuwe diensten

Met deze wensenlijst zijn we in 2020 aan de slag gegaan. We hebben vooral onze online informatie uitgebreid. Nieuw zijn video's waarin onze relatiemanagers pensioenonderwerpen uitleggen en pensioenvragen van werkgevers beantwoorden.

De coronamaatregelen hebben de uitbreiding van ons online aanbod versneld. Zo hebben we de dienstverlening van onze relatiemanagers en pensioenvoorlichting ook online mogelijk gemaakt. Daarnaast hebben we van voorheen fysieke bijeenkomsten een online variant gemaakt, zoals de bijeenkomst Met Pensioen Gaan. Deze hebben we in 2020 6 keer online georganiseerd, voor in totaal ruim 200 deelnemers.

170
pensioen-
ambassadeurs

verdeeld over
68
werkgevers

sectoren
politie, provincie,
gemeente, mbo en
hoger onderwijs

Samen met ons vaste werkgeverspanel hebben we een pensioengame ontwikkeld voor werknemers. Werkgevers kunnen deze game aanbieden bij belangrijke levensgebeurtenissen, om werknemers bewust te maken van de mogelijke gevolgen voor hun pensioen. De game is ook geschikt voor jongere werknemers.

Werkgevers hebben steeds meer behoefte aan data. Daarom zijn we eind 2020 gekomen met een verbeterde Werkgeversspiegel. Vanaf 2021 kunnen werkgevers de eerste rapportages opvragen, waarmee zij inzicht krijgen in hun eigen organisatie en hun sector. Deze dienst gaan we uitbreiden naar een HR-dataportal, met meer rapportages en mogelijkheden. Werkgevers kunnen hier zelf informatie ophalen.

In gesprek met werkgevers: dit jaar online

Als bestuur vinden wij het belangrijk om met werkgevers in gesprek te gaan. Dit jaar was dat alleen online mogelijk: minder persoonlijk, maar we hadden hierdoor wel een groter bereik. We hebben 3 online webinars georganiseerd, waarin per sessie 2 bestuursleden aan het woord kwamen. In totaal hebben we ruim 2.100 kijkers bijgepraat over het nieuwe pensioencontract, ons nieuwe beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen en de financiële positie van ABP. Ook was het bestuur aanwezig bij een van de werkgeverspanel-bijeenkomsten.

Aantal pensioenambassadeurs groeit

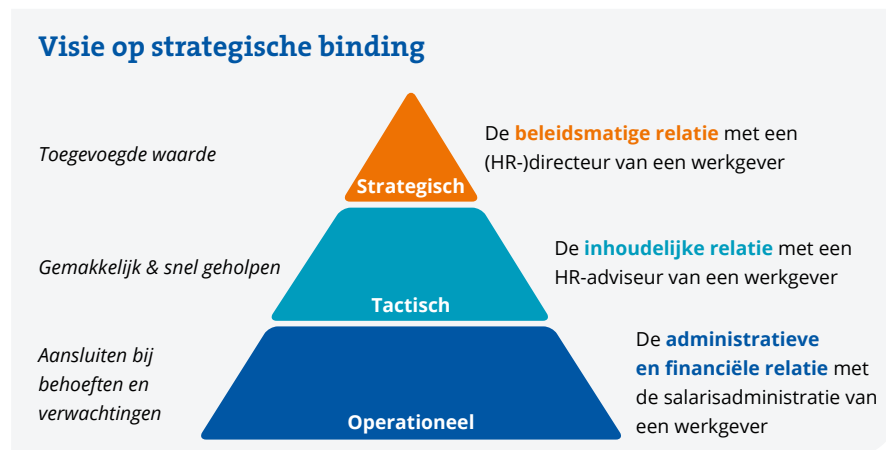
Een groeiend aantal werkgevers heeft een of meer eigen Pensioenambassadeurs: een medewerker die veel weet over pensioen. ABP zorgt voor de opleiding van deze ambassadeurs. In totaal zijn het er zo'n 170 (2019: 140), verdeeld over 68 werkgevers in de sectoren politie, provincie, gemeente, mbo en hoger onderwijs. Voor de nieuwe ambassadeurs hebben we in 2020 online opleidingen verzorgd. Voor alle ambassadeurs stond een training gespreksvaardigheid op de agenda. In november was er een netwerkbijeenkomst van alle ambassadeurs. Een van onze bestuursleden was hier spreker.

Alert op instrumenten voor deelnemers

In 2020 hebben we een campagne gedaan om werkgevers te wijzen op de mogelijkheden van Helder Overzicht & Inzicht. Met dit programma krijgen deelnemers een totaalplaatje van hun netto-inkomsten en -uitgaven in de toekomst. Helder Overzicht & Inzicht kan werkgevers helpen om met hun medewerkers in gesprek te gaan over pensioen.

Strategische binding

In onze relatie met werkgevers onderscheiden we 3 niveaus: beleidsmatig, inhoudelijk en administratief.

Als ABP kunnen wij vooral op het beleidsmatige stuk onze toegevoegde waarde duidelijk maken. Daarom vinden wij het als bestuur belangrijk om juist ook op dat vlak de binding met werkgevers te versterken.

Een van de manieren om elkaar op strategisch vlak te versterken is door voor werkgevers duidelijker te maken wat de waarde is van pensioen voor hun bedrijfsvoering. Zo hebben we in 2020 werkgevers geadviseerd over duurzame inzetbaarheid van medewerkers. Zij kunnen het pensioen gebruiken als instrument om oudere medewerkers, en daarmee hun kennis en ervaring, zo lang mogelijk te behouden voor hun organisatie.

In co-creatie met werkgevers hebben we hiervoor in 2020 hulpmiddelen ontwikkeld. Deze hebben we getest bij 20 werkgevers. De uitkomsten gebruiken we om in 2021 verder te bouwen aan dit aanbod en het te delen met meer werkgevers.

Hoe werkgevers ons beoordelen

Uiteindelijk stonden al deze activiteiten in het teken van een betere bediening van onze werkgevers. Belangrijk voor ons is om te zien hoe zij ons beoordelen. Zo weten wij of wij de goede dingen doen en dingen ook goed doen. Wij kijken vooral naar 2 scores: de gemiddelde Customer Effort Score en de relationele NPS.

De gemiddelde Customer Effort Score (CES) geeft aan in hoeverre werkgevers onze dienstverlening als gemakkelijk ervaren. Deze score ging van 89 eind 2019 naar 90 eind 2020. Dit was ook onze doelstelling. De relationele NPS (rNPS)-score laat zien in welke mate werkgevers voor ABP zouden kiezen als ze het pensioen voor hun werknemers zelf zouden mogen regelen. Deze score ging van 0,4 naar 17,3. Het halfjaarlijkse onderzoek naar de rNPS-score is vanaf juli 2020 verrijkt met een uitgebreidere vragenlijst. Aansluitend op de reguliere marktbenadering (onderzoeksbureaus) wordt de rNPS-score vanaf de meting van juli 2020 berekend op basis van alleen de volledig ingevulde vragenlijsten. Het is onze ambitie om in 3 jaar (dat is per eind 2021) een score van +25 te realiseren.

Als bestuur zijn wij tevreden met de CES-score van 90. De uitdaging zit vooral in het realiseren van onze ambitie voor de rNPS-score. In 2020 was een stijgende lijn zichtbaar bij grote en middelgrote werkgevers; bij kleine werkgevers zien we een wisselend beeld. We zijn blij met de gerealiseerde verbetering, maar we zijn nog niet tevreden. Wij beseffen dat de rNPS-score maar voor een deel te beïnvloeden is met betere dienstverlening. Ook onze financiële positie en berichtgeving in de media spelen een rol. Met nieuwe dienstverlening en actievere communicatie denken we deze score te kunnen verbeteren.

Agenda 2021

In 2020 hebben we stappen gezet, maar we zijn nog niet waar we willen zijn. In 2021 bouwen we daarom verder aan een betere dienstverlening voor onze werkgevers, onder andere met:

- verbeteren van onze online dienstverlening, zodat werkgevers beter en sneller informatie kunnen vinden;
- uitbreiden van het aantal Pensioenambassadeurs bij werkgevers;
- uitbreiden van de Werkgeversspiegel naar een HR-dataportal, met meer relevante data en meer mogelijkheden;
- ontwikkelen van een communicatiekalender voor werkgevers, waarmee zij pensioen regelmatig op de interne agenda kunnen zetten;
- uitbreiden van voorlichting over de mogelijkheden van pensioen als arbeidsvoorwaarde;
- verder uitwerken van pilots met duurzame inzetbaarheid.

90
Customer Effort Score
2019: 89

+17
relationele NPS
2019: +0,4
ambitie: +25

Het liefst zou HR-adviseur Doraja Boersema meer tijd besteden aan het pensioen-ambassadeurschap. Ze doet deze 'extra' rol voor haar werkgever Noorderpoort, een van de grootste ROC's van Noord-Nederland. 'Collega's denken vaak dat ze zelf geen invloed hebben op hun pensioen.'

Doraja Boersema

HR-adviseur Noorderpoort

Verschillende scholen
Noorderpoort

16

Studenten

14.000

Cursisten

1.000

Medewerkers

1.400

De persoonlijke missie van pensioenambassadeur Doraja Boersema

'Hoeveel uren werk je per week voor je pensioen? De meeste mensen kunnen die vraag niet beantwoorden. Terwijl ze wel precies weten wat er op hun spaarrekening staat.' Doraja Boersema is bevlogen, pensioen is haar passie. Ze is wekelijks een halve dag actief als pensioenambassadeur. 'Eind 2019 heb ik voor collega's van 35 jaar en jonger een sessie georganiseerd, getiteld Pensioen is ook jouw poen. Op een van onze locaties hadden we een soort café gemaakt en ik had een quiz bedacht. Mijn persoonlijke missie is dat ook jongere collega's zich realiseren dat pensioen belangrijk is. Hoe eerder je dat weet, hoe eerder je kunt bijsturen.'

Uitgesteld salaris

Doraja is blij met de manier waarop ABP de pensioenambassadeurs informeert en ondersteunt. 'Tegelijkertijd moeten wij ook zelf een actieve rol hierin spelen, samen met de werkgever. Want pensioen is zo'n belangrijke arbeidsvoorwaarde.'

Het is een stukje uitgesteld salaris voor later. Zelf vind ik het belangrijk dat we worden meegenomen in de ontwikkelingen rondom het nieuwe pensioencontract. Ik volg alle webinars: juist omdat alles nog zo onzeker is, wil ik graag zoveel mogelijk informatie.'

Opveren

Een tijdje terug kwam een uitgebluste collega bij haar, met de vraag wanneer hij kon stoppen met werken. 'We hebben samen in MijnABP gekeken. Ik kon hem laten zien dat het zelfs nu al mogelijk zou zijn. Hij wilde het niet geloven. Als ik iemand zo zie opveren, heb ik een goede dag.'

Lees hier het **volledige verhaal**

Samenwerken en kennis delen

ABP heeft veel kennis over pensioen en beleggen. Wij vinden het belangrijk om deze kennis te delen en van anderen te leren. Daarom werken we samen met nationale en internationale partners binnen de overheid, het bedrijfsleven, belangenorganisaties en de wetenschap. Maar ook met belanghebbenden die dicht bij onze organisatie staan. Zo willen we waarde creëren voor al onze belanghebbenden. In dit hoofdstuk lichten we de belangrijkste activiteiten in 2020 toe.

Waarde voor overige belanghebbenden

Reputatie bij belanghebbenden

6,7

Pensioenkamer

In 2020 hebben we regelmatig overleg gehad met de sociale partners in de Pensioenkamer. We hebben hen onder meer geïnformeerd over de aanpassing van het verwachte, reële rendement waar ABP mee rekent om de premie te bepalen (de discontovoet). We hebben uitgelegd waarom we dit doen en waarom het belangrijk is voor deelnemers en werkgevers. Op basis van deze informatie kunnen de sociale partners de belangen van deelnemers en van werkgevers zorgvuldig afwegen.

Een ander belangrijk onderwerp was de heroverweging van de financiële opzet van het fonds. Het verschil tussen wat er in de regeling wordt beloofd (de ambitie) en wat er echt wordt gerealiseerd, is in 2020 groter geworden. Daar moeten ABP en sociale partners goed en eerlijk over communiceren met deelnemers. We zijn een onderzoek gestart onder deelnemers om hen te vragen hoe zij dit verschil ervaren. De uitkomsten zullen we in 2021 delen. Ook hebben we gesproken over het nieuwe pensioencontract en de overgang van oud naar nieuw.

APG

De samenwerking met onze uitvoeringsorganisatie ligt op het vlak van strategie, gezamenlijke positionering en dagelijkse werkzaamheden. Het is belangrijk dat onze beide organisaties elkaar in keuzes en activiteiten wederzijds versterken. Hierover hebben we in 2020 regelmatig overleg gehad met de Raad van Bestuur en Raad van Commissarissen van APG. In deze gesprekken zijn de gezamenlijke beelden over de strategie van APG voor de toekomst verder aangescherpt. Voor de dagelijkse uitvoering hebben we afspraken vastgelegd, zogenoemde Service Level Agreements. Elk jaar evalueren we deze afspraken.

Sectoroverleg Defensie

ABP heeft ook regelmatig overleg met Defensie, in een apart sectoroverleg. In 2020 hebben we in dit overleg gesproken over het verder invullen van de afspraken uit de nieuwe pensioenregeling voor militairen, die we in 2019 hebben gemaakt. Net als de Pensioenkamer is ook het Sectoroverleg Defensie geïnformeerd over de aanpassing van het verwachte, reële rendement waar ABP mee rekent om de premie te bepalen (de discontovoet) en de vaststelling van de premie. Verder hebben wij afstemming gehad over nieuwe keuzemogelijkheden voor Defensie-deelnemers doordat zij zijn overgegaan op een middelloonregeling. We hebben ook kennissessies georganiseerd over het nieuwe pensioencontract. Het doel is om te komen tot een routekaart voor de overgang naar dat nieuwe contract, waarbij we aandacht zullen geven aan de bijzonderheden die samenhangen met de militaire pensioenregeling.

Pensioensector in Nederland

Pensioenfederatie

De Pensioenfederatie behartigt de belangen van de sector, ook van ABP. Wij vinden dat belangrijk en dragen daaraan bij. Dat doen wij onder meer door ons lidmaatschap van het federatiebestuur, van de Uitvoeringsraad en van vrijwel alle commissies en werkgroepen die binnen de federatie actief zijn. Soms wordt deze rol vervuld door een afgevaardigde vanuit APG. In het eerste deel van het verslagjaar maakte vicevoorzitter José Meijer deel uit van het bestuur van de Pensioenfederatie. Na haar vertrek bij ABP is in de tweede helft van 2020 André van Vliet voorgedragen voor deze rol. Hij is in december 2020 benoemd. In de Uitvoeringsraad zit een ABP-vertegenwoordiger vanuit ons bestuursbureau.

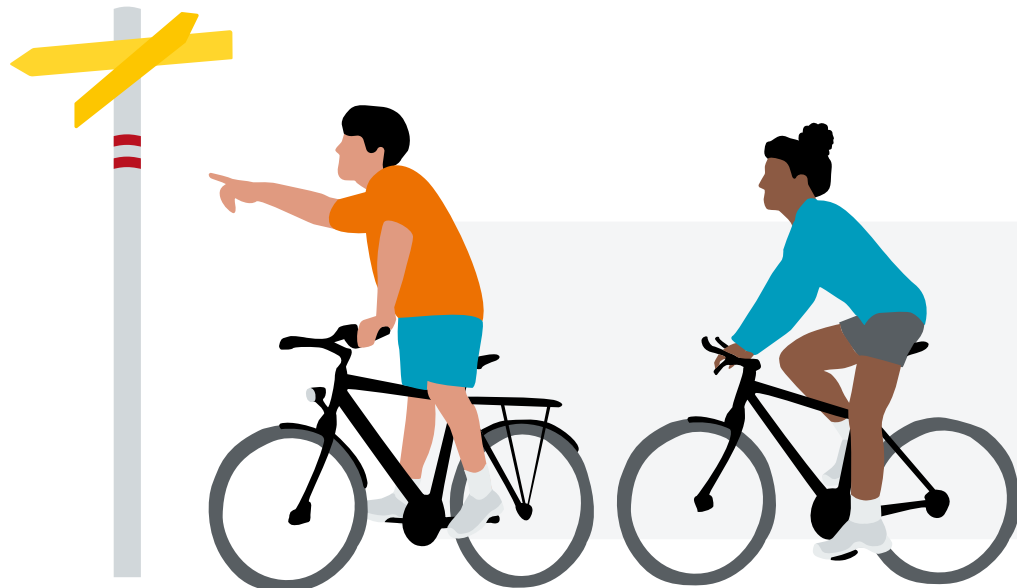
In 2020 was ook hier het belangrijkste onderwerp van gesprek het nieuwe pensioencontract. De Pensioenfederatie heeft onze in 2020 ontwikkelde leidraad werkgeversbediening gedeeld met andere fondsen. Verder hebben wij een bijdrage geleverd aan de verlagingsmonitor: een actueel overzicht van de dekkingsgraden en gevolgen van de leden van de federatie.

Naar een nieuw pensioencontract

Samen met de 4 grote pensioenfondsen en de Pensioenfederatie heeft ABP in het verslagjaar op strategisch niveau meegedacht met en meegerekend aan het nieuwe pensioencontract en de overgangsregeling. We vinden het belangrijk om onze kennis, ervaring en middelen in te zetten om te komen tot een goede regeling en een goede overgang. Het bestuur en het bestuursbureau hebben hier in het verslagjaar op verschillende manieren aan bijgedragen en veel tijd aan besteed.

ABP maakt deel uit van het werkverband Informatie, Communicatie en Keuzebegeleiding van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In een speciale expertgroep heeft ABP meegewerkt aan een rapport met aanbevelingen voor de communicatie over de nieuwe regels voor pensioen. Dit rapport brengt de uitkomsten van 3 verschillende onderzoeken samen. Belangrijke uitkomsten zijn dat de communicatie eenvoudig moet zijn en duidelijk moet maken wat het voor deelnemers betekent. Daarbij moet ook worden aangegeven wat er niet verandert.

Experiment voor zzp'ers

Zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) mogen in Nederland niet deelnemen aan een pensioenfonds zoals ABP (een tweede pijler-pensioenregeling). Maar de overheid heeft in het nieuwe pensioencontract ruimte gemaakt om hiermee een proef te gaan doen. Wij overwegen om vanuit ABP ook zo'n proef te starten. Het bestuur overlegt hierover met werkgevers, werknemers, zzp-organisaties, de Pensioenfederatie en het ministerie van Sociale Zaken. Ons doel is om het groeiende aantal zelfstandigen de mogelijkheid te geven om bij ABP pensioen op te bouwen.

Krachten bundelen

Samen met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de Autoriteit Financiële Markten, de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars onderzoeken we hoe we deelnemers tot 45 jaar kunnen stimuleren om hun persoonlijke pensioeninformatie te bekijken. Bijvoorbeeld door social media en andere online communicatie in te zetten. In 2020 hebben we een praktijktest gedaan. De uitkomsten hiervan delen we met minister Koolmees, zodra deze bekend zijn.

ABP heeft meegewerkt aan de ontwikkeling van de gratis mobiele app Pensioenchecker, samen met de Pensioenfederatie en pensioenuitvoerders. ABP deed ook mee aan de initiatieven van Pensioen Doen. Dit is een platform waar Nederlandse pensioenuitvoerders kennis en ervaring met elkaar delen.

Onze strategie als vertrekpunt

In het verslagjaar hebben we al onze belanghebbenden gekoppeld aan onze strategische routekaart. Dat geeft ons meer richting bij het informeren, luisteren, betrekken en samenwerken. Ook dat is cruciaal om onze strategische doelen te realiseren.

Pensioen internationaal

ABP neemt deel aan verschillende internationale pensioennetwerken. Ons doel is om:

- samen te werken aan internationale standaarden, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaam en verantwoord beleggen;
- andere pensioenfondsen te vertellen waar wij mee bezig zijn en onze kennis te delen;
- te horen wat andere pensioenfondsen doen en van hen te leren;
- onze prestaties ook internationaal te meten.

CEM: meer meten, meer weten

Om onze prestaties te vergelijken met andere pensioenfondsen, doet ABP mee aan de internationale pensioenbenchmark CEM. Deze 'meetlat' gebruiken wij onder andere voor onze uitvoeringskosten (zie hoofdstuk Uitvoeringskosten). Samen met andere pensioenfondsen binnen en buiten Nederland willen we de bestaande internationale CEM-benchmark omvormen naar een benchmark voor klantgerichte processen (zogenoemde klantreizen). Zo kunnen we onszelf ook gaan meten met andere fondsen op het gebied van deelnemer- en werkgeverbeleving. Op basis van de benchmark wisselen we kennis uit met internationale pensioenfondsen, om van elkaar te kunnen leren.

ICPM: standaard voor duurzaam beleggen

Binnen het International Centre for Pension Management (ICPM) kijken we met andere fondsen hoe we samen nog beter kunnen bijdragen aan het realiseren van de Sustainable Development Goals. Met 1 aanpak, waarbij we dezelfde uitgangspunten hebben, kunnen we meer bereiken. Het ICPM organiseert elk jaar een symposium, waar ABP bij aanwezig is. Vanwege de coronamaatregelen was dit in 2020 een digitale bijeenkomst.

Maatschappelijke organisaties

Onze samenwerking met maatschappelijke organisaties richt zich vooral op duurzaamheid. Verschillende maatschappelijke organisaties hebben meegedacht over ons nieuwe beleid Duurzaam en verantwoord beleggen, dat we begin 2020 hebben vastgesteld en gedeeld, onder andere via de website.

In 2020 hebben we met een groot aantal maatschappelijke organisaties en belangenorganisaties gesproken. Met PAX, Oxfam Novib, Natuur & Milieu, de Universiteit van Maastricht, de Universiteit van Utrecht en Both Ends hebben we het gehad over onze fossiele beleggingen en andere onderwerpen. Ook is er contact geweest over de onderzoeken van de Eerlijke Pensioenwijzer (een gezamenlijk initiatief van Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX en World Animal Protection).

De Eerlijke Pensioenwijzer beoordeelt het beleggingsbeleid van pensioenfondsen, vooral op het gebied van mens, dier en milieu en actuele ontwikkelingen rondom de Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

In het verslagjaar hebben wij petitieën ontvangen van Stichting Fossielvrij NL, georganiseerde leraren en de ambtenaren-actiegroep Ik wil een schoon pensioen. Zij vragen ABP om zo snel mogelijk te stoppen met de beleggingen in fossiele energie en geld te investeren in duurzame bedrijven. Wij hebben uitgelegd wat we doen op het gebied van duurzaam beleggen en hoe wij willen bijdragen aan het realiseren van de klimaatdoelstellingen van Parijs.

In 2020 zijn we gestart met het bouwen van een eigen netwerk van maatschappelijke organisaties. Daar willen we regelmatig mee praten over ons beleid Duurzaam en verantwoord beleggen: hoe kunnen we voortgang boeken en controleren of we met de juiste dingen bezig zijn?

Wetenschap

Samenwerken met de wetenschap vinden wij belangrijk: wetenschappelijke kennis helpt ons te vernieuwen en te verbeteren. Elk jaar hebben we als bestuur opleidingsdagen, waarin wij worden uitgedaagd door wetenschappers. Zij krijgen van ons ideeën voor nieuw of aanvullend wetenschappelijk onderzoek. Een aantal van onze medewerkers en bestuurders is zelf actief binnen de wetenschap, bijvoorbeeld als universitair docent.

Onderzoek Netspar gebruikt om onze service te verbeteren

In 2020 schreef het kennisnetwerk Netspar (Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement) een rapport over het verbeteren van de inzetbaarheid van oudere medewerkers tot aan hun pensioen. Een van de conclusies is dat pensioenfondsen hieraan kunnen bijdragen. Bijvoorbeeld door met data werkgevers te helpen. Wij hebben dit als vertrekpunt gebruikt om onze dienstverlening aan werkgevers te verbeteren.

Media

ABP onderhoudt actief de relatie met media. Wij zien de media als een belangrijk kanaal om onze deelnemers te informeren. In 2020 hebben we circa 350 grote en kleine vragen en verzoeken van media beantwoord. Vanuit onze expertise vervullen wij graag de rol van vraagbaak in de complexe materie van pensioenen en alle actuele veranderingen. ABP heeft in de televisieprogramma's Kassa en Meldpunt Max uitleg gegeven over dingen die niet goed gaan. Regelmatig hebben we ook zelf de media opgezocht, bijvoorbeeld over het nieuwe pensioencontract en ons beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen. Onze deelnemers vinden dat belangrijk; op onze site is hierover steeds meer informatie te vinden. We organiseren informele gesprekken met journalisten, onder andere om pensioenkennis te delen en hun vragen te beantwoorden. Ook sociale media zetten we steeds vaker in om deelnemers en andere belanghebbenden te bereiken; nieuw in 2020 waren de vlogs van onze bestuursvoorzitter.

Lees meer **in het hoofdstuk over werkgevers**

In 2020 werd een akkoord bereikt over de uitvoering van het nieuwe pensioencontract. Naast minister Koolmees was **Gert-Jan Buitendijk** als directeur-generaal Werk een van de hoofdonderhandelaars vanuit het ministerie van Sociale Zaken en Werk (SZW).

Gert-Jan Buitendijk
Secretaris-generaal Algemene Zaken

1 nieuw
pensioenstelsel

veel
verschillende
belangen

5 jaar
te gaan tot nieuwe
contract

100-en
uren overleg

Pensioenakkoord een van de meest complexe onderhandelingen van Gert-Jan Buitendijk

‘De onderhandelingen op weg naar het pensioenakkoord vroegen de nodige tijd,’ vertelt Gert-Jan. ‘Logisch, want het gaat ook echt ergens over: een ingrijpende verandering van het pensioenstelsel. Daar zijn veel belangen mee gemoeid. Deelnemers, ook de jongere, willen financiële zekerheid, werkgevers een stabiele premie, pensioenfondsen een goed uitvoerbare en begrijpelijke regeling. Draai je aan verschillende knoppen, dan pakt dat voor iedereen anders uit. Dat vraagt dus om een zorgvuldige afweging. En dat alles in de politieke context waar ook de discussie over de AOW een rol speelt.’

Pieken en dalen

‘Het was een proces met pieken en dalen. Dat het uiteindelijk toch lukt om weer het goede spoor te pakken met zijn allen, vond ik mooi om te ervaren. We hebben veel gehad aan de kennis vanuit de wetenschap en van pensioenfondsen zoals ABP. Ik kende deze wereld nog niet zo goed, maar ik was daar serieus van onder de indruk. Ik had ervaring met het

sluiten van akkoorden, maar dit was zonder twijfel een van mijn meest complexe dossiers.’

Elkaar vasthouden

Gert-Jan volgt het proces nog steeds met interesse, maar meer vanaf de zijlijn. Sinds september 2020 is hij secretaris-generaal bij het ministerie van Algemene Zaken. ‘Het proces is nog niet af, er is nog een lange overgangperiode te gaan. Bij SZW zijn ze nu hard aan het werk om de wettelijke kaders te maken voor het nieuwe pensioenstelsel en de overgang daarnaartoe. Het is een belangrijke verantwoordelijkheid van sociale partners om binnen die kaders keuzes te maken, zodat deelnemers op een goede manier kunnen overgaan. Deelnemers, werkgevers, het bestuur van pensioenfondsen en de overheid: ik wens alle partijen toe dat ze elkaar stevig vasthouden tijdens deze ongetwijfeld nog hobbelige rit. Met als stip op de horizon een robuust stelsel waarmee we als Nederland weer tientallen jaren vooruit kunnen.’

Hoe wij het pensioenvermogen beleggen

ABP belegt het pensioenvermogen met de blik op de lange termijn. Dat doen we om een goed pensioen te bieden tegen een zo laag mogelijke premie. We vinden het belangrijk dat deelnemers van hun pensioen kunnen genieten in een leefbare wereld. Daarom letten we bij elke beleggingsbeslissing op rendement, risico, kosten én duurzaamheid. In 2020 behaalden we een rendement van 6,6% (€30,6 miljard). Het verslagjaar was ook het eerste jaar van de nieuwe beleidsperiode voor duurzaam en verantwoord beleggen.

Beleggingsrendement komt uit op €30,6 miljard

Ondanks de coronacrisis was 2020 uiteindelijk een redelijk goed beleggingsjaar. In het eerste kwartaal zagen we wereldwijd grote koersdalingen, maar de koersen herstelden zich goed in de tweede helft van het jaar. Omdat wij als pensioenfondsen een langetermijnperspectief hebben, zijn we door de coronacrisis niet anders gaan beleggen: ook al was de crisis heftig en weten we niet hoe lang deze duurt, het is een tijdelijke situatie. In het verslagjaar hebben we ons strategisch beleggingsbeleid dus niet aangepast. Wel hebben we vooral tijdens de eerste lockdown bepaalde beleggingsafspraken tijdelijk iets verruimd (met 'waivers'), zodat de beleggers beter konden inspelen op de plotseling veranderde omstandigheden. In 2021 gaan we het strategisch beleggingsbeleid evalueren en eventueel bijstellen. Dat is iets wat we eens in de 3 jaar doen. Het nettorendement van de beleggingen kwam in 2020 uit op 6,6%, tegenover 16,8% in 2019. Dit rendement komt neer op een bedrag van €30,6 miljard (2019: €66,9 miljard). De renteafdekking heeft hieraan bijgedragen voor 1,1% (2019: 1,8%). In 2020 presteerde onze aandelenportefeuille 1,8% boven de benchmark. Doordat de afgelopen jaren het rendement op aandelen achterbleef bij de benchmark, hebben we als bestuur aan APG onze zorgen geuit over de achterblijvende performance op de aandelenportefeuille. Er zijn aanpassingen gedaan om ervoor te zorgen dat het rendement verbetert. ABP en APG monitoren de effecten.

Studiedagen voor bestuur

In oktober heeft de bestuurscommissie Beleggingsbeleid in 2 studiedagen kennis opgedaan over de-globalisering en technologische ontwikkelingen. Tijdens deze 2 dagen hebben wetenschappers en specialisten uit de praktijk presentaties voor ons verzorgd. We hebben onder andere gesproken over de mogelijke invloed van geopolitieke ontwikkelingen op onze beleggingen, zoals de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China en welke positie Europa hierin heeft. Ook de rol van technologie kwam aan bod. De opgedane kennis helpt ons als bestuur bij het maken van keuzes in bijvoorbeeld het strategisch beleggingsbeleid.

Het rendement in cijfers

Rendement en benchmark

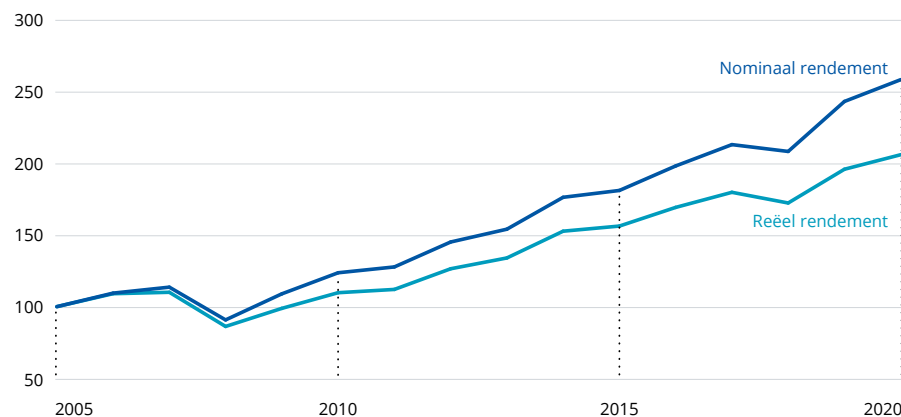
Categorie	Gewicht	Rendement	Rendement	Benchmark	Verschil	Relatieve bijdrage	Relatieve bijdrage
	%	%	€ mrd	%	%	%	€ mrd
Vastrentende waarden	38,0	3,7	6,3	3,7	- 0,1	- 0,0	- 0,2
Staatsobligaties	8,9	4,2	1,8	5,5	- 1,2	- 0,1	- 0,6
Langlopende staatsobligaties	10,2	11,6	4,2	11,6	- 0,0	- 0,0	- 0,0
Bedrijfsobligaties	13,1	1,3	0,7	0,4	0,8	0,1	0,5
Obligaties opkomende landen	4,8	- 4,3	- 0,6	- 4,6	0,2	0,0	0,1
Inflatiegerelateerde obligaties	1,0	2,8	0,3	3,7	- 0,9	- 0,0	- 0,1
Aandelen	33,1	8,7	13,8	6,8	1,8	0,6	2,8
Aandelen ontwikkelde landen	25,8	8,2	9,8	6,3	1,8	0,5	2,0
Aandelen opkomende landen	7,3	10,7	3,9	8,7	1,8	0,2	0,7
Alternatieve beleggingen	19,2	- 1,5	- 0,5	- 4,2	4,6	0,5	3,2
Private equity	6,3	21,0	5,4	9,9	10,1	0,5	2,9
Grondstoffen	5,3	- 20,5	- 3,1	- 23,2	3,6	0,1	0,4
Opportunity fund	0,1	- 16,1	- 0,1	4,4	- 19,6	- 0,0	- 0,1
Infrastructuur	3,3	- 1,3	- 0,2	- 1,4	0,1	- 0,0	0,1
Hedgefondsen	4,1	- 4,2	- 0,9	- 4,4	0,3	- 0,0	- 0,1
Vastgoed	8,9	- 10,2	- 4,8	- 8,3	- 2,0	- 0,3	- 1,4
Vastgoed	8,9	- 10,2	- 4,8	- 8,3	- 2,0	- 0,3	- 1,4
Overlay	0,9	3,0	14,1	2,8	0,0	0,4	1,9
Rentehedge		1,1	5,3	1,1	- 0,0	- 0,0	- 0,0
Inflatiehedge		- 0,0	- 0,2	- 0,0	0,0	0,0	0,0
Valutahedge		1,7	8,0	1,7	0,0	0,0	0,0
Overig		0,2	1,1	-	0,1	0,1	0,2
Active asset allocation						0,3	1,6
	100,0%	6,6	30,6	5,3	1,2	1,2	6,2

De outperformance is geometrisch bepaald. Door afronding is het mogelijk dat de getallen niet exact tot het weergegeven totaal optellen.

De tabel toont de rendementen van de verschillende beleggingscategorieën en zet deze af tegen de benchmark. De kolom relatieve bijdrage toont hoeveel een bepaalde categorie bijdraagt aan het totale rendement, zowel in percentage als absoluut bedrag. Voor langetermijnbeleggers zoals pensioenfondsen is het relevant om naast het jaarlijkse rendement ook het rendement over een langere termijn te beoordelen. Onderstaande grafiek geeft het cumulatieve rendement van de afgelopen 15 jaar weer, zowel nominaal als reëel. Het reële rendement wordt bepaald door het nominale rendement te corrigeren voor de inflatie.

Cumulatief rendement

(2005 = 100)

Voor ABP is het reële rendement vanaf 2016 bepaald op basis van prijsinflatie (tot en met 2015 is het reële rendement bepaald op basis van looninflatie). Voor 2020 bedraagt het nominale rendement 6,6%; het reële rendement bedraagt 5,6%.

Rente-afdekking

De volgende tabel toont het rendement van de rente-afdekking over de periode 2016-2020.

Splitsing van het rendement

in %

	2020	2019	2018	2017	2016
Beleggingsportefolio	5,5	15,0	-2,7	8,0	8,2
Renteafdekking	1,1	1,8	0,4	-0,4	1,3
Totaal	6,6	16,8	-2,3	7,6	9,5

rendement beleggingsportefolio bepaalt na optelling totaal plus renteafdekking

De rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen was in 2020 voor circa 25% afgedekt (2019: 25%). Op 31 december 2020 was de rente-afdekking 23,6% op basis van de verplichtingen. Als gevolg van de daling van de rente was het positieve effect hiervan op het rendement 1,1% (2019: 1,8%). Dit komt neer op een bedrag van €5,3 miljard (2019: €7,1 miljard). Meer over de aanpassing van ons rente-afdeckingsbeleid staat in het hoofdstuk Onze financiële positie.

Valutahedge

In 2020 zijn de beleggingen in de Amerikaanse dollar, Britse pond, Zwitserse frank, Canadese dollar, Australische dollar en Japanse yen deels afgedekt. Deze strategische valuta-afdekking is opgezet om de gevoeligheid voor veranderingen in wisselkoersen te verkleinen. Dit doen we omdat de premieontvangsten en pensioenuitkeringen van ABP in euro's zijn en wij risico's willen opvangen wanneer wij beleggen in beleggingscategorieën in vreemde valuta. Over 2020 bedraagt het totale rendement van de afdekking van het valutarisico 1,7% (2019: -1,4%), oftewel €8,0 miljard (2019: €-5,7 miljard). Belangrijkste oorzaak van het positieve rendement op deze afdekking is het feit dat de Amerikaanse dollar in het verslagjaar minder waard werd ten opzichte van de euro (- 8,2%). Dit heeft aan de andere kant juist een negatief effect op de in dollars genoteerde beleggingen. Deze zijn gerekend in euro's minder waard geworden, wat het rendement heeft verlaagd (in tegenstelling tot het hiervoor geschetste effect van de valutahedge).

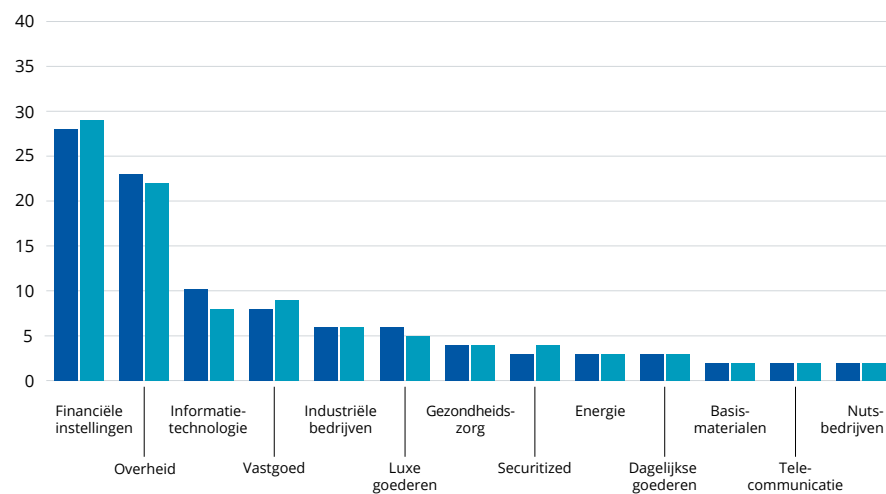
Samenstelling van de beleggingen

Verdeling naar sector en regio

Door onze beleggingen te spreiden over sectoren en regio's, verminderen wij de risico's binnen de beleggingscategorieën. De 2 grafieken hierna laten deze risicospreiding zien, met een grafische weergave van de verdelingen in 2020 en 2019 (door afronding is de som van de regio's of sectoren niet overal gelijk aan 100%). De cijfers in de grafieken zijn gebaseerd op de actief-posten gerelateerd aan het totaal van de activa, inclusief derivatenposities.

Verdeling sectoren

(in %) ■ 2020 ■ 2019

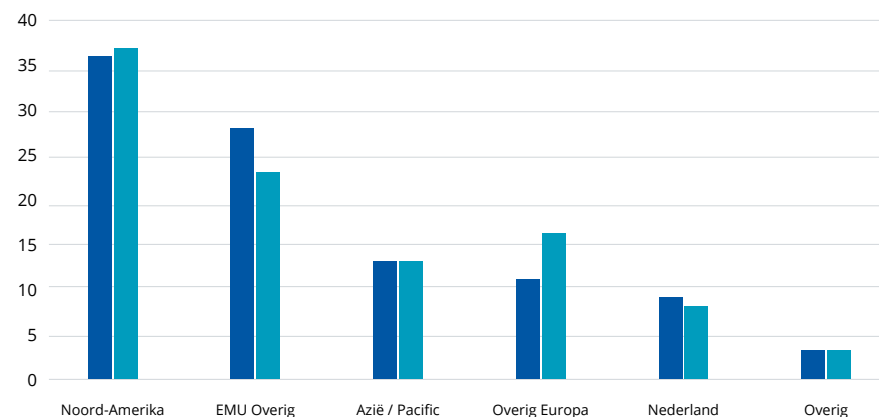

Net als in 2019 zijn de financiële sector en de overheid de belangrijkste sectoren waarin ABP belegt. 'Financiële instellingen' is met 27,8% de grootste sector, met aandelen en obligaties in bedrijven in die sector en financiële producten zoals derivaten (2019: 28,8%). Derivaten worden met name aangehouden in het kader van het rente-afdeckingsbeleid. Met onze beleggingen in staatsobligaties is de sector 'overheid' goed voor 22,7% van

onze portefeuille (2019: 22,0%). Het aandeel in informatietechnologie is gestegen van 7,6% in 2019 naar 10,2% met name door de invloed van de coronacrisis op de waarde van deze sector.

Verdeling regio's

(in %) ■ 2020 ■ 2019

De verdeling van de beleggingsportefeuille is grotendeels gelijk aan 2019. De veranderingen in de regio's EMU Overig en Overig Europa doen zich vooral voor bij de categorie derivaten. Als gevolg van de Brexit is een aantal tegenpartijen van het Verenigd Koninkrijk naar een EMU-land verplaatst. Hierdoor daalt het aandeel Overig Europa en stijgt EMU Overig ten opzichte van 2019. De beleggingen in Nederland, inclusief derivaten, namen toe van 8,0% naar 8,7%.

Beleid hedgefondsen

In 2016 hebben wij als bestuur het besluit genomen om hedgefondsen niet meer als een aparte beleggingscategorie te zien. Beleggen in hedgefondsen is geen doel op zich, maar ABP belegt in hedgefondsen als deze een verantwoorde keuze zijn binnen de strategie van een andere beleggingscategorie. De bestaande beleggingen in hedgefondsen willen we in lijn met dit besluit deels overzetten naar andere categorieën. Daarbij kijken we meteen welke van deze vermogensbeheeractiviteiten we in 'eigen huis' door APG kunnen laten doen. Dit zorgt voor lagere kosten en meer transparantie en controle.

De uitvoering van dit besluit loopt achter op het geplande schema, doordat het complex is en tijd vraagt. In 2020 is er ruim €8 miljard weggehaald bij een externe manager en ondergebracht bij APG. Het gaat om 2 portefeuilles van elk ongeveer €4 miljard, die klaar staan om overgeheveld te worden naar andere beleggingscategorieën. Dit wordt in 2021 administratief verwerkt. Vanaf dat moment daalt dus de allocatie naar hedgefondsen en worden deze beleggingen onderdeel van andere categorieën, conform het bestuursbesluit. Het verder afbouwen van hedgefondsen zal de komende jaren duidelijker zichtbaar worden.

Beleggen in Nederland

Met oog voor rendement, risico, kosten en duurzaamheid kijkt ABP naar mogelijkheden om te beleggen in Nederland. Zo willen we bijdragen aan de economie en maatschappij in ons eigen land. Ook in 2020 zijn we hier actief mee bezig geweest. Naast beleggen in aandelen kijken we hier ook nadrukkelijk naar vastgoed, infrastructuur en bijvoorbeeld de energietransitie.

Bijdragen aan de Nederlandse energietransitie

De Nederlandse financiële sector, waaronder de pensioenfondsen, heeft beloofd om bij te dragen aan de Nederlandse klimaatdoelen. ABP wil bijdragen aan de energietransitie in Nederland (zie verderop in dit hoofdstuk). De financiële inzet van institutionele partijen als pensioenfondsen kan bovendien de economie een duurzame impuls geven. Zo maken we gezamenlijk nieuwe banen mogelijk en koersen we naar betaalbare energie en een duurzame toekomst.

**We maken
gezamenlijk nieuwe
banen mogelijk
en koersen naar
betaalbare energie
en een duurzame
toekomst.**

Via het ABP Nederlands Energietransitie fonds (ANET) beleggen we in bedrijven en projecten die oplossingen bieden voor de Nederlandse energietransitie. Door al vroeg in veelbelovende projecten en bedrijven te investeren, willen we de noodzakelijke energietransitie aanjagen. We kunnen met onze beleggingen een verschil maken. Zo belegt ABP via ANET onder andere in Nederlandse start-ups met innovatieve oplossingen voor de energietransitie en in slimme duurzame warmtenetten in vier Nederlandse gemeenten.

CO₂-beprijzing

De coronacrisis maakt stevig ingrijpen nodig om de Nederlandse economie weer op gang te brengen. ABP en APG onderschrijven en ondersteunen de klimaatambities van Parijs. Wij vinden het daarom belangrijk dat het op gang brengen van de economie op een manier gebeurt die bijdraagt aan de klimaat- en energietransitie. CO₂-beprijzing zien we als een maatregel die hieraan bijdraagt. In het verslagjaar heeft ABP samen met APG de regering opgeroepen om zo snel mogelijk over te gaan op CO₂-beprijzing.

Duurzaam Nederland

ABP en APG hebben in oktober 2020 een webinar georganiseerd over Green Bonds (groene obligaties) om de uitgifte hiervan in Nederland te bevorderen. ABP heeft ook belegd in Nederlandse groene obligaties. In gesprekken met de overheid hebben we regelmatig benadrukt dat ABP graag deelneemt aan publiek-private samenwerkingen om grote Nederlandse infrastructuurprojecten mogelijk te maken. Zo heeft ABP onder andere belegd in het onderhoudsproject voor de Afsluitdijk.

Nieuw fiscaal beleid

Belastingen dragen bij aan gezonde overheidsfinanciën en een stabiele samenleving en zijn een actueel maatschappelijk onderwerp. In onderzoek van ABP onder deelnemers geven zij aan het thema fiscaal verantwoord gedrag belangrijk te vinden. Als een van de grotere pensioenfondsen ter wereld vinden wij dat fiscaal verantwoord gedrag niet alleen van ons verwacht mag worden, maar ook van de bedrijven waarin wij beleggen. In 2020 hebben wij een nieuw fiscaal beleid vastgesteld.

De belangrijkste uitgangspunten van het beleid zijn:

- voldoen aan wet- en regelgeving (letter en geest van de wet);
- transparant zijn over belastingheffing naar onze deelnemers en de maatschappij;
- samenwerken met internationale organisaties ter bevordering van fiscaal verantwoord gedrag;
- handelen volgens de principes van initiatieven ter bestrijding van agressieve belastingplanning.

ABP wordt op verschillende manieren geconfronteerd met belastingheffing. ABP betaalt zelf belasting en is aandeelhouder van bedrijven die verschillend met belastingen omgaan. Het nieuwe fiscale beleid past daarom binnen onze bredere beleggingsovertuigingen, met rendement, risico, kosten en duurzaamheid als belangrijkste criteria. Wij willen bevorderen dat de bedrijven waarin wij beleggen op een verantwoorde manier omgaan met belastingen. In ons fiscaal verantwoorde beleid hebben wij een ambitie vastgelegd voor de komende 5 jaar. Een belangrijk onderdeel daarvan is dat wij onze fiscale uitgangspunten toepassen op alle beleggingen die wij doen.

Draagvlak en commitment

Voor aansluiting bij het maatschappelijke en politieke speelveld hebben wij gesprekken gevoerd met relevante stakeholders, zoals de Europese Commissie, de OESO, belangenorganisaties en NGO's. Uit deze gesprekken is gebleken dat zij van een organisatie als ABP verwachten dat zij fiscaal beleid heeft, en dat zij positief staan tegenover de uitgangspunten van ons nieuwe fiscale beleid. Daarnaast hebben wij gesproken met andere internationale beleggers om onze visie op verantwoord fiscaal gedrag te delen en zo het draagvlak hiervoor te versterken.

In een [position paper](#) leggen we ons nieuwe fiscale beleid uit. Dat doen we aan de hand van vragen die wij hebben gekregen van onze deelnemers en de media. Vanaf 2021 gaan we onze samenwerkingsverbanden met andere beleggers verder versterken, aansluiten bij de dialoog van internationale fiscale organisaties en onze belanghebbenden nader informeren over dit beleid. Ook zien we toe op de naleving ervan in onze samenwerkingsketen.

Continu verbeteren

Om ons beleggingsbeleid goed te kunnen uitvoeren, met een duidelijke rolverdeling tussen ABP en APG, heeft APG fiduciair management geïntroduceerd. Fiduciair management vervult de brugfunctie tussen het beleggingsbeleid van ABP en de uitvoering daarvan door APG. De specialisten van fiduciair management zorgen voor de juiste uitvoering van ons beleid en monitoren of deze goed verloopt, in lijn met de opdracht vanuit ABP. Na 3 jaar hebben we in 2020 de werking van de fiduciaire functie geëvalueerd. Hieruit kwamen verbeterpunten, vooral op het gebied van rolverdeling en samenwerking. Met deze punten gaan we in 2021 aan de slag. Uiteindelijk komt dit ten goede aan onze deelnemers. De resultaten van deze evaluatie hebben we met DNB gedeeld.

Duurzaam en verantwoord beleggen 2020

Focus op 3 transities

Klimaatverandering en overgang naar duurzame energie

Behoud natuurlijke grondstoffen

Digitalisering van de samenleving

Prestaties 2020 en doelstellingen 2025

Bijdrage aan SDG's **16,4%**
Doel 2025 **20%**

Belegd in SDG 7

Betaalbare en duurzame energie
Doel 2025 **€ 15 miljard**
€ 13,8 miljard

CO₂-voetafdruk aandelenportefeuille t.o.v. 2015 **-40%**
Doel 2025 **-40%**

Randvoorwaarde

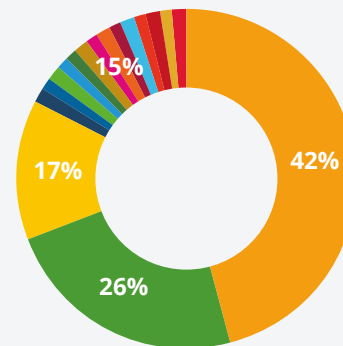
Respect voor mensenrechten

ABP duurzaamste pensioenfonds van Nederland (VBDO)

Voor derde keer op rij

Top-3 SDG-beleggingen

Beleggingen in groene, sociale en duurzame obligaties

2019 **€ 10,2 miljard**
€ 7,6 miljard

ABP voldoet aan:

- IMVB-convenant
- SFDR-wetgeving
- OESO-richtlijnen

Insluiting en uitsluiting

Insluitingsbeleid

Focus op koplopers

Koplopers

86%

Uitsluitingsbeleid

Niet beleggen in:

- Wapens verboden volgens internationale verdragen
- Kernwapens
- Tabaksfabrikanten
- Staatsobligaties in landen met VN of EU bindend wapenembargo

Invloed uitoefenen

Engagementgesprekken **437**

Totaal stemmen op aandeelhoudersvergaderingen **55.000**

Waarvan tegen/onthouding:

Alle voorstellen **24%**

Bestuurdersbenoemingen **27%**

Beloningsvoorstellen **45%**

Duurzaam en verantwoord beleggen

ABP wil deelnemers nu en in de toekomst een goed pensioen bieden. Een pensioen waar ze van kunnen genieten in een leefbare wereld. Daarom letten we bij elke beleggingsbeslissing op rendement, risico, kosten én de prestaties van deze beleggingen op het gebied van duurzaamheid. ABP begon daarmee in 2015, met een aantal concrete doelstellingen voor de periode tot 2019. Vorig jaar konden we concluderen dat we al deze doelstellingen hadden behaald, zie ook het [verslag duurzaam en verantwoord beleggen 2019](#).

Nieuw duurzaamheidsbeleid

In 2020 zijn we gestart met ons beleid duurzaam en verantwoord beleggen voor de komende periode. In dit beleid staat welke duurzaamheidsdoelen ABP heeft vanaf 2020 en hoe we van plan zijn deze doelen te halen. ABP belegt met een duurzaamheidsvisie voor de lange termijn. In het beleid staat de visie voor 2050 en welke ambities we op basis daarvan voor 2030 hebben geformuleerd. Met onze visie en ambities bouwen we voort op het beleid dat we van 2015 tot 2020 hebben gevoerd.

3 transities

Er zijn 3 grote maatschappelijke veranderingen (transities) waarop wij de komende jaren inspelen met ons beleid duurzaam en verantwoord beleggen:

Focus op 3 transities

Klimaatverandering en de overgang naar duurzame energie

De opwarming van de aarde heeft grote gevolgen voor mens, milieu en onze toekomst. Daarom is het belangrijk dat de uitstoot van broeikasgassen flink omlaag gaat en de wereldeconomie overgaat op hernieuwbare energie.

Behoud van natuurlijke grondstoffen

Er is veel meer vraag naar grondstoffen dan de aarde ons kan bieden. Daarom is het belangrijk dat verspilling wordt tegengegaan en hergebruik wordt bevorderd. ABP wil meer beleggen in bedrijven die hierin vooroplopen en in bedrijven die slimme oplossingen bieden voor voedsel- en grondstoffenschaarste. In [onze factsheet](#) staan voorbeelden van dit soort 'circulaire' beleggingen. Ook willen we onze vastgoedbeleggingen met een duurzaamheidscertificaat verdubbelen.

Digitalisering van de samenleving

Onze visie voor 2050 is dat bedrijven op een verantwoorde manier gebruik maken van digitalisering, als oplossing voor duurzaamheidsproblemen. In 2020 zagen we bijvoorbeeld dat het online thuiswerken door de coronacrisis een vlucht nam. Daardoor werd de lucht schoner. We gaan meer beleggen in bedrijven die bijdragen aan digitale, duurzame oplossingen.

Belangrijke randvoorwaarden

Dat bedrijven waarin wij beleggen de mensenrechten respecteren, zien we als een randvoorwaarde om deze 3 grote transities rechtvaardig te laten verlopen. Ook goed ondernemingsbestuur vinden we belangrijk: het is een voorwaarde voor bedrijven om succesvol op de transities te kunnen inspelen.

Transities in ontwikkeling

Voor klimaatverandering en de energietransitie hebben we concretere doelstellingen dan voor het behoud van natuurlijke grondstoffen en de digitalisering van de samenleving. Omdat bedrijven nog aan de beginfase van de laatste 2 transities staan, is voor ABP als belegger nog veel onbekend. ABP werkt er samen met APG aan om deze doelstellingen aan te scherpen. Daarbij zoeken we ook de samenwerking met andere externe partijen.

Bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen

De 3 transities sluiten aan bij bijna alle Duurzame Ontwikkelingsdoelen of Sustainable Development Goals (SDG's). Deze doelen zijn in 2015 vastgesteld door de Verenigde Naties om te komen tot een betere en duurzame wereld, met onder andere goed onderwijs voor iedereen, klimaatactie en toegankelijke gezondheidszorg.

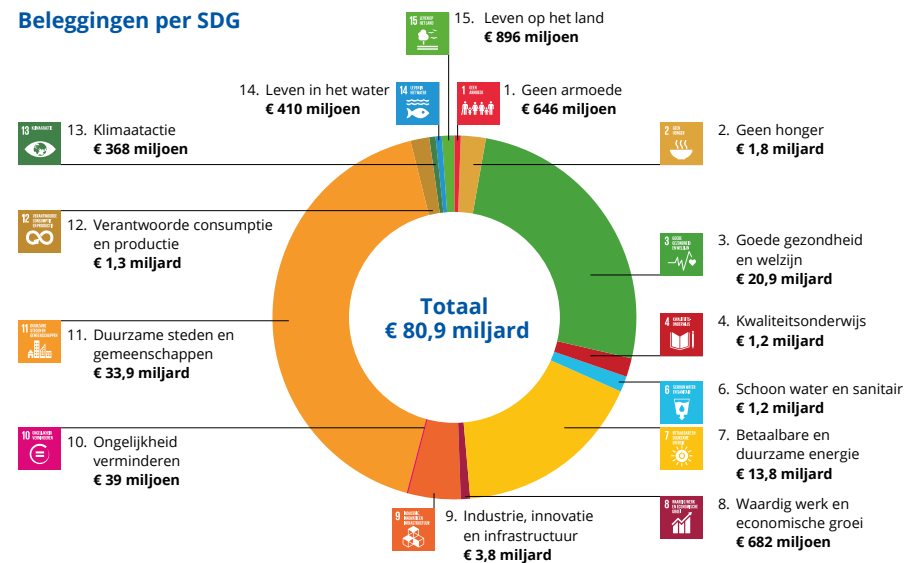
Digitalisering van de samenleving

Aandacht voor digitale rechten

In 2020 ondertekende ABP samen met andere pensioenfondsen en beleggers een brief van de Council on Ethics van de Zweedse nationale pensioenfondsen. Hierin vragen we 6 grote technologieplatforms - Amazon, Microsoft, Facebook, Twitter, Alphabet (Google) en Apple - om de mensenrechten te respecteren, zoals het recht op privacy en het recht om te weten hoe gegevens worden gebruikt. ABP wil dat deze bedrijven duidelijk maken wat ze doen om het risico op schending van digitale rechten te beperken.

Onze beleggingen in deze doelen noemen we Sustainable Development Investments (SDI's). Hiervoor hanteren we dezelfde eisen van rendement, kosten en risico als voor onze andere beleggingen. Ons doel voor 2025 is dat 20% van onze totale beleggingen is gekwalificeerd als SDI. Eind 2020 droeg 16,4% van ons vermogen meetbaar bij aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

Beleggingen per SDG

APG richtte in 2020 samen met andere wereldwijde beleggers het SDI Asset Owner Platform op. Dit platform maakt gebruik van baanbrekende technologie om bedrijven te beoordelen op hun bijdrage aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Doordat er gebrek was (en soms nog steeds is) aan betrouwbare informatie, was het lastig om de bijdrage van bedrijven aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te bepalen. Dit platform biedt deze informatie wel.

Dankzij het platform kunnen grote beleggers gericht bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen, met 1 stem spreken met bedrijven en hun rapportages verbeteren. Het SDI Asset Owner Platform is van start gegaan met 4 grote beleggers uit Nederland, Canada en Australië. Dit draagt bij aan het realiseren van de ambitie om van het platform een wereldwijde standaard voor beleggingen in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen te maken. De komende jaren wordt de standaard verder uitgebreid (bijvoorbeeld door het opnemen van nieuwe beleggingen) en verfijnd (bijvoorbeeld door onderzoek op duurzame thema's). Op de [website](#) van APG staat hoe we bepalen welke beleggingen wij zien als SDI.

Wat betekent duurzaam en verantwoord beleggen voor het rendement?

Door duurzaam en verantwoord te beleggen verwachten we minstens hetzelfde rendement te behalen als wanneer we dat niet zouden doen. Dit wordt onderbouwd door wetenschappelijk onderzoek*. APG heeft in 2020 een dashboard ontwikkeld, dat inzicht geeft in de effecten van insluiten en uitsluiten op het rendement van onze aandelenportefeuille. We kunnen met dit dashboard het rendement op onze aandelen vergelijken met een marktgemiddelde (benchmark). Op dit dashboard zien we dat over de afgelopen 2 jaar het effect op het rendement licht positief is. Conclusies over het effect op het pensioenrendement op de lange termijn kunnen pas worden getrokken, als er over een langere periode is gemeten. We gaan ook het effect meten voor de CO₂-voetafdruk en beleggingen in de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Voor aandelen voeren we dit begin 2021 in. Later dit jaar volgen bedrijfsobligaties, beursgenoteerd vastgoed en leningen aan overheden en bedrijven in opkomende landen.

* In 2019 onderzocht hoogleraar Kees Koedijk (Universiteit van Tilburg) wat de wetenschappelijke literatuur zegt over de gevolgen van duurzaam en verantwoord beleggen voor risico en rendement. Koedijk concludeerde dat uit het overgrote deel van de studies een neutraal of positief effect blijkt. Het onderzoek is te lezen op <https://finance-ideas.nl/wp-content/uploads/2020/01/literatuurstudie-verantwoord-beleggen.pdf>.

Insluiten van beleggingen

ABP beoordeelt alle bedrijven waarin via aandelen of obligaties belegd kan worden (het beleggingsuniversum) op rendement, risico, kosten en de mate waarin ze duurzaam en verantwoord te werk gaan. Voldoet een bedrijf aan onze criteria voor duurzaam en verantwoord ondernemen dan noemen we het een 'koploper'. Dat is een bedrijf waarin we graag beleggen.

Naast koplopers zijn er ook achterblijvers: bedrijven die niet goed scoren op duurzaam en verantwoord ondernemen. ABP kan hierin beleggen, maar dat doen we alleen als we verwachten dat we het bedrijf kunnen aanzetten tot meer duurzaam en verantwoord gedrag. Het (verwachte) risico en rendement van het bedrijf moeten aantrekkelijk genoeg zijn om tijd en moeite te steken in zo'n verbetertraject. Als dat zo is, noemen we het bedrijf een 'belofte'. ABP maakt duidelijk welke verbeteringen er moeten worden doorgevoerd binnen een bepaalde tijd. Zien we niet genoeg verbetering, dan verkopen we de beleggingen in het bedrijf.

Met dit insluitingsbeleid sluiten we aan bij nationale en internationale wet- en regelgeving. Het beleid voldoet aan de richtlijnen van de OESO voor onder andere het systematisch vaststellen van ESG-risico's in de portefeuille en het uitoefenen van invloed op bedrijven om die risico's te verkleinen. Van de bedrijven waarin we beleggen, verwachten we ook dat ze zich houden aan de principes van de UN Global Compact op het gebied van mensen- en arbeidsrechten, milieu en de bestrijding van corruptie.

Hoe pakken we dit aan?

Om te bepalen of een bedrijf een koploper of achterblijver is, gebruiken we specifieke criteria. Deze verschillen per bedrijfstak of regio. Van bedrijven die actief zijn in gebieden met een verhoogd risico op mensenrechtenschendingen, verwachten we bijvoorbeeld dat ze een goed mensenrechtenbeleid hebben. En in een bedrijfstak als mijnbouw verwachten we dat bedrijven een goed beleid hebben om corruptie tegen te gaan, een veilige werkomgeving bieden aan hun werknemers en milieurisico's zorgvuldig beheersen.

ABP voor derde jaar op rij duurzaamste pensioenfonds van Nederland

ABP voerde in 2020 de ranglijst aan van duurzame Nederlandse pensioenfondsen. Jaarlijks onderzoekt de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) de prestaties van het verantwoord-beleggingsbeleid van de pensioenfondsen. De benchmark beoordeelt de 50 grootste pensioenfondsen van Nederland. Het is de derde keer op rij dat ABP op de eerste plaats staat.

Het Amerikaanse goudmijnbedrijf Newmont Corp voldoet bijvoorbeeld aan onze criteria. Dit bedrijf zien we dus als koploper. Dit geldt niet voor bedrijven zoals Glencore of Vale. Zij voldoen niet aan onze criteria en wij voeren intensieve gesprekken om ze tot verbetering aan te zetten. We kijken ook of een bedrijf betrokken is geweest bij incidenten, zoals olielekages of beschadiging van het leefgebied van lokale gemeenschappen. Ook dat heeft invloed op onze beoordeling van bedrijven.

Evaluatie van ons insluitingsbeleid

In 2020 hebben we ons insluitingsbeleid geëvalueerd. Dankzij dit beleid hebben we nu voor bijna alle beleggingen in aandelen en bedrijfsobligaties een duurzaamheidsscore. Voor bedrijfsobligaties was het nog niet gebruikelijk dat bedrijven openbaar rapporteren over duurzaamheid. Op dit vlak heeft APG als onze vermogensbeheerder dus vernieuwend werk verricht.

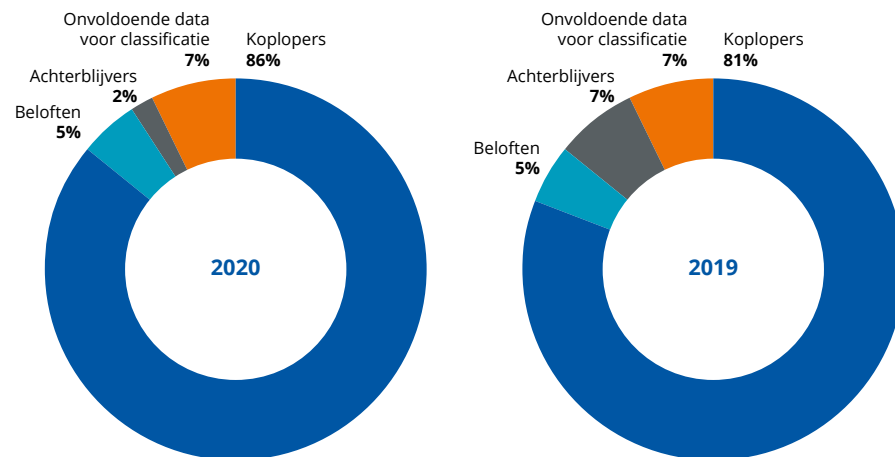
Tegelijkertijd is het verduurzamen van de portefeuille met behoud van rendement ingewikkelder gebleken dan we dachten. Zo hadden we te maken met een gebrek aan betrouwbare duurzaamheidsinformatie. Ook kwamen er veel meer bedrijven bij dan waar in de planning rekening mee was gehouden. ABP kon bijvoorbeeld in meer landen gaan beleggen doordat zij aan de spelregels voor vrije handel en toezicht gingen voldoen.

Al met al zijn we als bestuur nog niet tevreden met de uitkomsten: we willen vaart maken door grotere stappen te zetten. Zo is een ruime meerderheid van alle bedrijven waarin ABP kan beleggen (het hele 'beleggingsuniversum') nu nog koploper. Dat willen we verder aanscherpen. We hebben de ambitie om de criteria van ABP onderscheidender te maken en gaan strengere eisen opstellen om koplopers te selecteren. Ook voegen we nieuwe criteria toe om bedrijven te beoordelen op hun bijdrage aan de 3 transities en de 2 randvoorwaarden. We zijn hiermee inmiddels gestart voor elektriciteitsbedrijven.

Bouwen zij bijvoorbeeld nieuwe kolengestookte centrales, dan gaan we met het bedrijf in gesprek om dit te voorkomen of we verkopen onze aandelen en obligaties in het bedrijf. Het insluitingsbeleid geldt voor aandelen en bedrijfsobligaties, die 48% van onze totale beleggingen vormen.

Koplopers, achterblijvers en beloften in de ABP-portefeuille

(% van aantal bedrijven)

Onze beleggingen in private markten, zoals vastgoed, infrastructuur, private equity en hedgefondsen, worden ook beoordeeld op duurzaamheid. Bij de start van de belegging stellen we eisen op het gebied van mens en milieu.

Behoud van natuurlijke grondstoffen

Een van onze SDI's: het Noorse Tomra

Het Noorse Tomra, een van de SDI's van ABP, is wereldleider in de productie van automaten die statiegeldflessen innemen. Door de emballage-apparaten van Tomra worden jaarlijks 40 miljard drinkverpakkingen verzameld en hergebruikt. Ook loopt het bedrijf voorop in de productie van sorteermachines die herbruikbaar plastic uit plastic afval halen. Met deze en andere toepassingen biedt het bedrijf een oplossing voor het plastic-soepprobleem. Doordat er minder nieuwe flessen hoeven te worden gemaakt, wordt jaarlijks 4 miljoen ton CO₂-uitstoot voorkomen.

Uitsluiten van beleggingen

Er zijn bedrijven en staatsobligaties van bepaalde landen waarin ABP niet belegt. Deze staan op onze [uitsluitingslijst](#). ABP belegt niet in producenten van wapens die verboden zijn volgens de internationale verdragen die Nederland heeft ondertekend. Dit zijn bedrijven die betrokken zijn bij het maken van clusterbommen, anti-persoons(land)mijnen en chemische en biologische wapens.

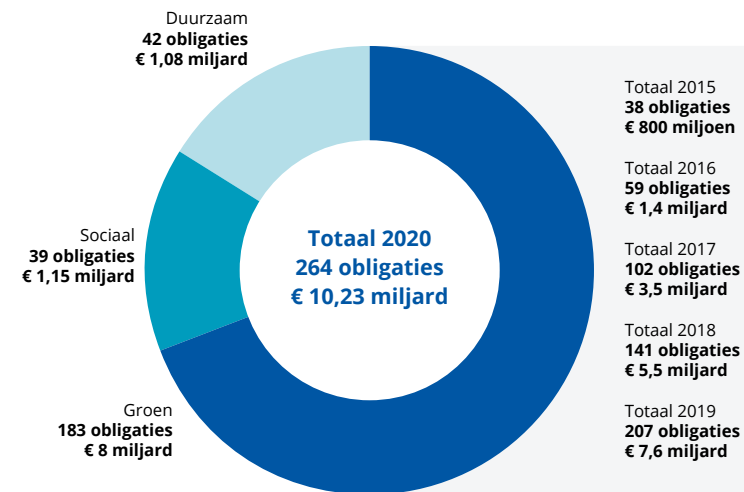
ABP belegt ook niet in tabaksfabrikanten en bedrijven die betrokken zijn bij het maken van (belangrijke onderdelen van) kernwapens. Ten slotte belegt ABP niet in staatsobligaties van landen die door de VN Veiligheidsraad of de Europese Unie zijn gestraft met een bindend wapenembargo.

Groene, sociale en duurzame obligaties

Een deel van de SDI's van ABP bestaat uit duurzaam gelabelde obligaties. Dit zijn obligaties uitgegeven door bedrijven, overheden en instellingen voor de financiering van groene of sociale projecten, of een combinatie van beide ('duurzame' projecten). Voorbeelden zijn het toepassen van hernieuwbare energie en het bouwen van betaalbare huisvesting voor kwetsbare groepen. Rendement en risico van deze obligaties zijn vergelijkbaar of soms zelfs beter dan van obligaties die geen sociale of duurzame doelstelling hebben. Eind 2020 hadden we €10,23 miljard belegd in duurzaam gelabelde obligaties (+35% ten opzichte van 2019).

In 2020 heeft ABP onder andere €32 miljoen belegd in een duurzame obligatie van Bank of America. De opbrengst hiervan wordt gebruikt om de achtergestelde positie van de zwarte en latino-gemeenschap in de Verenigde Staten te verbeteren. Ook heeft ABP €20 miljoen belegd in de eerste Zweedse groene staatsobligatie. Zweden wil een klimaat-neutrale economie bereiken in 2045. Het land gebruikt de opbrengst van de obligaties onder andere voor vergroening van het binnenlands vervoer.

Hoeveel belegt ABP in groene, sociale en duurzame obligaties?

De uitgifte van duurzaam gelabelde obligaties is in 2020 sterk toegenomen. Dat komt onder andere door de opkomst van corona-obligaties. De opbrengst daarvan wordt gebruikt voor het bestrijden van (de gevolgen van) de coronapandemie. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om uitbreiding van de medische zorg, steun aan het midden- en kleinbedrijf en behoud van werkgelegenheid. In 2020 belegde ABP in totaal €927 miljoen in corona-obligaties. Daarmee is ABP wereldwijd een van de grootste beleggers in zulke obligaties.

Omgaan met klimaatverandering

Klimaatverandering raakt de toekomst van onze deelnemers en werkgevers én heeft gevolgen voor onze beleggingen. We willen dat bedrijven waarin we beleggen minder CO₂ uitstoten en dat ze een strategie hebben voor de overgang naar een klimaat-neutrale economie.

ABP's visie voor 2050

- De wereldeconomie is klimaat-neutraal.
- Energie is voor iedereen betaalbaar.
- De CO₂-uitstoot van onze beleggingsportefeuille is per saldo tot 0 teruggebracht (*net zero emissions*).

Klimaatrisico's vaststellen, beoordelen en beheersen

APG heeft voor de vastgoedportefeuille klimaatrisico's zoals overstroming, stormschade en droogte wereldwijd gedetailleerd in kaart gebracht. Bij onze beleggingen in vastgoed nemen we deze risico's mee in onze beoordeling.

Klimaatverandering in ons beleggingsbeleid

In het Klimaatverdrag van Parijs (2015) is afgesproken dat de aarde tot 2050 niet meer dan 2 graden Celsius mag opwarmen, maar liever nog 1,5 graad. Deze doelstelling is uitgewerkt in het Nederlandse Klimaatakkoord. ABP heeft zich in het Commitment van de financiële sector verbonden aan de afspraken van Parijs en het Klimaatakkoord. Dit betekent dat in 2050 de CO₂-uitstoot van onze beleggingsportefeuille per saldo tot nul (net zero emissions) zal worden teruggebracht. Onze rol in de energietransitie hebben we toegelicht in een [position paper](#).

ABP heeft concrete en meetbare klimaatdoelstellingen voor 2025:

- de CO₂-voetafdruk van onze aandelenbeleggingen is 40% lager dan in 2015;
- we beleggen niet meer in bedrijven die meer dan 30% omzet uit kolenmijnen of meer dan 20% omzet uit teerzand halen;
- we beleggen €15 miljard in het Duurzame Ontwikkelingsdoel 'Betaalbare en duurzame energie' (SDG 7);
- we stellen aanvullende en strengere normen om bedrijven beter te beoordelen op hun klimaatinspanningen volgens ons insluitingsbeleid.

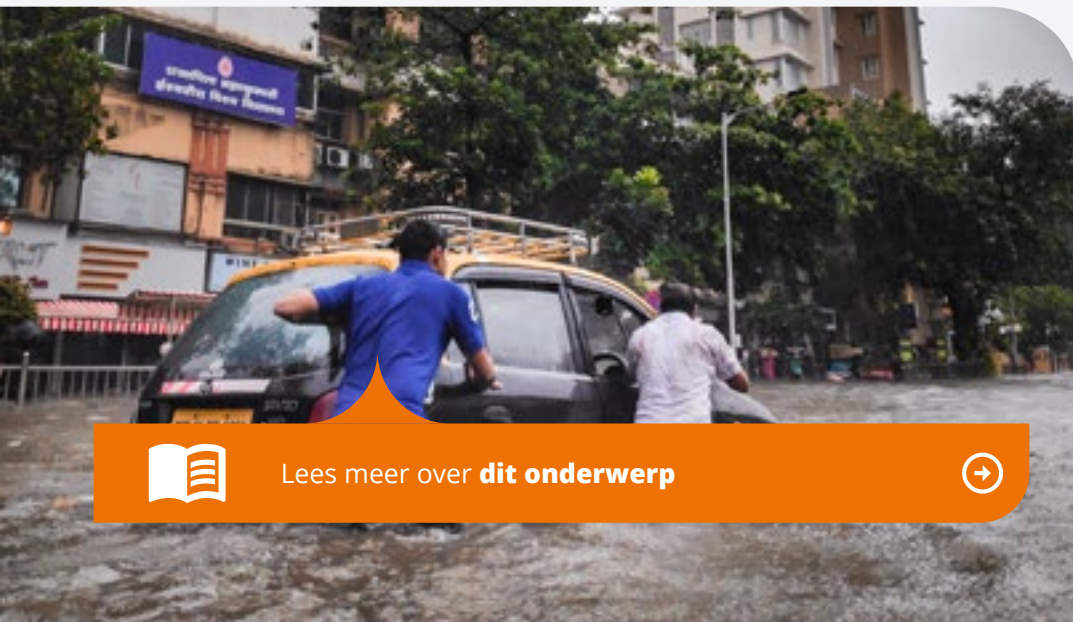
Samen met andere grote beleggers sporen we bedrijven aan om de energietransitie te versnellen. Daarbij zetten wij in op een eerlijke transitie. Zo willen we dat energie voor iedereen toegankelijk en betaalbaar moet blijven. Ook moeten bedrijven in sectoren waar door de energietransitie banen verdwijnen investeren in de inzetbaarheid van hun personeel en moeten bedrijven misstanden aanpakken bij de winning van grondstoffen die voor de energietransitie belangrijk zijn (zoals kobalt).

Klimaatrisico's in kaart, beleggen in oplossingen

Via APG brengt ABP de risico's van klimaatverandering voor de beleggingen in kaart. Daarvoor gebruiken we het raamwerk van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). Ook nemen we maatregelen om klimaatrisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen.

Lees meer over **dit onderwerp**

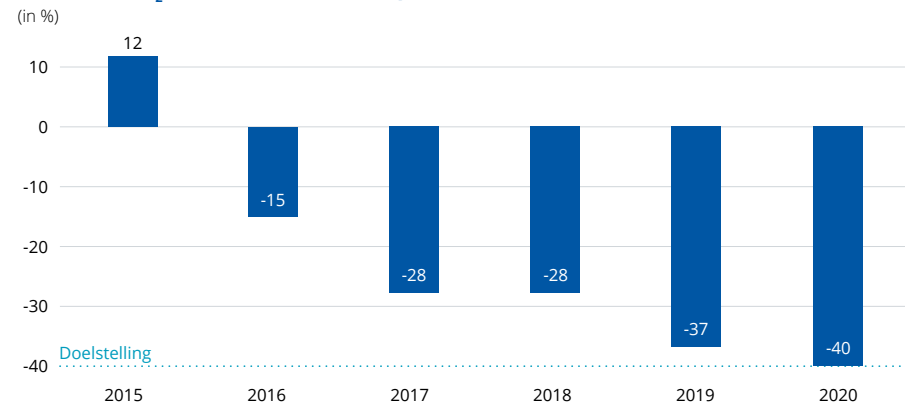
We beleggen ook in oplossingen voor klimaatrisico's. Door te beleggen in duurzaam gelabelde obligaties van ontwikkelingslanden dragen we bijvoorbeeld bij aan de ontwikkeling van een klimaatbestendige infrastructuur in ontwikkelingslanden. Zo beleggen we in een obligatie van de Asian Development Bank. De opbrengst hiervan gaat onder andere naar het Tamil Nadu Urban Flagship Investment Program in India, waar infrastructuur wordt aangelegd voor een klimaatbestendige watervoorziening, riolering en afwatering.

Minder CO₂

Onze vermogensbeheerder berekent wat het ABP-deel is van de CO₂-uitstoot van bedrijven waarin we via aandelen beleggen. Deze CO₂-voetafdruk is sinds maart 2015 met 40% afgenomen (2019: -37%). De lagere CO₂-voetafdruk komt onder andere doordat bedrijven waarin ABP belegt hun uitstoot verlagen. Ook richten we ons op bedrijven die in vergelijking met andere bedrijven in hun sector weinig CO₂ uitstoten. Bovendien was de voetafdruk eind 2020 tijdelijk lager door de coronacrisis en verschuivingen in de portefeuille. ABP heeft de doelstelling dat de CO₂-voetafdruk in 2025 met 40% is afgenomen. In 2022 publiceren we een aangescherpte doelstelling. Lees [hier](#) hoe wij de CO₂-voetafdruk vaststellen.

Relatieve CO₂-voetafdruk aandelenportefeuille

Dit jaar publiceert ABP voor het eerst de CO₂-voetafdruk van de beleggingen in bedrijfsobligaties, private equity en vastgoed (bijlage). Dit sluit aan bij afspraken in het Commitment van de financiële sector. Hiervoor gebruiken we, net als andere Nederlandse financiële instellingen, de standaard van het Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF). Uiterlijk in 2022 koppelen we hieraan klimaatdoelstellingen voor 2030.

Kolen en teerzand

Uiterlijk in 2025 belegt ABP niet langer in bedrijven die meer dan 30% omzet uit kolenmijnen of meer dan 20% omzet uit teerzand halen. We zetten hier in 2021 stappen in. Na 2025 komt de lat geleidelijk hoger te liggen, zodat ABP in 2030 helemaal niet meer belegt in de winning van steenkool voor elektriciteitsproductie. Meer informatie hierover staat in onze vernieuwde factsheets over beleggen in [kolen](#) en [teerzand](#).

In 2030 belegt ABP niet meer direct in kolengestookte elektriciteitscentrales zonder CO₂-afvang (het opvangen en opslaan of hergebruiken van broeikasgassen) in OESO-landen. In andere landen gaan we deze beleggingen flink verminderen.

Klimaatverandering en de overgang naar duurzame energie

Verkochte beleggingen vanwege kolen

In totaal hebben we de afgelopen jaren 8 bedrijven met ruim 90 gigawatt aan kolengestookte capaciteit verkocht omdat ze plannen hadden voor nieuwe kolencentrales. De totale jaarlijkse uitstoot van deze bedrijven is 624 miljoen ton CO₂. Zo verkochten we in 2020 ons belang in het Zuid-Koreaanse nutsbedrijf Korea Electricity Power Co. (KEPCO). Ondanks onze bezwaren ging dat bedrijf door met plannen voor nieuwe kolencentrales in Indonesië en Vietnam. We schreven brieven aan het management, voerden de druk op in de media en trokken op met maatschappelijke organisaties om dat te voorkomen. Toen dat geen succes had, stapten we uit het bedrijf.

De ervaring leert dat engagement steeds anders is, omdat elk bedrijf anders is: wie zijn de aandeelhouders, in welke markten is het bedrijf actief, staat het management open voor dialoog? De ene keer werkt 'stille diplomatie' beter, de andere keer een publieke benadering. Er is dan ook geen blauwdruk voor succes.

Het Canadese mijnbouwbedrijf Teck Resources is in 2020 gestopt met een groot teerzandproject. Als aandeelhouder had ABP zorgen geuit over de gevolgen van dit project voor de CO₂-uitstoot en de lokale bevolking. Het Filipijnse bedrijf Ayala Corp., waarin ABP heeft belegd, maakte in 2020 bekend dat het alle belangen in kolengestookte elektriciteitscentrales vóór 2030 van de hand doet. Dat is ook wat wij van bedrijven met kolencentrales verwachten. Voorafgaand aan de aankondiging spraken we meerdere keren met het bedrijf, dat toen nog plannen had voor nieuwe kolencentrales. De Zuid-Koreaanse financiële dienstverleners KB Financial Group en de financieringstak van Samsung kondigden aan te stoppen met het financieren van nieuwe kolencentrales. ABP had hier, als belegger in deze ondernemingen, op aangedrongen.

Invloed gebruiken voor de energietransitie

Als grote langetermijnbelegger oefent ABP invloed uit op de bedrijven waarin ze belegt. Dat doen we alleen, maar ook met anderen. Zo maakt ABP deel uit van Climate Action 100+. In dit initiatief oefenen 545 grote beleggers samen druk uit op 167 bedrijven die wereldwijd de meeste CO₂ uitstoten. ABP maakt binnen Climate Action 100+ deel uit van de kerngroep, die zich richt op de grote olie- en gasbedrijven.

Shell kondigde aan dat het in 2050 per saldo geen CO₂ meer wil uitstoten. Deze [aankondiging](#) volgde na eerdere afspraken van Shell met Climate Action 100+. Andere Europese olie- en gasbedrijven die hun klimaatambities hebben aangescherpt, zijn BP en Repsol.

ABP en andere financiële instellingen spraken in 2020 met de Tweede Kamer over de bijdragen van de financiële sector aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord. Hierbij kwam ook de vraag aan de orde of een versnelling mogelijk is. In een [opiniestuk](#) riepen wij het kabinet op er zo snel mogelijk voor te zorgen dat de CO₂-vervuiler betaalt en 'schone' innovatie wordt gestimuleerd.

De stem van ABP telt

ABP onthield zich van stemming over een [resolutie](#) van Follow This bij Shell. Enkele weken voor de stemming had Shell de ambitie uitgesproken om in 2050 per saldo geen CO₂ meer uit te stoten. De Follow This-resolutie riep het bedrijf op tot bindende klimaatdoelen voor de lange termijn. Wij zijn het met Follow This eens dat oliebedrijven doelen moeten stellen in lijn met het Klimaatverdrag van Parijs. Maar Shell heeft een duidelijke klimaatambitie, en wij vinden het belangrijker dat Shell de al aangekondigde ambitie vertaalt in concrete verbeteringen.

Van bedrijven die wereldwijd de meeste broeikasgassen uitstoten, verwachten we dat ze een CO₂-doelstelling hebben. Ook verwachten we dat ze hun klimaatdoelstelling verbinden aan de beloning van bestuurders. Anders stemmen we tegen de bestuurdersbeloning, bestuurdersbenoeming of het jaarverslag. In 2020 deden we dat onder andere bij Philips 66 en Devon Energy.

Volgens het onafhankelijke [ShareAction](#) stemden wij in 2020 vóór 80% van de klimaatvoorstellen bij bedrijven waarin we beleggen. Op onze [website](#) maken we altijd bekend hoe ABP heeft gestemd.

Beleggen in betaalbare en duurzame energie

In 2025 wil ABP €15 miljard hebben belegd in het Duurzame Ontwikkelingsdoel 7: Betaalbare en duurzame energie. Eind 2020 hadden we hierin €13,8 miljard belegd. Een van deze beleggingen is het voormalige Deense staatsoliebedrijf Ørsted, dat inmiddels wereldwijd voorop loopt in duurzame energie. De beurskoers van het bedrijf is sinds 2016 bijna vervijfvoudigd.

In 2020 is het Zweedse windpark [Åskälen](#) in gebruik genomen. ABP is eigenaar van dit windpark, dat een van de grootste is in Europa en 175.000 huishoudens in Zweden van groene stroom voorziet.

We hebben in 2020 ook belegd in leningen voor de bouw van 2 grote fabrieken van batterijfabrikant [Northvolt](#). Het bedrijf maakt duurzame lithium-ion-batterijen voor onder andere elektrische auto's.

Mensenrechten en arbeidsomstandigheden

In een leefbare wereld worden de mensenrechten gerespecteerd en beschermd. Ook voor onze beleggingen is dit van belang: bedrijven die zorgvuldig omgaan met mensenrechten lopen minder risico op reputatieschade, vertragingen, rechtszaken en boetes. Daarom willen wij dat bedrijven waarin we beleggen de mensenrechten van werknemers, lokale gemeenschappen en andere betrokkenen respecteren.

Hierbij volgen we de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* ([UNGP](#)). Daarin staat dat bedrijven de verantwoordelijkheid hebben om mensenrechten te respecteren. Ook moeten bedrijven overal waar ze zakendoen risico's op mensenrechtenschendingen vaststellen, voorkomen en aanpakken.

Voor elke belegging stellen wij vast of er mensenrechtenrisico's zijn. We gebruiken onze invloed als belegger om bedrijven bewust te maken van deze risico's. Als het nodig is, sporen we ze aan om betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen te voorkomen of aan te pakken.

De Corporate Human Rights Benchmark (CHRB) vergelijkt jaarlijks de mensenrechtenprestaties van bedrijven.* Uit de resultaten blijkt dat bedrijven het in 2020 opnieuw beter deden dan in voorgaande jaren. Maar de meeste bedrijven blijken nog te weinig te doen om betrokkenheid bij schending van mensenrechten te voorkomen. De CHRB laat zien of bedrijven op de goede weg zijn met het vaststellen, voorkomen en aanpakken van mensenrechtenrisico's. Ook geeft de benchmark informatie om met bedrijven over mensenrechten in gesprek te gaan. In 2020 spraken we met 53 bedrijven over mensenrechten. Verder spraken we met 85 bedrijven over arbeidsnormen, zoals veiligheid op het werk en het recht van werknemers om zich te verenigen. We beoordeelden mensenrechtenrisico's bij nieuwe, niet-beursgenoteerde beleggingen en spraken over dit onderwerp met de managers die deze beleggingen voor ons beheren.

In 2020 gingen we in gesprek met grote autofabrikanten over de gevolgen van de energietransitie voor hun werknemers. Deze sector verandert de komende jaren ingrijpend, onder andere door automatisering en de opkomst van de elektrische auto. We willen dat autofabrikanten investeren in de inzetbaarheid van hun personeel en met leveranciers afspraken maken over het voorkomen en aanpakken van mensenrechtenschendingen in de toeleveringsketen.**

In april riep ABP samen met andere grote beleggers de farmaceutische industrie op om de aanpak van de coronapandemie boven financiële winst op de korte termijn te stellen. De deelnemende beleggers spraken met bedrijven die een sleutelrol spelen bij de bestrijding van het virus, zoals fabrikanten van vaccins.

*De CHRB vergelijkt de mensenrechtenprestaties van 230 grote bedrijven in kleding, grondstoffen, landbouw, ICT en - in 2020 voor het eerst - de auto-industrie. ABP was in 2017 medeoprichter van de CHRB.

**De afgelopen jaren voerde ABP een intensieve dialoog met 13 grote autofabrikanten over de aanpak van mensenrechtenschendingen bij de winning van kobalt, een onmisbare grondstof voor batterijen en daarmee van groot belang voor de energietransitie.

IMVB-convenant

In het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) heeft de Nederlandse pensioensector afspraken gemaakt met de overheid, vakbonden, milieuoorganisaties en maatschappelijke organisaties om misstanden te voorkomen bij bedrijven waarin wordt belegd. Halverwege 2022 moeten pensioenfondsen alle afspraken hebben ingevoerd. Het convenant is gebaseerd op de regels voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de UNGP.

ABP heeft in 2020 verder invulling gegeven aan de verplichtingen van het IMVB-convenant en de Europese *Sustainable Finance Disclosure Regulation* (SFDR). Zoals afgesproken in het convenant, hebben wij de OESO-richtlijnen vóór 31 december 2020 in ons beleid opgenomen. ABP:

- stelt vast en beoordeelt ('identificeren en prioriteren') de negatieve gevolgen (impact) van beleggingen op mens en milieu, zoals betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen;
- gebruikt haar invloed als belegger om deze negatieve gevolgen te voorkomen of verminderen;
- monitort doorlopend of er negatieve gevolgen zijn;
- rapporteert over negatieve gevolgen en maatregelen die we treffen om die te voorkomen en verminderen.

Hier lichten wij toe hoe wij de zorgvuldige uitvoering (due diligence) van de OESO-regels en UNGP hebben ingericht.

Binnen het convenant doet een aantal pensioenfondsen, waaronder ABP, mee aan het 'diepe spoor'. Deze fondsen bundelen hun invloed om tot verbeteringen te komen bij specifieke bedrijven of sectoren waar het risico bestaat op betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen. Een resultaat in 2020 was een verbetertraject bij een bedrijf dat producten levert via een online platform. Eerder startte ABP samen met andere pensioenfondsen een verbetertraject bij een mijnbouwbedrijf.

Er werd onder andere gevraagd onderzoeksresultaten te delen en de vaccins eerlijk te verdelen. De meeste bedrijven reageerden positief, maar we moeten afwachten hoe dit uitpakt in de praktijk. Als het nodig is, bundelen de deelnemende beleggers op dit punt hun krachten op de aandeelhoudersvergaderingen van de betrokken bedrijven.

ABP diende in december een aandeelhoudersvoorstel in bij Amazon om het technologiebedrijf tot openheid te dwingen over het voorkomen van coronabesmettingen op de werkvloer. Het voorstel volgde op berichten dat Amazon de gevolgen van de pandemie voor de gezondheid van de werknemers had onderschat.

Invloed uitoefenen

Als grote belegger heeft ABP invloed op beslissingen die worden genomen in de bedrijven waarin we beleggen. We vinden het belangrijk om die invloed te gebruiken: om hun financiële resultaten te verbeteren, maar ook om ze aan te sporen duurzamer en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Onze beleggers gaan daarom met deze bedrijven in gesprek en nemen de verkregen informatie mee in hun beleggingsbeslissingen. We hebben in 2020 met 437 bedrijven verbetergesprekken (engagement) gevoerd. [Dit overzicht](#) laat zien welke bedrijven dat waren en over welke thema's er is gesproken.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Wij hebben in 2020 op ruim 5.000 aandeelhoudersvergaderingen gestemd over circa 55.000 voorstellen. Het gaat dan bijvoorbeeld over de benoeming en beloning van bestuurders. We vinden dat de verhouding tussen de geleverde prestatie en de bonus passend moet zijn.

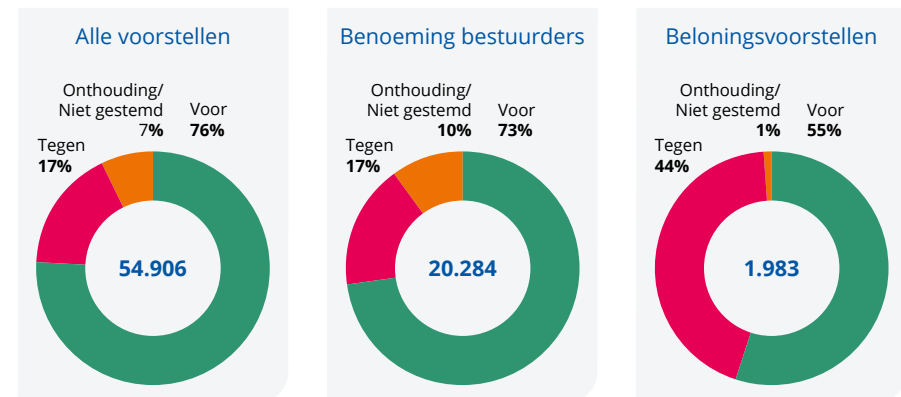
ABP heeft in 2020 samen met andere beleggers 4 keer een beloningsvoorstel van een Nederlands bedrijf weggestemd. Het ging om het nieuwe beloningsbeleid bij Besi, Wolters Kluwer, Euronext en SBM Offshore.

ABP keerde zich – zonder succes – ook tegen het beloningsbeleid bij onder andere Van Lanschot Kempen, Basic-Fit en Signify (de voormalige lichtdivisie van Philips). In het oog sprong de tegenstem bij Ahold-Delhaize - het moederbedrijf van Albert Heijn. ABP vindt het onjuist dat het bedrijf het belang van duurzaamheid bij het vaststellen van de beloning heeft verminderd. Ook heeft [Ahold Delhaize](#) maar 1 duurzaamheids criterium voor de beloning. Dat criterium - het aandeel gezonde voeding in de verkoop van eigen merkvoedingsproducten - is ook nog eens nauwelijks te controleren. Doordat een grote meerderheid van de aandeelhouders van Ahold-Delhaize wel akkoord ging, bleef de tegenstem van ABP zonder gevolgen.

Bij de benoeming van bestuurders kijken wij of bestuurders onafhankelijk zijn, of ze genoeg kennis van zaken hebben en of het bestuur divers is, in geslacht, opleiding, etnische achtergrond en leeftijd. Onderzoek toont aan dat een divers bestuur betere beslissingen neemt.

Op onze website geven wij regelmatig inzicht in [hoe wij stemmen op aandeelhoudersvergaderingen](#) en waarom. Na afloop van elke vergadering maken we bekend hoe we hebben [gestemd](#).

Hoe stemden we in 2020?

Betrouwbare duurzaamheidsinformatie blijft een uitdaging

De beschikbaarheid van betrouwbare duurzaamheidsinformatie blijft een punt van aandacht. Een van de uitdagingen is dat vaak duidelijke definities ontbreken, zoals die er wel zijn voor financiële begrippen als 'winst'. Een bijkomende uitdaging is dat er erg veel standaarden zijn die voorschrijven hoe bedrijven en beleggers over duurzaamheid zouden moeten rapporteren. Hierdoor is vaak door de bomen het bos niet meer te zien.

ABP dringt er bij bedrijven waarin we beleggen op aan om meer duurzaamheidsinformatie te publiceren. Wij verzamelen die data ook zelf. Zo gebruiken we in het SDI Asset Owner Platform moderne technologie (zoals AI/kunstmatige intelligentie) om te bepalen welke bedrijven bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen.

Door zelf dit soort initiatieven op te zetten en deel te nemen aan gezamenlijke projecten zoals Climate Action 100+, willen we samen met andere beleggers zoveel mogelijk dezelfde rapportage-eisen stellen aan bedrijven.

Betrokkenheid bestuur bij duurzaam en verantwoord beleggen

Versillende leden van het ABP-bestuur hebben specifieke kennis op het gebied van duurzaam en verantwoord beleggen. Mariëtte Doornekamp is voorzitter van het dagelijks bestuur van Eumedion, dat de belangen van institutionele beleggers behartigt bij het bevorderen van duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur bij beursgenoteerde bedrijven. Xander den Uyl is bestuurslid van PRI, een wereldwijd netwerk van meer dan 3.000 institutionele beleggers, banken en vermogensbeheerders, die samen optrekken om verantwoord beleggen verder te ontwikkelen. ABP besteedt daarnaast aandacht aan expertise en kennisontwikkeling in het bestuur, bijvoorbeeld met deelname aan webinars en door gesprekken met maatschappelijke organisaties.

Agenda 2021

In 2021 werken we aan het nieuwe strategische beleggingsbeleid. Implementatie van dit beleid vindt plaats vanaf 1 januari 2022. Het plan is om in 2021 de beleggingsportefeuille op onderdelen te vernieuwen en te verduurzamen. Zo willen we nog meer bijdragen aan de energietransitie in Nederland.

Met duurzaam en verantwoord beleggen geven we in 2021 verder invulling aan onze rol in de 3 transities. We ontwikkelen nieuwe klimaatdoelstellingen voor 2030, waaronder doelen voor CO₂-vermindering van onze beleggingen in bedrijfsobligaties, private equity en vastgoed. We maken deze doelstellingen begin 2022 bekend, zoals afgesproken in het Commitment van de financiële sector. Dit is een belangrijke tussenstap op weg naar een klimaat-neutrale beleggingsportefeuille in 2050. We werken in 2021 aan een versnelling van het doorvoeren van het insluitingsbeleid in de energiesector. Daarbij willen we transparant zijn over de afwegingen die we maken en goed inzicht bieden in wanneer bedrijven in deze sector als koploper worden gekwalificeerd. Nu al is klimaat een onderwerp waarover intensief met bedrijven in de energiesector wordt gesproken. Verder ontwikkelen we doelstellingen voor beleggen in circulaire en digitale duurzame oplossingen. Begin 2022 verwachten we deze doelstellingen bekend te maken.

We scherpen in 2021 de bestaande criteria aan voor het beoordelen van bedrijven op het gebied van milieu, maatschappij en goed bestuur. We willen hierin stappen zetten, maar wel op een zorgvuldige manier. Het mag niet ten koste gaan van het risico en het rendement van de portefeuille. Ook ontwikkelen we nieuwe criteria, onder andere voor de 3 transities en mensenrechten, die begin 2022 worden ingevoerd.

Verder willen we deelnemers en andere belanghebbenden actiever informeren over de dialoog met bedrijven (engagement) en wat deze oplevert. Ook zetten we ons in om het draagvlak voor duurzaam en verantwoord beleggen onder deelnemers te vergroten.

In 2020 richtte Rockstart het Energy Fund op, dankzij een investering van ABP van 7,5 miljoen euro. Freerk Bisschop is managing partner van dit fonds. 'Dat ABP hierin is gestapt, versterkt onze positie in de markt.'

Freerk Bisschop

Managing partner Rockstart Energy Fund

Jaren actief
10

Begeleide
start-ups

230+

Alumniwaarde

500
(€ x miljoen)

Rockstart
professionals

35

De duurzame brug van start-up-versneller Rockstart en ABP

Rockstart is een venture capital-onderneming die start-ups in energie, gezondheid, agrifood en nieuwe technologieën helpt. Freerk: 'Wij helpen ze een snel pad te vinden naar groei en financiering van die groei. Hiervoor hebben we een acceleratorprogramma opgezet. Daarmee begeleiden we jaarlijks een strenge selectie van de beste Europese start-ups. Inmiddels hebben we dat voor meer dan 200 start-ups gedaan.'

Het oorspronkelijke versnellingsprogramma is door de jaren heen verder uitgebreid. 'We zagen kansen om over een langere periode betrokken te blijven bij "onze" start-ups. Door samen met andere partijen mee te financieren. Want tussen het opstarten van een bedrijf en de verdere opschaling ligt de "valley of death". Daar zien we veel initiatieven worstelen of sneuvelen. De meeste investeerders vinden die fase dan ook te riskant.'

Energy Fund

Vanuit deze insteek is in oktober 2020 het Rockstart Energy Fund opgericht. Met een corner stone-investering van 7,5 miljoen euro van ABP. Het fonds had begin 2021 een omvang

van 22 miljoen euro. 'We hebben inmiddels 9 startups geselecteerd. Die zijn vooral actief in het slimmer maken van de netwerken tussen de opwekking van duurzame energie en de vraag.'

Samen met ABP heeft Rockstart een brug gebouwd over de valley of death. 'In het begin voelde de samenwerking soms wel als een constructief gevecht,' lacht Freerk. 'Natuurlijk moest de governance van het fonds solide worden ingericht. Tegelijkertijd is het voor ons van belang dat we wendbaar blijven. Wij hebben hier zelf ook veel aan gehad. Zo zijn onze processen verder geprofessionaliseerd en verstevigen we onze marktpositie doordat we ABP als grote institutionele belegger aan boord hebben.'

Grote stap voor de maatschappij

Freerk vindt het goed dat pensioenfondsen hun vermogen duurzaam beleggen. 'Vanwege hun omvang kunnen pensioenfondsen bij uitstek een rol spelen in grote vraagstukken zoals de energietransitie. Zo is het Energy Fund vanuit het perspectief van ABP misschien een kleine doorbraak, voor de maatschappij kan het een grote stap betekenen.'

De kosten van pensioenbeheer en vermogensbeheer

ABP heeft de deelnemer- en werkgeverbeleving voorop staan. Maar we letten ook op de kosten. Deze splitsen we uit in gemaakte kosten voor het pensioenbeheer en voor het beleggen (vermogensbeheer). We lichten hier de belangrijkste ontwikkelingen toe.

Bij het uitvoeren van de pensioenregeling worden kosten gemaakt. Wij maken hierbij onderscheid in kosten voor het pensioenbeheer en kosten voor het vermogensbeheer. De kosten worden toegerekend aan de activiteit waar ze bij horen of voor bedoeld zijn. Als dit onderscheid in eerste instantie niet goed gemaakt kan worden, dan verdelen we ze op basis van professioneel inzicht. We rapporteren onze kosten volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie en de Code Pensioenfondsen.

Kosten van uitvoering

Uitvoeringskosten pensioenbeheer per deelnemer

€ 67

Kosten vermogensbeheer

0,78% van het belegd vermogen

Ontwikkeling totale kosten

Als we kijken naar de ontwikkeling van de totale kosten, zien we dat deze in lijn zijn met onze verwachtingen. Als bestuur willen we de juiste balans vinden tussen het verbeteren van onze dienstverlening en het maken van kosten. We letten op wat ABP uitgeeft en proberen kosten te besparen waar mogelijk. Maar de kwaliteit van onze dienstverlening aan deelnemers en werkgevers staat altijd voorop.

Kosten pensioenbeheer

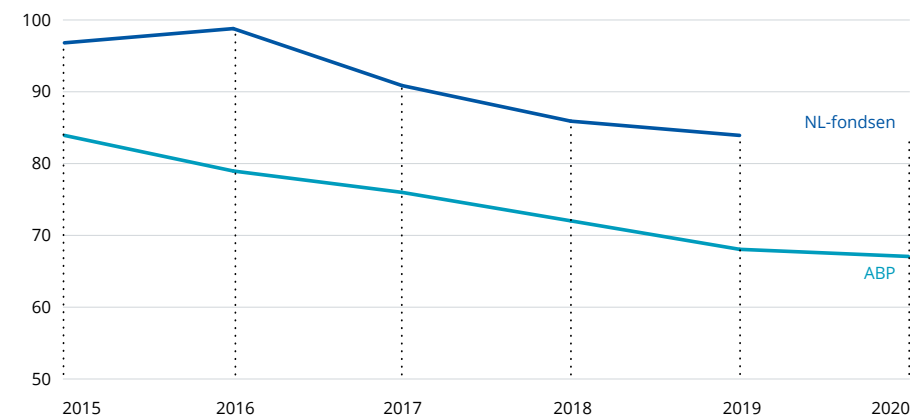
In 2020 zijn de totale kosten van pensioenbeheer nagenoeg gelijk gebleven: €141 miljoen. De kostprijs per deelnemer daalde iets, doordat het aantal actieve en pensioengerechtigde deelnemers met circa 60.000 steeg. Het aantal gepensioneerden nam toe met 33.000 en het aantal actieven met 28.000. Dit is vooral toe te schrijven aan respectievelijk de vergrijzing en de groei door toegenomen werkgelegenheid.

Dankzij de vereenvoudiging van de pensioenregeling voor militairen en van bijspaarregelingen hebben we kosten bespaard. Ook het efficiënter maken van processen heeft onze kosten verlaagd. Tegelijkertijd hebben we investeringen gedaan om onze dienstverlening en de administratie te verbeteren. In de totale kosten zit ook een bedrag van €10 miljoen aan kosten die zijn gemaakt door het bestuursbureau en het bestuur; de specificatie hiervan is te vinden in de jaarrekening.

Hoe doet ABP het in de markt?

We vinden het belangrijk om de kostenprestaties van ABP te meten met vergelijkbare pensioenfondsen. Hiervoor gebruiken we de CEM-benchmark voor pensioenuitvoering. Onze kosten per deelnemer lagen in 2020 met €67 onder het gemiddelde van de grote Nederlandse fondsen: €84 (dit gemiddelde is een cijfer van 2019, omdat de CEM-cijfers voor 2020 nog niet beschikbaar zijn).

ABP versus CEM-benchmark

Pensioenbeheerkosten gaan stijgen

De afgelopen jaren zijn onze kosten voor het pensioenbeheer steeds gedaald. Een gebruikelijke manier om dit te meten, is door te kijken naar de kostprijs per deelnemer. In 2020 kwamen de kosten per deelnemer uit op €67. Dat is een daling van €1 ten opzichte van vorig jaar (2019: €68).

De kosten van pensioenbeheer gaan de komende jaren stijgen. Daarmee komt een einde aan de jarenlange daling van de kostprijs per deelnemer. Dit komt doordat wij investeringen moeten doen om ons voor te bereiden op het nieuwe pensioencontract. In 2020 hebben wij bovendien weer ervaren dat de kwaliteit van onze administratie en dienstverlening heel belangrijk is om onze deelnemers goed te kunnen bedienen. Het op orde krijgen en houden van de data in de administratie, en het verbeteren van de deelnemer- en werkgeverbeleving vragen om extra investeringen.

Kosten van pensioenbeheer

	2020	2019	2018	2017	2016
Uitvoeringskosten van pensioenbeheer (x € 1.000)	141.149	141.129	144.729	149.962	155.372
Aantal deelnemers (actief en gepensioneerd)	2.121.533	2.061.333	2.015.200	1.979.560	1.955.177
Kosten per deelnemer in €	67	68	72	76	79
Verschil t.o.v. vorig jaar	-1	-4	-4	-3	-5

Kosten vermogensbeheer

Beleggingskosten en transactiekosten stijgen

De beleggingskosten zijn ten opzichte van 2019 gestegen met €504 miljoen tot €3.016 miljoen. Beleggingskosten bestaan uit beheer- en prestatievergoedingen. De beheervergoedingen zijn met €22 miljoen gestegen; de prestatievergoedingen kwamen €482 miljoen hoger uit dan in 2019. De transactiekosten noteerden €101 miljoen hoger en kwamen in 2020 uit op €532 miljoen.

De beheervergoedingen zijn in het verslagjaar licht gestegen. De beheervergoeding voor APG nam toe, doordat APG in lijn met ons beleid meer intern beheer heeft gedaan voor de private beleggingen. Dit is meteen ook de belangrijkste oorzaak voor de lichte daling van de beheervergoeding voor de (meestal duurdere) externe vermogensbeheerders.

Beleggingskosten

Op beleggingscategorie-niveau zijn de prestatievergoedingen voor private equity, hedgefondsen en aandelen ontwikkelde landen fors gestegen. De externe managers van vastgoed kenden daarentegen negatieve prestatievergoedingen.

De transactiekosten zijn in 2020 fors gestegen. Dit wordt veroorzaakt door hogere transactievolumes. Een andere oorzaak is de stijging van de spreadkosten, vanwege de toegenomen onzekerheid in de markt door de coronapandemie, vooral in de eerste helft van 2020. Verder heeft de groei van de intern beheerde private beleggingen geresulteerd in hogere transactiekosten bij met name de categorieën vastgoed en infrastructuur.

	2020		2019	
	€ mln	%	€ mln	%
Beheervergoeding	409	0,089	380	0,086
Beheervergoeding externe vermogensbeheerders	835	0,183	851	0,193
Bewaarloon	58	0,013	51	0,012
Overige kosten	174	0,038	172	0,039
Beheervergoedingen	1.476	0,323	1.454	0,330
Prestatievergoedingen	1.540	0,337	1.058	0,240
Beleggingskosten	3.016	0,660	2.512	0,570
Transactiekosten	532	0,116	431	0,098
Totale kosten vermogensbeheer	3.548	0,776	2.943	0,668

Vermogensbeheerkosten in hun context

Mede vanwege de omvang van de beleggingsportefeuille zijn de absolute bedragen van de vermogensbeheerkosten van ABP hoog. Dit leidt regelmatig tot vragen over nut en noodzaak van deze kosten.

De evaluatie van de kosten voor vermogensbeheer is het meest zuiver als hierin ook het (beoogde) rendement, risicospreiding, de omvang van het belegde vermogen en het behaalde rendement worden meegenomen. Onze beleggingsovertuigingen vormen het fundament van onze aanpak. ABP kiest bewust voor een actieve beleggingsstijl. Deze beleggingsstijl biedt de beste mogelijkheid om de beoogde rendementsdoelstellingen te behalen en onze risico's te spreiden, om zo een goed pensioen voor deelnemers te realiseren. Deze aanpak brengt hogere kosten met zich mee dan bijvoorbeeld een passieve stijl die de benchmark volgt.

Beheervergoedingen

De beheervergoedingen kunnen voor een deel door het bestuur worden beïnvloed door keuzes in de portefeuillesamenstelling. Zo is een intern door APG beheerde portefeuille meestal goedkoper dan een extern beheerde portefeuille. Als bestuur kiezen we voor uitbesteding aan gespecialiseerde externe managers als dit toegevoegde waarde heeft.

Ook de keuze om te beleggen in een liquide beleggingscategorie heeft een ander kosteneffect dan wanneer wordt gekozen voor een illiquide categorie. Deze laatste is in principe duurder, maar levert in de regel wel een hoger rendement op. Ook draagt die categorie bij aan onze doelstellingen op het gebied van risicospreiding en duurzaam en verantwoord beleggen. We maken onze keuze altijd op basis van onze criteria voor rendement, kosten, risico en duurzaamheid.

ABP blijft ook de komende jaren scherp letten op de kosten. Door meer beheeractiviteiten onder te brengen bij de uitvoerder APG worden de hoge 'fund-of-fund'-kosten bij private equity en hedgefondsen verminderd. Verder heeft de keuze voor meer directe investeringen in plaats van fondsinvesteringen voor infrastructuur en vastgoed ertoe geleid dat er minder beheer- en prestatievergoedingen aan externe managers worden betaald.

Prestatievergoedingen

Prestatievergoedingen kunnen in mindere mate worden beïnvloed door het bestuur. Bij externe mandaten maakt APG in opdracht van ABP hierover afspraken. Alleen als de externe manager een rendement realiseert boven een minimum afgesproken (benchmark)rendement, krijgt hij een prestatievergoeding. ABP betaalt die prestatievergoeding uit het behaalde extra rendement. Hoe hoger dat rendement is, des te gunstiger voor onze deelnemers, maar hoe hoger ook de absolute kosten. Pas op het moment dat een externe manager een (meerjarig) rendement boven het afgesproken (benchmark)rendement behaalt, is ABP bereid prestatievergoedingen te betalen. Het gebruik van prestatievergoedingen is op die manier een van de middelen waarmee we de belangen van ABP en de externe managers beter op elkaar kunnen afstemmen.

ABP betaalt prestatievergoedingen bij illiquide beleggingen vaak op basis van gerealiseerde rendementen. Dit betekent dat prestatievergoedingen tot die tijd worden bepaald (en niet per se betaald) op basis van ongerealiseerde rendementen. Bij een lager rendement over een bepaalde periode kan het dus gebeuren dat de reservering voor prestatievergoedingen naar beneden moet worden bijgesteld. Dat heeft een negatieve prestatievergoeding over die periode als gevolg.

Transactiekosten

De transactiekosten hangen samen met de omvang van het beheerde vermogen en met onze actieve beleggingsstijl.

Beleggings- en transactiekosten 2016 tot en met 2020

	2020		2019		2018		2017		2016	
	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%	€ mln	%
Beheervergoeding	409	0,089	380	0,086	362	0,088	343	0,088	335	0,091
Beheervergoeding externe vermogensbeheerders	835	0,183	851	0,193	794	0,194	827	0,211	808	0,220
Bewaarloon	58	0,013	51	0,012	53	0,013	50	0,013	48	0,013
Overige kosten	174	0,038	172	0,039	161	0,039	170	0,044	173	0,047
Beheervergoedingen	1.476	0,323	1.454	0,330	1.370	0,334	1.390	0,356	1.364	0,371
Prestatievergoedingen	1.540	0,337	1.058	0,240	1.090	0,266	1.131	0,289	867	0,237
Beleggingskosten	3.016	0,660	2.512	0,570	2.460	0,600	2.521	0,645	2.231	0,608
Transactiekosten	532	0,116	431	0,089	397	0,097	467	0,119	204	0,056
Totale kosten vermogensbeheer	3.548	0,776	2.943	0,659	2.857	0,697	2.988	0,764	2.435	0,664

In de periode van 2016 tot en met 2020 kennen de vermogensbeheerkosten een wisselend verloop. In deze periode zijn vooral de beheervergoedingen (in %) voor externe vermogensbeheerders gedaald. Deze daling hangt samen met het feit dat er sprake was van meer intern beheer en meer directe investeringen in plaats van fondsinvesteringen beheerd door externe partijen. Hierdoor zijn ook de overige kosten gedaald. De prestatievergoedingen variëren van jaar tot jaar en zijn direct gerelateerd aan de behaalde rendementen. De transactiekosten zijn gestegen van 0,056 % in 2019 tot 0,116 % in 2020. Deze stijging is te verklaren doordat vanaf 2017 de regelgeving voor de te rapporteren transactiekosten is gewijzigd. Hierdoor moeten ook de spreadkosten die samenhangen met aan- en verkooptransacties voor vastrentende waarden worden gerapporteerd.

Aansluiting kosten vermogensbeheer

In de jaarrekening zijn de vermogensbeheerkosten verantwoord volgens de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving 610. Dit betreft de gefactureerde kosten. Niet-gefactureerde kosten van de externe vermogensbeheerders zijn in de jaarrekening gesaldeerd met beleggingsresultaten.

Het gevolg is dat in de jaarrekening (Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten, zie de tabel Beleggingsresultaten netto) een lager bedrag aan kosten is verantwoord dan in het bestuursverslag. De onderstaande tabel geeft de aansluiting tussen beide weer.

in € mln

	Totaal 2020	Totaal 2019
Bestuursverslag		
Beheervergoedingen	1.476	1.454
Prestatievergoedingen	1.540	1.058
Transactiekosten	532	392
Totaal	3.548	2.904
Jaarrekening		
Rechtstreeks gefactureerde kosten: Beheervergoeding	475	488
Vershil:	3.073	2.416
betreft: niet rechtstreeks gefactureerde kosten (onderdeel van beleggingsresultaten in de jaarrekening)		

Ontwikkeling totale beleggingskosten per categorie

In € mln	2020				2019			
	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal
Vastrentende waarden		136		0,030		126		0,029
Staatsobligaties	86.254	36	0,041	0,008	67.666	28	0,042	0,006
Bedrijfsobligaties	63.428	66	0,104	0,014	59.970	61	0,096	0,014
Obligaties opkomende markten	19.033	34	0,179	0,007	14.759	36	0,250	0,008
Inflatiegerelateerd		6		0,001		12		0,003
Inflatiegerelateerde obligaties	10.640	5	0,043	0,001	26.860	11	0,040	0,002
Alternative inflation	742	1	0,100	0,000	1.273	1	0,099	0,001
Aandelen		478		0,104		304		0,069
Aandelen ontwikkelde landen	116.616	261	0,224	0,057	114.628	119	0,104	0,027
Aandelen opkomende landen	35.412	217	0,612	0,047	36.640	185	0,508	0,042
Alternatieve beleggingen		2.387		0,522		2.063		0,469
Vastgoed	42.750	174	0,407	0,038	44.441	281	0,630	0,064
Private equity	25.934	1411	5,441	0,309	22.979	1144	4,980	0,260
Opportunity fund	679	-14	-2,047	-0,003	1.076	-17	-1,560	-0,004
Grondstoffen	19.358	59	0,305	0,013	17.652	49	0,280	0,011
Infrastructuur	15.600	148	0,947	0,032	12.530	154	1,230	0,035
Hedgefondsen	20.474	609	2,974	0,133	20.019	452	2,260	0,103
Overlay		10		0,002		6		0,001
Overlay & overig	196	10		0,002	-192	6		0,001
Totaal beheer- en prestatievergoedingen	457.117	3.016		0,660	440.302	2.512		0,570

Tellingen betreffen totalen van niet afgeronde cijfers

% per cat. worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het vermogen (NAV) van dezelfde categorie

% v/h totaal worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het totale vermogen (NAV) van het fonds

In de tabel staan de kosten per beleggingscategorie. Om meer inzicht te geven in de hoogte van de kosten en de ontwikkeling in de tijd zijn daarnaast 2 ratio's berekend: % per cat. en % vh totaal. Bij de eerste (% per cat.) worden de kosten van een beleggingscategorie afgezet tegen het vermogen (NAV) van die betreffende beleggingscategorie. Hiermee geven we inzicht in hoe duur een beleggingscategorie is. Bij de tweede ratio (% vh totaal) worden de kosten van een beleggingscategorie afgezet tegen het totale vermogen van het pensioenfonds. Met deze ratio wordt inzichtelijk gemaakt welke beleggingscategorie de grootste bijdrage heeft aan het totale kostenniveau.

De beleggingsmix is een van de belangrijkste bepalende factoren voor de totale beleggingskosten. Het kostenniveau van alternatieve beleggingen (2020: 0,522 %, 2019: 0,469%) is hoger dan die van vastrentende waarden (2020: 0,030%, 2019: 0,029%), maar deze categorie biedt betere rendementsperspectieven.

Private equity en hedgefondsen zijn de assetcategorieën met de hoogste vergoedingen. Beide categorieën maken samen 10% van de portefeuille uit, maar zijn verantwoordelijk voor 0,442% van de totale 0,660% aan vermogensbeheerkosten (67%). Het bestuur vindt deze kosten gerechtvaardigd omdat deze beleggingen over het algemeen een positievere bijdrage leveren aan het rendement en zorgen voor een betere risicospreiding (zie ook Vermogensbeheerkosten in hun context, eerder in dit hoofdstuk).

Van illiquide beleggingen komen de werkelijke kosten soms pas een kwartaal later beschikbaar. Als dit in het vierde kwartaal het geval was, zijn de werkelijke kosten tot en met het derde kwartaal opgenomen, aangevuld met schattingen gebaseerd op de werkelijke kosten van het vierde kwartaal van het jaar ervoor.

Ontwikkeling beheervergoedingen naar categorie

In € mln	2020				2019			
	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal
Vastrentende waarden		135		0,029		128		0,029
Staatsobligaties	86.254	36	0,041	0,008	67.666	28	0,042	0,006
Bedrijfsobligaties	63.428	65	0,103	0,014	59.970	66	0,105	0,015
Obligaties opkomende markten	19.033	34	0,179	0,007	14.759	34	0,23	0,008
Inflatiegerelateerd		5		0,001		12		0,002
Inflatiegerelateerde obligaties	10.640	5	0,043	0,001	26.860	11	0,04	0,002
Alternative inflation	742	1	0,100	0,000	1.273	1	0,099	0,000
Aandelen		195		0,043		194		0,045
Aandelen ontwikkelde landen	116.616	112	0,096	0,024	114.628	108	0,095	0,025
Aandelen opkomende landen	35.412	83	0,235	0,018	36.640	86	0,236	0,02
Alternatieve beleggingen		1.130		0,247		1.113		0,253
Vastgoed	42.750	206	0,483	0,045	44.441	208	0,479	0,047
Private equity	25.934	475	1,831	0,104	22.979	444	1,896	0,101
Opportunity fund	679	12	1,721	0,003	1.076	20	1,638	0,005
Grondstoffen	19.358	51	0,261	0,011	17.652	47	0,274	0,011
Infrastructuur	15.600	108	0,695	0,024	12.530	103	0,859	0,024
Hedgefondsen	20.474	278	1,359	0,061	20.019	290	1,454	0,066
Overlay		10		0,002		6		0,001
Overlay & overig	196	10		0,002	-192	6		0,001
Totaal beheervergoedingen	457.117	1.476		0,323	440.302	1.454		0,33

Tellingen betreffen totalen van niet afgeronde cijfers

% per cat. worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het vermogen (NAV) van dezelfde categorie

% v/h totaal worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het totale vermogen (NAV) van het fonds

De beheervergoedingen (in %) per beleggingscategorie vertoonden geen grote verschillen ten opzichte van 2019, behalve voor Infrastructuur en Obligaties opkomende markten. De kosten bij Infrastructuur zijn gedaald door een toename van directe beleggingen in plaats van relatief dure extern beheerde fondsbeleggingen. De relatieve daling in % bij Obligaties opkomende markten wordt veroorzaakt door een afname van extern beheerde mandaten.

Bij een groeiende portefeuille, die in totaal met een kleine €17 miljard is toegenomen, stegen de absolute beheerkosten met €22 miljoen. Dit zorgde voor een relatieve daling van de totale beheerkosten: -0,007%.

Ontwikkeling prestatievergoedingen naar categorie

In € mln	2020				2019			
	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal	Gemiddeld belegd vermogen		% per cat.	% v/h totaal
Vastrentende waarden		1		0		-3		-0,001
Staatsobligaties	86.254	-	-	-	67.666	-	-	-
Bedrijfsobligaties	63.428	1	0,001	-	59.970	-5	-0,009	-0,001
Obligaties opkomende markten	19.033	0	-	-	14.759	2	0,013	-
Inflatiegerelateerd		-	-	-		-	-	-
Inflatiegerelateerde obligaties	10.640	-	-	-	26.860	-	-	-
Alternative inflation	742	-	-	-	1.273	-	-	-
Aandelen		282	-	0,062		110	-	0,025
Aandelen ontwikkelde landen	116.616	149	0,128	0,033	114.628	10	0,009	0,002
Aandelen opkomende landen	35.412	133	0,377	0,029	36.640	99	0,272	0,023
Alternatieve beleggingen		1.257	-	0,275		951	-	0,216
Vastgoed	42.750	-33	-0,076	-0,007	44.441	73	0,170	0,017
Private equity	25.934	936	3,610	0,205	22.979	699	3,040	0,159
Opportunity fund	679	-26	-3,768	-0,006	1.076	-37	-3,450	-0,008
Grondstoffen	19.358	9	0,044	0,002	17.652	2	0,010	-
Infrastructuur	15.600	39	0,252	0,009	12.530	51	0,410	0,012
Hedgefondsen	20.474	331	1,616	0,072	20.019	163	0,810	0,037
Overlay		-	-	-		-	-	-
Overlay & overig	196	-	-	-	-192	-	-	-
Totaal prestatievergoedingen	457.117	1.540	-	0,337	440.302	1.058	-	0,240

Tellingen betreffen totalen van niet afgeronde cijfers

% per cat. worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het vermogen (NAV) van dezelfde categorie

% v/h totaal worden berekend door de kosten voor deze categorie af te zetten tegen het totale vermogen (NAV) van het fonds

De totale prestatievergoedingen zijn zowel in absolute als relatieve zin gestegen ten opzichte van 2019. Binnen de portefeuille zijn met name bij private equity, hedgefondsen en aandelen ontwikkelde landen de kosten voor prestatievergoedingen hoger uitgekomen. Bij vastgoed daarentegen is juist sprake van een daling. Prestatievergoedingen worden altijd betaald uit het behaalde extra rendement. Het nettorendement (6,6%) is in 2020 lager uitgekomen dan in 2019 (16,8%), maar het extra rendement van 0,920% (zie hoofdstuk beleggen met langetermijnhorizon, tabel rendement in cijfers) is in 2020 hoger dan in 2019 (-0,350%). Hierdoor zijn de absolute bedragen voor de prestatievergoedingen gestegen.

Hoewel de rendementen bij private equity en hedgefondsen zijn gedaald ten opzichte van 2019, en hedgefondsen zelfs een negatief rendement hadden (-4,2%), zijn de kosten voor prestatievergoedingen gestegen. Dit is toe te schrijven aan 3 factoren:

- het valuta-effect: hedgefondsen hadden gemeten in Amerikaanse dollar bijvoorbeeld een positief rendement van 4,4%. In 2020 was het rendement in dollars positief, maar in euro's negatief. Een deel van dit valutakoersrisico wordt binnen de overlay-portefeuille afgedekt.
- afspraken op beheerdersniveau. Deze afspraken kunnen afwijken van de afspraken voor de categorie als geheel. Daardoor kan het zijn dat goed presterende managers een prestatievergoeding krijgen, terwijl er voor de totale beleggingscategorie sprake is van een negatieve prestatie.
- een grotere daling in 2019, die in 2020 wegviel. In 2019 zijn er relatief weinig prestatievergoedingen betaald als gevolg van het negatieve rendement in 2018. De vermogensbeheerders moeten dat eerst goedmaken voordat er sprake kan zijn van prestatievergoedingen. In 2020 hoefden zij deze achterstand niet meer in te lopen, zodat het drukkende effect van 2019 in 2020 niet meer optrad.

Ontwikkeling transactiekosten naar categorie

In € mln	Transactiekosten 2020	Transactiekosten 2019
Vastrentende waarden		
Staatsobligaties	30	20
Bedrijfsobligaties	105	78
Obligaties opkomende markten	53	49
Inflatiegerelateerd		
Inflatiegerelateerde obligaties	8	11
Alternative inflation	-	-
Aandelen		
Aandelen ontwikkelde landen	41	36
Aandelen opkomende landen	59	56
Alternatieve beleggingen		
Vastgoed	34	21
Private equity	- 2	- 4
Hedgefondsen	109	81
Grondstoffen	14	7
Opportunity fund	1	1
Infrastructuur	42	28
Overlay		
Overlay & overig	38	47
Totaal	532	431

Tellingen betreffen totalen van niet afgeronde cijfers

De totale transactiekosten zijn in 2020 met €100,4 miljoen gestegen. Bij nagenoeg alle beleggingscategorieën is sprake van een kostenstijging. De toename bij vastrentende waarden, hedgefondsen en aandelen wordt veroorzaakt door gestegen transactievolumes en een stijging van de spreadkosten als gevolg van de toegenomen onzekerheid in de markt door de coronapandemie. De transactiekosten voor alternatieve beleggingen, waaronder infrastructuur en vastgoed, bestaan voornamelijk uit advieskosten van externe partijen. Door een toename van directe beleggingen in infrastructuur en vastgoed zijn dit jaar relatief veel advieskosten gemaakt. De transactiekosten zijn gerelateerd aan de omvang van de transacties en niet aan het gemiddeld belegd vermogen. Hierdoor worden deze kosten in de tabel niet uitgedrukt in %.

Marktvergelijking van de vermogensbeheerkosten

ABP doet mee aan de jaarlijkse vermogensbeheer-benchmarks van CEM. Hierin worden kosten en behaalde rendementen vergeleken met nationale en internationale vergelijkbare pensioenfondsen (peers). Hoewel we ons bewust zijn van de beperkingen van benchmarkonderzoek, vinden wij het als bestuur belangrijk om te toetsen hoe de vermogensbeheerkosten van ABP zich verhouden tot die van andere nationale en internationale fondsen, en of deze bedragen effectief zijn ingezet.

Voor de marktvergelijking van de vermogensbeheerkosten meten wij ABP bij voorkeur met de internationale peers, gezien de vergelijkbare omvang en activiteiten. Bij de benchmark voor rendement en toegevoegde waarde is de vergelijking tussen ABP en de Nederlandse peers het meest zuiver, vanwege de specifieke regelgeving waar Nederlandse fondsen mee te maken hebben.

Het kostenniveau van ABP is ten opzichte van de Nederlandse peers lager. Dit is te danken aan de omvang van ABP en de daaruit voortvloeiende schaalvoordelen. Ten opzichte van de internationale peers is het kostenniveau van ABP hoger dan gemiddeld. Dit is te verklaren doordat internationale peers voor bepaalde beleggingscategorieën andere en goedkopere beleggingsstijlen hanteren dan ABP.

Uit de CEM-rendementsbenchmark komt naar voren dat ABP over de afgelopen 5 jaar, na aftrek van alle kosten, een hoge toegevoegde waarde heeft gerealiseerd. Dit is het verschil tussen het werkelijk behaalde rendement en het benchmark-rendement. Uit het laatste CEM-rapport over 2019 (de cijfers over 2020 zijn bij het opstellen van dit jaarverslag nog niet beschikbaar) blijkt dat de gemiddelde 5-jaars toegevoegde waarde van ABP (0,9%) hoger is dan de gemiddelde score van de Nederlandse peers (0,2%) en de internationale peers (0,6%).

De balans tussen de gemaakte kosten en de gerealiseerde toegevoegde waarde beoordelen wij als positief.

Hoe ABP risico's beheerst

In het verslagjaar heeft ABP voor het eerst een Eigenrisicobeoordeling gedaan, als integraal onderdeel van het risicomanagement. Verder was er veel aandacht voor onze financiële positie en de operationele activiteiten tijdens de coronacrisis. In dit hoofdstuk lichten we toe hoe ABP het risicomanagement heeft ingericht en welke zaken in 2020 belangrijk waren.

Gezien onze verantwoordelijkheid naar deelnemers en werkgevers en onze maatschappelijke taak en impact, vinden wij het belangrijk om risicomanagement goed in te bedden in onze organisatie. Dat doen wij met het vaststellen van onze risicoprincipes, ons risicomanagementkader en ons risicomanagementproces.

Focus, resultaten en aandachtspunten

Voor 2020 hebben we de focus gelegd op de actualisering van een aantal onderdelen van het risicomanagementkader en het doorlopen van het risicomanagementproces op bestuurlijk niveau:

Risicomanagementkader

- Risicotaxonomie geëvalueerd en geactualiseerd
- Risicobereidheid geëvalueerd en geactualiseerd
- Modelrisicomanagement ontwikkeld
- Strategie voor Datakwaliteit vastgesteld

Risicomanagementproces

- Crisismanagement tijdens pandemie geëvalueerd
- ERB financieel uitgevoerd
- ERB niet-financieel uitgevoerd
- Strategische risico's geactualiseerd

De risicoprincipes bleven gehandhaafd. Eind 2020 hebben we vastgesteld dat we de van tevoren vastgestelde focuspunten hebben gerealiseerd.

Onze risicoprincipes

ABP wil dat risicomanagement waarde creëert en beschermt. Met proactief en geïntegreerd risicomanagement zorgt ABP ervoor dat de risico's die het realiseren van de strategische doelen van ABP bedreigen, worden geïdentificeerd, geanalyseerd en beheerst. In al onze activiteiten hanteren wij 6 leidende risicoprincipes:

- **Wij maken bij risicobeheersing een onderscheid tussen risico's die strategisch worden opgezocht en risico's die ontstaan doordat het pensioenfonds haar kerntaken uitvoert.**

Dit maakt dat wij risico's managen waar naar verwachting positieve rendementen tegenover staan (beleggingen gerelateerde risico's) om aan onze doelstellingen te kunnen voldoen. Daarbij wordt benadrukt dat de blootstelling aan sommige risico's gewenst is en daarom strategisch opgezocht worden. Daarnaast analyseren en beheersen wij risico's waar naar verwachting geen positieve rendementen tegenover staan, waaronder langlevenrisico en operationele risico's. Daarbij wordt benadrukt dat de blootstelling aan sommige risico's hoort bij de kerntaken van ABP (risk of doing business).

- **Wij streven naar een cultuur waarin risicobeheersing tot zijn recht kan komen en we bepalen als bestuur door middel van ons gedrag de 'tone at the top'.**

Het bestuur draagt het belang van risicomanagement in woord en daad uit. Vervolgens wordt dit op alle niveaus geïntegreerd in de (dagelijkse) werkzaamheden. De risicocultuur is de som van alle individuele en bedrijfswaarden, houdingen en gedrag patronen die bepalen of en hoe het pensioenfonds is geëngageerd aan integraal risicomanagement en het eigen beleid dat hiertoe is opgesteld.

- **Een adequate risico-inschatting dient ten grondslag te liggen aan besluitvorming.**

Bij besluitvorming eisen wij dat er transparantie is ten aanzien van de relevante feiten waarop het besluit wordt gebaseerd. Daarom wordt er, onder andere bij een voorliggend besluit, voor alle geïdentificeerde risico's een inschatting gemaakt van kans en impact. De risicobeheersing moet in lijn zijn met de risicobereidheid.

- **Risicomanagement is een onlosmakelijk onderdeel van de primaire processen.**

De business-owner van een bepaalde activiteit is verantwoordelijk voor het managen van de risico's die bij de activiteit horen. Met andere woorden, wij wijzen risico's eenduidig toe aan de logische business-owner. De activiteiten van de business-owner worden onafhankelijk gemonitord.

- **Bij het nemen van beheersmaatregelen houden wij rekening met het proportionaliteitsprincipe.**

Bij vraagstukken wordt de effectiviteit en efficiëntie van eventuele beheersmaatregelen getoetst. De beheersmaatregel is vanzelfsprekend geen doel op zich, de baten moeten opwegen tegen de kosten. Voor alle significante risico's worden afwegingen gemaakt of beheersingsmaatregelen noodzakelijk zijn. In de risicoparagraaf maakt de opsteller van het advies een expliciete beoordeling van de eventuele beheersmaatregelen waarbij ook het proportionaliteitsprincipe geadresseerd moet worden.

- **Wij acteren op nieuwe en veranderende risico's.**

Wij onderkennen dat risico's niet statisch zijn, dus moet het proces daaromheen dynamisch zijn.

Ons kader voor risicomanagement

Het risicomanagementkader is ons instrument om risicomanagement te integreren in de algehele bedrijfsvoering van ABP. Kernonderdelen van ons risicomanagementkader zijn de risico-governance, de risicotaxonomie en de risicobereidheid. Daarnaast bevat ons risicomanagementkader specifieke onderdelen. Deze lichten we hierna verder toe, waarbij we ook weergeven wat we in 2020 hebben gedaan.

Hoe wij risicomanagement organiseren

In overeenstemming met ons vierde risicoprincipe is de eerste lijn verantwoordelijk voor de eigen activiteiten en risico's die bij de activiteiten horen. Dat betekent dat ABP het risicomanagement zo inricht dat het een onlosmakelijk en geïntegreerd onderdeel is van de reguliere processen. De risicobeheerfunctie heeft een onafhankelijke positie en functioneert daarmee binnen ABP als de tweede lijn. De tweede lijn coördineert de eigenrisicobeoordeling, rapporteert op geaggregeerd niveau over risico's en het eerstelijnsrisicomanagement in verband daarmee. De derde lijn controleert of het samenspel tussen de eerste en tweede lijn correct functioneert en geeft daarover een objectief, onafhankelijk oordeel. De opzet van de risico-governance is in 2020 gelijk gebleven.

De risico's die wij onderkennen

De risicotaxonomie biedt een totaaloverzicht van de risico's die wij als ABP onderkennen. Wij hebben de risicotaxonomie in 2020 geactualiseerd. Deze wordt in onderstaande figuur getoond. We bespreken in dit jaarverslag de 4 hoofdcategorieën van risico's. Daarbij komen de subcategorieën ook aan de orde. Het voert te ver om in het jaarverslag alle 44 geïdentificeerde en uitgewerkte risico's te bespreken.

De (blauwe) categorie **Omgeving** omvat de externe risico's, die ABP niet kan beïnvloeden. Wel proberen we de impact te beperken als een extern risico zich voordoet. Dat doen we door met stresstesten en scenario-testen vooruit te kijken en de mogelijke opties met elkaar te bespreken en concreet te maken.

ABP plaatst de (groene) categorie **Strategie** tussen enerzijds Omgeving en anderzijds Solide fundament en Integer fundament. Deze strategierisico's houden direct verband met de doelen die ABP met de routekaart nastreeft. Belangrijk is om de strategierisico's op overkoepelend niveau in kaart te hebben en regelmatig met elkaar de mogelijke toekomstscenario's te bespreken. Aan de hand daarvan kunnen we de strategierisico's actualiseren. Dat hebben we in het verslagjaar in het kader van de Eigenrisicobeoordeling opnieuw gedaan (meer hierover verderop in dit hoofdstuk).

De (grijze) categorieën **Solide fundament** en **Integer fundament** omvatten de vermijdbare risico's. Het Solide fundament omvat de risico's op het vlak van beheerste bedrijfsvoering. Het gaat om risico's die we zoveel mogelijk willen vermijden tegen acceptabele kosten en met goede afspraken over bestuur en organisatie, uitvoering en verslaggeving. Het Integer fundament omvat risico's op het vlak van integere bedrijfsvoering. Het gaat om risico's op het vlak van cultuur, gedrag en naleving.

Risicotaxonomie

Omgeving

Draagvlak

- Deelnemers
- Werkgevers
- Sociale partners
- Media

Macro

- Demografie
- Economie
- Sociaal & cultureel
- Technologie
- Ecologie & milieu
- Politiek/juridisch

Financieel

- Prijsinflatie
- Rente
- Marktprijzen en valuta's
- Krediet- en tegenpartij
- Liquiditeit

Strategie

Goede dienstverlening

- Belevingsgericht pensioenbeheer
- Duurzaam en verantwoord vermogensbeheer

Aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden

- Gebalanceerde financiële opzet
- Goede pensioenregeling

Goed pensioen voor de toekomst

- Pensioenexpert
- Goed pensioenstelsel

Solide fundament

Bestuur & organisatie

- Structuur
- Wendbaarheid

Uitvoering

- Deelnemer- en werkgeverbediening
- Vermogensbeheer
- Data & modelkwaliteit
- Uitvoeringskosten
- Continuïteit bedrijfsvoering
- Juridisch
- IT

Verslaggeving

- Externe verslaggeving
- DNB-staten

Integer fundament

Cultuur

- Tone at the top
- Waardensysteem

Gedrag

- Beloningsbeleid
- Belangenverstrengeling
- Cybercrime
- Maatschappelijk onbetamelijk gedrag
- Fraude & corruptie

Naleving

- Vertrouwelijkheid gegevens
- Fiscaliteit
- Witwassen
- Marktmissbruik & voorwetenschap
- Sancties & terrorisme-financiering

Hoeveel risico wij (niet) bereid zijn te nemen

De risicobereidheid is de mate van risico die ABP bereid is te nemen bij het nastreven van de doelen. Risicobereidheid zien wij daarom in samenhang met onze strategische routekaart. Het bestuur herijkt de risicobereidheid per deelstrategie van de routekaart ten minste elke 3 jaar. De

Eigenrisicobeoordeling heeft in het verslagjaar geleid tot het actualiseren van de risicobereidheid per deelstrategie. De geactualiseerde kwalitatieve risicobereidheid en de omschrijving daarvan zijn opgenomen in een tabel in dit hoofdstuk.

Aanvullende onderdelen van ons risicomanagementkader

Naast de hiervoor genoemde hoofdonderdelen van ons risicomanagementkader hanteert ABP een aantal specifieke kaders. Bijvoorbeeld kaders voor de opzet van de integrale risicorapportage, bedrijfscontinuïteitsmanagement en incidentenmanagement. In het verslagjaar werden onder andere een strategie voor datakwaliteit geïntroduceerd en een kader voor modelrisicomanagement vastgesteld.

Kader voor modelrisicomanagement

In 2020 heeft ABP een kader voor modelrisicomanagement vastgesteld om de beheersing van modelrisico's te kunnen beoordelen. Dit kader specificiert onder andere de volgende generieke uitgangspunten voor modelrisicomanagement:

- **Proportioneel:** De intensiteit van activiteiten op het gebied van modelrisicomanagement moet proportioneel zijn aan het modelrisico waaraan ABP wordt blootgesteld.
- **Op maat gesneden:** De relevante modelkenmerken (waaronder doel, omgeving, materialiteit en complexiteit) moeten bij modelrisicomanagement in ogenschouw worden genomen. Omdat deze kenmerken modelspecifiek zijn, kunnen modelrisicobeheersingsactiviteiten per model verschillen.
- **Frequentie:** De frequentie waarmee modelrisicomanagement wordt uitgevoerd moet hoog genoeg zijn om modelrisico adequaat te kunnen managen en beheersen.
- **Kwaliteit van input:** De kwaliteit van modelrisicomanagement hangt af van de ontvangen informatie. Volledige, en juiste informatie draagt bij aan de kwaliteit van het modelrisicomanagementproces.

De introductie van het kader voor modelrisicomanagement beoogt met name de beheerste en integere bedrijfsvoering verder te borgen. Het gaat dan met name om de beoogde versterking van de beheersing van de volgende operationele bronnen van modelrisico: (1) Ongepast modelgebruik of onjuiste interpretatie van resultaten; (2) Data van onvoldoende kwaliteit en/of kwantiteit; (3) Structurele veranderingen in de omgeving, waaronder economie; (4) Vertaling van model naar IT en organisatorische inbedding; (5) Gebrekkig model door ondeugdelijke logica of foutieve toepassing van theorie; en (6) Inconsistenties in de keten die de uitkomsten beïnvloeden.

Strategie op datakwaliteit

De kwaliteit van onze data is van toenemend strategisch belang. In 2020 hebben we een strategie datakwaliteit opgesteld, met als doel om data nu en in de toekomst meerwaarde te geven en te beschermen. Deze strategie is vertaald in een datakompas. Het datakompas ondersteunt de ambities die ABP op korte, middellange en lange termijn wil realiseren:

1. Basis op orde (2021-2023)
2. Verbeterde dienstverlening (2024-2030)
3. Toekomstbestendige dienstverlening (2030 en verder).

ABP heeft invulling aan de strategie op datakwaliteit gegeven door het definiëren van uitgangspunten en verwachtingen ten aanzien van datakwaliteit. Deze uitgangspunten en verwachtingen staan in het ABP Datakompas.

Risicobereidheid en risicobeheer

In 2020 heeft ABP ten aanzien van de Strategie op datakwaliteit tevens de risicobereidheid vastgesteld. Uit de Eigenrisicobeoordeling blijkt dat de risicobereidheid ten aanzien van fouten in de pensioenadministratie bij ABP onverminderd laag is. ABP heeft daarom in 2020 een nieuwe incidentenregeling ingevoerd. Doel hiervan is dat iedereen fouten opspoot en deze meldt, zodat we ze op kunnen lossen en in de toekomst kunnen voorkomen.

Het datakompas is daarmee het concrete middel dat ABP hanteert om regie te voeren op de kwaliteit van de data en deze regie zichtbaar te maken aan alle betrokkenen van ABP. De strategie op datakwaliteit is onderdeel van het Solide fundament.

ABP Datakompas

Data zijn toegankelijk voor derden

Onze deelnemers en werkgevers hebben behoefte aan inzicht en overzicht. Wij maken de informatie toegankelijk, waaraan zij behoefte hebben.

Data zijn bij ons op orde

De deelnemer en de werkgever kunnen op ons rekenen. Wij willen een eerlijk beeld geven. Daarom willen wij dat de data bij ons op orde zijn.

Data zijn voor ons beschikbaar

Voor onze dienstverlening, onze besluitvorming en onze verantwoording is het van belang dat de data voor ons beschikbaar zijn.

Data zijn bij ons veilig

De deelnemer en werkgever vinden het belangrijk dat de data bij ons beschermd zijn. Daarom willen wij dat de data bij ons veilig zijn.

Ons risicomanagementproces

Systematische aanpak

De systematische risicomanagementaanpak verloopt iteratief. De evaluatie van een procesonderdeel vormt input voor de andere procesonderdelen, zodat het proces telkens verder verbeterd kan worden. Met deze systematische aanpak, die is bedoeld om te ondersteunen bij het behalen van de doelstellingen, zorgen wij ervoor dat de risicomanagementprocessen aansluiten bij de planning en control (P&C)-processen van de (uitbestede) kernactiviteiten. De doelstellingen van deze kernactiviteiten zijn bepalend voor de reikwijdte, context en criteria voor het bijbehorende risicomanagementproces.

Eigenrisicobeoordeling 2020: hoe beoordelen wij onze risico's?

Onze Eigenrisicobeoordelingen hebben als doel inzicht te krijgen in de samenhang tussen de strategie van ABP, de materiële risico's die deze strategie kunnen bedreigen, en de mogelijke consequenties hiervan voor (1) de pensioenen van de deelnemers en (2) het pensioenfonds zelf. Daarmee samenhangend hanteren wij ook 2 centrale vragen in de Eigenrisicobeoordeling.

Evaluatie Crisismanagement: hoe heeft ABP de coronacrisis doorstaan?

In 2019 heeft ABP bestaande crisismanagementplannen en noodprocedures aangescherpt en samengevoegd in 1 plan: het Integraal Crisismanagementplan ABP (ICMP). Het ICMP is de handleiding voor hoe ABP handelt in uitzonderlijke situaties en hoe het bestuur besluiten neemt onder die bijzondere omstandigheden. Door de coronacrisis is dit jaar praktische ervaring opgedaan met het ICMP. Het gevoerde crisismanagement tijdens de coronacrisis is eind 2020 geëvalueerd. De algemene conclusie is dat ABP samen met APG de crisis goed heeft aangepakt, waarbij APG de continuïteit van de vitale processen effectief heeft bewaakt. Er zijn met name lessen geleerd met thuiswerken en digitaal integraal samenwerken en vergaderen.

Daarbij volgen wij de aanpak van het Servicedocument Eigenrisicobeoordeling van de Pensioenfederatie en de wettelijke eisen van IORP II. We doen hier verslag van de uitkomsten van de overkoepelende eindrapportage Eigenrisicobeoordeling 2020, die wij begin juli ook hebben ingediend bij DNB.

Centrale vraag 1 Eigenrisicobeoordeling

De 1^e centrale vraag, gericht op de beoordeling van materiële financiële risico's voor de financiële opzet van ABP en de mogelijke consequenties voor de pensioenen van de deelnemers, luidde: 'Kan ABP de ambitie ten aanzien van het pensioen van de deelnemer onder variërende (externe) omstandigheden waarmaken en hoe beoordeelt het bestuur de financiële opzet (ambitie, premie, onzekerheid) onder die omstandigheden?'

Als bestuur beoordeelden wij de financiële opzet (ambitie, premie, onzekerheid) als zodanig, dat wij de ambitie binnen het huidige contract niet kunnen waarmaken. Uit de in 2019 uitgevoerde ALM-studie, die een langere termijn bestrijkt, is gebleken dat ABP in de meeste scenario's de ambitie van 100% prijsindexatie niet kan realiseren. De uitkomst van deze vraag is dat er geen plan B is. Alleen als het de komende jaren heel erg goed gaat met de wereldeconomie, zou dit nog een mogelijkheid kunnen bieden. Deze beoordeling vond plaats toen nog niets bekend was over de tijdelijke maatregel van het kabinet, dat pensioenen in 2021 niet verlaagd hoefden te worden bij een dekkingsgraad boven 90%.

Centrale vraag 2 Eigenrisicobeoordeling

De 2^e centrale vraag van de Eigenrisicobeoordeling, over de beoordeling van materiële niet-financiële risico's die ABP in samenhang met de strategie kunnen bedreigen en de mogelijke consequenties hiervan voor ABP als organisatie en de uitvoering van de pensioenregelingen, luidde: 'Kunnen de missie en visie van ABP worden gerealiseerd onder variërende (externe) omstandigheden, en in hoeverre dragen de deelstrategieën van de strategische routekaart daaraan bij onder die omstandigheden?'

De uitkomst is dat wij als bestuur hebben beoordeeld dat ABP de missie en visie in de meeste toekomstscenario's kan realiseren en de strategierisico's daarbij voldoende kan mitigeren. Onze huidige deelstrategieën en beheersmaatregelen helpen ons daarbij. Maar als de tweede pensioenpijler in omvang afneemt door een veranderende arbeidsmarkt, of zelfs helemaal verdwijnt, verandert de rol die ABP voor de deelnemer speelt. Het zou kunnen betekenen dat we onze missie en visie moeten aanpassen op basis van wat onze dienstverlening in die situatie voor de deelnemer betekent.

Uit de Eigenrisicobeoordeling volgt de mate waarin ABP binnen de vastgestelde risicobereidheid blijft. De risico's die buiten de risicobereidheid vallen, hebben te maken met de spanning op de driehoek en de operationele uitdagingen van de gecompliceerde pensioenregeling.

Risico's beoordeeld ten opzichte van risicobereidheid

Deelstrategie

1. Ons **pensioenbeheer** (administratie en communicatie) is gericht op de beleving van deelnemer en werkgever
2. Ons **vermogensbeheer** behaalt een optimaal duurzaam en verantwoord rendement
3. Onze **pensioenregeling** is eenvoudig, beheersbaar en uitlegbaar
4. In onze **financiële opzet** is er een balans tussen premie, zekerheid en ambitie
5. Wij zetten ons in voor een **goed pensioenstelsel** in Nederland
6. Wij zijn de **pensioenexpert**, ook op het gebied van pensioeninnovatie
7. Wij hebben een **professioneel bestuur** met een groot draagvlak
8. Wij hebben grip op **uitbestede activiteiten** aan APG
9. Onze **interne bedrijfsvoering** is op orde

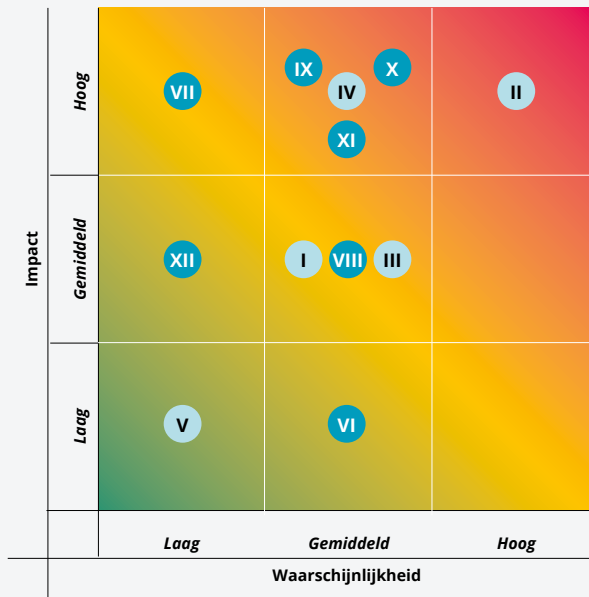
Risicobereidheid

- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen ingehaald te worden door de markt met als gevolg dat deelnemer en werkgever zich niet centraal gesteld voelen.
- **Laag** ABP wil op langere termijn *niet* het risico lopen van onvoldoende wendbaarheid om toekomstbestendige dienstverlening te bereiken.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen geen actieve bijdrage te leveren aan een duurzame en verantwoorde wereld en wil dit bereiken door duurzaam en verantwoord te beleggen.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen van onvoldoende toegankelijkheid van beleggingsdata, ook niet onder omstandigheden die nu nog niet te voorzien zijn.
- **Gemiddeld** Op korte termijn is ABP in *gemiddelde mate* bereid risico te lopen van negatief sentiment vanwege het doorvoeren van verbeteringen van het solide fundament.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat de deelnemer niet het pensioen krijgt waar hij recht op heeft of dat de deelnemer daarin onvoldoende inzicht heeft.
- **Laag** ABP is in *lage mate* bereid het risico te lopen dat de lange termijn ambitie van een 100% pensioenresultaat niet behaald wordt.
- **Gemiddeld** Op korte termijn is ABP in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen dat er gekort moet worden op pensioenaanspraken.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen op negatief sentiment als gevolg van een stellingname van ABP over de modernisering van het pensioenstelsel.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen met een stellingname de dialoog met betrokken partijen mogelijk te verstoren.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid het risico te lopen dat het radicale innovaties, die de potentiële relevantie van ABP op de lange termijn kunnen bepalen, zal missen.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat het proces- en productinnovaties op korte en middellange termijn heeft gemist.
- **Laag** ABP wil *niet* het risico lopen dat het solide fundament op korte en middellange termijn onvoldoende op orde is. Daarom is ABP onder andere niet bereid om op korte en middellange termijn het risico te lopen dat de datakwaliteit onvoldoende op orde is.
- **Gemiddeld** ABP is in *gemiddelde mate* bereid om het risico te lopen dat op langere termijn de bouwtekening voor het solide fundament niet op elk denkbaar toekomstscenario anticipeert.

Beoordeling

- **Laag** ABP scoorde een ruime 8 voor klanttevredenheid. ABP ziet het nieuwe pensioencontract als een kans. Vernieuwing van het stelsel is volgens ons hard nodig. ABP investeert daar ook in.
- **Laag** ABP is volgens VBDO voor het derde jaar op rij het duurzaamste pensioenfonds van Nederland. Er is in 2020 een dashboard ontwikkeld dat inzicht geeft in de effecten.
- **Gemiddeld** ABP heeft te maken met incidenten die in de media komen. Sinds eind 2020 zijn we de achterstanden aan het inlopen. Het op orde krijgen van onze administratie en alle data vraagt om de nodige investeringen.
- **Hoog** We sporen de politiek aan om snel met duidelijke regels te komen voor de overgangperiode naar het NPC. Zo willen wij verlagingen voorkomen die in het NPC niet doorgevoerd zouden hoeven te worden. De uitkomst van de ERB is dat dat anders in de meeste scenario's wel zal gebeuren.
- **Gemiddeld** ABP ziet het nieuwe pensioencontract als een kans. Het belangrijkste onderwerp in onze externe activiteiten is het NPC. Sociale partners zijn verantwoordelijk voor de inhoud van onze pensioenregeling. Zij beslissen hierover aan de CAO-tafels. Achter de schermen zetten wij ons in om de afspraken uit het pensioenakkoord in overleg met sociale partners goed te vertalen.
- **Laag** We hebben investeringen gedaan om onze dienstverlening en administratie te verbeteren. Werkgevers hebben steeds meer behoefte aan data. Daarom werken we aan de HR-dataportal.
- **Gemiddeld** Zie hiervoor.

Eindrapportage eigenrisicobeoordeling

Financieel deel impact op de pensioenen van deelnemers

Niet-financieel deel impact op ABP en op de uitvoering van de regeling

- I** ABP slaagt er onvoldoende in om **onzekerheden uit te leggen** aan deelnemers
- II** Lage rendementen zetten de financiële opzet onder druk, wat tot **impopulaire keuzes** leidt
- III** **Nieuw contract** wordt gezien als verslechtering
- IV** **Nieuw contract blijft uit**, wat het deelnemersvertrouwen in tweede pijler-pensioen aantast
- V** ABP slaagt er onvoldoende in om bij deelnemers draagvlak te creëren voor **duurzaam beleggen**

- VI** ABP slaagt er onvoldoende in om de **politieke besluitvorming** in het belang van deelnemers te beïnvloeden
- VII** **Sociale partners** keren zich af van ABP omdat zij ervaren dat ABP zich bemoeit met hun keuzes en ABP zich rechtstreeks verbindt met deelnemers
- VIII** Gebrek aan **wendbaarheid ABP** om in te spelen op de maatschappelijke veranderingen
- IX** Strategische keuzes van ABP worden onvoldoende of **niet snel genoeg geoperationaliseerd**
- X** ABP slaagt er onvoldoende in om gelijke tred te houden met toename vraag om **deelnemerbeleving**
- XI** ABP is onvoldoende in staat om de **complexiteit van de pensioenregeling** tegen te houden
- XII** **Dynamiek in de relatie tussen ABP en APG** brengt mee dat APG zich vervreemdt van ABP

Strategische risico-analyse

De Eigenrisicobeoordeling heeft in het verslagjaar tot verdere concretisering van de strategie-risico's geleid (zie figuur hiernaast). Wij bespreken en beoordelen deze concrete toekomstscenario's regulier en sturen bij indien nodig. Daarmee houden wij in onze strategische besluitvorming voortdurend - en zo goed als mogelijk - actief rekening met de financiële en niet-financiële risico's.

Agenda 2021

In 2021 staan voor risicomanagement 2 onderwerpen centraal. We voeren een evaluatie uit van de volwassenheid van het risicobeheerproces. Daarbij richten wij onze aandacht vooral op de organisatiestructuur en -cultuur. Tegelijkertijd beoordelen we onze kaders voor het Solide fundament en het Integer fundament en herijken we deze indien nodig. Specifieke aandacht gaat daarbij uit naar ons beleid voor datakwaliteit en het nieuwe pensioencontract, en naar cultuur en gedrag.

In control statement

Het bestuur van ABP is verantwoordelijk voor de financiële positie van het fonds en in dat kader ook voor de opzet, het bestaan en de werking van de risicobeheersing- en controlsystemen. Deze systemen hebben tot doel de realisatie van de strategische, operationele en financiële doelstellingen van het pensioenfonds te monitoren en betrouwbare financiële rapportages mogelijk te maken. Verder hebben zij tot doel de risico's die het pensioenfonds neemt en waaraan het vanuit zijn omgeving wordt blootgesteld, te identificeren en te beperken. Ook dienen de risicobeheersingsystemen zorg te dragen voor de strikte naleving van relevante wet- en regelgeving. De Audit Commissie van ABP bespreekt periodiek de beoordeling van de opzet, bestaan en de werking van de risicobeheersing- en controlsystemen van het fonds.

De interne risicobeheersings- en controlesystemen zijn erop ingericht om een redelijke mate van zekerheid te bereiken ten aanzien van de identificatie en het beheersen van risico's. De systemen kunnen geen volledige zekerheid bieden voor het daadwerkelijk behalen van de strategische, operationele en financiële doelstellingen, noch kunnen de systemen alle fouten van materieel belang, fraudegevallen en het niet voldoen aan alle relevante wet- en regelgeving volledig voorkomen. Het bestuur heeft maatregelen getroffen die de impact van de genoemde risico's zoveel mogelijk beperken. Het bestuur merkt op dat de aard van de werkzaamheden van het pensioenfonds met zich meebrengt dat sommige risico's buiten zijn invloedssfeer liggen zoals demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de financiële markten.

ABP voert risicomanagement primair uit door middel van de commissiestructuur waarbinnen de verschillende deelgebieden van risicomanagement zijn toegewezen. Onder meer aan de hand van de integrale risicorapportage bespreekt het bestuur de risicobeheersing binnen het fonds. Daarnaast richt het bestuursbureau zich onder meer op zelfstandige beoordeling van het risicomanagement van het fonds en op het door het uitvoeringsbedrijf voor de uitbestede processen gevoerde risicomanagement. De externe accountant rapporteert aan ABP haar bevindingen naar aanleiding van de reguliere

controlewerkzaamheden. Voor specifieke onderzoeken maakt ABP tevens gebruik van andere externe partijen. Het uitvoeringsbedrijf beschikt sinds enkele jaren over een uitgebreid control framework van procesbeschrijvingen, controls en testrapportages om adequate risicobeheersing te waarborgen en onderhouden. De resultaten van de beoordeling van dit control framework inclusief de door de raad van bestuur en directie van het uitvoeringsbedrijf afgegeven managementverklaringen, Standaard 3402 type II en Standaard 3000 rapporten, periodieke rapportages, en het risicomanagement van het fonds zelf bieden voor het bestuur voldoende aanknopingspunten om tot zijn eigen In Control Statement (ICS) te komen.

In het In Control Statement doet het bestuur over 2020 een expliciete uitspraak over de kwaliteit van de risicobeheersing- en controlesystemen die de doelstellingen van het fonds op het gebied van financiële verslaggeving waarborgen. De keuze om het In Control Statement te richten op de financiële verslaggeving wordt mede ingegeven door internationale maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van verantwoording rondom interne risicobeheersing en de best practice-bepaling van de Commissie Corporate Governance II. Dit In Control Statement heeft betrekking op de financiële verslaggevingsrisico's ten aanzien van de jaarrekening 2020, de cijfers van het bestuursverslag 2020, de kwartaalberichten 2020.

Mede op basis van de van de uitvoerder ontvangen In Control Statements 2020 verklaart het bestuur, dat de interne risicobeheersingssystemen zijn ingericht om de strategische, financiële, operationele en compliance risico's te beheersen, die zijn gerelateerd aan het behalen van de doelstellingen van ABP.

Het bestuur verklaart met betrekking tot de financiële verslaggevingsrisico's met een redelijke mate van zekerheid dat de risicobeheersings- en controlsystemen in 2020 zodanig hebben gewerkt dat de genoemde financiële verslaggevingsproducten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

Wimar Bolhuis kreeg in 2020 een kijkje achter de schermen bij ABP. De afgestudeerd econoom, bestuurskundige en sociaal psycholoog volgde een traineeship bij het bestuur. 'Een mooi en leerzaam jaar, waarin mijn vooroordelen zijn weerlegd.'

Wimar Bolhuis

Traineebestuurder ABP

Traineeship
1 jaar

Mentor

1

Aantal collega-
bestuurders

13

Aantal bestuurs-
bijeenkomsten

40

Een jaar op de eerste rij voor traineebestuurder Wimar Bolhuis

Vóór zijn huidige functie als universitair docent economie aan de Universiteit Leiden was Wimar onder meer politiek assistent van SZW-staatssecretaris Klijnsma en plaatsvervangend directeur Sociale Zaken bij de SER. 'In die functies heb ik beleid ingevoerd en meegeschreven aan het pensioenakkoord. Mede daarom vond ik het interessant om ook eens binnen bij het grootste pensioenfonds van Nederland te kijken.'

Weinig handelingsruimte

Hij draaide een vol jaar mee met het bestuur. 'Een spannend jaar, vooral door corona. Wat me opviel, is dat ABP een duidelijk begrensde handelingsruimte heeft. Vanwege de wettelijke regels kun je als bestuur maar beperkt proactieve plannen maken, bijvoorbeeld om te proberen uit onderdekking te komen. Dat wist ik al, maar het is toch anders om van dichtbij mee te maken wat het concreet betekent.'

Grote organisatiekracht

'De mensen bij ABP en APG zijn gepassioneerd en kundig. Geen saaie actuarissen, wat stiekem wel mijn vooroordeel was. Ik verwachtte een log schip, maar ook dat klopt niet. De coronacrisis liet zien hoe snel er wordt gereageerd. Van fysiek werken werd direct overgeschakeld naar online. En bij de beleggingen werden waivers verleend om op de crisissituatie te kunnen inspelen. De organisatiekracht is supergroot.'

Ander perspectief

De Pensioenfederatie wil de sector diverser maken, met meer vrouwen en jongeren in bestuurlijke functies. Wimar: 'Goed dat ABP daaraan meewerkt door dit soort ervaringsplekken beschikbaar te stellen. Ik denk dat het belangrijk is om jongere professionals te vinden die pensioen interessant vinden, net als ik. Die hebben we nodig om dat andere perspectief in de besturen te brengen.'

Lees hier het **volledige verhaal**

Een evenwichtige besturing van ons fonds

In het verslagjaar heeft het bestuur veelvuldig overlegd met de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan, met name over de verslechterende financiële positie van ABP. In dit hoofdstuk lichten we onze governance-structuur en de belangrijkste ontwikkelingen in 2020 toe.

ABP is opgericht in 1922 en statutair gevestigd in Heerlen; in 1996 is ABP verzelfstandigd. Per 1 januari 2020 is ABP een Organisatie van Openbaar Belang.

ABP is een stichting naar Nederlands recht, conform de wettelijke vereisten voor pensioenfondsen. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41074000. De statuten zijn voor het laatst gewijzigd op 21 november 2019. Het pensioenreglement is op 8 november 2020 voor het laatst gewijzigd. De uitvoering van de pensioenregeling is ondergebracht bij APG Groep N.V., waarvan ABP voor 92,16% aandeelhouder is.

Het externe prudentiële toezicht op ABP ligt bij De Nederlandsche Bank (DNB). Het is de taak van DNB om de stabiliteit van het financiële stelsel in Nederland te waarborgen. ABP legt verantwoording af aan DNB over de naleving van regels die financiële soliditeit moeten bevorderen. De Autoriteit Financiële Markten houdt toezicht op het marktgedrag van ABP, bijvoorbeeld of wij aan de wettelijke verplichtingen voldoen voor het verzenden van pensioenoverzichten.

De governance-structuur van ABP

Bestuur

Voor het bestuur van het fonds is gekozen voor het paritaire bestuursmodel. Dat wil zeggen dat het bestuur bestaat uit 1 onafhankelijke voorzitter en 12 leden die worden voorgedragen door de werknemers- en werkgeversorganisaties en de gepensioneerdengedeleding van het Verantwoordingsorgaan:

- 4 bestuursleden op voordracht van werknemers;
- 5 bestuursleden op voordracht van werkgevers;
- 3 bestuursleden op voordracht van gepensioneerden.

Governance-structuur ABP

Het bestuur van ABP functioneert als 1 team, met duidelijk belegde verantwoordelijkheden en mandaten. Binnen het bestuurlijke model, 'pariteit 2.0', richt het bestuur zich vooral op strategie en beleid van het fonds. De tactische en operationele taken zijn gemandateerd aan de bestuurscommissies en het bestuursbureau. Alhoewel deze werkwijze heeft bijgedragen aan verbetering van de besturing, hebben we in de evaluatie van het bestuurlijk model geconstateerd dat verdere stappen noodzakelijk zijn; meer hierover verderop in dit hoofdstuk.

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht bestaat uit 5 onafhankelijke deskundigen die toezicht houden op het pensioenfonds en het functioneren van het bestuur. De leden worden benoemd door het bestuur op bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan. De samenstelling van de Raad van Toezicht is in 2020 niet gewijzigd.

Verantwoordingsorgaan

Pensioenfondsen zijn sinds 2015 wettelijk verplicht een Verantwoordingsorgaan in te stellen. Het Verantwoordingsorgaan van ABP bestaat uit 48 leden:

- 19 leden namens werknemers;
- 13 leden namens gepensioneerden;
- 16 leden namens werkgevers.

De leden zijn verdeeld over verschillende fracties. De leden van het Verantwoordingsorgaan worden eens in de 4 jaar gekozen in een verkiezing waarbij de achterban kan stemmen. In 2022 zijn de eerstvolgende verkiezingen.

Het Verantwoordingsorgaan geeft elk jaar een oordeel over het handelen van het bestuur, het gevoerde beleggingsbeleid en beleidskeuzes voor de toekomst. Dit oordeel wordt opgenomen in het jaarverslag. Het Verantwoordingsorgaan adviseert daarnaast het bestuur over beleid, gevraagd én ongevraagd. Ook bekijkt het of beslissingen evenwichtig zijn en in lijn met de kernwaarden van ABP.

In het Verantwoordingsorgaan zijn in 2020 4 leden teruggetreden en 4 nieuwe leden benoemd.

Verantwoordelijkheden

Het bestuur stelt de missie, visie, doelstellingen en beleidsuitgangspunten van het fonds vast en houdt toezicht op het reilen en zeilen van het fonds. Daarmee geeft het bestuur strategische sturing. Om zorgvuldig en efficiënt te werken, hebben we 4 bestuurscommissies samengesteld:

- Bestuurscommissie Risico en Balans;
- Bestuurscommissie Pensioenbeleid (inclusief communicatie en operationeel risicomanagement);
- Bestuurscommissie Beleggingsbeleid (inclusief communicatie en operationeel risicomanagement);
- Auditcommissie.

Met uitzondering van de Bestuurscommissie Risico en Balans (die alleen een voorbereidende rol heeft) bereiden deze commissies de besluitvorming voor het bestuur voor. Ook nemen ze tactische beslissingen als dat nodig is, bijvoorbeeld over het aanpassen van communicatie over de inhoud van de pensioenregeling.

Het bestuursbureau is door het bestuur gemandateerd voor een aantal operationele taken:

- toezicht houden op de uitvoering die is uitbesteed aan APG;
- voorbereiden van beleid en besluitvorming;
- communicatie van en over ABP.

In het kader van EU-Richtlijn IORP II heeft ABP in 2019 3 sleutelfunctiehouders benoemd: de risicobeheerfunctie, de interne auditfunctie en de actuariële functie. ABP heeft ervoor gekozen om de sleutelfunctiehouder van de risicobeheerfunctie binnen het bestuursbureau te beleggen bij de persoon die voor de uitvoering van deze taken verantwoordelijk is. Deze sleutelfunctiehouder is onafhankelijk gepositioneerd. De sleutelfunctiehouders van de interne auditfunctie en de actuariële functie waren in 2020 nog intern ingevuld. Besloten is om in 2021 over te gaan tot insourcing. Hierdoor wordt de onafhankelijkheid van deze sleutelfunctiehouders maximaal gewaarborgd.

Samenstelling bestuur

In de samenstelling van het bestuur waren in het verslagjaar de volgende wijzigingen:

- André van Vliet en Jan van Zijl zijn herbenoemd voor 4 jaar. Jan van Zijl heeft aangegeven zijn functie nog voor de periode van 1 jaar te willen vervullen;
- Menno Snel is per 1 september 2020 aangetreden als opvolger van Carel van Eykelenburg, die het bestuur met ingang van 1 september heeft verlaten;
- Geraldine Leegwater is per 1 november 2020 afgetreden, de werving en selectie van haar opvolging is gestart;
- José Meijer is per 1 juli 2020 afgetreden. André van Vliet heeft de rol van vicevoorzitter tijdelijk overgenomen. Met ingang van 1 januari 2021 is Aldert Boonen benoemd als opvolger van José Meijer.

Voor het zoeken naar opvolging van de aftredende bestuursleden hebben we aan de voordragende partijen meegegeven dat wij de diversiteit van het bestuur heel belangrijk vinden.

Meer informatie over onze governance is te vinden op onze website.

Traineebestuurder

In het verslagjaar hebben we voor het eerst een trainee-bestuurder verwelkomd: de heer Wimar Bolhuis. Vanuit ABP willen we een actieve rol spelen in een meer diverse pensioensector. Dat doen we onder andere door jonge bestuurders een kijkje te geven bij ons in de keuken en hen te coachen. De heer Bolhuis heeft meegedraaid met ons bestuur. Wij wensen hem veel succes in het vervolg van zijn carrière.

Rooster van aftreden

ABP Bestuursleden	Aflopen termijn
Mw. CM Wortmann-Kool	01-01-2023
Dhr. A. Boonen	01-01-2025
Mw. M Doornekamp	01-04-2021
Dhr. P Fey	01-05-2021
Mw. CM Mulder-Volkers	01-04-2023
Mw. K Nauta	01-03-2023
Dhr. AJM Sibbing	07-03-2023
Dhr. M Snel	01-09-2024
Dhr. PA Stork	01-10-2021
Dhr. XJ den Uyl	01-04-2023
Dhr. A van Vliet	16-02-2024
Dhr. JPCM van Zijl	01-04-2024*

* stopt per 9-4-2021

Overleg in het verslagjaar

In 2020 stonden de financiële positie van het fonds en de gevolgen daarvan voor deelnemers centraal in alle overleggen. Ook hebben we veel gesproken over het nieuwe pensioencontract, onze dienstverlening en de pensioenuitvoering. Over het bestuursbesluit in het voorjaar om de disconteringsvoet in 2021 en de jaren daarna in stappen aan te passen, hebben we uitgebreid gesproken met het Verantwoordingsorgaan, de Raad van Toezicht en sociale partners in de Pensioenkamer. Tijdens en na de eerste golf van coronabesmettingen in Nederland heeft het bestuur ook de ontwikkelingen op de financiële markten verscherpt gemonitord. Wekelijks liet het bestuur zich bijpraten. Deze updates hebben we ook steeds gedeeld met de Raad van Toezicht. Gedurende het hele jaar was er sprake van een reële kans dat ABP de pensioenen in 2021 zou moeten verlagen. Ook dit was regelmatig onderwerp van gesprek, inclusief de communicatie hierover richting deelnemers en werkgevers.

In 2020 hebben we 6 overlegvergaderingen gehad met het Verantwoordingsorgaan. In deze vergaderingen zijn onder andere de adviesaanvragen aan de orde geweest: op belangrijke onderwerpen vragen we advies van ons Verantwoordingsorgaan.

We gaan met hen in gesprek en nemen hun advies mee voordat we een definitief besluit nemen. Verder hebben we het Verantwoordingsorgaan in een aantal themasessies bijgepraat over actuele belangrijke thema's, zoals de uitwerking van het nieuwe pensioenakkoord en het nieuwe pensioencontract, de (evaluatie van de) governance bij ABP, de heroverweging van de financiële opzet en (de evaluatie van) het kader voor evenwichtige belangenafweging. We hebben ook extra overlegmomenten ingepland om het Verantwoordingsorgaan goed bij deze belangrijke thema's te betrekken en hen mee te nemen in de vervolgstappen.

Aanwezigheid bestuur

Vergadering	Aantal vergaderingen	Participatiegraad
2- daagse bestuursvergadering inclusief themasessies	9	95%
Bestuurscommissie Pensioenbeleid	10	98%
Bestuurscommissie Beleggingsbeleid	11	100%
Auditcommissie	8	98%
Risico- en Balanscommissie	8	100%
Overlegvergadering Verantwoordingsorgaan	6	68% *
Overlegvergadering Raad van Toezicht	9	**

* Als gevolg van covid hebben in met name de eerste helft van 2020 vergaderingen digitaal plaatsgevonden in aanwezigheid van delegaties van het Vo en het bestuur

** De overlegvergaderingen met de Raad van Toezicht vinden vaak plaats met een wisselende afvaardiging van het bestuur, daarom wordt geen participatiegraad vermeld

Zelfevaluatie en eigen ontwikkeling bestuur

Jaarlijks evalueren we als bestuur ons eigen functioneren, waarvan eens in de 3 jaar samen met een externe partij. In 2020 heeft het bestuur in het najaar vanwege de coronabeperkingen de zelfevaluatie gedaan in de vorm van een online themasessie, met externe begeleiding. Daarbij was aandacht voor het functioneren als team en de “tone-at-the-top”. We hebben besproken hoe wij als bestuur meer empathisch en met 1 stem naar buiten kunnen treden. Dit is een belangrijk aspect dat naar voren kwam uit de eigenrisicobeoordeling in 2020. In het voorjaar heeft verder een integriteitssessie plaatsgevonden met het voltallige bestuur. Aan de hand van een case hebben we besproken hoe we met bestuurlijke vraagstukken en situaties omgaan waarin integriteit gevoelsmatig of daadwerkelijk een rol speelt.

Als onderdeel van ons beleid Geschiktheid besteedt het bestuur op vaste momenten bewust tijd en aandacht aan de eigen ontwikkeling. Dat doen we in een planmatige aanpak met gezamenlijke en individuele opleidingen. Het doel is om onze deskundigheid uit te breiden op die vlakken die voor ABP van strategisch belang zijn. Daarmee voldoen we ook ruimschoots aan de wettelijke eisen die in de Beleidsregel Geschiktheid staan van DNB. De aanpassingen die DNB daarin eind 2019 heeft doorgevoerd hadden geen effect op ons eigen geschiktheidsbeleid.

Onderzoek ander bestuursmodel

Elke 3 jaar evalueren we of het bestuurlijke model nog past en goed functioneert. In het verslagjaar is deze evaluatie gedaan. Dit was eerder dan gepland. Wij vinden verdere verbetering van de besturing noodzakelijk vanwege de uitdagingen waar ABP voor staat, intern en extern, zoals de overgang naar het nieuwe pensioencontract. Ook willen we de strategische samenwerking met de Raad van Bestuur van APG verder professionaliseren. In 2020 zijn we gestart met een verkenning naar het omgekeerd gemengde bestuursmodel. In het omgekeerd gemengde model is een deel van het bestuur belast met de dagelijkse besturing.

We verwachten in de zomer van 2021 te besluiten of we overgaan op dit model en zo ja: hoe. We overleggen hierover met het MT van het bestuursbureau, het Verantwoordingsorgaan, de Raad van Toezicht, sociale partners en DNB.

Voldoen aan wettelijke richtlijnen en codes

Externe compliance

ABP valt onder de Code Pensioenfondsen, die raakvlakken heeft met de Nederlandse Corporate Governance Code maar specifiek is opgesteld voor de pensioensector. We voldoen aan de normen die deze code stelt, met de volgende kanttekeningen:

- Norm 16: deze norm stelt dat naast de leden van het bestuur en de Raad van Toezicht ook de leden van het Verantwoordingsorgaan de gedragscode en de nalevingsverklaring tekenen. Bij ABP wordt de nalevingsverklaring horend bij de ABP Gedragscode jaarlijks getekend door leden van het bestuur en leden van het interne toezicht. De jaarlijkse nalevingsverklaring geldt sinds 2021 ook voor leden van het Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan heeft in de nalevingsverklaring, die in het eerste kwartaal van 2021 is ondertekend, verklaard de ABP Gedragscode over 2020 in acht te hebben genomen en deze ook in 2021 volledig te zullen naleven. Het Verantwoordingsorgaan heeft begin 2020 niet vooraf aangegeven de ABP Gedragscode te zullen naleven.
- Norm 25: deze norm stelt dat ieder bestuurslid stemrecht heeft. Bij ABP is statutair bepaald dat de onafhankelijke bestuursvoorzitter geen stemrecht heeft.

ABP voldoet aan de wettelijke eisen die worden gesteld vanuit de Pensioenwet en OOB-vereisten voor goede governance van pensioenfondsen. Er was in het verslagjaar geen sprake van:

- dwangsommen en bestuurlijke boeten (artikel 96 sub a PW);
- een aanwijzing als bedoeld in artikel 171 die aan de pensioenuitvoerder is gegeven (artikel 96 sub b PW);
- een aangestelde bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 (artikel 96 sub c PW).

ABP heeft de principes van de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie nageleefd. In 2021 zullen we acties ondernemen die zijn gericht op een hogere effectiviteit in het naleven van de Gedragslijn.

Voldoen aan onze interne regels

Op het gebied van het beleid Nevenfuncties, naleving van de ABP Gedragscode, integriteit en de klokkenluidersregeling deden zich geen bijzonderheden voor.

Alle leden van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan hebben de Gedragscode van ABP ondertekend. De Gedragscode, die in 2019 is aangescherpt, was al ondertekend door alle bestuursleden en alle medewerkers van het bestuursbureau.

Verantwoording en toezicht

Verslag van de Raad van Toezicht

Hierbij bieden wij het verslag van de Raad van Toezicht aan over het jaar 2020, als onderdeel van het jaarverslag van ABP, waarin het bestuur en de toezichthoudende organen verantwoording afleggen over het gevoerde beleid in 2020. Wij ondersteunen de eerste stappen die het bestuur heeft gezet naar geïntegreerde verslaglegging. Wij moedigen het bestuur aan om deze ingeslagen weg voort te zetten en adviseren hiertoe in 2021 een gedegen materialiteitsbepaling uit te voeren in dialoog met de belangrijkste stakeholders.

Korte terugblik

Het conceptverslag is op 8 april 2021 besproken met het bestuur. Op 22 april 2021 is het besproken met het Verantwoordingsorgaan en hebben wij verantwoording afgelegd aan het Verantwoordingsorgaan over onze werkzaamheden. Op 29 april 2021 heeft de Raad in een overlegvergadering met het bestuur het jaarverslag 2020 goedgekeurd en daarbij het definitieve rapport van de Raad aan het bestuur overhandigd. Wij spreken graag een woord van dank uit aan het bestuur en het Verantwoordingsorgaan voor de constructieve wijze waarop de samenwerking en het overleg met beide organen heeft kunnen plaatsvinden.

De drie belangrijkste thema's op onze agenda zijn afgelopen jaar geweest de financiële positie, het nieuwe pensioencontract en de governance van het fonds. Stuk voor stuk thema's waar in het verslagjaar beslissingen zijn genomen door het bestuur die van grote invloed zullen zijn op de toekomst van het fonds. Wij zijn van mening dat de besluitvorming binnen het bestuur, ondanks de organisatorische consequenties van de coronapandemie (thuiswerken en digitaal vergaderen), zorgvuldig heeft plaatsgevonden en hebben grote herkenning bij de inhoudelijke conclusies. Belangrijk is te constateren dat de Corona-crisis op financieel gebied niet heeft geleid tot de noodzaak om te verlagen.

Werkwijze van de raad

Code Pensioenfondsen en VITP als uitgangspunt

De Raad van Toezicht van ABP houdt toezicht op het bestuur en op de gang van zaken in het fonds. Waar wij in dit rapport ook zaken aankaarten uit 2021 betreft het grote ontwikkelingen, bekeken door de bril van het verslagjaar (2020). Daarnaast staan we het bestuur met gevraagd en ongevraagd advies terzijde. De taken van de Raad zijn nader aangeduid in de Statuten van het fonds; in het reglement van de Raad van Toezicht is de wijze van de uitvoering van de taken nader bepaald.

Wij baseren de uitvoering van onze taken op de Code Pensioenfondsen, die stelt dat intern toezicht moet bijdragen aan effectief en slagvaardig functioneren van het fonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.

Vanuit de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (hierna: VITP) zijn de volgende principes relevant voor de Raad:

1. De zorg voor het pensioen van de deelnemers is leidend voor het toezicht houden;
2. De toezichthouder is zich bewust van zijn verantwoordelijkheid als toezichthouder en gedraagt zich daarnaar;
3. Toezichthouders dragen zorg voor hun geschiktheid en de effectiviteit van hun werkzaamheden;
4. De toezichthouders leggen verantwoording af over en zijn aanspreekbaar op het gehouden toezicht.

Vergaderingen en bijeenkomsten 2020-2021

In verband met de coronamaatregelen vonden de vergaderingen grotendeels digitaal plaats.

Vergaderingen met bestuur en bestuursbureau

Er is 11 keer overleg gevoerd met het bestuur. Belangrijkste gespreksonderwerpen met het bestuur waren evenwichtige belangenafweging, de financiële positie van het fonds en de implementatie van het nieuwe pensioencontract. Ook is er met het bestuur gesproken over de medio 2020 opgestarte discussie om het bestaande bestuursmodel eventueel te wijzigen van een paritair model naar een omgekeerd-gemengd model. Hierover zal in 2021 een besluit worden genomen door het bestuur, na overleg met de Raad.

In het kader van de Toezichtsagenda 2020 zijn teamhoofden van het bestuursbureau aanwezig geweest in onze vergadering in eigen kring, voor nader overleg over de invulling van de sleutelfunctiehouders (risk, audit en actuariaat) in het kader van IORP II. Naast deze reguliere besprekingen is er in 2020 een aparte commissie geformeerd als vooruitgeschoven post van de Raad, die het proces rondom de heroverweging van de financiële opzet

intensief heeft gevolgd. Deze commissie heeft met regelmaat gesproken met een delegatie van het bestuur.

Daarnaast heeft er 1 keer een strategiebijeenkomst met het bestuur plaatsgevonden. Dit gesprek stond in het teken van deelnemergerichtheid. Er is aandacht besteed aan deelnemergericht pensioenbeheer (beleving en kwaliteit), de betrokkenheid van deelnemers ten aanzien van duurzaam en verantwoord beleggen en het nieuwe pensioencontract vanuit het perspectief van de deelnemer. Het nieuwe pensioencontract is een van onze belangrijkste strategische focusthema's. Tot en met 29 april 2021 heeft een delegatie van de Raad (op basis van de aan de orde zijnde onderwerpen) met het bestuur, de programmadirecteur en de programmamanager van het bestuursbureau extra overleg gehad ter voorbereiding op de overlegvergaderingen tussen de voltallige Raad en het bestuur.

Voorafgaand aan ieder overleg met het bestuur heeft de Raad in eigen kring vergaderd om enerzijds de vergaderingen voor te bereiden en anderzijds op basis van de Toezichtsagenda 2020 observaties en bevindingen onderling uit te wisselen.

Daarnaast heeft er periodiek overleg plaatsgevonden tussen de (vice)voorzitters van het bestuur en van de Raad. Ook was er regelmatig overleg tussen de voorzitter van de Raad en de voorzitter van het bestuur, daar waar het ging om het bestuurlijk functioneren.

Dynamiek aan de bestuurstafel

Wij nemen kennis van de werkzaamheden van het bestuur via de dialoog met het bestuur en via notulen en kwartaalrapportages; leden van de Raad zijn ook als toehoorder aanwezig geweest bij commissievergaderingen van het bestuur. Op deze wijze hebben wij een indruk gekregen van de dynamiek aan de bestuurstafel. De Raad heeft toegang tot alle (gevraagde) informatie.

Vergaderingen met het Verantwoordingsorgaan

Tot en met 29 april 2021 is er 5 keer overleg geweest met het Verantwoordingsorgaan. Onderwerpen die zijn besproken hadden vooral betrekking op evenwichtige belangenafweging, de financiële positie van het fonds, de besluitvorming betreffende de premie- en indexatienota 2021 en de implementatie van het nieuwe pensioencontract, het verantwoordingsverslag van de Raad over 2019, de reguliere activiteiten van de Raad in het kader van de Toezichtsagenda 2020, de opvolging van twee leden van de Raad en de discussie over een mogelijke wijziging in het bestuurlijk model.

Leden van de Raad zijn in 2020 veelal als toehoorder aanwezig geweest bij vergaderingen van het bestuur met het Verantwoordingsorgaan, om een indruk te krijgen van de dynamiek tussen het bestuur en het Verantwoordingsorgaan.

Vergaderingen met overige belanghebbenden

Verder is er in de periode tot en met 29 april 2021 3 keer overleg geweest met de externe toezichthouder DNB. Tot slot heeft er 1 keer overleg plaatsgevonden met de raad van bestuur van APG.

Vergaderingen in eigen kring

Tot en met 29 april 2021, de datum van vaststelling van het jaarverslag 2020 door het bestuur, hebben wij 12 keer in eigen kring vergaderd.

Benoemingen bestuur

Wij hebben tot en met 29 april 2021 de benoeming van de bestuursleden de heer Snel en de heer Boonen goedgekeurd en ingestemd met de herbenoeming van de heer Van Zijl en de heer Van Vliet.

Jaarverslag 2020

In het kader van de goedkeuring van het jaarverslag 2020 hebben wij kennis genomen van een rapportage van de compliance officer; ook is een lid van de Raad aanwezig geweest in de Auditcommissie bij de behandeling van de jaarstukken. In deze vergadering waren ook de externe accountant en de certificerend actuaris van het fonds aanwezig. De Raad heeft geobserveerd dat

de accountant in de vergaderingen van de Auditcommissie onafhankelijk optreedt en dat het bestuur de accountant voldoende ruimte biedt om – gevraagd en ongevraagd – zijn opinie te geven.

Eigen ontwikkeling en zelfevaluatie

Wij zorgen ervoor dat onze kennis en vaardigheden up to date blijven. In dit kader zijn in het verslagjaar verschillende seminars en opleidingen gevolgd. Zo heeft de Raad begin 2020 gesproken met een externe deskundige over de (door)ontwikkeling van het nieuwe pensioenakkoord. Dit verdiepingsgesprek was toegespitst op werkbare contracten en de overbruggingsperiode tot de invoering van het nieuwe pensioencontract.

In 2020 heeft ook onze jaarlijkse zelfevaluatie plaatsgevonden. Met behulp van een vragenlijst is aandacht besteed aan de sfeer/cultuur, deskundigheid, doelmatigheid en de kwaliteit van de discussies, om zodoende op de teameffectiviteit en het eigen functioneren te reflecteren.

Bevindingen

Financiële positie in relatie tot coronapandemie

De financiële positie van ABP is na het uitbreken van de coronapandemie in maart 2020 sterk verslechterd. Wij zijn via een integrale risicoanalyse en frequente updates geïnformeerd over de financiële positie en de beheersmaatregelen. Gedurende een lange periode was de kans op verlaging van de pensioenen groot. Het bestuur heeft een mogelijke verlaging voorbereid. Door het herstel van de financiële markten in de loop van het jaar en de aangepaste eisen ten aanzien van het minimum vereist eigen vermogen was een verlaging niet aan de orde. Daarmee viel de impact van de pandemie op de financiële positie in 2020 vooralsnog mee.

Het bestuur heeft adequaat gereageerd op de financiële gevolgen van COVID-19 en heeft zorgvuldig aandacht gegeven aan de risico's van een diepere economische impact van corona.

Met het oog op het op langere termijn realiseren van de ambitie is de financiële opzet heroverwogen en de communicatie over de ambitie aangepast. Het bestuur lobbyt om de komende jaren kortingen, die in het licht van het nieuwe pensioencontract niet nodig zouden zijn, te voorkomen. Tussen de Raad en het VO is de opstelling van het bestuur onderwerp van gesprek geweest. Wij zijn van mening dat het bestuur de gedeelde belangen van alle deelnemers mag vertegenwoordigen in het publieke debat zonder daarbij in het domein te treden van sociale partners. De Raad vroeg het bestuur op dit onderwerp meer transparantie te bieden en adviseerde de achterliggende belangen te inventariseren en de afwegingen meer expliciet te maken. Dit heeft het bestuur toegezegd.

Evaluatie van de rentehedge

Wij hebben in 2019 het bestuur verzocht om een evaluatie te doen van het rentebeleid van de afgelopen jaren. Hieraan is begin 2020 opvolging gegeven. Het bestuur heeft feiten gedeeld met de Raad en heeft enkele observaties en reflecties op de besluitvorming in de afgelopen jaren gegeven. Er is gesproken over deze terugblik en de mogelijke leerpunten voor de toekomst. Het bestuur heeft aangegeven in een vervroegde ALM in 2020 opnieuw het financieel beleid en de risicohouding te heroverwegen. Deze ALM is in maart 2020 uitgevoerd.

De uitgebreide terugblik heeft ons een goed inzicht gegeven in het gevoerde beleid, de argumentatie en de afwegingen. De gehouden evaluatie, in de vorm van observaties en reflecties van het bestuur, was naar mening van de Raad summier. Er ontbrak in de terugblik de cijfermatige analyse en de impact die de besluiten hebben gehad op de financiële positie. Tot slot had een meer diepgaande evaluatie bevindingen op metaniveau voor (ook andere) bestuursprocessen en board dynamics kunnen opleveren. Uit de combinatie van de verstrekte informatie en de sessie met de bestuursdelegatie heeft de Raad geconcludeerd dat het bestuur op dit onderwerp in de spiegel heeft gekeken.

Wij hebben niet aangedrongen op een verdere verdieping van de evaluatie, maar ervoor gekozen de focus te verleggen naar de toekomst. Bij de heroverweging van het financieel beleid en de risicohouding heeft de Raad toegezien op de wijze waarop de lessen uit het verleden zijn meegenomen. Eind 2020 konden wij concluderen dat de risicohouding ten aanzien van renterisico is bijgesteld en het beleid ten aanzien van het renterisico is aangepast. Daarmee is dit onderwerp afgerond.

Heroverweging financiële opzet

De Raad heeft in april 2020 een commissie ingesteld voor het toezicht op de financiële opzet, nadat het bestuur naar aanleiding van de verslechterde financiële situatie had besloten de financiële opzet in 2020 te heroverwegen. Vooraf heeft deze commissie aangegeven te zullen kijken naar (1) de kwaliteit van besluitvorming (2) het deelnemersperspectief (3) de evenwichtige belangenafweging en (4) de communicatie, gericht op adequaat verwachtingsmanagement.

De commissie heeft in een aantal bijeenkomsten met een delegatie van het bestuur en het bestuursbureau zich een beeld gevormd van inhoud en proces van de heroverweging financiële opzet. Ook zijn individuele gesprekken met 4 bestuursleden gehouden en kwam het onderwerp terug in de reguliere vergaderingen met het bestuur.

De open en constructieve besprekingen en individuele gesprekken gaven een goede inkijk in hoe het onderwerp is behandeld en hoe verschillende bestuursleden tegen het proces en de inhoud aankijken. De commissie heeft zo inzicht gekregen in de wijze van besluitvorming en betrokkenheid van het bestuur in de breedte.

Al in een vroeg stadium was duidelijk dat er geen effectief instrument beschikbaar was dat als ventiel de zogenoemde spanning van de driehoek 'ambitie – risico – financiering' kon afhalen. Het bestuur gaf aan te zullen volharden in het ingezette premiebeleid dat voorziet in een stapsgewijze verlaging van de disconteringsvoet. Het bestuur heeft een kortingsscenario

voorbereid dat uiteindelijk niet is geëffectueerd omdat de dekkingsgraad op 31 december 2020 boven de aangepaste 90%-grens lag. Het bestuur sprak met de Pensioenkamer af dat bij het ontbreken van handelingsperspectief om de financiële opzet te versterken, de aandacht zal worden gericht op communicatie over de verwachtingenkloof met betrekking tot de ambitie. Wij vernamen uit de gesprekken dat het bestuur de koers voor de oplossing verlegt naar een nieuw stelsel. De Raad heeft hier begrip voor, maar geeft in overweging om steeds een terugvalscenario voor te bereiden gezien alle onzekerheden en risico's. Ook hebben wij gedurende het jaar steeds gewezen op het risico dat opnieuw (te hoge) verwachtingen worden gewekt.

Bij de ingang van het nieuwe contract zet het bestuur in op een risicohouding gebaseerd op risicobereidheid bij deelnemers. Met de wetenschap dat veel deelnemers zich in de huidige situatie niet bewust zijn van de risico's in de actuele regeling, hebben wij hier vraagtekens bij geplaatst. De Raad heeft gevraagd de kortetermijnrisico's uit te werken met maatmensberekeningen om meer inzicht te krijgen in de impact op deelnemersniveau. Het bestuur heeft aangekondigd hier aandacht aan te besteden in het kader van het invaren, zodra er meer informatie over het transitie-FtK beschikbaar is.

Het bestuur heeft verschillende externe partijen ingeschakeld om een breder perspectief te krijgen op de risicobereidheid en de financiële risicohouding. Dit heeft niet geleid tot een directe wijziging, maar het markeerde wel het begin van een nieuw pad.

De algemene bevindingen van de Raad ten aanzien van het gevolgde proces en de aandacht voor de kwaliteit van de besluitvorming zijn positief. Het traject is degelijk voorbereid, er is veel aandacht geweest voor inbreng vanuit de buitenwereld, de inbreng van de verschillende bestuursleden die met verschillende intensiteit zijn betrokken was goed geborgd en het Verantwoordingsorgaan is tijdig en op een goede manier betrokken. Uit de gesprekken met de verschillende bestuursleden bleek dat voldoende verschillende invalshoeken en accenten in de groep aanwezig zijn. Deze diversiteit draagt bij aan de kwaliteit van besluitvorming. Andere meningen en

alternatieven zijn echter schaars belicht in notities die vooral de onderbouwing van de voorkeursvariant bevatten.

In het proces is ook bewust aandacht geweest voor het risico van tunnelvisie. De inbreng van externen heeft dit risico teruggebracht.

De commissie heeft met een delegatie van bestuur en bestuursbureau van gedachten gewisseld over de communicatie van de verwachtingenkloof met betrekking tot de ambitie. De Raad observeerde dat het gehouden deelnemersonderzoek veel aanknopingspunten biedt om de communicatie verder aan te scherpen.

Wij hadden verwacht dat gezien de afstemming met de Pensioenkamer de communicatiestrategie in relatie tot de verwachtingenkloof in 2020 zou zijn ontwikkeld en gebruikt bij het communiceren over de premie. Dit bleek niet het geval. Wij zullen in 2021 dan ook aandacht blijven geven aan communicatie.

De Raad adviseert:

- meer aandacht te besteden aan het verdiepen van risicoscenario's en de impact op deelnemersniveau. Met name de kortetermijnrisico's voor verschillende deelnemersgroepen kunnen aanleiding geven de risicohouding te heroverwegen.
- de communicatiestrategie ten aanzien van pensioenbewustzijn en de verwachtingenkloof hoog op de agenda te zetten en communicatie te ontwikkelen met een langetermijnperspectief.

Premiebeleid en evenwichtige belangenafweging

Het bestuur heeft in 2020 het kader voor evenwichtige belangenafweging vernieuwd. Wij waren hierbij betrokken met interviews en hebben aandachtspunten meegegeven. Het nieuwe kader is voor het eerst toegepast bij de behandeling van het premiebeleid.

Het bestuur stelde eerder een meerjarig premiebeleid vast, waarbij de discontovoet in 3 stappen van 2,8% naar 2,0% wordt gebracht. Gezien de lage premiedekkingsgraad en het effect daarvan op de dekkingsgraad was er in 2019 discussie over het tempo van verlagen. De Raad heeft de vraag gesteld waarom er dit jaar niet voor is gekozen het tempo van verlagen van de disconteringsvoet en het daarmee verhogen van de premie te versnellen. De rente is sindsdien nog wat verder gedaald en de financiële situatie is verder verslechterd, maar alles afwegende komt het bestuur toch uit op ongewijzigd voortzetten van het eerder ingezette meerjaren-premiebeleid. Het bestuur heeft de vragen van ons afdoende beantwoord. Wij hebben geconstateerd dat het bestuur het bestuurlijke proces adequaat heeft doorlopen.

De Raad vond de uitwerking van varianten op het premiebeleid en de onderbouwing van de belangenafweging van varianten in de notitie van toegevoegde waarde.

De Raad adviseert:

- de Pensioenkamer meer als probleemeigenaar te betrekken bij het (zoekgeraakte) evenwicht tussen premie en opbouw;
- een duidelijke risicoparagraaf (eerste en tweede lijn) en de opinie van de sleutelfunctiehouder actuaariaat op te nemen bij de aanbidding van de premie- en indexatienota.

In het Verantwoordingsorgaan is de toepassing van het nieuwe kader van evenwichtige belangenafweging met waardering ontvangen. Ook wij vinden dat het nieuwe kader goede handvatten biedt voor het proces van evenwichtige belangenafweging. De stappen die het bestuur zet zijn navolgbaar en toetsbaar. Als alle belangen en de weging daarvan transparant zijn en zo helder mogelijk in kaart zijn gebracht, kan hierover het gesprek met ons en het Verantwoordingsorgaan worden gevoerd. Het proces en de geïnventariseerde stappen in het nieuwe kader voorzien hierin. Het is goed te onderkennen dat juist in de weging onvermijdelijk een subjectief element zal blijven bestaan, terwijl bij de inventarisatie het streven is te objectiveren (kijken op basis van de feiten).

In het nieuwe kader is 'uitlegbaarheid' of 'aanvaardbaarheid' als een van de kernelementen benoemd. Wij onderschrijven dat aandacht voor uitlegbaarheid relevant is, maar dat maakt het nog geen criterium binnen de evenwichtige belangenafweging. De mate van verwachte aanvaarding zou volgens ons vooral een aansporing voor goede communicatie moeten zijn.

De Raad heeft verder aandacht gevraagd voor diepgang in de begrippen van evenwichtige belangenafweging. Het nieuwe kader voorziet vooral in de processtappen, maar de duiding van de begrippen en de maatstaven ontbreken. Als bijvoorbeeld wordt gesproken over een evenwichtige transitie naar het nieuwe contract, is onvoldoende helder wat daarmee precies wordt bedoeld. Wij vragen ons daarom af of dit nieuwe kader voldoende houvast geeft in dergelijke belangrijke afwegingen.

De Raad adviseert:

- de gehanteerde begrippen in het nieuwe kader evenwichtige belangenafweging met meer diepgang uit te werken en voorbeelden te geven;
- het kader aan te scherpen op de inhoud en duiding, zodat dit meer helderheid verschaft en richting geeft bij verdelingsvraagstukken.

Strategie

In het gesprek over de strategie hebben wij met het bestuur gesproken over deelnemerbeleving, kwaliteit van gegevens en data, duurzaam en verantwoord beleggen en het deelnemersperspectief in het nieuwe pensioencontract. Daarnaast is de Raad regelmatig bijgepraat over de stand van zaken met betrekking tot de strategie-uitvoering in 2020. Deze gesprekken hebben in een open sfeer plaatsgevonden waarbij wij het bestuur ook met raad terzijde hebben kunnen staan. Ook hebben wij met het bestuur en met de Raad van Bestuur van APG gesproken over de afstemming van de strategie van ABP ten aanzien van APG. Wij zijn van mening dat het bestuur de belangrijkste strategische onderwerpen goed in beeld heeft.

Uitvoering pensioenregeling

Afgelopen jaar heeft de Raad meerdere keren met het bestuur gesproken over de beheersing van de ICT-risico's, de datakwaliteit en de daarmee samenhangende complexiteitsreductie. De aanleiding hiervoor waren de incidenten in de afgelopen jaren in de pensioenuitvoering, die soms nadelige gevolgen hebben voor deelnemers en die het vertrouwen in ABP hebben geschaad.

Omdat de uitvoering in hoge mate is geautomatiseerd, en daardoor de kwaliteit van de uitvoering afhankelijk is van de kwaliteit van de automatisering, hebben wij bijzondere aandacht besteed aan de beheersing van de ICT-risico's. Het toezicht van de Raad op deze beheersing is ingericht langs de lijn van de door het bestuur gebruikte rapportage- en verantwoordingslijnen. Wij hebben geconstateerd dat de rapportage van de sleutelfunctiehouder risicomangement afgelopen jaar weer verder is verbeterd. Deze geeft het bestuur goede handvatten om de risico's te monitoren en de benodigde acties te ondernemen. Wel heeft de Raad geadviseerd om in deze rapportage nadrukkelijker het onafhankelijk oordeel van de sleutelfunctiehouder naar voren te laten komen en om de risicorapportage nog meer in te zetten als instrument om vooruit te kijken. Het bestuur heeft deze aanbevelingen ter harte genomen en werkt aan verdere verbetering.

Wij hebben in ons gesprek met de Raad van Bestuur van APG onder andere aandacht besteed aan het project 'Grip op Data', dat APG in gang heeft gezet om de datakwaliteit van het rechtenbeheer te verbeteren. Wij zijn van oordeel dat APG voldoende doordrongen is van de noodzaak van kwaliteitsverbetering en hier ook goede stappen in zet. Een belangrijke verbetering is dat er meer gekeken wordt naar de oorzaken van incidenten en de lessen die hieruit kunnen worden getrokken om herhaling te voorkomen.

De Raad adviseert:

- voldoende aandacht te besteden aan de onderlinge relatie met APG met betrekking tot wederzijdse verwachtingen en zuivere rolverdeling.

Beleggen met langetermijnhorizon

Het bestuur heeft de afgelopen jaren aandacht besteed om de grip op de uitbesteding van de vermogensbeheeractiviteiten te verstevigen. De Raad observeert dat op verschillende terreinen stappen zijn gemaakt, in de governance en op de inhoud. Onder andere is er een verbeterde basis voor risicobudgettering gelegd ten behoeve van evaluatie en bijsturing van het actieve vermogensbeheer. Ook zijn de opdrachtverstrekking en de mandatering geprofessionaliseerd. Met de evaluatie van de fiduciaire functie heeft het bestuur de ingrediënten in handen voor verdere groei in professionalisering en effectiviteit: een goede balans tussen inhoud, proces en relatie.

Evaluatie fiduciair model

Wij hebben kennis genomen van de evaluatie van het fiduciair model. Met de structuur, processen en werkwijze van dit model is een brugfunctie ingericht voor de vertaling van het vermogensbeheerbeleid van ABP naar activiteiten van APG. Deze werkwijze die ruim 3 jaar geleden is geïmplementeerd, is in 2020 onder begeleiding van een extern bureau grondig geëvalueerd en in diverse samenstellingen besproken. Wij hebben gekeken naar de beoordelingscriteria van het bestuur. Ook heeft de Raad aandacht besteed aan de lessen die zijn getrokken uit de evaluatie en de stappen die zijn ondernomen om de verbeterpunten te adresseren.

Wij zien in de rapportage een aantal doelen terug, zoals (1) het vergroten van de grip op de uitvoering (2) de professionalisering van de beleggingsketen en (3) een goede samenwerking tussen ABP en APG. De conclusie van het bestuur dat het nieuwe model veel zichtbare verbeteringen heeft gebracht, delen wij. De Raad vond het opvallend dat de evaluatie relatief veel nieuwe aandachtspunten opleverde, omdat met performancedialogen ook tussentijds is gereflecteerd. Wij zullen in 2021 de voorgenomen verbeteringen volgen.

De Raad adviseert:

- in de toekomst vooraf expliciete succesfactoren vast te leggen die helpen bij het tussentijds bijsturen, met een brede scope van inhoud, proces en relatie.

Duurzaam en verantwoord beleggen

Net als andere pensioenfondsen heeft ABP te maken met toenemende wet- en regelgeving en afspraken op het gebied van duurzaamheid, zoals het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB), de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) en de United Nations Guiding Principles for Business and Human Rights (UNGP). De Raad observeert dat ABP een zorgvuldig proces heeft ingericht om te voldoen aan deze verplichtingen.

In 2020 heeft ABP zijn aangescherpte beleid Duurzaam en Verantwoord beleggen 2020+ gepubliceerd. Wij hebben over dit ambitieuze plan in 2019 met het bestuur gesproken. De aanscherping van het insluitingsbeleid is door het bestuur in 2020 opgepakt. Ook kreeg de communicatie extra aandacht; het vergroten van het draagvlak voor duurzaam en verantwoord beleggen bij deelnemers ziet het bestuur als aandachtspunt.

Het bestuur heeft in 2020 een herzien fiscaal beleid vastgesteld met een brede scope. Op basis hiervan gaat ABP bij het beleggen hogere eisen stellen aan fiscale governance, gedrag en transparantie. De Raad ondersteunt de fiscale beginselen die zijn vastgesteld als basis voor dit beleid en heeft waardering voor de consciëntieuze aanpak. De voorgenomen implementatie is veelomvattend en kan een lange periode beslaan.

De Raad adviseert:

- het deelnemerperspectief en de communicatie steviger, en aan de voorkant van het beleid, te verankeren in de Bestuurscommissie Beleggingsbeleid.

Nieuw pensioencontract

In juni 2020 verscheen het hoofdlijnenakkoord (hierna: HLN) voor het nieuwe pensioencontract, waarin het gezamenlijk perspectief van kabinet en werknemers- en werkgeversorganisaties werd geschetst. Wij zijn positief over de actieve bijdrage van ABP aan diverse tafels, onder andere van de G5 en de Pensioenfederatie, met als doel om kaders en ruimte te creëren die ABP helpen voor haar deelnemers een stabiel en koopkrachtig pensioen te kunnen bieden. De Raad heeft het bestuur daarbij geadviseerd om meer duiding te geven aan

de gehanteerde belangenafweging, zodat dit meer helderheid verschaft en richting geeft bij verdelingsvraagstukken.

ABP heeft belang bij heldere kaders en ruimte voor eigen afwegingen. Op basis van de HLN concludeerde het bestuur dat die ruimte inderdaad werd geboden. Wij zullen het lopende meerjarige proces nauwgezet volgen en de vele aspecten beoordelen die gepaard gaan met de implementatie, zoals de financiële opzet, evenwichtige belangenafweging, risicobeheersing/risicobereidheid, governance, uitlegbaarheid en uitvoerbaarheid.

Voor ABP zal het specifieke belang van de deelnemers sturend moeten zijn. De Raad heeft daarop de aandacht gevestigd voor alle keuzes. Dat geldt ook voor de keuze voor het type premiecontract.

Een relevante vraag in het verslagjaar was of in anticipatie op het nieuwe contract mogelijk andere nFTK-regels kunnen gaan gelden. Het bestuur bepleit dat ABP in de jaren tot aan de overgang naar het nieuwe contract geen kortingen hoeft door te voeren die in het licht van het nieuwe contract niet nodig zijn. In het verlengde hiervan hebben wij met het bestuur gesproken over mogelijke spanning tussen de korte en langere termijn en over verwachtingenmanagement.

Na de zomer heeft de Raad onder andere door presentaties van APG en ABP zicht gekregen op wat er tot aan de overgang allemaal moet gebeuren en wie daarin welke rol spelen. Sociale partners, bestuur, APG maar zeker ook het Verantwoordingsorgaan hebben ieder hun eigen bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Het gaat om complementaire, afhankelijke rollen waarbij goed moet worden samengewerkt.

Wij hebben met instemming kennisgenomen van de keuze voor een aparte programma-organisatie Nieuwe Pensioencontract (hierna: NPC) naast de reguliere organisatie. De Raad adviseerde het bestuur om de deelnemer expliciet centraal te stellen in het programma NPC.

De inzet van intern aanwezige kennis in de programma-organisatie vinden wij ook een juiste benadering. Dit heeft wel effect op de capaciteit van het bestuursbureau. De Raad plaatste vraagtekens bij het beperkte budget voor in te huren externe capaciteit (voor de programma-organisatie of voor vervanging in de reguliere organisatie). Dit is een punt van zorg.

Verder onderschreven we de keuze om besluitvorming in de reguliere fondsorganen te laten plaatsvinden.

De Raad challengeert het bestuur op de keuzes en risico's rond het nieuwe pensioencontract. Een delegatie van de Raad zal, afhankelijk van de aan de orde zijnde onderwerpen, met het bestuur, de programmamanager en de programmamanager van het bestuursbureau overleg hebben ter voorbereiding op overlegvergaderingen tussen de voltallige Raad en het bestuur. Deze werkwijze wordt vanaf 2021 toegepast.

Om tijdig en correct de implementatie naar een nieuw stelsel uit te voeren is ABP afhankelijk van de capaciteit van APG. ABP zal de voorbereidingen aan APG-zijde dan ook intensief moeten monitoren. Wij zullen nadrukkelijk toezien op dit proces.

Voor 'transitie-readiness' zijn grip op data en complexiteitsreductie een randvoorwaarde. Wij vroegen voor complexiteitsreductie in 2020 aandacht in ons vorig rapport van bevindingen. In 2020 heeft de Raad te weinig resultaten ten aanzien van complexiteitsreductie gezien. De jaren 2021 en 2022 zullen op die onderwerpen resultaten moeten opleveren. Wij verzoeken het bestuur om hiervoor een inzet en planning op te stellen.

De Raad:

- heeft ervan kennisgenomen dat grip op data voor 2023 is afgerond en dat de reductie van complexiteit ook voor de transitie wordt aangepakt. De Raad adviseert de resultaten daarvan zichtbaar te maken;
- adviseert afwegingen ten aanzien van evenwichtige belangenafweging bij alle volgende stappen expliciet zichtbaar te maken;
- is bekend met het feit dat nieuwe complexiteit wordt voorkomen en adviseert de uitlegbaarheid als criterium te blijven hanteren;
- adviseert risico's voortdurend inzichtelijk te maken en daarbij ook oog te hebben voor effecten van trage of uitblijvende voortgang op de dekkingsgraad op de korte termijn.

Professioneel bestuur

Een van de belangrijkste toezichts-gebieden voor ons is de beoordeling van de professionaliteit van het bestuur. Instrumenten die de Raad hierbij hanteert zijn advisering over en de goedkeuring van functieprofielen voor nieuwe bestuurders. Jaarlijks spreekt de voorzitter van de Raad met de voorzitter van het bestuur over het functioneren van het bestuur als collectief en het functioneren van de individuele bestuursleden. Voor het bestuur als collectief is ons oordeel dat er sprake is van professionaliteit, dat gewerkt wordt in een positieve sfeer met respect voor elkaar. Voor het functioneren van de individuele bestuursleden worden ontwikkelplannen opgesteld. Wij hebben hierbij in toenemende mate aandacht voor het verandervermogen en de wendbaarheid van de organisatie en het bestuur. Dit is vooral belangrijk gezien de uitdagingen die ABP heeft bij het realiseren van de strategische doelen.

Impact Corona-crisis op de organisatie

ABP heeft bewezen de organisatorische consequenties van de coronapandemie goed op te kunnen vangen. De omschakeling naar thuiswerken en digitaal vergaderen is soepel verlopen. Hetzelfde geldt voor de processen die erop zijn gericht om de Raad te informeren over het reilen en zeilen van het fonds.

Evaluatie governance

Medio 2020 is het bestuur een onderzoek gestart of een ander bestuursmodel een bijdrage zou kunnen leveren aan een verbetering van de doelen van goed bestuur. In 2018 is dit ook onderzocht. Toen is de afgewogen keuze gemaakt om het bestaande model te handhaven.

Het bestuur heeft in 2020 wel voldoende aanleiding gevonden om de overgang naar het omgekeerd-gemengde bestuursmodel (hierna: OGM) te overwegen. In juni 2020 is gestart met het inventariseren van kansen en risico's, om op basis daarvan tot een onderbouwde afweging te komen. De conclusie is dat het bestuur gefaseerd verder wil onderzoeken of invoering van het model wenselijk is, waarbij na elke fase een go/no go- moment wordt ingelast. Het bestuur zal in het voorjaar definitieve conclusies trekken over het al dan niet invoeren van het OGM.

Wij hebben het beschreven proces nauwgezet gevolgd en hebben regelmatig met het bestuur van gedachten gewisseld over de aanleiding en de argumenten om de stap naar een ander model te zetten. Ook heeft de Raad het bestuur in dit proces verzocht om voldoende aandacht te geven aan de cultuur-en gedragsaspecten binnen het bestuur, inzichtelijk te maken of er ook andere oplossingsrichtingen zijn overwogen (en waarom deze niet de vereiste verbetering geven), een grondige risicoanalyse te doen en expliciet te wegen wat het effect is van het feit dat het intern toezicht in het OGM minder onafhankelijk zal zijn.

De Raad adviseert:

- om na eventuele implementatie van het OGM een evaluatie uit te voeren.

Beheerste en integere bedrijfsvoering / risicomanagement

De RvT constateert dat het fonds ten opzichte van 2019 verdere progressie heeft gemaakt met betrekking tot de effectieve implementatie en versterking van het integrale risicomanagement. De risicobeheerfunctie is verder geïntegreerd in de bestuurlijke processen. De evaluatie van de inrichting van de sleutelfuncties Actuarieel en Internal Audit heeft plaatsgevonden. De conclusie van die evaluatie is dat het huidige inrichting, waarbij functionarissen van het bestuurs bureau tevens houder zijn van deze functies, effectiever kan door sleutelfunctiehouders van buiten te benoemen. Wij onderschrijven deze conclusie en zien uit naar een snelle executie in het komend verslagjaar.

De raad heeft in 2020 gesprekken gevoerd met de sleutelfunctiehouders en waar nodig de rapportages van de 2e lijn besproken. Verder volgt de raad de ontwikkelingen rond risicomanagement vooral vanuit het primaire proces. De ontwikkeling van de risico's wordt gevolgd en geëvalueerd en bestuursopleggers worden van goede en leesbare opinies voorzien ten aanzien van een breed scala aan onderwerpen. De Raad heeft geconstateerd dat het riskmanagement in de 2e lijn en de doorwerking daarvan in het Bestuur aan kracht heeft gewonnen. De 2e lijn functioneert kritisch en er wordt naar geluisterd. De verantwoordelijkheid voor risicomanagement tussen de commissies, het bestuur als geheel en de 2e lijn is duidelijker geworden en de samenwerking tussen de eerste en tweede lijn kent een stijgende intensiteit.

Code Pensioenfondsen

ABP voldoet niet geheel aan de normen uit de Code Pensioenfondsen. Het betreft het ontbreken van stemrecht van de onafhankelijk voorzitter en de invoering van de gedragscode voor de leden van het verantwoordingsorgaan in 2021. In het bestuursverslag is dit naar onze mening voldoende toegelicht.

Vooruitblik

De Raad zal in 2021, naast de wettelijke en statutaire toezichttaak, aan de volgende thema's in het bijzonder aandacht besteden:

1. Nieuw pensioencontract
2. Communicatie
3. Governance
4. Relatie met uitvoeringsorganisatie APG
5. Financiële risicohouding.

Wij zullen onze toezichtrol invullen door, afhankelijk van het onderwerp, de voortgang te monitoren, te klankborden met het bestuur of het bestuur uit te dagen. De Raad heeft een werkplan voor 2021 gemaakt, waarin de werkwijze en planning zijn uitgewerkt.

Huub Hannen, voorzitter
Kitty Roozmond
Peter de Groot
Nicolette Loonen
Anneke van der Meer

8 april 2021

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Met dit verslag informeert het Verantwoordingsorgaan belanghebbenden over de wijze waarop het in 2020 invulling heeft gegeven aan zijn taken en bevoegdheden. Eerst wordt de taak en samenstelling van het Verantwoordingsorgaan geschetst. Vervolgens wordt beschreven hoe vaak er is vergaderd in het verslagjaar. Daarna gaan we in op de onderwerpen die in dit jaar aan de orde zijn geweest.

Achtereenvolgens wordt stilgestaan bij:

- adviesaanvragen;
- overige onderwerpen;
- oordeel over handelen van het bestuur in 2019;
- themabijeenkomsten.

Over het Verantwoordingsorgaan

Taak van het Verantwoordingsorgaan

ABP is wettelijk verplicht een Verantwoordingsorgaan in te stellen.

Het Verantwoordingsorgaan heeft als taak het gevraagd en ongevraagd adviseren van het Bestuur. In de Statuten van de Stichting Pensioenfonds ABP is vastgelegd dat deze advisering in ieder geval moet gaan over de volgende onderwerpen:

- het vaststellen en wijzigen van:
 - het communicatie- en voorlichtingsbeleid
 - de premie- en indexatienota;
 - het strategische beleggingsbeleid;
 - de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN);
 - het strategische meerjarenplan;
 - het herstelplan;
- het terugstorten van premie of verlenen van premiekorting;
- het doorvoeren van kortingsmaatregelen.

Daarnaast beoordeelt het Verantwoordingsorgaan jaarlijks het handelen van het Bestuur. Het Bestuur legt hiertoe jaarlijks verantwoording af op basis van het jaarverslag, de jaarrekening en andere door het Bestuur gehanteerde beleidsdocumenten. Het Verantwoordingsorgaan baseert daarop zijn oordeel en doet aanbevelingen voor verbetering en aanpassing van het beleid.

Naast de hierboven vermelde taken en bevoegdheden zijn de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan bevoegd om een bindende voordracht te doen voor de (her)benoeming van 3 bestuursleden namens pensioengerechtigden binnen het ABP-bestuur. In het verslagjaar was er geen sprake van een (her)benoeming.

Ook vindt de (her)benoeming van de leden van de Raad van Toezicht plaats op bindende voordracht van het gehele Verantwoordingsorgaan. Op basis van het aftreedschema heeft er in het verslagjaar geen (her)benoeming plaatsgevonden.

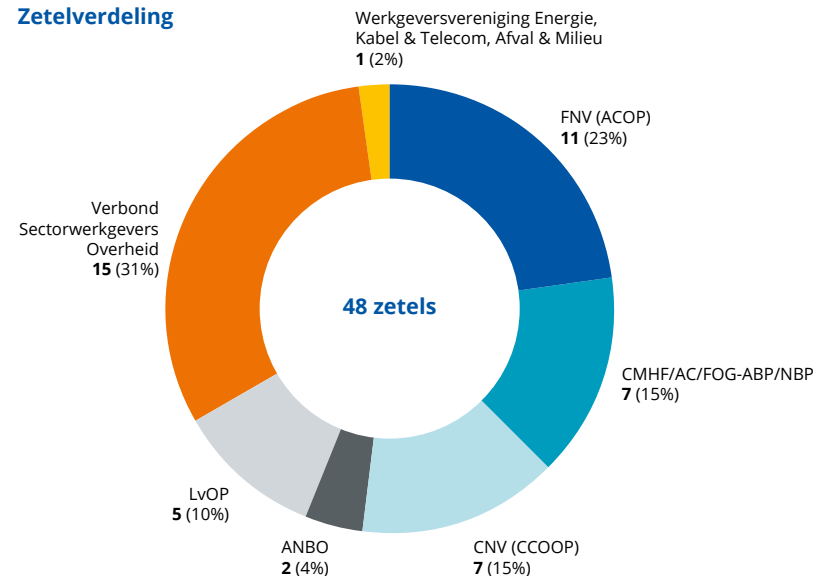
Samenstelling van het Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan van ABP bestaat uit 48 leden:

- 18 leden gekozen door actieve deelnemers;
- 14 leden gekozen door gepensioneerden;
- 16 leden afgevaardigd door werkgevers.

De zetelverdeling is sinds 1 juli 2018 als volgt:

Zetelverdeling

Vergaderingen in het verslagjaar

Algemeen

De COVID-19 crisis was van invloed op de wijze waarop het Verantwoordingsorgaan in 2020 haar rol heeft kunnen vervullen. Waar normaal wordt samengekomen op een vergaderlocatie in Veenendaal, waren de vergaderingen een gedeelte van dit jaar digitaal georganiseerd.

Vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan

In het verslagjaar zijn 12 vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan in eigen kring gehouden. De vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan in eigen kring werden veelal vooraf gegaan door vergaderingen/bijeenkomsten van de diverse fracties en commissies. Het Verantwoordingsorgaan werkt met 4 commissies: de commissie Financiën, de commissie Communicatie, de commissie Beleggingen en de commissie Algemeen. In deze commissies, waarin voor zover mogelijk alle fracties en de werkgevers vertegenwoordigd zijn, worden de vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan met het Bestuur voorbereid. De commissies geven vervolgens advies aan het Verantwoordingsorgaan over de in te nemen standpunten; commissies hebben geen besluitvormende bevoegdheid.

Naast haar reguliere taak van het voorbereiden van de vergaderingen van het Verantwoordingsorgaan met het bestuur, is de Commissie Algemeen in 2020 gestart met de voorbereidingen van de verkiezingen voor het Verantwoordingsorgaan in april 2022. Met ingang van 1 juli 2022 zal een nieuw gekozen Verantwoordingsorgaan van start gaan.

In het verslagjaar zijn 6 overlegvergaderingen met het Bestuur gehouden. In deze vergaderingen zijn onder andere de adviesaanvragen (zie punt 4) aan de orde geweest.

Naast de vergaderingen in eigen kring en met het Bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan in het verslagjaar 3 keer vergaderd met de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het interne toezicht. Ook spreekt het Verantwoordingsorgaan met de Raad van Toezicht ter voorbereiding op de vaststelling van de bevindingen en het oordeel over het handelen van het Bestuur door het Verantwoordingsorgaan. De belangrijkste gespreksonderwerpen met de Raad van Toezicht waren de financiële positie van het fonds en de implementatie van het nieuwe pensioencontract. Ook is er met de Raad van Toezicht gesproken over de verhouding Bestuur / Verantwoordingsorgaan en de eind 2020 opgestarte discussie om mogelijk het bestaande bestuursmodel te wijzigen van een paritair model naar een Omgekeerd Gemengd Model. Deze discussie zal in 2021 voortgezet worden.

In het verslagjaar heeft het Bestuur het Verantwoordingsorgaan in een aantal themasessies bijgepraat over actuele thema's, (evaluatie van) het kader evenwichtige belangenafweging, de heroverweging financiële opzet, fiscaliteit bij ABP, de uitwerking van het nieuwe pensioencontract en de (evaluatie) governance bij ABP (zie punt 7).

1. Adviesaanvragen

Adviesaanvraag Nadere Overeenkomst Vermogensbeheer (NOVB)

ABP heeft haar vermogensbeheer uitbesteed aan APG. In 2016 heeft het Bestuur een evaluatie uitgevoerd van het integrale vermogensbeheerproces. Naar aanleiding hiervan zijn de NOVB en de bijbehorende Service level Agreement (SLA) herijkt en in maart 2020 voor advies aan het Verantwoordingsorgaan aangeboden. Het Verantwoordingsorgaan had geen opmerkingen op de adviesaanvraag en adviseerde positief.

Adviesaanvraag Herstelplan

Pensioenfondsen zijn verplicht een herstelplan in te dienen bij DNB, indien de beleidsdekkingsgraad in enig jaar onder het niveau van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) ligt. Eind 2019 bedroeg de beleidsdekkingsgraad bij ABP 95,8% en de actuele dekkingsgraad 97,8%. Uit dien hoofde diende ABP vóór 1 april een herstelplan in te dienen bij DNB. In dit proces is het Verantwoordingsorgaan gevraagd advies uit te brengen over de voorgenomen besluitvorming ten aanzien van het vaststellen van het herstelplan 2020.

Het Verantwoordingsorgaan heeft in maart 2020 positief geadviseerd over het Herstelplan. Een minderheid van het Verantwoordingsorgaan was negatief over het besluit omdat zij van mening is dat het verlagen van de premieopslag en het niet indexeren een verkeerd signaal geven en onveranderbaar zijn. Ook is gesproken over de houdbaarheid van het huidige Financieel Toetsingskader (FTK).

Adviesaanvraag Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN)

In het kader van de jaarlijkse actualisering van de ABTN is het Verantwoordingsorgaan gevraagd advies uit te brengen over de voorgenomen besluitvorming ten aanzien van de ABTN 2020. Het Verantwoordingsorgaan adviseerde in april 2020 positief over de adviesaanvraag ABTN.

Adviesaanvraag Contracten en Service Level Agreement (SLA's) met APG

In november 2020 heeft het Verantwoordingsorgaan geen advies uitgebracht over de SLA Rechtenbeheer, SLA Vermogensbeheer en SLA overkoepelende diensten voor het jaar 2021. Het Verantwoordingsorgaan heeft daarbij aandacht gevraagd voor het meer in kaart brengen van de financiële afspraken tussen ABP-APG. In 2021 zal het Verantwoordingsorgaan over deze financiële afspraken worden geïnformeerd en alsdan de adviesaanvraag inhoudelijk kunnen beoordelen.

Adviesaanvraag ABP Gedragscode 2021

Naar aanleiding van wijzigingen in de Code Pensioenfondsen, de herziening Model gedragscode door de Pensioenfederatie (2020) en besluitvorming binnen ABP die haar weerslag dient te krijgen in de gedragscode is de bestaande gedragscode herzien. In november 2020 adviseerde het Verantwoordingsorgaan positief over de adviesaanvraag ABP Gedragscode 2021. Wel heeft het Verantwoordingsorgaan verzocht een specifiek voor de leden van het Verantwoordingsorgaan toepasselijke gedragscode op te stellen. In 2021 zal dit punt nader worden uitgewerkt.

Adviesaanvraag Premie- en Indexatienota 2021

In november 2020 is de Premie- en Indexatienota 2021 besproken. De nota is een geïntegreerde adviesaanvraag met betrekking tot de OP/NP-premie, de premie voor militair personeel en de VPL-premie. In de nota is aangegeven dat geen indexatie wordt verleend.

Het Verantwoordingsorgaan van ABP heeft in november 2020 positief geadviseerd over het premie- en indexatiebesluit en heeft het Bestuur van ABP daarbij opgeroepen na te streven snel duidelijkheid te krijgen over de regels in de transitieperiode naar een nieuw contract en om, in het licht van het nieuwe pensioencontract, onnodige verlagingen te voorkomen. Een minderheid van het Verantwoordingsorgaan heeft negatief geadviseerd en een aantal leden heeft zich van advisering onthouden.

2. Overige onderwerpen

Incidenten en de afwikkeling daarvan

In het verslagjaar is regelmatig gesproken over de problematiek van de samenvallende diensttijd en de onduidelijkheden over de aanvulling op de AOW-partnertoeslag. Incidenten zijn schadelijk voor deelnemers en leiden tot vragen en onbegrip als de afdoening niet tijdig en duidelijk is, met als gevolg aandacht in diverse consumentenprogramma's op tv.

Het Verantwoordingsorgaan kijkt graag samen met het Bestuur naar mogelijkheden om verbeteringen aan te brengen op het punt van volledigheid en tijdigheid van informatie. Incidenten dienen zoveel mogelijk voorkomen te worden en als ze toch optreden dan dienen ze vroegtijdig herkend te worden en adequaat te worden behandeld. Eerste inzichten over de werking van het Handboek Incidenten (hetgeen in 2019 is ontwikkeld) zijn in 2020 gedeeld met de commissie communicatie. Vanaf 2021 zal dit handboek periodiek worden geëvalueerd.

Duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid

De commissie Beleggingen heeft in het verslagjaar voortdurend aandacht gevraagd voor duurzaam en verantwoord beleggen door het Bestuur vragen te stellen en opmerkingen te maken over een evenwichtige communicatie in het duurzaamheidsbeleid (zowel de positieve zaken als de lastige zaken in het beleid moeten goed worden gecommuniceerd). Daarnaast heeft de commissie Beleggingen in het verslagjaar vragen gesteld over onder andere transparantie en concretisering van insluitingscriteria en heeft zij het Bestuur verzocht om verbeteringen van de arbeidsomstandigheden en belastingbeleid concreter vorm te geven.

3. Oordeel over het handelen van het bestuur in 2019

Op 30 april 2020 heeft het Bestuur aan het Verantwoordingsorgaan verantwoording afgelegd over het in 2019 gevoerde beleid. Voorafgaande aan deze vergadering heeft inhoudelijke behandeling van de jaarstukken in commissieverband plaatsgevonden, waarbij toelichting is gegeven door de externe accountant, de externe actuaaris en de compliance officer van ABP.

Het Verantwoordingsorgaan is tot een positief oordeel gekomen over het handelen van het Bestuur in 2019. Met inachtneming van de gemaakte bevindingen en aanbevelingen, oordeelt het Verantwoordingsorgaan positief over het handelen van het Bestuur inzake het gevoerde beleid, de gemaakte beleidskeuzes en de naleving van goed pensioenfondsbestuur.

De bevindingen van het Verantwoordingsorgaan zijn gedeeld met het Bestuur, evenals de aanbevelingen. De bevindingen en aanwijzingen zijn terug te vinden in het jaarverslag ABP 2019.

Het Bestuur rapporteert periodiek aan het Verantwoordingsorgaan over de opvolging van de aanbevelingen.

4. Themabijeenkomsten

Implementatie Pensioenakkoord

In september is het Verantwoordingsorgaan in een themasessie meegenomen in de ontwikkelingen van de uitwerking van het pensioenakkoord. De dilemma's en uitdagingen zijn aan bod gekomen. Ook is er ingezoomd op het tijdspad van de implementatie van het pensioenakkoord en de rolverdelingen van de verschillende stakeholders.

Gedurende het verslagjaar is het Verantwoordingsorgaan met regelmaat op dit onderwerp bijgepraat.

Fiscaalbeleid bij ABP

In oktober is in een themasessie aandacht besteed aan het fiscale beleid van ABP en de stappen die het pensioenfonds daarin zet. Tijdens de sessie zijn de fiscale beginselen en doelstellingen toegelicht.

Toetsingskader evaluatie evenwichtige belangenafweging

Het Verantwoordingsorgaan is gedurende het verslagjaar betrokken geweest bij de evaluatie van het door het bestuur gehanteerde toetsingskader voor de evenwichtige afweging van belangen van (gewezen) deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Het Verantwoordingsorgaan heeft (naast de Raad van Toezicht, andere fondsen, deelnemers en werkgevers) inhoudelijke vragen / opmerkingen en suggesties gedaan om het kader voor evenwichtige belangenafweging nog duidelijker neer te zetten.

Op basis van de opgehaalde feedback is een nieuw voorstel geformuleerd voor het toetsingskader voor het evenwichtig afwegen van belangen dat is gepresenteerd aan het Verantwoordingsorgaan in een themasessie in oktober.

Heroverweging financiële opzet

Eens in de 3 jaar legt ABP zijn financiële opzet vast. In de tussenliggende jaren is er een evaluatie van de financiële opzet (mid-term review). Het Bestuur bepaalt aan de hand hiervan of heroverweging van de opzet nodig is. In maart heeft het Bestuur besloten de financiële opzet te heroverwegen.

In oktober heeft het Bestuur het Verantwoordingsorgaan bijgepraat over het traject van de heroverweging financiële opzet. In deze sessie is de impact besproken van de ontwikkelingen op de financiële markten en van economische vooruitzichten op de financiële positie van het fonds en daarmee op de gevolgen voor onze deelnemers.

Oordeel van het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid en de naleving van de principes van goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling van 18 december 2006. In dat kader deelt het Verantwoordingsorgaan zijn bevindingen met het bestuur en spreekt een oordeel uit over het handelen van het bestuur in 2020 en doet in lijn daarmee aanbevelingen voor 2021.

Algemeen

Het Verantwoordingsorgaan zal in zijn oordeel achtereenvolgens aandacht besteden aan de volgende onderwerpen:

- jaarverslag en jaarrekening;
- grip op de uitvoering;
- het nieuwe pensioencontract;
- beleggingen en duurzaamheidsbeleid;
- relatie tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan.

Het Verantwoordingsorgaan baseert zich bij zijn bevindingen op de gezamenlijke vergaderingen met het bestuur, het overleg met de Raad van Toezicht en het (concept)jaarverslag 2020.

Het Verantwoordingsorgaan waardeert de wijze waarop het bestuur zich in het verslagjaar heeft ingespannen om het Verantwoordingsorgaan te betrekken bij de besluitvorming, de beleidskeuzes en de strategische ontwikkelingen, ondanks het feit dat de COVID-19-pandemie beperkingen oplegde aan het onderlinge contact en de mogelijkheden om 'fysiek' te vergaderen.

In het verslagjaar is er een eerste informeren gesprek geweest over de verkenningen van het bestuur om het bestuursmodel te wijzigen. De discussie over dit onderwerp zal in 2021 - met inbreng van het Verantwoordingsorgaan - verder worden gevoerd; dit wordt in dit oordeel niet besproken.

Jaarverslag en jaarrekening 2020

Bevinding

Naar aanleiding van het (concept)jaarverslag heeft (een delegatie van) het Verantwoordingsorgaan gesprekken gevoerd met en kennisgenomen van de rapportages van de externe accountant, de certificerende actuaire en de Compliance Officer. De rapportages zijn door betrokken functionarissen toegelicht.

Het Verantwoordingsorgaan spreekt zijn waardering uit over het heldere jaarverslag en de inzichtelijke jaarrekening 2020, alsmede het hiermee in lijn gevoerde financiële beleid. Wel wordt verzocht in een volgend jaarverslag meer transparantie te betrachten op de onderwerpen kosten van pensioenbeheer, kosten van vermogensbeheer en de renterisicoafdekking. Het Verantwoordingsorgaan ondersteunt de eerste stappen die het bestuur heeft gezet om te komen tot een geïntegreerd jaarverslag en moedigt het bestuur aan om deze ingeslagen weg voort te zetten.

Bij zijn beoordeling van het jaarverslag is het Verantwoordingsorgaan geconfronteerd met na-ijlende posten die leiden tot een aanpassing van de jaarrekening. Dergelijke aanpassingen kunnen materiële effecten tot gevolg hebben. Onder andere de hoogte van de bij het jaareinde vastgestelde dekkingsgraad en de op basis daarvan genomen besluiten zouden door die effecten kunnen worden geraakt. Het Verantwoordingsorgaan wil graag vernemen hoe het bestuur deze (mogelijk materiële) risico's wil mitigeren. In commissoriaal overleg is inmiddels door het bestuur voldoende aangegeven hoe in voorkomend geval wordt gehandeld.

In het verslagjaar is met de inbreng uit de diverse geledingen het kader voor evenwichtige belangenafweging geëvalueerd. Op basis van de evaluatie is door het bestuur een nieuw kader voor evenwichtige belangenafweging opgesteld. Transparantie en duidelijkheid over hoe in het proces met de belangenafweging wordt omgegaan, helpt bij het onderbouwen en accepteren van een keuze of besluit.

De financiële positie van ABP, opgesteld volgens de criteria van het FTK, is ontoereikend om de pensioenambitie te realiseren. Het bestuur erkent de spanning tussen de ambitie en de realisatie van de ambitie en heeft in 2020 besloten de financiële opzet te heroverwegen. Een van de conclusies is dat de communicatie over de verwachtingskloof (ambitie versus realisatie) in de pensioenregeling verdere aandacht behoeft. Door het bestuur zal in overleg met de Pensioenkamer worden bezien welke documenten moeten worden aangepast. Het Verantwoordingsorgaan onderstreept het belang hiervan, omdat

realistisch communiceren bijdraagt aan het herstellen van het vertrouwen van de deelnemer in ABP.

Aanbeveling

Het Verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur:

- de aanbevelingen van accountant en actuaris te volgen en daarover te rapporteren, waarbij veel belang wordt gehecht aan de aanbevelingen die handelen over de onderwerpen 'Grip op data', beheersing van de risico's op het gebied van IT en cybercrime, en de kwalitatieve beheersing van projecten in relatie tot de overgang naar een nieuw pensioencontract (NPC);
- vanaf 2021 in het jaarverslag een passage op te nemen met de concluderende bevindingen van de Compliance Officer;
- ten aanzien van de VPL-regeling blijvende aandacht te geven aan de (reservering voor de) affinanciering in 2023;
- om bij besluitvorming steeds het kader voor evenwichtige belangenafweging te hanteren. Het Verantwoordingsorgaan verzoekt bovendien om in de onderbouwing van elk besluit - als een vast punt - de keuzes op het punt van evenwichtige belangenafweging tussen verschillende relevante groepen inzichtelijk te maken;
- steeds en in alle uitingen - gegeven de actuele financiële situatie - transparant richting deelnemers te communiceren over in hoeverre verwachtingen kunnen worden waargemaakt.

Grip op de uitvoering

Bevinding

Het Verantwoordingsorgaan heeft grote zorgen over de aansturing van de activiteiten in de uitvoering van de Pensioenregelingen door APG. De terugkerende incidenten in het verslagjaar enerzijds en de weerbarstigheid bij het op orde krijgen van data anderzijds zijn aanleiding voor deze zorgen. Dat op het punt van aansturing van en controle op de uitvoering zaken moeten veranderen, blijkt ook uit de analyse van het bestuur bij zijn verkenningen om het bestuursmodel te wijzigen. De reactie van het bestuur bij de afsluitende rapportage over de aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan bij het

jaarverslag 2019 laat zien dat bij de punten van het terugdringen van complexiteit en 'Grip op data' nog altijd forse stappen moeten worden gezet.

Het terugdringen van complexiteit in regelingen blijft een aandachtspunt, gelet op het positieve effect op de uitvoering, met meer inzichtelijke regelingen, minder kans op incidenten en lagere kosten. Om tijdig te kunnen voorsorteren op een voor de deelnemers soepele overgang naar een nieuw pensioencontract, is het van belang dat bestaande regelingen zijn aangepast voordat met de transitie wordt aangevangen. De regelingen in Bijlage K vragen daarbij bijzondere aandacht; het bestuur heeft aangegeven actief met de Pensioenkamer in gesprek te zijn over mogelijke oplossingen en deze ultimo 2021 beschikbaar te hebben. Het Verantwoordingsorgaan wil hierbij nogmaals wijzen op het spanningsveld dat bestaat tussen het vereenvoudigen van regelingen aan de ene kant en de (individuele) belangen van de deelnemers die rechten hebben opgebouwd aan de andere kant. Met de belangen van deze deelnemers dient zeer zorgvuldig te worden omgegaan.

Het bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan gemeld dat met APG afspraken zijn gemaakt om het project 'Grip op data' tijdig te kunnen afronden. Er ligt nu een plan van aanpak met tussentijdse mijlpalen om geselecteerde dossiers af te ronden en er is in het plan ruimte om in te spelen op onvoorziene issues. Het hele project moet voor 1 januari 2023 zijn afgerond. Uit ervaring weet het Verantwoordingsorgaan dat hier sprake is van een weerbarstig dossier. Er blijven derhalve zorgen over het tempo en de intensiteit waarin noodzakelijke veranderingen kunnen worden doorgevoerd en over het kennis (en kunnen)-niveau binnen de uitvoeringsorganisatie. Voor het Verantwoordingsorgaan is het belangrijk dat met urgentie wordt gewerkt aan die systemen die een op de deelnemer gerichte pensioenuitvoering mogelijk maken, zeker in het licht van het nieuwe pensioencontract. Het is naar mening van het Verantwoordingsorgaan dan ook een risico dat het afronden van het project zo kort voor de implementatie van een nieuw pensioencontract ligt, omdat tegenvallers dan niet meer kunnen worden opgevangen. Binnen het project zijn directe controle op de voortgang, waar mogelijk tempoversnelling en prioritering een vereiste.

Van belang is dat in de uitvoering adequaat, tijdig en in alle transparantie wordt gereageerd op incidenten. Om dat proces te stroomlijnen is onder andere een incidentenhandleiding opgesteld. In het verslagjaar heeft er een eerste (beknopte) evaluatie van deze incidentenhandleiding plaatsgevonden. Deze is besproken met een vertegenwoordiging van het Verantwoordingsorgaan. Afsproken is dat de uitgebreide evaluatie, die in 2021 zal worden uitgevoerd, met het Verantwoordingsorgaan wordt gedeeld.

Aanbeveling

Het Verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur:

- de hoogste prioriteit te geven aan de projecten die in relatie tot het grip krijgen op de uitvoering zijn voorzien, waarbij resultaten worden gemonitord en op haalbaarheid worden getoetst, mede in het licht van het tijdschema dat uitgaat van een afronding van deze projecten vóór de transitie naar een nieuw pensioencontract. En hierbij:
 - de resultaten van het onderzoek naar Bijlage K, de analyse en de mogelijke keuzes die recht doen aan de belangen van (groepen van) deelnemers die vallen onder de regeling, met het Verantwoordingsorgaan te delen;
 - meegenomen te worden in de wijze waarop het bestuur de controle op het project 'Grip op data' heeft vormgegeven om te borgen dat het project voor 1 januari 2023 is afgerond. Het Verantwoordingsorgaan vraagt periodiek over de voortgang te worden geïnformeerd;
- om de uitgebreide evaluatie van de incidentenhandleiding zoals deze in 2021 is voorzien. Dit om in gezamenlijk overleg jaarlijks te bezien in hoeverre incidenten aanleiding zijn om de werkprocessen (in de uitvoering, aansturing en verantwoording) aan te passen. Een geconstateerde toename van klachten op een specifieke maatregel kan de voorbode zijn van een incident of calamiteit. Het is belangrijk om hier alert op te zijn, met als doel tijdige communicatie op het moment dat een toename van klachten (of breder: uitingen van ongenoegen) zich aandienen, om daarmee incidenten te voorkomen.

Het nieuwe pensioencontract

Bevinding

Het verslagjaar stond in het teken van verdere stappen die werden gezet in het traject van het uitwerken van een nieuw pensioenakkoord. Inmiddels wordt gewerkt aan een nieuw pensioencontract en het transitie-FTK. Ofschoon de uitwerking in eerste aanleg een verantwoordelijkheid is van sociale partners (contractkeuze), is ABP direct bij de ontwikkelingen betrokken door haar adviesrol, al dan niet in samenspraak met de G5 en de Pensioenfederatie. Het Verantwoordingsorgaan heeft daar geen zicht op en heeft nu nog geen (formele) rol in het proces. Toch is het voor het Verantwoordingsorgaan van belang te worden meegenomen in de beleidsmatige uitwerkingen van het bestuur op de diverse thema's, zoals contractvorm, de toekomstige regeling, de uitvoeringsmodaliteiten en het invaren. Alleen op basis van een gedegen onderbouwing, met kennis van de 'ins en outs', kan het Verantwoordingsorgaan adequaat reageren en adviseren. In een omgeving met vele verschillende invalshoeken, publicaties en meningen over de uitwerking van het pensioenakkoord is het zaak door gerichte informatie de feitelijke situatie voor het fonds te beschrijven en te delen.

Aanbeveling

Het Verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur:

- de voor de rolname en verantwoordelijkheid van het Verantwoordingsorgaan essentiële informatie over de uitwerking van het pensioenakkoord tijdig te delen, ook al is er in formele zin op dit moment nog geen directe rol voor het Verantwoordingsorgaan. Het gaat hierbij om de feitelijke doorrekeningen, de onderbouwingen en de effecten hiervan op de deelnemers van ABP;
- op hoofdlijnen overige relevante informatie te delen, waaronder de advisering van het bestuursbureau/het bestuur richting de Pensioenkamer. Naar mening van het Verantwoordingsorgaan is het in deze tijd, waarin wordt gewerkt aan een nieuw pensioencontract, wenselijk – rekening houdend met een ieders rol en verantwoordelijkheid – om samen op te trekken bij de gedachtenvorming over en de uitwerking van alle facetten van een nieuw contract en de transitie.

Op die manier wordt recht gedaan aan de belangen van de deelnemers van het fonds en wordt invulling gegeven aan het adagium 'de deelnemer centraal';

- media-uitingen die bij de feitelijke uitwerking aansluiten te managen op het punt van verwachtingen. Het is van groot belang om hierbij aandacht te besteden aan de communicatie over de ambitie van het nieuwe pensioencontract, de mogelijk grotere volatiliteit van pensioenuitkeringen en het voorkomen van onterechte beloftes.

Beleggingen en duurzaamheidsbeleid

Bevinding

ABP belegt haar pensioenvermogen met als doel een goed pensioenresultaat te realiseren. Het rendement over 2020 was 6,6%; dit draagt bij aan de doelstelling van het fonds. De kosten voor vermogensbeheer zijn toegenomen. Het bestuur heeft dit aan het Verantwoordingsorgaan toegelicht.

De communicatie over duurzaam en verantwoord beleggen is evenwichtiger geworden. Er is aandacht voor zowel geboekte successen als nog steeds bestaande uitdagingen. Het Verantwoordingsorgaan constateert wel dat ABP naar aanleiding van misstanden rond beleggingen van ABP die aandacht krijgen in de media, alleen een standaard reactie geeft en niet ingaat op de insluitingscriteria die van toepassing zijn op de casus.

Het Verantwoordingsorgaan is blij te vernemen dat beleggingen in kolenmijnen en teerzand worden afgebouwd. Verder is het Verantwoordingsorgaan geïnformeerd over het nieuwe belastingbeleid en is het positief over de eerste stappen die hierin gezet zijn. Prudent belastingbeleid is echter nog geen onderdeel van de insluitingscriteria of engagement-trajecten met bedrijven.

Het Verantwoordingsorgaan constateert dat de belangstelling van deelnemers voor duurzaam beleggen toeneemt. Er zijn helaas nog geen vorderingen gemaakt met het transparant maken van de insluitingscriteria richting de deelnemer. Geconstateerd wordt dat het succes van engagement-trajecten erg

moeilijk te toetsen is. De aandacht voor arbeidsomstandigheden in het insluitingsbeleid is met de diverse internationale standaarden erg globaal. Om verschil te maken voor werknemers wereldwijd zijn meer concrete en harde criteria wenselijk.

Het Verantwoordingsorgaan is in 2020 meegenomen in de totstandkoming van de risicohouding. In vergelijking met andere fondsen heeft ABP een groter aandeel zakelijke waarden, dit draagt bij aan het realiseren van de ambitie van het fonds op lange termijn, maar zorgt op korte termijn voor meer fluctuaties in het vermogen.

Aanbeveling

Het Verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur:

- verder te gaan met het aanscherpen van het insluitingsbeleid passend bij de wensen van deelnemers. Hierbij wordt geadviseerd concrete insluitingscriteria te ontwikkelen met betrekking tot belastingbeleid en de criteria voor arbeidsomstandigheden concreter te maken;
- het insluitingsbeleid meer transparant te maken door insluitingscriteria per sector publiek te maken. Hierin past ook het voor de deelnemer zichtbaar maken van de monitoring van de impact van het insluitingsbeleid;
- binnen de mogelijkheden verantwoording af te leggen over het succes van engagement-trajecten;
- vaker inhoudelijk te reageren op misstanden die worden geconstateerd in de media. Hoewel er begrip is voor de onmogelijkheid om uitgebreid op iedere media-uiting over de beleggingen van ABP in te gaan, moet het mogelijk zijn om vaker inhoudelijker te reageren.

Relatie tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan

Bevinding

Het Verantwoordingsorgaan is tevreden met de inspanningen van het bestuur om het Verantwoordingsorgaan te betrekken bij beleidsvoorbereiding, het informeren over diverse ontwikkelingen en het ondersteunen van fracties en commissies door het bestuursbureau.

We moeten onder de COVID-19-omstandigheden accepteren dat een inhoudelijke gedachtewisseling en het uitdiepen van discussiepunten niet altijd mogelijk is en soms moeizaam verloopt. Dat vraagt extra inzet om op een verantwoorde wijze onze rol te kunnen uitvoeren. De uitwerking van het pensioenakkoord en de ontwikkelingen binnen het fonds hebben in toenemende mate gevolgen voor de werkbelasting van leden van het Verantwoordingsorgaan. Gelet hierop is een adequate informatie-uitwisseling een vereiste, waarbij de tijdigheid van de informatievoorziening naar het Verantwoordingsorgaan een aandachtspunt blijft. Voorkomen moet worden dat informatie via andere media bekend wordt, zoals het geval was bij de informatie in de richting van werkgevers over de inschatting van de voorlopige premie over 2021.

Naar aanleiding van het oordeel bij het jaarverslag 2019 heeft het bestuur aangegeven, gegeven de actuele ontwikkelingen als financiële positie en de implementatie van een nieuw pensioencontract, de samenwerking met het Verantwoordingsorgaan nader te willen verdiepen en in overleg te willen invullen. Het Verantwoordingsorgaan is blij met deze insteek van het bestuur. Het biedt het Verantwoordingsorgaan tevens de mogelijkheid om in gesprek met het bestuur te reflecteren op de door het Verantwoordingsorgaan uitgevoerde zelfevaluatie en de daaruit voortkomende punten ter verbetering.

Aanbeveling

Het Verantwoordingsorgaan vraagt het bestuur:

- tijdig te worden geïnformeerd indien (extern) wordt gecommuniceerd over onderwerpen die het imago of de reputatie van ABP of het werkveld van het Verantwoordingsorgaan raken;
- te worden voorzien van kwantitatieve achtergrondinformatie die nodig is om de, voor de rolneming en verantwoordelijkheid van het Verantwoordingsorgaan, relevante plannen, voorstellen en scenario's te kunnen doorgronden, te beoordelen en te analyseren, teneinde een afgewogen advisering door het Verantwoordingsorgaan mogelijk te maken;
- om in onderling overleg tot een initiatief te komen voor een verdere verdieping van de samenwerking tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan onderstreept daarbij het blijvende belang van een open, kritisch en constructief overleg tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan, met daarbij de erkenning van en het respect voor een ieders rol en verantwoordelijkheid.

Oordeel

Op grond van de eigen bevindingen en de bevindingen van de accountant, de certificerend actuaaris, de Compliance Officer en de Raad van Toezicht oordeelt het Verantwoordingsorgaan positief over het handelen van het bestuur inzake het gevoerde beleid, de gemaakte beleidskeuzes en de naleving van goed pensioenfondsbestuur.

Reactie bestuur op het oordeel van het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt het Verantwoordingsorgaan voor zijn inzet, de constructieve samenwerking en de grote betrokkenheid van zijn leden. Met belangstelling heeft het bestuur kennis genomen van de bevindingen en aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan. Het bestuur dankt het Verantwoordingsorgaan voor het uitgebrachte positieve oordeel over het gevoerde beleid in 2020. De aanbevelingen van het Verantwoordingsorgaan worden door het bestuur meegenomen in de uitvoering van zijn werkzaamheden in 2021.

Jaarrekening

Enkelvoudige jaarrekening	143
Toelichtingen algemeen	148
Risicoparagraaf	159
Toelichting op de enkelvoudige balans	172
Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten	195
Toelichting op het enkelvoudige kasstroomoverzicht	204
Overige toelichtingen	205
Geconsolideerde jaarrekening	210
Toelichtingen algemeen	214
Risicoparagraaf	216
Toelichting op de geconsolideerde balans	217
Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten	232
Gebeurtenissen na balansdatum	235
Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht	235
Overige toelichtingen	237
Ondertekening van de jaarrekening	241

Anders dan doen gebruikelijk is de enkelvoudige jaarrekening vóór de geconsolideerde jaarrekening opgenomen. De reden hiervan is dat de enkelvoudige jaarrekening het beste inzicht geeft in de financiële positie van het pensioenfonds en aansluit bij overige externe publicaties en de in het bestuursverslag opgenomen beleidsmatige informatie.

Enkelvoudige jaarrekening

Enkelvoudige balans

Na bestemming van het saldo van baten en lasten, in € mln

	31-12-2020	31-12-2019
ACTIVA		
- vastgoedbeleggingen	60.721	63.530
- aandelen	206.726	192.405
- vastrentende waarden	195.859	176.459
- derivaten	50.431	43.601
- overige beleggingen	58.379	53.534
Beleggingen (1)	572.116	529.529
Overige activa (2)	1.934	1.944
Totaal activa	574.050	531.473

	31-12-2020	31-12-2019
PASSIVA		
- algemene reserve	-34.530	-10.711
- bestemmingsreserves	978	1.060
Eigen vermogen (3)	-33.552	-9.651
Voorziening pensioenverplichtingen (VPV) (4)	529.865	476.330
- ontvangen zekerheden	25.920	22.144
- shortposities	287	272
- kortgeld o/g	23.958	19.206
- derivaten	24.798	21.244
Passiva beleggingen-gerelateerd (5)	74.963	62.866
Schulden en overige passiva (6)	2.774	1.928
Totaal passiva	574.050	531.473

Enkelvoudige staat van baten en lasten

in € mln

	2020	2019
BATEN		
Premiebijdragen (netto) (7)	11.631	11.041
- beleggingsresultaten (bruto)	31.097	67.894
- af: kosten vermogensbeheer	-475	-488
Beleggingsresultaten (netto) (8)	30.622	67.406
Totaal baten	42.253	78.447
LASTEN		
Pensioenuitkeringen (9)	-12.382	-11.597
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen:		
- pensioenopbouw	-17.374	-13.484
- rentetoevoeging	1.550	967
- onttrekking voor pensioenuitkeringen	12.439	11.664
- resultaat op actuariële grondslagen	928	-1.076
- onttrekking voor kosten pensioenbeheer	96	75
- ontwikkeling marktrente	-63.194	-64.330
- wijziging actuariële grondslagen	13.449	660
- wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-62	72
- overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-1.367	130
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen (10)	-53.535	-65.322

	31-12-2020	31-12-2019
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies (11)	110	105
Saldo overdracht van rechten (12)	81	169
Kosten pensioenbeheer (netto) (13)	-141	-141
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd	-68	-299
Overige baten en lasten	-219	0
Totaal lasten	-66.154	-77.085
SALDO BATEN EN LASTEN	-23.901	1.361
Bestemming van het saldo van baten en lasten:		
- onttrekking / toevoeging algemene reserve	-23.819	1.326
- onttrekking / toevoeging bestemmingsreserves	-82	35

Enkelvoudig kasstroomoverzicht

in € mln

	2020	2019
BEGINSTAND GELDMIDDELEN	1.094	878
MUTATIES		
Kasstromen uit pensioenactiviteiten:		
- ontvangen premies	11.741	11.146
- ontvangen in verband met overdracht van rechten (12)	126	261
- betaalde pensioenuitkeringen (9)	-12.382	-11.597
- betaald in verband met overdracht van rechten (12)	-45	-92
- betaalde kosten pensioenbeheer (13)	-141	-141
- overige mutaties	-238	-
Kasstroom uit pensioenactiviteiten	-939	-423

	2020	2019
Kasstromen uit beleggingsactiviteiten:		
- verkopen en aflossingen van beleggingen (1)	78.117	88.998
- verstrekkingen en aankopen van beleggingen (1)	-101.581	-92.189
- directe beleggingsopbrengsten (8)	7.937	8.009
- indirecte gerealiseerde resultaten uit derivaten en valutaresultaten	12.142	-9.688
- betaalde kosten beleggingen (8)	-475	-488
- ontvangen zekerheden	3.777	6.157
- overige mutaties	1.284	-160
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten	1.201	639
EINDSTAND GELDMIDDELEN (14)	1.356	1.094

Toelichtingen algemeen

Kenmerken van de pensioenregelingen

Inleiding

ABP is het pensioenfonds voor mensen die werken bij overheid, onderwijs en aangewezen en toegelaten 'lichamen', alsmede de bedrijfstak luchthavens. De inhoud van de regeling wordt bepaald door de Pensioenkamer van de Raad voor het Overheidspersoneelsbeleid (ROP). Pas nadat ABP de door de Pensioenkamer overeengekomen regelingen heeft getoetst op financiële haalbaarheid, uitvoerbaarheid en uitlegbaarheid draagt ABP zorg voor de uitvoering.

De rechtsverhouding tussen ABP en de aangesloten werkgevers is vastgelegd in het uitvoeringsreglement, dat is afgesloten tussen ABP en de deelnemers in het pensioenreglement.

Het uitvoeringsreglement bevat onder meer bepalingen over verplichte en vrijwillige aansluiting, te verstrekken gegevens en informatie en de afdracht van premies. Het pensioenreglement bevat de bepalingen omtrent de pensioenaanspraken en pensioenrechten. Voor de inhoud van beide reglementen verwijzen wij u naar de website van het fonds (www.abp.nl). In deze paragraaf gaan we in hoofdlijnen in op de kenmerken van de pensioenregelingen.

Algemeen

Pensioen wordt opgebouwd gedurende het werkzame leven en verstrekt bij stoppen met werken, arbeidsongeschikt raken of aan de nabestaanden bij overlijden. De pensioenopbouw wordt fiscaal niet als loon gezien en is dus belastingvrij. De pensioenuitkering wordt belast (zogenoemde omkeerregeling), met uitzondering van het netto pensioen, waarbij de uitkering belastingvrij is. De opgebouwde rechten zijn onvoorwaardelijke verplichtingen van het

fonds aan de deelnemers. Het fonds houdt alle risico's in eigen beheer. Van herverzekering is geen sprake. Bij beëindiging van de deelneming stopt de pensioenopbouw.

Voor wachtgelders, deelnemers met recht op een ontslaguitkering, WW-ers en arbeidsongeschikten is sprake van gedeeltelijke voortzetting van de pensioengeldige tijd. Bij arbeidsongeschiktheid ten gevolge van een dienstongeval of beroepsziekte geldt een voortzetting van de pensioengeldige tijd van maximaal 100%.

De jaarlijkse opbouw is afhankelijk van de volgende vijf factoren: het opbouwpercentage, de franchise, het pensioengevend inkomen, de meetellingswaarde en de deeltijdfactor. Het pensioengevend inkomen bestaat uit het vaste salaris, vaste toelagen en pensioengevende variabele toelagen uit het voorgaande kalenderjaar. De meetellingswaarde betreft het percentage waarmee het pensioenproduct wordt opgebouwd. De pensioenpremies worden geheven over het inkomen boven de franchise (over het eerste deel van het inkomen, zijnde de franchise, wordt al AOW-premie ingehouden) en afgedragen door de werkgevers. De franchise voor de premie kan anders zijn dan de franchise voor de opbouw van nieuwe aanspraken. Deze laatste is namelijk inkomensafhankelijk, terwijl de premiefranchise voor iedereen gelijk is. De werkgevers nemen volgens de afspraken uit de Pensioenovereenkomst 70% van de premie (ouderdoms- en nabestaandenpensioen en AOP) voor hun rekening en houden 30% van de premie in op het inkomen van de werknemers. Voor de premie inkoop voorwaardelijk pensioen geldt een andere verdeling.

Op individueel en collectief niveau kunnen met inachtneming van het pensioenreglement, afspraken worden gemaakt over het pensioengevend zijn van bepaalde variabele inkomensbestanddelen. Op basis van wettelijke bepalingen zijn sommige inkomensbestanddelen niet pensioengevend.

Vanaf 1 januari 2020 is het pensioengevend salaris gemaximeerd op € 110.111 (dit bedrag wordt jaarlijks via een ministeriële regeling aangepast) bij een volledige dienstbetrekking.

ABP wil waar mogelijk de ingelegde pensioenpremies maatschappelijk verantwoord beleggen en optimaal laten renderen. Het beleggingsbeleid is er op gericht om op lange termijn voldoende rendementen te behalen zodat de pensioenaanspraken en pensioenrechten, met behoud van een betaalbaar premieniveau én een aanvaardbaar risico, kunnen worden geïndexeerd.

Indexatie leidt tot een verhoging van de pensioenaanspraken en pensioenrechten en daarmee tot een verhoging van de onvoorwaardelijke verplichtingen van het fonds. Per jaar beoordeelt ABP of indexatie kan plaatsvinden, waarbij de prijsontwikkeling (CPI) de indexatieambitie is. Indexatie wordt alleen verstrekt als de financiële positie van het fonds dit toelaat. Het verlenen van na-indexatie ter compensatie van eerder niet volledig verleende indexatie of doorgevoerde verlagingen is onderdeel van de indexatie-ambitie. Bij een ontoereikende financiële positie van het fonds moeten de pensioenen in het uiterste geval nominaal worden verlaagd.

De pensioenproducten

De pensioenproducten betreffen ouderdomspensioen (OP), nabestaandenpensioen (NP) (NP bestaat uit partnerpensioen (PP) en wezenpensioen), arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP, invaliditeitspensioen en herplaatsingstoelagen) en individuele vrijwillige aanvullingen

Ouderdomspensioen (OP)

De pensioenregeling voor ouderdomspensioen is een middelloonregeling. Elk jaar wordt over het pensioengevend inkomen een stukje pensioen opgebouwd. De pensioenopbouw leidt tot een levenslang recht op pensioen. Tot 2006 opgebouwde aanspraken op flexibel pensioen zijn actuariael neutraal omgezet in aanspraken op ouderdomspensioen.

Deelnemers kunnen - binnen bepaalde bandbreedtes - op het moment van pensionering ervoor kiezen het pensioen, al dan niet in deeltijd, eerder of later te laten ingaan, pensioenen uit te ruilen (bijvoorbeeld tussen OP en PP) en tijdelijk een hoger of lager pensioen te ontvangen. Daarnaast kunnen

deelnemers er voor kiezen om na uitdiensttreden extra pensioen op te bouwen of de regeling vrijwillig voort te zetten.

Nabestaandenpensioen

De opbouw van het partnerpensioen vindt plaats op kapitaaldekking ter grootte van 70% van het ouderdomspensioen, ongeacht het moment van overlijden. Hierdoor ontstaat er geen verschil meer in partnerpensioen voor en na AOW leeftijd. Daarnaast kan er in geval van overlijden recht bestaan op wezenpensioen. Het recht op wezenpensioen bestaat tot een maximale leeftijd van 25 jaar van de wees.

Arbeitsongeschiktheidspensioen (AAOP) en premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid (PVAO)

Gedurende het recht op AAOP is er recht op PVAO naar rato van de arbeidsongeschiktheid (mits deze niet het gevolg is van een dienstongeval of beroepsziekte) van maximaal 50%. Voor de vaststelling van de hoogte van het AAOP wordt uitgegaan van het WIA-dagloon en de mate van arbeidsongeschiktheid.

Inkoop voorwaardelijk pensioen

Bij de afschaffing van VUT en prepensioen hadden werkgevers en werknemers in 2006 en 2007 de mogelijkheid om arbeidsvoorwaardelijke afspraken te maken over extra pensioenopbouw over verstreken dienstjaren. In 2006 is in de regeling opgenomen de inkoop voorwaardelijk pensioen over perioden voor 2006 waarover minder pensioen is opgebouwd dan fiscaal toegestaan. Dit betekent dat de aanspraken voorwaardelijk zijn en pas onvoorwaardelijk worden op 1 januari 2023 of bij pensionering voor die datum. De regeling geldt alleen voor deelnemers die vanaf 31 december 2005 onafgebroken werknemer zijn en geboren zijn op of na 1 januari 1950 of geboren voor 1 januari 1950 die op 1 januari 2006 geen recht heeft gehad op een FPU-uitkering.

Vrijwillige producten

Het pensioenreglement bevat bepalingen die verschillende vrijwillige mogelijkheden bieden om extra OP/NP op te bouwen, dan wel de regeling OP/NP na uitdiensttreding vrijwillig voort te zetten.

Nettopensioen

Als het inkomen hoger is dan het maximale pensioengevende salaris (vanaf 1 januari 2020 vastgesteld op € 110.111 en wordt jaarlijks via een ministeriële regeling aangepast) dan is deelname aan de nettopensioenregeling mogelijk. Deze beschikbare-premieregeling zorgt voor aanvullende pensioenopbouw. De hoogte van dit aanvullende pensioen wordt bepaald door de inleg (premie), de rendementen daarop en de inkooptarieven (met name de variabele opslag en rente zijn van invloed) op pensioendatum. De premie wordt betaald vanuit het netto salaris en de pensioenregeling is vrijwillig.

Uitruilmogelijkheden

De pensioenregeling kent verschillende uitruilmogelijkheden. Zo kan bij ingang van het ouderdomspensioen (OP) uitruil plaatsvinden met het partnerpensioen, of omgekeerd. Verder kan het OP (opgebouwd tot 2020) op het moment van einde deelnemerschap (anders dan door ingang OP of overlijden) worden uitgeruild tegen het recht op partnerpensioen.

Waardeoverdracht

Als een deelnemer in dienst treedt bij een niet bij ABP aangesloten werkgever kan het eerder bij ABP opgebouwde pensioen worden meegenomen naar een ander pensioenfonds. Dan krijgt hij of zij later geen pensioen van ABP, maar van het fonds waaraan het opgebouwde pensioen is overgedragen. Het omgekeerde kan ook. Als een deelnemer in dienst treedt bij een bij ABP aangesloten werkgever, kan het eerder bij een ander pensioenfonds opgebouwde pensioen worden meegenomen naar ABP. De actuele voorwaarden voor een waardeoverdracht zijn op de website van ABP te vinden.

Pensioenregeling beroepsmilitairen

Beroepsmilitairen hebben een eigen pensioenregeling, die eveneens wordt uitgevoerd door ABP. Werknemers met de status van beroepsmilitair, gewezen beroepsmilitairen met recht op een arbeidsongeschiktheidspensioen en gewezen beroepsmilitairen met recht op een ontslag- of werkloosheidsuitkering nemen deel aan deze sectorale regeling. Het burgerpersoneel van Defensie neemt deel in de middelloonregeling van ABP,

de pensioenregeling voor beroepsmilitairen is in 2019 aangepast naar een defensie specifieke middelloonregeling.

De werkgevers nemen volgens de afspraken uit de Pensioenovereenkomst 70% van de premie voor hun rekening en 30% van de premie wordt ingehouden op het inkomen van de werknemers. De VWHO-toelage wordt voor 50% pensioengevend. De kosten van de pensioenopbouw worden volledig betaald door de werkgever. Daarnaast wordt de pensioenopbouw tijdens de inverdiëntijd die wordt toegekend op basis van operationele inzet vanaf 1 januari 2019 verhoogd van 50% naar 100%. De kosten voor deze verhoging van 50% van de pensioenopbouw komt voor rekening van de werkgever.

Grondslagen algemeen

De Stichting Pensioenfonds ABP, statutair gevestigd te Heerlen, met Kamer van Koophandel-nummer 41074000 heeft deze jaarrekening opgesteld op basis van in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

In de balans hebben de pensioenverplichtingen en de daartegenover staande beleggingen hoofdzakelijk een langlopend karakter. De post passiva beleggingen gerelateerd heeft ook een langlopend karakter, maar wordt op basis van de richtlijnen separaat in de balans gepresenteerd. De overige balansposten zijn onder overige activa en overige passiva verantwoord, met het eigen vermogen als sluitpost.

Alle baten en lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben. Mutaties in het eigen vermogen betreffen uitsluitend de verwerking van het saldo van baten en lasten. De baten en lasten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen.

De grondslagen van waardering en resultaatbepaling van de enkelvoudige en

geconsolideerde jaarrekening zijn gelijk. De bedragen zijn afgerond in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld. Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2020, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2020.

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Salderingen

Een financieel actief en een financiële verplichting worden uitsluitend gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen

Bij het opstellen van de jaarrekening is gebruik gemaakt van schattingen en veronderstellingen die van invloed zijn op gerapporteerde activa, passiva, baten en lasten. Dit is met name het geval bij het bepalen van de voorziening pensioenverplichtingen en bij de waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen. Achteraf kan blijken dat de gehanteerde waarde afwijkt van de feitelijke waarde.

Verwerking

Activa en passiva zijn, voor zover niet anders vermeld, gewaardeerd tegen actuele waarde. Een actief wordt in de balans opgenomen als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen vloeien en de waarde van het actief betrouwbaar kan worden vastgesteld. Activa die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen activa. Een verplichting wordt in de balans opgenomen als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en als de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Verplichtingen die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen verplichtingen.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen als een vermeerdering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, en als de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt als een vermindering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, en als de omvang daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Schattingwijzigingen

In 2020 zijn de actuariële grondslagen gewijzigd, de totale impact van deze wijzigingen op de voorziening pensioenverplichtingen resulteert in een daling van € 13,4 miljard. De impact op de dekkingsgraad bedraagt +2,8%-punt.

- Het Actuarieel Genootschap (AG) heeft in 2020 de meest recente prognose van de toekomstige sterfteontwikkeling geactualiseerd in de AG prognosetafel 2020. Verwerken van deze prognose heeft een daling van de voorziening pensioenverplichtingen met € 10,9 miljard tot gevolg.
- Actualisering van het AOW schema conform de Wet verandering koppeling AOW-leeftijd leidt tot een daling van de voorziening pensioenverplichtingen met € 1,4 miljard.
- De actualisering van de vervroegings- en uitstelfactoren leidt tot een daling van de voorziening pensioenverplichtingen met € 1,1 miljard

Een verdere toelichting is opgenomen in de toelichting op de post voorziening pensioenverplichtingen, en de mutatie voorziening pensioenverplichtingen in het onderdeel 'wijziging actuariële grondslagen'.

Grondslagen voor de omrekening van vreemde valuta

De waarde van de ultimo-standen van activa en passiva gehouden buiten de eurozone worden tegen de koersen per balansdatum omgerekend in euro's. De voor omrekening gehanteerde koersen zijn de World Markets Company-fixingkoersen (WM) van de laatste beursdag van het verslagjaar, 16 uur Londense tijd, zoals gepubliceerd via Reuters. De hieruit voortvloeiende omrekeningsverschillen worden in de post beleggingsresultaat verantwoord. Baten en lasten in vreemde valuta's worden omgerekend in euro's tegen de koersen per transactiedatum. Ook de verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden in het beleggingsresultaat opgenomen.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

Beleggingen worden tegen actuele waarde gewaardeerd. Al naar gelang de beschikbaarheid van objectieve gegevens gelden voor de bepaling van de actuele waarde achtereenvolgens de onderstaande waarderingmethodieken. Hierbij wordt volgens een getrapte benadering te werk gegaan. Pas als een hoger gelegen methodiek niet toepasbaar blijkt wordt op de eerstvolgende waarderingmethodiek overgegaan. De beleggingen voor ABP nettopensioen en ABP ExtraPensioen zijn gezien hun geringe omvang opgenomen in de post beleggingen, ook al betreffen dit beleggingen voor risico deelnemers. De grondslagen gelden zowel voor beleggingen voor risico van het fonds als voor beleggingen voor risico van de deelnemer.

Mark-to-market

Onder normale marktomstandigheden wordt voor de waardering van de beleggingen gebruik gemaakt van prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers. Dit betreft niet alleen beursnoteringen, maar ook prijzen die op dagelijkse basis worden verstrekt door onafhankelijke prijsleveranciers.

Broker quotes

Zijn geen beursnoteringen of prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers, beschikbaar of worden deze gezien de marktomstandigheden als niet-realistisch beschouwd, dan wordt de actuele waardebeoordeling gebaseerd op ten minste drie door brokers opgestelde waarderingen.

Mark-to-model

Ontbreekt het aan beursnoteringen en aan prijzen, aangeleverd door onafhankelijke prijsleveranciers, of worden deze gezien de marktomstandigheden als niet-realistisch beschouwd en ontbreekt het ook aan broker quotes, dan wordt de actuele waarde benaderd op basis van door de uitvoerder beheerde waarderingssystemen. Daarbij wordt rekening gehouden met risico's voor insolventie en illiquiditeit volgens een basis-, stress- en extreme stress-scenario.

De door de uitvoerder beheerde waarderingssystemen inclusief de gehanteerde veronderstellingen worden periodiek, doch minimaal eens per kalenderjaar geëvalueerd door een externe specialist.

De waarderingssystemen zijn op algemeen aanvaarde principes gebaseerd. Daarbij wordt op basis van marktparameters, zoals kredietwaardigheidsopslagen, gewerkt met de best mogelijke inschattingen van verwachte toekomstige kasstromen, die vervolgens verdisconteerd worden tegen passende rentecurves.

Ter inschatting van de volatiliteiten en correlaties wordt gebruik gemaakt van gegevens afkomstig uit openbare bronnen. Voor de inschatting van het kredietrisico wordt gebruik gemaakt van reference bonds. Standaarden zoals de interbancaire rentes en genoteerde rentecurves van swap en future markets staan aan de basis van de gehanteerde rentecurves.

De door de uitvoerder beheerde waarderingssystemen worden met name gebruikt voor interest rate swaps, onderhandse leningen en hypotheekportefeuilles. Voor de interest rate swaps worden op basis van

interest rates van prijsleveranciers zogenaamde discountcurves gecreëerd, die vervolgens gebruikt worden voor de verdiscontering van de toekomstige kasstromen. In het geval van ontvangen zekerheden zijn de risico's geringer en wordt een lagere rentecurve gehanteerd. De kasstromen voor de vaste lange rente component volgen uit het contract en de kasstromen voor de variabele korte component zijn gebaseerd op van de markt afgeleide forward rates. Voor onderhandse leningen worden eveneens rentecurves van prijsleveranciers gebruikt. Daarbij wordt een variabele spread gehanteerd die afhankelijk is van de sector van de leningnemer. Tevens wordt rekening gehouden met een van de markt afgeleide inflatiecurve. Voor de hypotheekportefeuilles wordt een yieldcurve gehanteerd die gebaseerd is op consumententarieven met afslagen ten aanzien van de in de consumententarieven begrepen vergoeding voor verlopen optionaliteiten en vergoeding voor verstrekking en servicing van hypotheeken.

Externe schattingen

Indien geen mark-to-market-, brokerquote- of mark-to-model-waardering voorhanden is, wordt de actuele waarde bepaald aan de hand van door externe partijen opgeleverde periodieke schattingen van de actuele waarderingen van de betreffende beleggingen. De categorie externe schattingen is onderverdeeld in beleggingen met en beleggingen zonder externe onafhankelijke toetsing.

Interne schattingen

Is geen betrouwbare informatie voorhanden die kan dienen als input voor de door de uitvoerder beheerde waarderingssystemen, dan wordt de actuele waarde op basis van een eigen schatting bepaald. Zo mogelijk vindt een externe toets plaats, met name op de veronderstellingen.

De bovenstaande beschreven getrapte benadering van de waarderingssystemen wordt voor alle beleggingscategorieën toegepast.

Presentatie netto vlottend actief

Beleggingen worden gewaardeerd inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden, indien deze niet voor andere doelen dan beleggingstransacties kunnen worden aangewend. Deze vorderingen en schulden worden na eerste verwerking tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid. Onderstaand wordt ingegaan op de meer specifieke invulling van de waardering per beleggingscategorie.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen worden tegen de actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen. Als deze niet beschikbaar zijn, vindt waardering tegen nettovermogenswaarde plaats. Kapitaalbelangen in vastgoedfondsen worden tegen net asset value gewaardeerd.

Aandelen

Beleggingen in aandelen, converteerbare obligaties en private equity worden tegen de actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen.

Vastrentende waarden

Obligaties en indexobligaties worden tegen actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen en aangepast met de daaraan toewijsbare lopende rente.

Hypothecaire leningen worden tegen actuele waarde gewaardeerd op basis van een model met een variabele spread voor het vervroegde aflossings-, krediet- en illiquiditeitsrisico. Bij spaarhypotheken wordt het opgebouwde spaarkapitaal in mindering gebracht.

Beleggingen in onderhandse leningen worden tegen actuele waarde gewaardeerd op basis van een model, zo nodig aangepast aan de hand van marktinformatie, aangevuld met een variabele spread voor de risico's van illiquiditeit en tegenpartij en gecorrigeerd voor de daaraan toewijsbare

lopende rente. De actuele waarde van onderhandse leningen wordt bepaald door middel van het berekenen van de contante waarde van de gecontracteerde kasstromen van deze leningen, op basis van de bij de restantlooptijd passende marktrentes. Bij leningen betrekking hebbend op financial lease onroerend goed wordt met variabele spreads voor het illiquiditeits- en kredietrisico gerekend.

Derivaten

Derivatenposities worden ongesaldeerd tegen actuele waarde gewaardeerd. Voor bepaalde instrumenten, zoals over-the-counter-derivaten, wordt gebruik gemaakt van waarderingsmodellen waarin wordt uitgegaan van bepaalde veronderstellingen, bijvoorbeeld ten aanzien van kredietrisico en rentecurves.

Overige beleggingen

Overige beleggingen betreffen beleggingen die niet aan de andere beleggingscategorieën kunnen worden toegewezen. Dit zijn voornamelijk commodities en absolute return strategies. Deze beleggingen worden tegen actuele waarde gewaardeerd, waar mogelijk tegen marktnoteringen.

Overige activa

Deelnemingen zijn duurzame kapitaalbelangen waarin ABP invloed van betekenis kan uitoefenen op het zakelijke en financiële beleid. Deze deelnemingen worden, evenals joint-ventures, tegen nettovermogenswaarde gewaardeerd. Overige kapitaalbelangen zijn bij de beleggingscategorie gepresenteerd waarop ze betrekking hebben.

Bedrijfsgebouwen en overige materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen, berekend op basis van de geschatte economische levensduur, of tegen lagere bedrijfswaarde.

Na eerste verwerking worden de vorderingen en overlopende activa tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte

looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde, voor zover van toepassing onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is naast een financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook een bron voor mogelijke toekomstige indexaties. De wet schrijft voor dat pensioenfondsen minimaal een eigen vermogen van circa 5% van de voorziening pensioenverplichtingen aanhouden. Dit is te zien als een bekleemde reserve. Zakt het eigen vermogen beneden dat niveau, dan moet aanvulling binnen de wettelijk voorgeschreven termijn plaatsvinden.

Bestemmingsreserves betreffen door het bestuur afgezonderde bestandsdelen van het eigen vermogen met een specifieke toekomstige bestemming. De bestemmingsreserves worden daarom niet meegeteld bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen (VPV) heeft een langlopend karakter. De voorziening voor risico van het pensioenfonds bestaat uit de aan middelloonregelingen en aan dienstjaren gerelateerde voorzieningen ouderdoms- en nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP). De voorziening ABP nettopensioen en voorziening ABP ExtraPensioen zijn gezien hun geringe omvang opgenomen in de VPV, ook al betreffen dit voorzieningen voor risico deelnemers.

De VPV worden bepaald als de contante waarde van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. Indexaties dan wel verlagingen van de pensioenaanspraken en -uitkeringen worden verwerkt zodra definitieve besluitvorming heeft plaatsgevonden. De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald op basis van de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank (DNB).

De actuariële grondslagen voor onder andere sterftekansen, overgangskansen en partnerfrequenties worden in beginsel driejaarlijks geactualiseerd en tussentijds geëvalueerd. De actuariële grondslagen voor het overgangsrecht privatisering ABP (OPA) worden jaarlijks geactualiseerd. Voor de sterfteprognose die gehanteerd wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverlichtingen wordt gebruik gemaakt van de sterfteprognosetafels van het Actuarieel Genootschap (AG).

Voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen van het ouderdoms- en nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP) wordt uitgegaan van de volgende actuariële grondslagen en methoden:

- de nominale rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB ten behoeve van de bepaling van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Overal waar sprake is van (actuele nominale) markrentre wordt bedoeld de (actuele nominale) rentetermijnstructuur;
- de meest recente AG prognose tafels;
- geslachts- en leeftijdsafhankelijke tabellen voor de overgangskansen, gebaseerd op de waarnemingen op het eigen deelnemersbestand: sterfte (van deelnemers en van nabestaanden), invalideren, ontslag wegens tussentijds vertrek en ontslag wegens wachtgeld. In de sterftetabellen wordt rekening gehouden met een verwachte toekomstige sterftetrend. Daarnaast worden gebruikt: partnerfrequenties bij overlijden en promotie-indices;
- de veronderstelling bij de vaststelling van de leeftijd van deelnemers en hun nabestaanden dat zij op 1 juli geboren zijn;
- parameters voor onder meer de gemiddelde pensioenopbouw per dienstjaar en het gemiddelde leeftijdsverschil tussen partners op het tijdstip van overlijden;
- inachtneming van tot het einde van het verslagjaar genomen bestuursbesluiten met betrekking tot wijzigingen, zoals toekenning van indexatie, per 1 januari van het er op volgende kalenderjaar;
- er wordt rekening gehouden met de voorzienbare toekomstige aanpassing van de AOW leeftijd;
- een kostenopslag voor toekomstige administratiekosten (toekennings- en excassokosten).

Voorziening ouderdoms- en nabestaandenpensioen

Het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen bij overlijden na 65 jaar zijn op kapitaalbasis gefinancierd. Het nabestaandenpensioen bij overlijden voor 65 jaar is, voor de diensttijd voor 1 juli 1999 en na 1 januari 2018 ook op kapitaalbasis gefinancierd. Het nabestaandenpensioen bij overlijden voor 65 jaar is, voor de diensttijd tussen 1 juli 1999 en 1 januari 2018 op risicobasis gefinancierd. Voor het nabestaandenpensioen wordt de 'onbepaalde partner'-methode gehanteerd, waarbij wordt uitgegaan van een gemiddeld leeftijdsverschil tussen de deelnemer en diens partner

Voorziening arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP)

De AAOP-regeling is een aanvulling op de WAO en vanaf 2006 op de WIA. Deze regeling voorziet in een arbeidsongeschiktheidspensioen in aanvulling op de WIA. Beide regelingen zijn geheel op risicobasis gefinancierd: de voorziening heeft alleen betrekking op ingegane pensioenen, inclusief nog niet gemelde, ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen (IBNR).

Voorziening ABP nettopensioen

De voorziening ABP nettopensioen is gelijk aan de actuele waarde van de in beleggingen omgezette inleg, die deelnemers voor eigen rekening en risico hebben gedaan met het oogmerk te komen tot een aanvulling op hun pensioen. Aanwending van de voorziening geschiedt door omzetting in een ander pensioenproduct en is alleen toegestaan bij pensionering, einde deelneming of overlijden.

De waarde van de in beleggingen omgezette inleg in de regeling ABP nettopensioen is inclusief behaalde beleggingsrendementen begrepen in het totaal van de beleggingen. De qua omvang gelijke verplichting aan de deelnemers aan de ABP nettopensioen-regeling is - als tegenhanger daarvan - opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.

Voorziening ABP ExtraPensioen

De voorziening ABP ExtraPensioen (AEP) is gelijk aan de actuele waarde van de in beleggingen omgezette inleg, die deelnemers voor eigen rekening en risico

hebben gedaan met het oogmerk te komen tot een aanvulling op hun pensioen. Aanwending van de voorziening geschiedt door omzetting in een ander pensioenproduct en is alleen toegestaan bij pensionering, einde deelneming of overlijden.

De waarde van de in beleggingen omgezette inleg in de AEP-regeling is inclusief behaalde beleggingsrendementen begrepen in het totaal van de beleggingen. De qua omvang gelijke verplichting aan de deelnemers aan de AEP-regeling is - als tegenhanger daarvan - opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. ABP geeft de garantie dat een deelnemer bij aanwending minimaal zijn of haar inleg terugkrijgt. Daarbij wordt rekening gehouden met de tot het berekeningsmoment behaalde beleggingsrendementen op de in beleggingen omgezette inleg.

Passiva beleggingen-gerelateerd

De terugbetalingsverplichting uit hoofde van kortgeld o/g wordt gewaardeerd tegen actuele waarde. Na eerste verwerking wordt deze post gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Indien geen sprake is van agio/disagio, komt deze waarde nagenoeg overeen met de nominale waarde.

De waardering van de post derivaten met een negatieve actuele waarde is overeenkomstig de waardering van derivaten met een positieve actuele waarde. De shortposities en ontvangen zekerheden worden gewaardeerd tegen actuele waarde.

Schulden en overige passiva

Schulden en overige passiva worden tegen actuele waarde gewaardeerd. Na de eerste verwerking worden de schulden en overige passiva tegen de geamortiseerde kostprijs gewaardeerd. Deze waarde komt gezien de korte looptijd nagenoeg overeen met de nominale waarde.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor

beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks in het resultaat verantwoord.

Premiebijdragen (netto)

Premiebijdragen zijn aan de periode toegerekend waarop zij betrekking hebben, na aftrek van de kostenopslag. De bijdragen worden vastgesteld op basis van door de werkgever te verstrekken informatie. Op basis van extrapolatie vindt een schatting plaats voor zover de van werkgevers te ontvangen informatie niet is verkregen. De daarin begrepen dekking voor incassokosten wordt bij het actuariële resultaat op kosten verantwoord.

Beleggingsresultaten (netto)

Beleggingsresultaten zijn na aftrek van kosten vermogensbeheer toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Directe en indirecte resultaten en (gefactureerde of nog te factureren) kosten van beleggingen worden afzonderlijk gepresenteerd. Onder de directe resultaten worden opbrengsten uit rente, dividend en dergelijke gepresenteerd. Dividend wordt op het moment van betaalbaarstelling verantwoord. Waardeveranderingen zijn indirecte beleggingsresultaten, deze worden aan de periode toegerekend waarin zij optreden. Waardeveranderingen zijn zowel ongerealiseerde als gerealiseerde waardeveranderingen.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw wordt aan de periode toegerekend waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. Uitzondering hierop is de zogeheten diensttijddoortelling van de pensioenopbouw in geval van arbeidsongeschiktheid en overlijden. De last voor deze toekomstige pensioenopbouw wordt ineens genomen in het jaar waarin de deelnemer arbeidsongeschikt wordt of overlijdt.

Indexering

De indexeringslast wordt in de staat van baten en lasten opgenomen als een bestuursbesluit op of voor balansdatum is genomen.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging vindt plaats op basis van de nominale rente met een looptijd van 1 jaar zoals opgenomen in de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur van interbancaire swaps ultimo vorig boekjaar. De rente wordt over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar berekend.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer

De vrijval uit de voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen en kosten pensioenbeheer wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de pensioenuitkeringen en kosten bij de berekening van deze voorziening waren voorzien.

Ontwikkeling marktrente

Het effect van de overgang van de 1 jaar verschoven rentetermijnstructuur ultimo vorig verslagjaar naar de rentetermijnstructuur ultimo huidig verslagjaar op de voorziening pensioenverplichtingen is ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van de aanpassing van de actuariële grondslagen op de voorziening

pensioenverplichtingen wordt ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Resultaat op actuariële grondslagen

Het resultaat op actuariële grondslagen wordt aan de periode toegerekend waarop deze betrekking heeft.

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten worden aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

Overige mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen worden aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Dekking uit kostenopslag pensioenpremies

De dekking uit kostenopslag pensioenpremies is toegerekend aan de periode waarop deze betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

Bedragen uit hoofde van overdrachten/overnames van rechten zijn tegen de nominale waarde opgenomen en aan de periode toegerekend waarin ze zijn geëffectueerd.

Kosten pensioenbeheer (netto)

De netto kosten van pensioenbeheer zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd

De rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn aan de periode toegerekend waarop ze betrekking hebben.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Kasstromen worden aan de kasstroom genererende activiteiten toegerekend. Alleen de liquide middelen van ABP (en geconsolideerde entiteiten) worden voor het kasstroomoverzicht meegenomen in de begin- en eindstand van de geldmiddelen. Liquide middelen in fondsen voor gemene rekening (FGR's) maken hier geen onderdeel van uit.

Ontvangsten en uitgaven in vreemde valuta's uit hoofde van beleggingsactiviteiten worden omgerekend in euro's tegen de koersen per transactiedatum. De verschillen tussen de transactiekoers en de koers van afwikkeling worden in de post beleggingsresultaten (netto) opgenomen. Voor beleggingen in het buitenland gelden dezelfde voorschriften.

Alle ontvangsten en uitgaven uit hoofde van pensioenactiviteiten vinden plaats in euro's waardoor er bij deze activiteiten geen sprake is van valutakoersverschillen.

Uitvoering

ABP heeft de uitvoering van de pensioenregeling grotendeels uitbesteed aan APG Groep NV, APG DWS en Fondsenbedrijf NV en APG Asset Management NV. Hiervoor heeft ABP langlopende overeenkomsten gesloten. De belangrijkste taken die het uitvoeringsbedrijf voor het fonds verricht zijn pensioenbeheer, vermogensbeheer, communicatie en bestuursondersteuning.

Risicoparagraaf

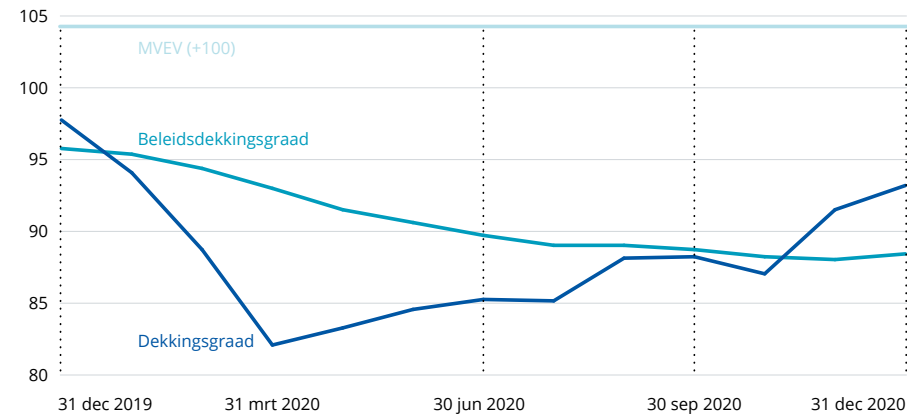
In het hoofdstuk 'Risicomanagement' van het bestuursverslag zijn het risicobeleid en de opzet, het bestaan en de werking van de interne risicobeheersing- en controlesystemen beschreven. Deze paragraaf heeft een kwantitatiever karakter en gaat in op de ontwikkeling van de dekkingsgraad, de rekenrente, het minimaal vereist eigen vermogen, het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende tekort per eind 2020. Daarna bespreken we de methodiek en de uitkomsten van de solvabiliteitstoets en het ingediende herstelplan. Tenslotte beschrijven we de samenstelling van de derivatenportefeuille, omdat deze een belangrijke rol in het beheersen van de risico's speelt.

Ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad en rekenrente in 2020

Onderstaand is een tweetal grafieken weergegeven. De eerste grafiek laat de ontwikkeling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad over 2020 zien, vergeleken met het minimaal vereiste niveau. De ontwikkeling van de rekenrente is in de tweede grafiek weergegeven.

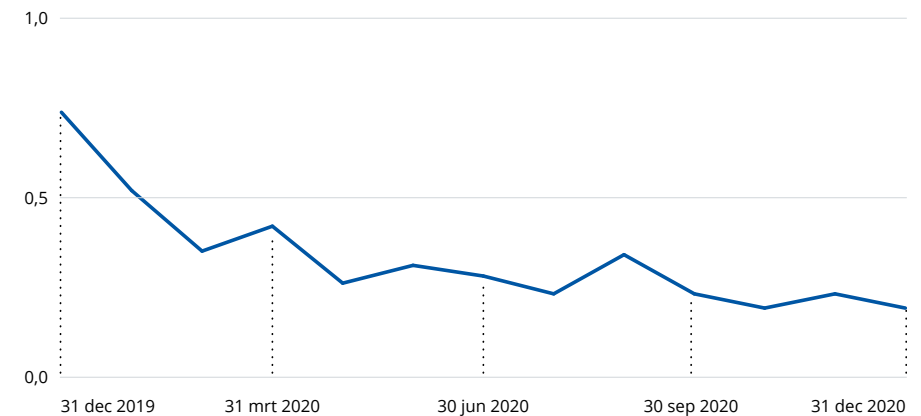
Ontwikkeling dekkingsgraad

(in %)

Ontwikkeling rekenrente

(in %)

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de afgelopen 12 maandelijkse dekkingsgraden. Vanwege de middeling heeft hij een stabielere verloop dan de dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad speelt een belangrijke rol in het premie-, indexatie en herstelbeleid. De beleidsdekkingsgraad kwam eind 2020 uit op 87,6% (2019: 95,8%)

Reële dekkingsgraad

Bij een reële dekkingsgraad van 100% is het vermogen van ABP voldoende om volledig en toekomstbestendig te kunnen indexeren. Om deze dekkingsgraad te bepalen, wordt de volledig toekomstbestendige indexatiegrens bepaald. De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de toekomstbestendige indexatiegrens. Gebaseerd op prijsinflatie als ambitieniveau was de reële dekkingsgraad eind 2020 72,1% (2019: 77,5%). Voor de berekening zijn, overeenkomstig het besluit FTK, de nieuwe parameters voor de inflatieverwachting en het maximaal in te boeken rendement gebruikt.

Tekort ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen

De positie ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen wordt bepaald op basis van een algemene reserve die wordt berekend ten opzichte van de beleidsdekkingsgraad. In het afgelopen jaar is de dekkingsgraad van 97,8% naar 93,5% gedaald. De mutatie van de dekkingsgraad werkt vertraagd door in de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad. Dit komt doordat de beleidsdekkingsgraad gelijk is aan het gemiddelde van de afgelopen 12 maandelijkse dekkingsgraden. Zowel de dekkingsgraad als de beleidsdekkingsgraad bevonden zich eind 2020 onder de minimaal vereiste waarde. De volgende tabel geeft inzicht in de positie ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen.

Omvang tekort ten opzichte van minimaal vereist eigen vermogen in € mln

	31-12-2020	31-12-2020
Berekende algemene reserve (ten opzichte van beleidsdekkingsgraad)	-65.747	-12,4%
Af: Minimaal vereist eigen vermogen	22.470	4,2%
Tekort t.o.v. berekende algemene reserve	-88.217	-16,6%

Het minimaal vereiste eigen vermogen wordt vastgesteld volgens artikel 11 van het Besluit FTK en bedraagt per eind 2020 4,2% van de verplichtingen, zijnde € 22,5 miljard. Ultimo 2020 is er sprake van een tekort ten opzichte van het minimaal vereist eigen vermogen. De algemene reserve ten opzichte van de beleidsdekkingsgraad bedraagt ultimo 2020 -€ 65,7 miljard, zodat het dekkingstekort (het verschil tussen de beleidsdekkingsgraad en de minimaal vereiste dekkingsgraad) uitkomt op € 88,2 miljard.

Herstelplan

Eind 2020 was de beleidsdekkingsgraad lager dan de vereiste dekkingsgraad van de strategische portefeuille. Daarom heeft ABP vóór 1 april 2021 een herstelplan moeten indienen. Het herstelplan toonde aan dat onder het reguliere beleid de beleidsdekkingsgraad niet tijdig kon toegroeien naar het niveau van het vereist eigen vermogen. Als echter als aanvullende maatregel de indexatie op 0% wordt gezet wordt het doel wel gehaald. Dit betekent dat in 2021 geen korting in het kader van het herstelplan nodig is.

Solvabiliteitstoets

Pensioenfondsen vallen onder het Financieel Toetsingskader (FTK, onderdeel van de Pensioenwet) en staan onder toezicht van DNB. Het FTK voorziet in een solvabiliteitstoets waarmee wordt vastgesteld welke dekkingsgraad een fonds moet hebben, wil een combinatie van binnen het FTK vastgelegde schokken leiden tot een dekkingsgraad van 100%. Bij deze dekkingsgraad wordt voldaan aan de norm van het vereist eigen vermogen. Op grond van het FTK is de omvang van de voorgedefinieerde schokken zodanig vastgesteld dat deze met een frequentie van eens in de veertig jaar, ofwel met een kans van 2,5% per jaar, optreden. De norm van het vereist eigen vermogen is redelijk constant over de tijd en beweegt gedurende het jaar rondom de 126%. De fluctuatie wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door veranderingen in de marktrente.

De door DNB vastgestelde risicofactoren zijn:

- S1 renterisico
- S2 zakelijkewaardenrisico
- S3 valutarisico
- S4 grondstoffenrisico
- S5 kredietrisico
- S6 verzekeringstechnisch risico
- S7 liquiditeitsrisico
- S8 concentratierisico
- S9 operationeel risico
- S10 actief risico.

Om het vereist eigen vermogen te berekenen worden eerst de voorgedefinieerde schokken die samenhangen met de risicofactoren S1 tot en met S6 en S10 bepaald. Vervolgens worden deze met behulp van de zogenaamde wortelformule samengevoegd tot een totaalschok op de dekkingsgraad. De wortelformule houdt rekening met het feit dat de schokken niet noodzakelijkerwijs tegelijkertijd zullen optreden, zodat de totaalschok kleiner is dan de som van de afzonderlijke schokken (het diversificatie-effect).

De norm van het vereist eigen vermogen is zodanig gedefinieerd dat toepassing van de gecombineerde schok leidt tot een dekkingsgraad van 100%. De uitkomst fluctueert in de tijd doordat zij van de marktomstandigheden (zoals rente en credit spreads) afhangt. Bijsturing van de portefeuille in combinatie met risicorestricties zorgen er echter voor dat de dekkingsgraad in de buurt van die van de strategische portefeuille blijft. In het standaardmodel worden het liquiditeitsrisico (S7), het concentratierisico (S8) en het operationeel risico (S9) gelijk gesteld aan nul. Op grond van het gevoerde beleid is geoordeeld dat er voor deze risico's geen extra vereist eigen vermogen nodig is.

Vermogenspositie ten opzichte van vereist eigen vermogen

Uit de solvabiliteitstoets blijkt dat per eind 2020 sprake is van een tekort ten opzichte van de wettelijke eis: het aanwezige eigen vermogen ligt onder het niveau van het vereist eigen vermogen. Onderstaande tabel geeft de uitkomsten van de standaardtoets op de strategische portefeuille weer, gemeten per eind 2020. Voor de bepaling van de schokken is uitgegaan van de situatie waarin de dekkingsgraad voldoet aan de norm van het vereist eigen vermogen.

Omvang tekort ten opzichte van vereist eigen vermogen in € mln en als percentage van de voorzieningen	31-12-2020	31-12-2020	31-12-2019	31-12-2019
Risico				
S1 renterisico	5.119	1,0%	13.262	2,8%
S2 zakelijkwaardenrisico	110.434	20,8%	101.432	21,3%
S3 valutarisico	41.890	7,9%	36.614	7,7%
S4 grondstoffenrisico	13.049	2,5%	10.521	2,2%
S5 kredietrisico	25.545	4,8%	21.327	4,5%
S6 verzekeringstechnisch risico	17.727	3,3%	15.195	3,2%
S10 actief risico	13.659	2,6%	12.417	2,6%
Subtotaal van alle risico's	227.423	42,9%	210.768	44,3%
Af: diversificatie-effect	-90.755	-17,1%	-83.406	-17,5%
Vereist eigen vermogen	136.668	25,8%	127.362	26,8%
Af: berekende algemene reserve (ten opzichte van beleidsdekkingsgraad)	-65.747	-12,4%	-20.244	-4,3%
Tekort t.o.v. berekende algemene reserve	-202.415	-38,2%	-147.606	-31,1%

Uitgedrukt als percentage van de technische voorzieningen, is het vereist eigen vermogen sinds vorig jaar gedaald naar 25,8% van de verplichtingen. Het vereist eigen vermogen ultimo 2020 (€ 136,7 miljard) is op basis van de gemiddelde normportefeuille 2021 berekend. Veruit de belangrijkste component van het vereist eigen vermogen is het zakelijke waardenrisico.

(S1) Renterisico

Het renterisico is een afgeleide van de rentegevoeligheid van activa en passiva en een belangrijk element voor het mismatchrisico. Onder mismatchrisico wordt verstaan het verschil tussen de rentegevoeligheid van de beleggingen en de verplichtingen. Als de rente stijgt of daalt, heeft dit een effect op de beleggingen en de verplichtingen en dus op de dekkingsgraad.

Het renterisico S1 is over de jaren steeds kleiner geworden doordat de renteschok een vaste fractie is van de rentecurve, zodat een lagere rentestand leidt tot een lagere renteschok. In de S-toets wordt de rentecurve waartegen de verplichtingen worden verdisconteerd met een looptijdafhankelijk percentage omhoog en omlaag geschokt. Als uitgangspunt voor de berekening van het renterisico dient de meest nadelige impact op het eigen vermogen te worden gehanteerd. Veelal gaat het dan om een rentedaling. Om inzicht te bieden in de omvang van de schok, wordt hierna een aantal voorbeelden van de mee te nemen (looptijdafhankelijke) schokken benoemd. Bijvoorbeeld de vijfjaarsrente wordt met 33% omlaag geschokt, de tienjaarsrente met 25% en zeer lange rentes met 24%. Vervolgens wordt dezelfde schok in %-punten toegepast op de marktrentecurves waar de swaps en de vastrentende waarden mee worden gewaardeerd.

Ruim de helft van de rentegevoeligheid van de beleggingen is afkomstig van de vastrentende waarden, de rest is afkomstig van de rentederivaten. De rentegevoeligheid wordt in de term 'duratie' uitgedrukt. De duratie is ongeveer gelijk aan de gemiddelde gewogen looptijd van alle kasstromen (coupons en aflossing van de hoofdsom) van de vastrentende waarden en rentederivaten. De duratie heeft de volgende interpretatie: als de marktrente met 1-%punt daalt, zal de stijging van de waarde van de portefeuille uitgedrukt in procenten gelijk zijn aan de duratie van de portefeuille.

Duratie 2020	Jaren	Marktwaaarde (in € mln)	effect +1% (in € mln)	effect -1% (in € mln)	2019 in jaren
Duratie beleggingen (exclusief renteswaps)	3,3	471.156	-13.850	16.861	3,1
Duratie beleggingen (inclusief renteswaps)	6,1	495.099	-25.396	31.351	5,0
Duratie verplichtingen	19,9	529.865	-91.716	123.207	19,4

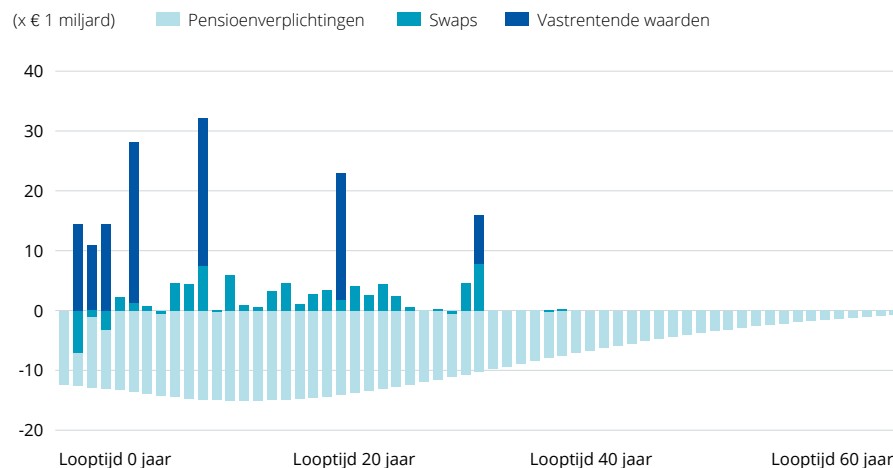
De duratie voor de beleggingen wordt bepaald op basis van de Eonia marktcurve. Omdat de wettelijk voorgeschreven UFR rentecurve bepalend is voor de waarde van de verplichtingen wordt ook de duratie voor de verplichtingen bepaald op basis van deze rentecurve.

De duratie voor de totale beleggingen exclusief renteswaps bedraagt 3,3 jaar. Hierbij wordt het rente-effect op andere assets dan vastrentende waarden buiten beschouwing gelaten. Duratieverlenging van de beleggingen, via renteswaps, brengt de rentegevoeligheid meer in lijn met de rentegevoeligheid van de verplichtingen, waardoor een wijziging in de rente minder invloed heeft op de dekkingsgraad. De duratie voor de totale beleggingsportefeuille inclusief renteswaps bedroeg eind 2020 6,1 jaar.

De duratie van de verplichtingen op basis van de UFR-rentecurve bedraagt 19,9 jaar. Om de vergelijking met de duratie van de beleggingen te kunnen maken is de duratie van de verplichtingen ook bepaald op basis van de Eonia rente eind 2020. De duratie op basis van de Eonia rentecurve bedraagt 21,4 jaar. Het renteafdekkingspercentage van de verplichtingen op basis van de duratie volgens de Eonia rentecurve bedraagt circa 24%.

De volgende grafiek toont in donkerblauw de kasstromen van de nominale pensioenverplichtingen, in lichtblauw die van de swapportefeuille. De set van zeven grijze kasstromen representeert de portefeuille vastrentende waarden. De individuele kasstromen van deze portefeuille zijn samengevoegd in zeven looptijdsegmenten (buckets) om tot een vereenvoudigde weergave te komen. De samengevoegde kasstromen geven dezelfde waardeverandering voor S1 als het totaal van de individuele kasstromen. Uit de figuur is verder op te maken in hoeverre ABP zijn renterisico heeft afgedekt en in hoeverre die afdekking gelijkmatig over de looptijden is verdeeld.

Nominale kasstromen

(S2) Zakelijkewaardenrisico

Om de koersrisico's van beleggingen in zakelijke waarden goed te beheersen, past ABP op zijn beleggingen zoveel mogelijk diversificatie naar regio, categorie en sector toe. Informatie hierover is opgenomen in de toelichting op de enkelvoudige balans. De zakelijke waarden maken 60% uit van het beschikbaar vermogen, inclusief de categorie grondstoffen van 5%. Deze laatste maakt in de context van S2 geen onderdeel uit van het zakelijkewaardenrisico. Dit betekent dat een koersdaling bij de zakelijke waarden met 10% grofweg leidt tot een daling van de dekkingsgraad met bijna 6%-punten. In de S-toets wordt uitgegaan van een schok van 30% voor aandelen ontwikkelde markten, 40% voor aandelen opkomende markten en 25% voor niet-beursgenoteerde vastgoed. Niet beursgenoteerde aandelen (private equity, hedge funds en infrastructuur) worden geschokt met 40%. De risico's van niet beursgenoteerde aandelenbeleggingen zijn hiermee inbegrepen in het zakelijkewaardenrisico (S2). Eventueel daarmee verbonden niet-afgedekte valutarisico's worden meegenomen in de rubriek valutarisico (S3).

(S3) Valutarisico

ABP loopt valutarisico doordat het in het kader van risicospreiding ook belegt in beleggingen in vreemde valuta's, terwijl de pensioenen in euro's worden uitbetaald. Het valutarisico wordt beperkt gehouden doordat de grootste vreemde valuta posities in 2020 gedeeltelijk zijn afgedekt. In de S-toets wordt de na afdekking resterende blootstelling aan vreemde valuta's in ontwikkelde markten ten opzichte van de euro wordt met 20% geschokt. De na afdekking resterende blootstelling aan vreemde valuta's in opkomende markten wordt ten opzichte van de euro met 35% geschokt.

De actuele waarde van de valutarisicoderivaten wordt weergegeven in de laatste tabel van de paragraaf derivaten. De volgende tabel geeft de verdeling van de beleggingen vóór en na valuta-afdekking weer.

Verdeling beschikbaar vermogen naar valuta, eind 2020 (€ mln)

	Voor valuta-afdekking	Na Valuta-afdekking	Na valuta-afdekking
Valuta			
Euro	170.563	141.233	311.796
Amerikaanse dollar	207.341	-116.109	91.232
Britse pond	12.541	-6.222	6.319
Australische dollar	7.019	-3.320	3.699
Zwitserse frank	4.237	-2.899	1.338
Hong Kong dollar	5.834	-	5.834
Canadese dollar	4.269	-2.573	1.696
Yen	11.969	-6.132	5.837
Overige	67.595	-11	67.584
Totaal 2020	491.368	3.967	495.335
Totaal 2019	464.346	1.273	465.619

Eind 2020 bedraagt de strategische afdekking van het valutarisico van de zakelijke waarden op de US Dollar, Zwitserse Frank, de Japanse Yen, de Canadese en Australische Dollar en het Britse Pond 50%. Het valutarisico van de vastrentende waarden wordt daarentegen volledig afgedekt. Een valuta-afdekking zet een belegging in vreemde valuta de facto om in een belegging in euro's.

(S4) Grondstoffenrisico

De actuele waarde van de grondstoffen (commodities) bedraagt 5% en is grotendeels opgebouwd met behulp van commodityderivaten. Er is een miniem actief risico doordat een deel met actieve mandaten wordt ingevuld. In de S-toets wordt de marktwaarde van de grondstoffen met 35% geschokt.

(S5) Kredietrisico

In de beleggingsportefeuille wordt kredietrisico gelopen. Kredietrisico wordt omschreven als het risico dat een tegenpartij niet meer aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen, of dat zich een verslechtering van zijn financiële situatie voordoet. De rating van de portefeuille dient als belangrijke indicator voor de kwaliteit van de portefeuille. Het kredietrisico is voor een deel afgedekt met credit default swaps. Ten behoeve van de S-toets wordt de portefeuille vastrentende waarden in vijf ratingklassen opgedeeld: AAA, AA, A, BBB, en BB of lager.

De ratingklasse AAA wordt vervolgens nog opgedeeld in Europees AAA-staatspapier en overig AAA. In het FTK stress-scenario wordt een schok op de credit spread toegepast. De grootte van deze schok varieert van 0 bp voor Europees AAA staatspapier en 60 bp voor overig AAA tot 530 bp voor papier met rating BB of lager.

Kredietwaardigheid van beleggingen wordt veelal door middel van creditratings geïnclassificeerd. Een hoge creditrating betekent dat de debiteur zeer kredietwaardig is en de lening met een hoge mate van zekerheid zal worden terugbetaald. Creditratings lopen uiteen van de hoogste rating AAA (zeer kredietwaardig) tot de laagste rating D.

De spreiding van de beleggingen in vastrentende waarden is van dien aard dat 72% (2019: 73%) een rating heeft van A of hoger.

(S6) Verzekeringstechnische risico

Ouderdoms- en nabestaandenpensioenen worden levenslang uitgekeerd. Conform wet- en regelgeving dient bij het vaststellen van de VPV rekening gehouden te worden met een voorzienbare trend in de toekomstige

sterftekansen. Daarvoor wordt de AG-prognosetafel 2020 gebruikt, die wordt gecorrigeerd met fondsspecifieke correctiefactoren zoals vastgesteld in het Grondslagenonderzoek 2014-2016, om zo tot een ABP-specifieke sterftetafel te komen. Naast sterftekansen omvatten de fondsspecifieke grondslagen onder andere overgangskansen, partnerfrequenties en inschattingen omtrent arbeidsongeschiktheid. Als de sterftekansen zich conform deze AG-prognoses ontwikkelen, dan is de levensverwachting eind 2020 voor een 66-jarige man 86,9 jaar en voor een 66-jarige vrouw 89,0 jaar. De schok in de VPV, geassocieerd met de verzekeringstechnische risico's, is 3,35%.

(S7) Liquiditeitsrisico

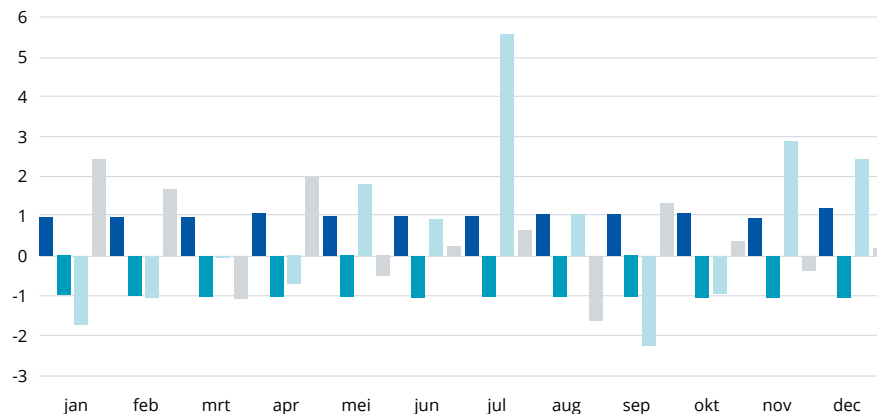
Het liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds over onvoldoende liquide middelen zou beschikken om de lopende betalingen, waaronder pensioenuitkeringen, en het storten van onderpand in verband met derivatenposities, te kunnen doen. Onder normale omstandigheden is voor ABP het risico op een liquiditeitstekort gering, onder andere doordat voor een groot deel in liquide vermogenstitels is belegd. In 2020 heeft zich *geen* liquiditeitstekort voorgedaan.

Het beleggen in illiquide beleggingscategorieën brengt met zich mee dat het fonds bij het periodiek herbalanceren van de beleggingsportefeuille minder flexibel is. Als een fonds gedwongen zou worden om illiquide beleggingen op korte termijn te verkopen, zou dit veelal slechts tegen een ongunstige prijs kunnen geschieden. Om een dergelijke situatie te voorkomen, wordt in het herbalanceringsbeleid rekening gehouden met het gebrek aan flexibiliteit van de illiquide beleggingscategorieën.

De volgende grafiek toont voor het jaar 2020 de maandelijkse kasstromen van de rente-hedge, de valuta-afdekking, de premies en de pensioenuitkeringen. Liquiditeitsproblemen kunnen ontstaan als de negatieve kasstromen te groot worden. We zien dat over 2020 de afdekking voortkomend uit valutaposities de meeste liquiditeit heeft gevraagd.

Liquiditeitsstromen

(x € 1 miljard) Premie Uitkeringen Valuta-afdekking Renteafdekking

(S8) Concentratierisico

Concentratierisico doet zich voor wanneer een groot deel van het belegd vermogen bij dezelfde partij of categorie is geconcentreerd. De risico's zijn in dit geval groter dan wanneer sprake is van een evenwichtige spreiding. In het standaardmodel is het concentratierisico gelijk gesteld aan nul. Ook op grond van het gevoerde beleid is geoordeeld dat er geen sprake is van een verhoogd risico waarvoor een aanvullende opslag noodzakelijk is.

(S9) Operationeel risico

Operationeel risico is het risico dat door een onjuiste werking van de eigen organisatie fouten niet tijdig opgemerkt worden. De Pensioenwet staat toe dat het operationeel risico op nul wordt gesteld mits er geen sprake is van een verhoogd risico. Aan deze voorwaarde is in 2020 voldaan. Deze uitspraak is gebaseerd op de rapportages van het uitvoeringsbedrijf aan de hand waarvan het bestuur de uitvoering in al haar aspecten monitort.

(S10) Actief risico

Op basis van asset liability management (ALM) wordt de optimale beleggingsportefeuille bepaald. Vervolgens wordt elk van de beleggingscategorieën met passende titels ingevuld. Daarbij is het toegestaan

binnen vooraf vastgestelde maximale tracking errors van de benchmark af te wijken, hetgeen tot actief risico leidt. Alleen voor aandelen en voor beursgenoteerd vastgoed moet een buffer voor actief risico worden aangehouden. Bij de berekening van hiervan moet ook rekening worden gehouden met beleggingskosten. De tracking errors van de beleggingscategorieën worden met risicosystemen gemeten en doorlopen gemonitord om te bepalen of zij zich binnen de vastgestelde limieten bewegen. De impact van het actief risico op de vereiste dekkingsgraad is +0,16%-punt.

Risicorestricties

Om indexatie mogelijk te maken moet beleggingsrisico worden genomen. Het gaat hier om bewust aanvaarde risico's die aansluiten bij de risicohouding van het fonds, met als doel op de lange termijn de indexatieambitie waar te kunnen maken. Voor het beperken van beleggingsrisico's wordt gebruik gemaakt van risicorestricties in de mandaten en worden de gelopen risico's voortdurend in de gaten gehouden. Zowel voor de hele portefeuille als voor bepaalde onderdelen gelden risicolimieten. Denk hierbij aan een maximale toegestane hoeveelheid actief risico of een maximale allocatie naar een bepaalde tegenpartij. Naast deze limieten en het aanbrengen van spreiding in de beleggingen kunnen risico's worden beperkt door afgeleide financiële instrumenten, zogenaamde derivaten, in te zetten.

Derivaten

ABP gebruikt derivaten om risico's te verkleinen of om snel tactische wijzigingen aan te brengen in de beleggingsmix. Derivaten zijn financiële instrumenten waarvan de waarde mede afhankelijk is van één of meer onderliggende financiële instrumenten. Derivaten kunnen zowel op de beurs als rechtstreeks met financiële partijen worden verhandeld. In het laatste geval spreekt men van 'over-the-counter'(OTC)-derivaten. ABP gebruikt beide. Voor derivatenposities moet veelal onderpand bij een tegenpartij worden aangehouden. Dit dient als een soort buffer voor de fluctuaties in waarde en koers van een derivatenpositie. Het onderpand is een hoeveelheid contant geld (of geschikte effecten) die, als de waarde van derivaten fluctueert, garant staat voor de nakoming van eventuele verplichtingen. Bijstorting of terugstorting van

onderpand, afhankelijk van de verandering in de positie, vindt in beginsel op dagbasis plaats. Het grootste deel van het derivatengebruik vloeit voort uit afdekking van het valuta- en renterisico. Een deel van de beleggingen is in vreemde valuta's genoteerd (het grootste deel hiervan in US dollars). Om de risico's van koerswijzigingen te verkleinen en de kasstromen in euro's zeker te stellen, is een deel van het valutarisico afgedekt. Ook worden derivaten gebruikt om de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in overeenstemming te brengen met de rentegevoeligheid van de toekomstige verplichtingen. Dit wordt gedaan door middel van het verlengen van de duratie (gewogen gemiddelde looptijd van alle kasstromen) van de vastrentende waarden.

Een beperkt deel van de derivatenportefeuille wordt ingezet om op een effectieve manier posities in bepaalde beleggingen te creëren, of om kenmerken van een bepaalde beleggingsportefeuille te wijzigen.

In de volgende tabel wordt eerst de actuele waarde van de derivaten (swaps, futures, opties en valutatermijncontracten) toegerekend aan de beleggingscategorieën en vervolgens het effect van de asset(bij)sturing vanuit overlay. Ultimo 2020 was het effect van de derivaten en shortposities betrekking hebbend op asset(bij)sturing vanuit overlay € 11,1 miljard (2019: € 7,1 miljard). Zoals uit de tabel blijkt is door deze asset sturing het belang in vastrentende waarden en aandelen verlaagd en in overige beleggingen verhoogd.

	Balans tegen actuele waarde	Toerekening actuele waarde derivaten	Balans na toerekening actuele waarde derivaten	Effect asset sturing in overlay	Balans na effect asset sturing vanuit overlay	Balans na effect asset sturing vanuit overlay
					31-12-2020	31-12-2019
Overzicht balans voor en na toerekening actuele waarde derivaten, in € mln						
Vastgoed	60.721	-	60.721	-	60.721	63.530
Aandelen	206.726	-174	206.552	-9.962	196.590	178.460
Vastrentende waarden	195.859	21.572	217.431	-1.159	216.272	203.791
Derivaten: positieve posities	50.431	-50.431	-	-	-	-
Overige beleggingen	58.379	4.235	62.614	11.121	73.735	62.504
Overige activa	1.934	-	1.934	-	1.934	1.944
Totaal activa	574.050	-24.798	549.252	0	549.252	510.229
Eigen vermogen	-33.552	-	-33.552	-	-33.552	-9.651
Pensioenverplichtingen	529.865	-	529.865	-	529.865	476.330
Passiva beleggingen-gerelateerd	74.963	-24.798	50.165	-	50.165	41.622
- waarvan derivaten en shortposities	25.085	-24.798	287	-	287	19.206
Overige passiva	2.774	-	2.774	-	2.774	1.928
Totaal passiva	574.050	-24.798	549.252	0	549.252	510.229

In de volgende tabel is een specificatie gegeven van de verschillende soorten derivaten. De onderliggende waarden voor de futures en tba's (to be announced) zijn gebaseerd op de netto-exposure (saldo van de long en short exposure). De onderliggende waarden van de overige derivaten zijn op de onderliggende notionals van het betreffende derivaat gebaseerd waarbij alle posities in absolute waarde zijn opgeteld (sommeling van de long en short exposure). De twee grootste posten zijn de derivaten die worden ingezet voor het mitigeren van het valutarisico (forwards) en het renterisico (interest rate swaps).

Specificatie derivaten naar soort, in € mln	Onderliggende waarde vordering	Vordering	Onderliggende waarde schuld	Schuld
Valuta derivaten				
Forwards	168.972	3.421	68.807	-540
Cross Currency Swap	-	-	71	-1
Interest derivaten				
Interest Rate Swap	191.747	43.476	188.565	-21.133
Inflation Linked Swap	5.536	1.487	7.695	-2.540
Futures vastrentende waarden	7.119	24	433	-20
TBA's	3.865	25	622	-3
Overige derivaten				
Credit Default Swaps	205	5	3.184	-208
Overige futures	22.710	1.993	9.312	-353
Totaal derivaten eind 2020		50.431		-24.798
Totaal derivaten eind 2019		43.601		-21.244

Shortposities

Shortposities zijn posities waarbij een verplichting is aangegaan om in de toekomst stukken te leveren zonder de stukken te bezitten op het moment van aangaan van de verplichting, waarbij het tegenpartijrisico wordt gemitigeerd met behulp van onderpand. De samenstelling van de shortposities is te zien in onderstaande tabel.

Specificatie shortposities naar soort, in € mln

Schuld

Shortposities obligaties	287
Shortposities overige beleggingen	-
Totaal shortposities beleggingen eind 2020	287
Totaal shortposities beleggingen eind 2019	272

Toelichting op de enkelvoudige balans

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

Algemeen

Het beschikbaar vermogen kan uit de enkelvoudige balans worden afgeleid door de post totaal activa te verminderen met de posten passiva beleggingen-gerelateerd, schulden en overige passiva en de bestemmingsreserves. De dekkingsgraad wordt bepaald door het beschikbaar vermogen te delen door de voorziening pensioenverplichtingen. De beleidsdekkingsgraad vormt de basis voor het toezicht. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste 12 maanddekkingsgraden. De berekening van de dekkingsgraad ultimo boekjaar is weergegeven in onderstaande tabel:

	31-12-2020	31-12-2019
Totaal activa	574.050	531.473
Passiva beleggingen-gerelateerd	-74.963	-62.866
Schulden en overige passiva	-2.774	-1.928
Bestemmingsreserves	-978	-1.060
Beschikbaar vermogen	495.335	465.619
Voorziening pensioenverplichtingen	529.865	476.330
Dekkingsgraad	93,5%	97,8%
Beleidsdekkingsgraad	87,6%	95,8%

ACTIVA

Beleggingen (1)

Het verloop van de beleggingen is als volgt:

	Vastgoedbeleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2020	Totaal 2019
Beginstand beleggingen	63.530	192.405	176.459	43.601	53.534	529.529	449.803
Verstrekkings/aankopen	5.293	11.918	60.955		23.415	101.581	92.189
Aflossingen/verkoop	-1.513	-16.747	-41.087		-18.770	-78.117	-88.998
Waardeontwikkeling*	-5.573	18.614	-126		-4.260	8.655	62.576
Overige mutaties	-1.016	536	-342	6.830	4.460	10.468	13.959
Eindstand beleggingen	60.721	206.726	195.859	50.431	58.379	572.116	529.529
Waarvan:							
- beursgenoteerd						369.272	343.914
- niet-beursgenoteerd						202.845	185.615

* inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop

Definitie

Beleggingen betreffen vastgoedbeleggingen, aandelen, vastrentende waarden, derivaten en overige beleggingen, inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden. Deze kunnen rechtstreeks worden aangehouden dan wel via participaties in door het uitvoeringsbedrijf beheerde FGR's.

In de post overige mutaties zijn begrepen de mutaties in bij de beleggingen horende vorderingen, liquide middelen, schulden en de mutaties in de derivatenposities.

In de eindstand van de beleggingen ad € 572,1 miljard (2019: € 529,5 miljard) zijn begrepen:

	31-12-2020	31-12-2019
Vorderingen en overlopende activa	1.126	443
Verstreckte zekerheden	901	793
Kortgeldposities u/g (inclusief kortgeldposities in FGR's)	43.937	31.117
Banktegoeden in rekening courant	88	885
Schulden en overlopende passiva (inclusief debetstanden banksaldi)	-458	-592
In beleggingen begrepen netto vlottend actief	45.594	32.646

In de post banktegoeden in rekening courant zijn bedragen begrepen die op dagbasis in geldmarktfondsen worden weggezet. Van de banktegoeden staat een bedrag van € 478 miljoen (2019: € 390 miljoen) niet ter vrije beschikking. Dit betreft saldi op margin accounts die in verband met futureposities moeten worden aangehouden.

De in de beleggingen opgenomen schulden betreffen banksaldi met een debetsaldo van € 1,1 miljard (2019: € 0,1 miljard).

In de post beleggingen zijn tevens opgenomen:

- beleggingen ad € 0,2 miljard (2019: € 0,3 miljard) ten behoeve van deelnemers aan de regelingen ABP nettopensioen en ABP ExtraPensioen.
- beleggingen ad € 2,0 miljard (2019: € 1,4 miljard) uit hoofde van de voorfinanciering van de VPL-regeling. Deze beleggingen worden beheerd door ABP en zijn voor rekening en risico van derden. De mutatie gedurende het boekjaar bestaat uit de ontvangen premie van € 681 miljoen (2019: € 566 miljoen) en een negatief rendement van € 6,2 miljoen (2019: nihil).

Er is geen sprake van het uitlenen van beleggingen door ABP.

Waardering

Om tot een betekenisvolle presentatie van de waarden van de participaties in FGR's te komen zijn deze waar mogelijk en voor zover dit leidt tot een verscherping van het beeld, gerubriceerd naar de achterliggende beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivaten- en kortgeldposities o/g worden, in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610), separaat in de balans verantwoord. Bij de specificatie van beleggingen wordt uitgegaan van de onderliggende titels, ook indien deze zijn ondergebracht in door het uitvoeringsbedrijf beheerde FGR's.

De specificatie van de actuele waarde per beleggingscategorie naar achterliggende waarderingsmethodiek kan als volgt worden weergegeven (in %):

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Passiva beleggingen gerelateerd	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Mark-to-market	40	85	95	12	74	66	76	75
Broker quotes	-	-	-	-	-	-	-	-
Mark-to-model	-	-	2	88	26	-	6	6
Externe schattingen	60	15	3	-	-	34	18	19
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

De rubricering in bovenstaande tabel is gebaseerd op de methodieken die worden genoemd bij de grondslagen voor de waardering van de beleggingen. Dat er 88% van de derivaten is gecategoriseerd als mark-to-model vloeit voort uit het feit dat er geen beursnoteringen voorhanden zijn. Dit is bij 'over the counter'-derivaten bijvoorbeeld het geval, ook al kunnen deze op objectieve wijze worden gewaardeerd. Van de externe schattingen is 76% gebaseerd op een onafhankelijke waardering.

Bij het toerekenen van de beleggingen naar de bijbehorende methodiek zijn de volgende veronderstellingen toegepast:

- het bij een beleggingscategorie behorende netto vlottend actief, waaronder deposito's, repo's, vorderingen, schulden, liquide middelen en beleggingen in geldmarktfondsen is als 'mark-to-market' opgenomen;
- private equity-beleggingen alsmede de beleggingen in hedgefondsen zijn aan de categorie 'externe schattingen' toegerekend. Dit geldt ook voor

beleggingen in beleggingsfondsen waarbij voor de waardering de opgave van een externe manager wordt gebruikt. Swaps worden als 'mark-to-market' opgenomen wanneer een prijs wordt geleverd door een onafhankelijke prijsleverancier. Wanneer geen dagelijkse prijs wordt geleverd en de waardering plaatsvindt op basis van een model vindt toewijzing naar 'mark-to-model' plaats.

- forwards inzake valuta's zijn als 'mark-to-model' opgenomen. Mortgage backed securities en asset backed securities worden als 'broker quotes' of 'externe schattingen' opgenomen indien geen prijs wordt geleverd door een onafhankelijke prijsleverancier. Als de waardering plaatsvindt op basis van minder dan drie broker quotes, wordt de belegging toegewezen aan de methodiek externe schattingen. De hypotheekportefeuilles zijn opgenomen als 'mark-to-model'.

De waardering van de beleggingsportefeuille is derhalve voor het grootste gedeelte op onafhankelijke dataleveranciers gebaseerd. Slechts een klein gedeelte van de portefeuille wordt volgens eigen modellen gewaardeerd.

Om het inzicht in de cijfers verder te bevorderen wordt aansluiting gezocht bij internationale regelgeving (IFRS). In IFRS is het gebruikelijk de reële waarde hiërarchie van de beleggingen toe te wijzen op grond van de volgende drie niveaus:

- level 1, directe marktnoteringen. Dit betreft beleggingen met een notering in een actieve markt voor identieke activa of passiva:
- level 2, afgeleide marktnoteringen. Dit betreft beleggingen, niet zijnde level 1-beleggingen, waarvoor bij de waardering gebruik is gemaakt van in de markt waarneembare data
- level 3, waarderingsmodellen en technieken. Dit betreft beleggingen gewaardeerd met behulp van een waarderingmethode waarbij een significant deel van de gebruikte input-data niet in de markt waarneembaar zijn.

Onderstaand is de voorgaande waarderingmatrix gecombineerd met de reële waarde hiërarchie (in %), zoals die internationaal wordt toegepast.

	Directe marktnoteringen	Afgeleide marktnoteringen	Waarderingsmodellen en -technieken	Totaal
Mark-to-market	99	1	-	100
Broker quotes	-	-	-	0
Mark-to-model	-	100	-	100
Externe schattingen	-	9	91	100
Totaal 2020	75	8	17	100
Totaal 2019	74	9	17	100

Bij het toerekenen van de beleggingen naar de levels zijn de volgende veronderstellingen c.q. uitgangspunten gehanteerd:

- bij het toewijzen aan een level wordt niet het fonds voor gemene rekening toegewezen maar de beleggingen in het fonds voor gemene rekening. Indien de belegging wederom een beleggingsfonds is wordt het beleggingsfonds aan een level toegewezen:
- niet alleen de beleggingen worden toegewezen maar ook de vorderingen, schulden en liquide middelen:
- aan level 1 worden de volgende beursgenoteerde beleggingen toegewezen: aandelen, obligaties, opties, futures, geldmarktfondsen en liquide middelen:
- aan level 2 worden de volgende beleggingen toegewezen: beleggingen die worden geprijsd op basis van Markit of soortgelijke prijsleveranciers, beleggingen die worden geprijsd op basis van ten minste drie broker quotes en beleggingen die worden gewaardeerd met een door de beheerder beheerd model waarbij gebruik wordt gemaakt van in de markt waarneembare data. Tevens worden toegewezen aan categorie 2: deposito's, repo's, vorderingen en schulden, valutaforwards, look-a-likes van beursgenoteerde opties, futures en dergelijke. Ten slotte wordt een beleggingsfonds als level 2 aangemerkt indien de participaties in dat fonds ten minste één keer per kwartaal aan het fonds terug kunnen worden verkocht tegen de gerapporteerde koers:
- aan level 3 worden de niet aan level 1 of 2 toegewezen beleggingen toegekend. Het betreft met name closed end funds in illiquide beleggingen waarvan de participaties niet voor het einde van de looptijd terug kunnen worden verkocht aan het fonds.

Specificaties

In de volgende tabellen is een specificatie opgenomen van de beleggingen naar categorie, regio en valuta (alle in € mln). In de valutatabel is de post derivaten niet opgenomen. Deze is in een aparte tabel samen met derivaten negatief en shortposities gepresenteerd.

Beleggingen naar categorie	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Basismaterialen	7	11.494	1.491	405	1.388	14.785	12.631
Hypotheke c.a.	-	-	17.766	25	-	17.791	22.291
Vastgoed	40.021	3.903	1.034	-	76	45.034	48.087
Nutsbedrijven	458	4.407	3.447	-	-	8.312	8.611
Telecommunicatie	1.377	4.564	4.561	-	-	10.502	10.564
Gezondheidszorg	230	22.022	4.069	-	72	26.393	22.447
Luxe goederen	735	29.332	3.240	-	4	33.311	28.269
Energie	5.523	5.991	2.811	918	1.063	16.306	18.044
Industriële bedrijven	11.182	20.110	3.131	-	-	34.423	31.969
Financiële instellingen	648	32.109	24.991	48.493	52.432	158.673	152.423
Dagelijkse goederen	-	15.262	1.394	566	817	18.039	17.309
Informatietechnologie	11	57.438	1.710	-	-	59.159	40.126
Overheid	529	94	126.214	24	2.527	129.388	116.758
Totaal beleggingen	60.721	206.726	195.859	50.431	58.379	572.116	529.529

Beleggingen naar regio	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Nederland	4.494	3.736	13.971	3.659	23.762	49.622	42.164
EMU overig	15.320	18.930	78.171	37.885	9.854	160.160	122.940
Overig Europa	9.621	20.550	21.034	7.456	3.453	62.114	86.789
Noord-Amerika	17.206	107.543	62.811	1.370	18.515	207.445	194.497
Azië/Pacific	13.390	51.169	10.566	61	2.418	77.604	69.621
Overig	690	4.798	9.306	-	377	15.171	13.518
Totaal beleggingen	60.721	206.726	195.859	50.431	58.379	572.116	529.529

De daling bij de regio overig Europa is met name van toepassing bij de categorie derivaten. Als gevolg van Brexit is een aantal tegenpartijen van United Kingdom naar een land van de EMU verplaatst. Hierdoor daalt het aandeel Overig Europa en stijgt EMU overig ten opzichte van 2019. Een verdere toelichting op de beleggingen naar categorie en naar regio is opgenomen in de paragraaf 'Samenstelling van de beleggingen' in het bestuursverslag.

Beleggingen naar valuta, excl. derivaten	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Euro	21.387	23.871	99.384	16.678	161.320	154.492
Amerikaanse dollar	19.298	106.694	67.094	38.167	231.253	209.423
Britse pond	5.683	7.336	11.116	1.123	25.258	24.757
Australische dollar	3.378	2.672	1.482	1.084	8.616	8.415
Zwitserse frank	234	3.900	62	111	4.307	4.921
Hong Kong dollar	4.216	1.643	-	11	5.870	5.492
Canadese dollar	181	3.357	1.286	162	4.986	5.571
Yen	648	11.101	191	725	12.665	12.466
Overige	5.696	46.152	15.244	318	67.410	60.391
Totaal beleggingen	60.721	206.726	195.859	58.379	521.685	485.928

De beleggingen in overige valuta betreft onder andere CNY van € 18 miljard (2019: € 15 miljard) en KRW van € 6 miljard (2019: 5 miljard). De valuta-verdeling van de derivaten positief en negatief wordt mede beïnvloed door valuta-afdekposities. De verantwoording van deze posities betreft een momentopname. Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. Koop leidt tot een toename van de valutapositie, verkoop tot een afname. In bovengenoemde tabel zijn beide posities weergegeven, de uiteindelijke standen zijn mede afhankelijk van de koersontwikkeling sinds het afsluiten van het contract.

Derivaten en shortposities naar valuta	Derivaten positief	Derivaten negatief	Shortposities	31-12-2020	31-12-2019
Euro	152.267	27.575	-	179.842	169.291
Amerikaanse dollar	-105.925	-12.626	-287	-118.838	-112.903
Britse pond	6.117	-24.725	-	-18.608	-17.126
Australische dollar	2.498	-7.329	-	-4.831	-4.550
Zwitserse frank	-1.770	-1.154	-	-2.924	-2.809
Hong Kong dollar	-14	-13	-	-27	-76
Canadese dollar	-630	-2.650	-	-3.280	-2.944
Yen	-3.728	-2.713	-	-6.441	-6.900
Overige	1.616	-1.163	-	453	102
Totaal beleggingen in derivaten en shortposities	50.431	-24.798	-287	25.346	22.085

Toelichtingen per categorie

De vastgoedbeleggingen omvatten beleggingen in:

Vastgoedbeleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Woningen	12.110	13.012
Kantoren	3.682	5.406
Winkels	9.493	13.395
Industrieel	8.827	8.563
Hotels	1.464	2.201
Infrastructuur	16.362	15.691
Overig	8.783	5.262
Totaal vastgoedbeleggingen	60.721	63.530

De vastgoedbeleggingen betreffen voor € 3,2 miljard op eigen naam verrichte beleggingen (2019: € 3,9 miljard) en voor € 57,5 miljard beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening (2019: € 59,7 miljard).

In de post overig zijn onder andere opgenomen de overige activa en passiva inzake vastgoedbeleggingen ad € 0,4 miljard (2019: € 0,7 miljard).

De beleggingen in aandelen omvatten beleggingen in:

Aandelen	31-12-2020	31-12-2019
Ontwikkelde markten	132.966	125.995
Opkomende markten	41.230	39.692
Private equity	31.286	26.166
Overig	1.244	552
Totaal beleggingen in aandelen	206.726	192.405

De beleggingen in aandelen betreffen voor € 2,8 miljard (2019: € 3,3 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 204,0 miljard (2019: € 189,1 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

Private equity betreft met name aandelen in niet-beursgenoteerde ondernemingen, onder meer in de venture-capital-sector. De beleggingen in private equity betreffen voor € 27,0 miljard indirect investments (2019: € 21,4 miljard) en voor € 4,3 miljard direct investments (2019: € 4,8 miljard).

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen:

Vastrentende waarden	31-12-2020	31-12-2019
Obligaties	146.614	120.120
High yield credits	18.955	15.978
Indexobligaties	4.754	17.870
Onderhandse leningen	633	327
Hypothecaire leningen	14.724	18.543
Beleggingsfondsen	5.774	1.529
Overige activa en passiva	4.405	2.092
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.859	176.459

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen voor € 116,1 miljard (2019: € 90,2 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 79,7 miljard (2019: € 86,3 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

De shortpositie van de op eigen naam verrichte beleggingen is ultimo 2020 € 287 miljoen (2019: 190 miljoen). Het saldo ultimo 2020 is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen gerelateerd.

De opbouw van de post beleggingen in vastrentende waarden naar couponrente is als volgt:

Vastrentende waarden naar couponrente	31-12-2020	31-12-2019
< 0%	11.389	1.209
0%-1%	32.496	34.201
1%-2%	36.934	28.763
2%-3%	31.998	30.430
3%-4%	29.581	26.855
4%-5%	24.356	28.147
> 5%	23.331	25.325
Geen coupon	5.774	1.529
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.859	176.459

Op basis van de contractuele aflossingsdata is de resterende looptijd van de beleggingen in vastrentende waarden als volgt:

Vastrentende waarden naar looptijd	31-12-2020	31-12-2019
Korter dan één jaar	5.007	6.148
Vanaf één jaar tot vijf jaar	40.337	39.648
Langer dan vijf jaar	144.741	129.134
Geen looptijd	5.774	1.529
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.859	176.459

De kredietwaardigheid van beleggingen in vastrentende waarden wordt veelal uitgedrukt in een credit rating. De rating van de beleggingen in vastrentende waarden is als volgt:

Rating vastrentende waarden	AAA	AA	A	BBB	<= BB	Geen rating	Totaal
2020	33%	28%	11%	15%	10%	3%	100%
2019	33%	29%	11%	17%	9%	1%	100%

Uit voorgaand overzicht blijkt dat 72% (2019: 73%) van de beleggingen in vastrentende waarden een rating heeft van A of hoger.

Voor het bieden van inzicht in de kasstromen van de vastrentende waarden wordt veelal de duratie gebruikt. De duratie is een gemiddelde, gewogen looptijd van alle cash-flows (rente en aflossingen) van de renteproducten. De duratie van de vastrentende waarden bedraagt circa 9 jaar (2019: circa 8 jaar).

De samenstelling van de derivaten met een positieve actuele waarde is als volgt:

Derivaten	31-12-2020	31-12-2019
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	3.421	1.797
Interest derivaten		
Renteswaps	43.476	39.381
Inflation linked swaps	1.487	1.266
Futures vastrentende waarden	24	52
TBA's (to be announced)	25	4
Overige derivaten		
Credit default swaps	5	13
Overige futures	1.993	1.088
Totaal derivaten met een positieve actuele waarde	50.431	43.601

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde gepresenteerd.

De actuele waarde van derivaten is onder meer sterk afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities.

Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Totaal overige beleggingen	58.379	53.534

De overige beleggingen betreffen voor € 37,8 miljard (2019: € 20,3 miljard) op eigen naam verrichte beleggingen en voor € 20,5 miljard (2019: € 33,2 miljard) beleggingen via door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

Overige beleggingen betreffen met name beleggingen in hedgefondsstrategieën ad € 16,8 miljard (2019: € 20,8 miljard). Verder zijn onder deze post opgenomen beleggingen in commodities ad € 2,1 miljard (2019: € 3,4 miljard). De waarde van de in overige beleggingen begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen bedraagt € 39,5 miljard (2019: € 29,3 miljard).

De shortpositie van de op eigen naam verrichte beleggingen is ultimo 2020 is nihil (2019: € 0,1 miljard) en is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen-gerelateerd.

Overige activa (2)

	31-12-2020	31-12-2019
Deelnemingen	427	512
Materiële vaste activa	62	67
Vorderingen en overlopende activa	1.147	1.157
Liquide middelen	298	208
Totaal overige activa	1.934	1.944

In de post liquide middelen zijn banksaldi in rekening courant begrepen. Van de liquide middelen staat het volledige bedrag ter vrije beschikking. Er zijn geen verdere zekerheden gesteld.

De post deelnemingen betreft het rechtstreeks belang in APG Groep NV. Het verloop van de post deelnemingen is als volgt:

Deelnemingen	Totaal 2020	Totaal 2019
Beginstand deelnemingen	512	757
Waardeontwikkeling	74	105
Uitgekeerd dividend	-76	-350
Kapitaalvermindering	-83	0
Eindstand deelnemingen	427	512

De materiële vaste activa bestaan uit:

Materiële vaste activa	31-12-2020	31-12-2019
Bedrijfsgebouwen en installaties	62	67

De post bedrijfsgebouwen en installaties bestaat uit zowel bedrijfsgebouwen met een geschatte economische levensduur van 30 jaar, en installaties met een economische levensduur van 15 jaar.

De vorderingen en overlopende activa bestaan uit:

Vorderingen en overlopende activa	31-12-2020	31-12-2019
Vorderingen op werkgevers	895	892
Vorderingen inzake waarde-overnames	171	181
Vorderingen op deelnemers	2	3
Overige vorderingen	79	81
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.147	1.157

Onder de vorderingen zijn geen vorderingen opgenomen met een resterende looptijd langer dan één jaar (2019: nihil).

PASSIVA

Eigen vermogen (3)

	Bestemmings- reserve: verzekerings technisch nadeel (VTN)	Bestemmings- reserve: toekomstige aanpassing pensioen reglement	Bestemmings- reserve: inkoop voorwaardelijk pensioen	Algemene reserve	Totaal
Stand 1-1-2019	1	-	1.024	-12.037	-11.012
Toevoeging uit resultaat	-	45	36	1.326	1.407
Onttrekking	-1	-45	-	-	-46
Stand 31-12-2019	-	-	1.060	-10.711	-9.651
Stand 1-1-2020	-	-	1.060	-10.711	-9.651
Toevoeging uit resultaat	-	-	-	-	-
Onttrekking	-	-	-82	-23.819	-23.901
Stand 31-12-2020	0	0	978	-34.530	-33.552

Het eigen vermogen bestaat uit de bestemmingsreserves en de algemene reserve. De algemene reserve is naast financieringsbron voor eventuele tegenvallers ook bron voor toekomstige indexaties.

Pensioenfondsen moeten op grond van het FTK een vereist eigen vermogen aanhouden, gebaseerd op de door het fonds gelopen risico's. Per eind 2020 bedraagt het vereist eigen vermogen € 136,7 miljard dat wil zeggen 25,8 % van de voorziening pensioenverplichtingen. Daarnaast schrijft de wet voor dat een pensioenfonds een eigen vermogen aanhoudt dat groter is dan het minimaal

vereist eigen vermogen. Voor ABP geldt als norm een minimaal vereist eigen vermogen ter grootte van 4,2% (2019: 4,2%) van de voorziening pensioenverplichtingen. Ultimo boekjaar bedraagt het minimaal vereist eigen vermogen € 22,5 miljard. Een uitgebreide toelichting van de positie van ABP ten opzichte van het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen is opgenomen in de risicoparagraaf.

Op 30 maart 2021 is een actualisatie van het herstelplan ingediend waarin is aangetoond dat binnen de voorgeschreven termijn het niveau van het vereist eigen vermogen wordt bereikt. In 2021 waren geen aanvullende maatregelen nodig.

Ultimo boekjaar zijn de volgende bestemmingsreserves verantwoord:

- de bestemmingsreserve inkoop voorwaardelijk pensioen bedraagt € 978 miljoen (2019: € 1.060 miljoen). Aanwending van de bestemmingsreserve inkoop voorwaardelijk pensioen is afhankelijk van het pensioneringsgedrag van de deelnemers in deze regeling. In 2020 is € 82 miljoen onttrokken.

Deze bestemmingsreserve telt niet mee bij het bepalen van de dekkingsgraad.

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het jaarverslag is, mede op basis van een positief advies van goedkeuring door de Raad van Toezicht op 29 april 2021, vastgesteld door het bestuur van de Stichting Pensioenfonds ABP.

Voorgesteld wordt om van het resultaat € 82 miljoen te onttrekken aan de bestemmingsreserves en het restant ad € 23,8 miljard te onttrekken aan de algemene reserve.

Voorziening pensioenverplichtingen (4)

Pensioenregelingen:	OP/NP	AOP	Risico Deelnemers	Totaal 2020	Totaal 2019
Beginstand VPV:	473.560	2.662	108	476.330	411.008
Bij-mutaties VPV					
- pensioenopbouw	17.091	283	-	17.374	13.484
- wijziging u.h.v. overdracht van rechten	62	-	-	62	-72
- ontwikkeling marktrente:	63.106	89	-	63.195	64.330
- overige mutaties	2.074	-	-	2.074	0
Totaal bij-mutaties VPV	82.333	372	-	82.705	77.742
Af-mutaties VPV:					
- onttrekking voor pensioenuitkeringen	-12.257	-182	-	-12.439	-11.664
- onttrekking voor kosten	-95	-1	-	-96	-75
- rentetoevoeging	-1.545	-6	-	-1.551	-967
- resultaat op actuariële grondslagen	-666	-262	-	-928	1.076
- wijziging actuariële grondslagen	-13.395	-53	-	-13.448	-660
- overige mutaties	-	-698	-10	-708	-130
Totaal af-mutaties VPV	-27.958	-1.202	-10	-29.170	-12.420
Eindstand VPV	527.935	1.832	98	529.865	476.330
- waarvan voor risico van het pensioenfonds				529.767	476.222
- waarvan voor risico deelnemers				98	108

De VPV is berekend op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur waarbij gebruik wordt gemaakt van de ultimate forward rate (UFR-) methode. Van de rentecurve is de vervangingsrente afgeleid van 0,19% (2019: 0,74%).

De VPV is inclusief de effecten van het overgangsrecht privatisering ABP (OPA). Deze bepalingen maken deel uit van de in het kader van de privatisering voor alle (toekomstige) pensioenrechten uitgevoerde neutrale omrekeningsoperatie bij de overgang van ABP-wet naar ABP-pensioenregeling. De jaarlijkse actualisering van de actuariële grondslagen ten behoeve van de voorziening overgangsrecht privatisering ABP (OPA) op basis van eigen waarnemingen 2019 naar 2020 heeft geleid tot een daling van de VPV van € 0,03 miljard (2019: € 0,3 miljard).

De voorziening voor risico deelnemers bestaat uit ABP ExtraPensioen ad € 0,1 miljard (2019: € 0,1 miljard) en ABP nettopensioen ad € 13 miljoen (2019: € 10 miljoen). Voor de nettopensioen regeling is de omvang van de verplichtingen aan de deelnemers gelijk aan de waarde van de voor hun rekening en risico uitgevoerde beleggingen. Het bedrag van € 0,1 miljard (2019: € 0,1 miljard) inzake de ABP ExtraPensioen regeling dat als risico deelnemer wordt gepresenteerd heeft betrekking op het behaalde rendement over de inleg. De inleg in de ABP ExtraPensioen regeling wordt gepresenteerd onder de voorziening voor risico fonds en bedraagt ultimo boekjaar € 0,1 miljard (2019: € 0,1 miljard).

De eindstand van de voorziening pensioenverplichtingen betreft de volgende categorieën.

Voorziening pensioenverplichtingen	Risico			31-12-2020	31-12-2019
	OP/NP	AOP	deelnemers		
Deelnemers	266.080	-	98	266.178	236.785
Gewezen deelnemers	45.564	-	-	45.564	40.715
Pensioengerechtigden	216.291	1.832	-	218.123	198.830
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	527.935	1.832	98	529.865	476.330

Het aandeel van de regeling voor de beroepsmilitairen in de pensioenverplichtingen OP/NP ad € 528 miljard bedraagt € 14,7 miljard (2019: € 12,7 miljard).;

De in de voorziening begrepen opslag ter dekking van de kosten van toekomstige toekenningen en uitkeringen bedraagt € 2,7 miljard (2019: € 2,5 miljard). De incassokosten worden gedekt uit opslagen die in de premies zijn verdisconteerd.

Gezien de financiële positie per 31 oktober 2020 heeft het bestuur de indexatie voor 2021 vastgesteld op 0%. Dit geldt zowel voor ingegane en premievrije pensioenen als voor in opbouw zijnde pensioenen van deelnemers. De prijsontwikkeling over de periode 1 september 2019 tot en met 31 augustus 2020 bedroeg 0,71% (peildatum 31 augustus 2020).

De voor pensioengerechtigden ingekochte VPL is verantwoord binnen de categorie OP/NP. De in te kopen aanspraken op ouderdomspensioen zijn pas opgebouwd op het moment dat deze zijn gefinancierd. Bij gedeeltelijke ingang van het ouderdomspensioen vindt inkoop naar rato plaats.

Onder arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP) zijn de arbeidsongeschiktheidspensioenen vermeld die zijn gebaseerd op de WAO en op de WIA. Het betreft invaliditeitspensioenen (IP), herplaatsingstoelagen (HPT) en ABP arbeidsongeschiktheidspensioenen (AAOP).

Voor een toelichting op de mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten.

Passiva beleggingen-gerelateerd (5)

	31-12-2020	31-12-2019
Ontvangen zekerheden	25.920	22.144
Shortposities	287	272
Kortgeld o/g	23.958	19.206
Derivaten	24.798	21.244
Totaal passiva beleggingen-gerelateerd	74.963	62.866

Ontvangen zekerheden betreffen borgstellingen voor aangegane transacties inzake derivaten.

De shortposities zijn als volgt te specificeren:

Shortposities	31-12-2020	31-12-2019
Vastrentende waarden	287	190
Overige beleggingen	-	82
Totaal shortposities	287	272

In het kortgeld o/g ad € 24,0 miljard (2019: € 19,2 miljard) zijn geen repo's in begrepen (2019: € 0,7 miljard). Deze hebben betrekking op obligaties en indexobligaties. Voor het aangaan van repo's wordt een vergoeding bedongen. Voor het risico van niet-teruglevering worden tijdelijk contanten verkregen, die onder strikte richtlijnen worden belegd om additioneel rendement te genereren.

De negatieve derivatenposities zijn als volgt te specificeren:

Derivaten met een negatieve actuele waarde	31-12-2020	31-12-2019
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	540	680
Cross currency swaps	1	5
Interest derivaten		
Renteswaps	21.133	17.416
Inflation linked swaps	2.540	2.446
Futures vastrentende waarden	20	59
TBA's	3	4
Overige derivaten		
Credit default swaps	208	226
Overige futures	353	408
Totaal derivaten met een negatieve actuele waarde	24.798	21.244

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde gepresenteerd. De actuele waarde van de post derivaten is onder meer afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de toelichting op de derivaten met een positieve waarde.

Schulden en overige passiva (6)

	31-12-2020	31-12-2019
Schulden inzake pensioenen	350	311
Schuld voorwaardelijke inkoop	2.044	1.369
Overige schulden	380	249
Totaal schulden en overige passiva	2.774	1.929

Onder de schulden en overige passiva zijn, als onderdeel van de overige schulden, voor € 23 miljoen (2019: € 62 miljoen) posten verantwoord met een resterende looptijd langer dan één jaar.

Van de schulden inzake pensioenen heeft een bedrag van € 320 miljoen (2019: € 303 miljoen) betrekking op schulden inzake belastingen en sociale lasten.

Onder de overige schulden is een bedrag van € 4 miljoen (2019: € 44 miljoen) opgenomen, dat betrekking heeft op een verplichting aan Defensie. Deze verplichting vloeit voort uit de uitvoering door ABP van de kapitaal gedekte pensioenregeling voor militairen. Het bedrag dat wordt opgebouwd uit de pensioenpremies is nog niet toereikend om te voldoen aan de militaire pensioenverplichting. Daarom bestaat er een vordering (premietekort) van ABP op Defensie. Om dit premietekort te financieren verstrekt Defensie langlopende leningen aan ABP. Deze tussen Defensie en ABP overeengekomen financieringsconstructie bestaat dus enerzijds uit een vordering op Defensie uit hoofde van een premietekort voor een bedrag van € 22 miljoen (2019: € 15 miljoen) en anderzijds uit een verplichting aan Defensie in de vorm van langlopende leningen voor een bedrag van € 26 miljoen (2019: € 59 miljoen). In 2021 zijn ABP en Defensie overeengekomen dat deze financieringsconstructie afgewikkeld zal worden.

Daardoor hebben de leningen een resterende looptijd van minder dan 1 jaar.

Het rentepercentage over de leningen ligt op 0,47% (2019: 0,47% en 0,73%). De vergoeding die ABP aan Defensie in rekening mag brengen over de openstaande vordering uit hoofde van premietekort is contractueel gelijk aan de rentelasten over de verplichting uit hoofde van verstrekte leningen.

De schuld voorwaardelijke inkoop ad € 2.044 miljoen (2019: € 1.369 miljoen) betreft de schuld aan de sociale partners uit hoofde van de ontvangen voorfinanciering en het rendement op de hieraan gerelateerde risicovrije beleggingen. De voorfinanciering betreft het spreiden van de premie over meerdere jaren voor de piek in de VPL in 2022. De volledige schuld voorwaardelijke inkoop heeft een langlopend karakter. De mutatie gedurende het boekjaar bestaat uit:

Verloop Schuld Voorwaardelijke Inkoop	31-12-2020	31-12-2019
Stand per 1 januari	1.369	803
Ontvangen premie	681	566
Rendement	-6	0
Stand per 31 december	2.044	1.369

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN VERPLICHTINGEN EN ACTIVA

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

De niet in de balans opgenomen verplichtingen en niet in de balans opgenomen activa betreffen vanuit de beleggingen aangegane commitments inzake kapitaalbelangen in beleggingsdochters en door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening.

Voor beleggingen in vastgoed zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 9,5 miljard (2019: € 8,3 miljard).

Bij aandelen zijn voor beleggingen in private equity verplichtingen aangegaan om desgevraagd stortingen te verrichten. Per balansdatum bedragen deze € 20,0 miljard (2019: € 16,7 miljard).

Voor beleggingen in beleggingsfondsen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 2,4 miljard (2019: nihil).

Er zijn geen effecten verstrekt als collateral (2019: nihil) en geen effecten ontvangen als collateral (2019: € 0,2 miljard).

Er zijn voor € 1,0 miljard (2019: € 0,8 miljard) effecten verstrekt als initial margin. Verder zijn effecten ontvangen ter grootte van € 3,8 miljard (2019: € 1,2 miljard) en verstrekt ter grootte van € 0,0 miljard (2019: € 0,7 miljard) in verband met repo's. Er is voor € 0,5 miljard (2019: € 0,4 miljard) cash verstrekt als initial margin in verband met derivaten.

Bij ABN-AMRO Bank NV is een intraday-faciliteit aangegaan van in totaal € 1,2 miljard (2019: € 0,8 miljard). Verder is bij ING een intraday-faciliteit van € 0,5 miljard (2019: € 0,4 miljard) afgesloten. Ultimo 2020 is op deze faciliteiten geen beroep gedaan. Voor deze overeenkomsten/faciliteiten zijn geen zekerheden afgegeven.

Voor overige beleggingen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor een bedrag van € 3,1 miljard (2019: € 1,1 miljard).

Overige verplichtingen

Met het uitvoeringsbedrijf APG Groep NV is een meerjarig contract afgesloten voor de dienstverlening bestaande uit bestuursondersteuning, pensioenbeheer en -communicatie en vermogensbeheer in het kader van de uitvoering van de pensioenregelingen. APG Groep NV heeft de werkzaamheden vervolgens uitbesteed aan de dochtermaatschappijen APG DWS en Fondsenbedrijf NV en APG Asset Management NV.

Voor de omzetbelasting is een fiscale eenheid gevormd. De fiscale eenheid bestaat uit ABP, APG Groep NV en de (klein)dochters van APG Groep NV. Binnen deze fiscale eenheid zijn de vennootschappen over en weer hoofdelijk aansprakelijk voor elkaars belastingschulden.

Toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

BATEN

Premiebijdragen netto (7)

Premies naar categorie	OP/NP	AAOP	Totaal 2020	Totaal 2019
Werkgeversdeel	8.278	198	8.476	8.081
Werknemersdeel	3.180	85	3.265	3.065
Totaal premiebijdragen (bruto)	11.458	283	11.741	11.146
Af: kostenopslag in de premie			-110	-105
Premiebijdragen (netto)			11.631	11.041
Premie (in %)	24,90	0,70		

De premiebijdragen van aangesloten werkgevers en werknemers zijn in voorgaande tabel naar categorie gespecificeerd. Tevens zijn de premiepercentages vermeld. Het betreft de zogeheten gedempte kostendekkende premie plus eventuele op- of afslagen, bijvoorbeeld vanwege

een herstelplan of premiekortingen.

Het bedrag van de bruto premies is in 2020 circa 5% hoger dan in 2019. Het premiepercentage voor OP/NP is ongewijzigd ten opzichte van 2019. Voor het merendeel wordt de verhoging van de bruto premies veroorzaakt door een groei van het aantal deelnemers. Daarnaast zit een deel van de oorzaak in de verhoging van de premie AOP van ruim 0,3 procentpunt.

De kostenopslag uit de pensioenpremies dient mede ter dekking van de incassokosten. De incasso-opslag OP/NP bedraagt in 2020 0,25% van de premiegrondslag OP/NP (2019: 0,25%).

Ultimo 2020 bedraagt het aantal aangesloten (sub)werkgevers 3.557 (2019: 3.593). Zij dragen de volledige premie af, inclusief het werknemersdeel. Het totaal van de premiebijdragen van het pensioenfonds betreft de in het verslagjaar feitelijk vastgestelde premie plus de raming van de nog vast te stellen premie over het verslagjaar en het inmiddels vastgestelde schattingsverschil ten opzichte van voorgaand verslagjaar. Het fonds heeft in 2020 geen premiekorting in de zin van de Pensioenwet verleend.

De Pensioenwet schrijft voor dat de feitelijke premie, de gedempte kostendekkende premie en de ongedempte kostendekkende premie worden gekwantificeerd. De ongedempte premie is berekend op basis van de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur, die correspondeert met een gemiddelde nominale rekenrente primo verslagjaar van 0,74% (2019: 1,39%).

De samenstelling van de genoemde premies is als volgt:

Samenstelling premiebijdragen:

	Feitelijk	Gedempt kostendekkend	Ongedempt kostendekkend
a. premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen	5.117	5.117	16.481
b. premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer	110	110	110
c. premiedeel solvabiliteitsopslag	1.361	1.361	4.384
d. premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-) verplichtingen	1.602	1.602	-
e. premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie	2.653	-	-
Totaal premiebijdragen 2020	10.843	8.190	20.975
Totaal premiebijdragen 2019	10.151	7.393	16.173

Zoals uit de tabel blijkt is de feitelijke premie in 2020 hoger dan de gedempte kostendekkende premie en lager dan de ongedempte kostendekkende premie.

De in de tabel vermelde feitelijke premiebijdragen wijken af van de post premiebatens (netto). Het verschil wordt in onderstaande tabel nader toegelicht:

Aansluiting premiebijdragen:	Totaal 2020	Totaal 2019
Premiebijdragen (netto)	11.631	11.041
Feitelijke premiebijdragen	10.843	10.151
Vershil	788	890
Betreft:		
Inkooppremie VPL	823	746
Kostenopslag in de premie	-110	-105
Overige	75	249

De post 'overige' heeft voor 2020 met name betrekking op de declaraties voor Inkoop Max (ca € 125 miljoen). Dit ter financiering van inkoop van voorwaardelijke rechten vanuit de Inkoop Max regeling voor de sector politie. Inkoop Max is geen onderdeel van de feitelijke premie omdat het een werkgeversregeling betreft die ABP uitvoert.

Uit de vergelijking van de premiedelen blijkt wat het effect van de demping is en wat het effect is van het wel (bij de gedempte benadering) of niet (bij de ongedempte benadering) rekening houden met verwachte beleggingsopbrengsten.

De minimaal te ontvangen premiebijdrage is gelijk aan de gedempte kostendekkende premie, vermeerderd met de herstelopslagen. De feitelijk ontvangen premie is hieraan gelijk.

Het premiedeel voor onvoorwaardelijke verplichtingen (a) is bij zowel de feitelijke als de gedempte kostendekkende premie gebaseerd op het op lange termijn verwachte nominale beleggingsrendement, vergelijkbaar met een vervangingsrente van 5,5%.

Het premiedeel opslag voor kosten pensioenbeheer (b) betreft de premiebijdragen uit hoofde van de opslag voor incassokosten. De kostendekking voor excasso- en toekenningskosten is in het onvoorwaardelijke premiedeel (a) begrepen.

Het premiedeel solvabiliteitsopslag (c) is gebaseerd op de vereiste dekkingsgraad bij de strategische beleggingsmix primo 2020. De solvabiliteitsopslag bedraagt 26,6% van het onvoorwaardelijke premiedeel (a).

Het premiedeel voor voorwaardelijke (indexatie-)verplichtingen (d) is het verschil tussen een inschatting van het op lange termijn verwachte reële beleggingsrendement van 3,5% en de premiedelen (a) tot en met (c).

In deze integrale benadering is premiedeel (d) voor voorwaardelijke (indexatie-)verplichtingen de sluitpost. Hoe lager de nominale marktrente, hoe duurder de onvoorwaardelijke verplichtingen en hoe minder beschikbaar is voor de voorwaardelijke verplichtingen.

Het premiedeel op- of afslagen op de gedempte kostendekkende premie (e) betreft het verschil tussen de premie op basis van het verwachte reële beleggingsrendement van 3,5% en het herziene uitgangspunt voor het reële beleggingsrendement van 2,8% dat is gehanteerd bij de bepaling van de premie voor 2020.

Beleggingsresultaten (netto) (8)

	Vastgoedbeleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	2020	2019
Directe resultaten	746	686	4.714	1.576	214	7.936	8.010
Indirecte resultaten	-5.498	18.611	-84	12.912	-2.780	23.161	59.884
Kosten vermogensbeheer	-148	-136	-102	-3	-86	-475	-488
Totaal beleggingsresultaten (netto)	-4.900	19.161	4.528	14.485	-2.652	30.622	67.406

De directe resultaten betreffen nominale renteopbrengsten en dividenden. Het pensioenfonds is vrijgesteld van dividendbelasting. De indirecte resultaten betreffen de actuele waardeontwikkeling van de beleggingen, inclusief valutakoersresultaten. De kosten betreffen de som van de gefactureerde kosten van de beleggingen op eigen naam, de door het uitvoeringsbedrijf voor vermogensbeheer gefactureerde kosten en de kosten van het bestuur. Bij de verdeling van de kosten naar beleggingscategorieën zijn niet direct toewijsbare kosten toegerekend naar rato van het belegd vermogen. In de jaarrekening staan alleen de gefactureerde kosten vermeld. De niet-gefactureerde kosten zijn gesaldeerd met de beleggingsresultaten. In het hoofdstuk Uitvoeringskosten van het bestuursverslag wordt het totaal van deze kosten toegelicht.

Transactiekosten zijn in de jaarrekening gesaldeerd met de beleggingsresultaten. Het totaal van de transactiekosten voor het boekjaar bedraagt € 532 miljoen (2019: € 431 miljoen). Een verdere specificatie van de transactiekosten is opgenomen in het hoofdstuk Uitvoeringskosten van het bestuursverslag.

Het resultaat op derivaten wordt onderstaand gespecificeerd naar soort derivaat.

Resultaat derivaten	2020	2019
Rentederivaten	5.326	6.847
Valutaderivaten	8.627	-5.998
Overige derivaten	535	-1.658
Totaal resultaat op derivaten	14.488	-809

LASTEN

Pensioenuitkeringen (9)

Pensioenuitkeringen naar soort	Totaal 2020	Totaal 2019
OP/NP	-12.114	-11.426
AOP	-268	-171
Aantallen pensioengerechtigden ultimo:		
OP/NP	895.949	865.743
AOP	47.369	44.728

De post pensioenuitkeringen betreft ouderdoms- en nabestaandenpensioen (OP/NP) en de arbeidsongeschiktheidspensioenen (AOP): AAOP, IP en HPT.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen (10)

	Totaal 2020	Totaal 2019
Pensioenopbouw	-17.374	-13.484
Rentetoevoeging	1.550	967
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	12.439	11.664
Resultaat op actuariële grondslagen	928	-1.076
Onttrekking voor kosten pensioenbeheer	96	75
Ontwikkeling marktrente	-63.194	-64.330
Wijziging actuariële grondslagen	13.449	660
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-62	72
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-1.367	130
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-53.535	-65.322

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen wordt onderstaand per component toegelicht.

PENSIOENOPBOUW

De post pensioenopbouw weerspiegelt het effect van 1 jaar diensttijdopbouw en de diensttijddoortelling bij arbeidsongeschiktheid en overlijden op de nominale pensioenverplichtingen.

RENTETOEVOEGING

De waarde van de pensioenverplichtingen neemt, behalve met de pensioenopbouw en eventuele indexatie, jaarlijks ook toe met rente. De

oprenting in het verslagjaar geschiedt tegen de eenjaarsrente uit de nominale rentetermijnstructuur ultimo voorgaand boekjaar ad - 0,32% (2019: - 0,24%).

Omdat de eenjaarsrente uit de nominale rentetermijnstructuur ultimo voorgaand boekjaar negatief was, dalen de verplichtingen van het pensioenfonds. Bij een negatieve rente vormt de rentetoevoeging dus een bate.

ONTTREKKING VOOR PENSIOENUITKERINGEN

De voorziening pensioenverplichtingen wordt actuariel, dus rekening houdend met resultaat op actuariële grondslagen, berekend als de contante waarde van de verwachte toekomstige pensioenuitkeringen. Jaarlijks wordt het voor het verslagjaar gecalculerde bedrag uit de voorziening onttrokken, ter dekking van de feitelijk te verrichten pensioenuitkeringen in dat jaar.

RESULTAAT OP ACTUARIËLE GRONDSLAGEN

Het resultaat op actuariële grondslagen is positief. Dit is met name toe te wijzen aan winst op sterfte in verband met COVID-19.

ONTTREKKING VOOR KOSTEN PENSIOENBEHEER

De kosten van pensioenbeheer, bestaande uit excasso- en toekenningskosten worden uit een onttrekking uit de voorzieningen gedekt. Voor de onttrekking gedurende 2020 gelden de opslagen zoals bepaald in het Grondslagenonderzoek 2014-2016. Zo bedraagt de excasso-opslag OP/NP 0,30% (2019: 0,30%) van de voorziening pensioenverplichtingen en de toekenningskostenopslag 0,35% (2019: 0,35%) van de voorziening voor latente pensioenverplichtingen. Voor de arbeidsongeschiktheidspensioenen geldt een incasso-opslag van 0% (2019: 0%) en een excasso-opslag van 2,30% (2019: 2,30%) van de voorziening voor arbeidsongeschiktheidspensioenen.

ONTWIKKELING MARKTRENTTE

De rentetermijnstructuur ultimo 2020 zoals gepubliceerd door DNB correspondeert met een nominale rente van 0,19%. Ultimo 2019 correspondeerde de rentetermijnstructuur met een nominale rente van 0,74%.

De wijziging van de rentetermijnstructuur leidt op totaalniveau tot een toename van de voorziening pensioenverplichtingen.

WIJZIGING ACTUARIËLE GRONDSLAGEN

De post wijziging actuariële grondslagen betreft het financiële effect van:

- de actualisering van de prognosetafel van het Actuarieel Genootschap. Dit leidt tot een afname van de voorziening pensioenverplichtingen van € 10,9 miljard.
- de actualisering van het AOW schema conform de Wet verandering koppeling AOW-leeftijd en de verwerking ervan in de AKP kansen. Dit leidt tot een afname van de voorziening pensioenverplichtingen van € 1,4 miljard.
- de actualisering van de vervroegings- en uitstelfactoren. Dit leidt tot een afname van de voorziening pensioenverplichtingen van € 1,1 miljard.

WIJZIGING UIT HOOFDE VAN OVERDRACHT VAN RECHTEN

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	2020	2019
Waardeoverdrachten	66	275
Waardeovernames	-128	-203
Totaal wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-62	72

OVERIGE MUTATIES VOORZIENING PENSIOENVERPLICHTINGEN

De Overige mutaties zijn met name toe te wijzen aan de volgende oorzaken:

- Nieuwe aanspraken vanuit het project Grip op Data. Dit leidt tot een toename van de VPV met ca. € 0,5 miljard.
- Twee correcties van aanspraken uit het verleden leiden tot een toename van de voorziening met ca. € 0,6 miljard.

Dekking uit kostenopslag pensioenpremies (11)

	2020	2019
	110	105

De dekking uit de pensioenpremies dient ter dekking van de incassokosten. De incasso-opslag OP/NP bedraagt 0,25% van de premiegrondslag OP/NP (2019: 0,25%).

Saldo overdracht van rechten (12)

	2020	2019
Waardeovernames	126	261
Waardeoverdrachten	-45	-92
Totaal saldo overdracht van rechten	81	169

In vergelijking met 2019 dalen zowel de waardeovernames als de waardeoverdrachten. Vanaf 1 augustus 2019 liet de dekkingsgraad van ABP geen individuele waardeovernames en -overdrachten toe. Echter de regels voor de waardeovernames en -overdrachten inzake kleine pensioenen (tussen de € 2 en € 503,24 bruto per jaar) maakt het niet uit hoe hoog de dekkingsgraad is. De waardeovername en -overdracht kan dus ook plaatsvinden als de dekkingsgraad te laag is om normale waardeovernames of-overdrachten te mogen uitvoeren.

Kosten pensioenbeheer (netto) (13)

	2020	2019
Salarissen (inclusief sociale lasten)	-8	-7
Pensioenlasten	-1	-1
Overige personeelskosten	-1	-2
Afschrijvingen	-5	-5
Diensten van derden pensioenbeheer	-131	-129
Diensten van derden vermogensbeheer	-409	-380
Diensten van derden overige	-27	-27
Overige bedrijfskosten	-7	-7
Subtotaal	-589	-558
Af: opbrengsten uit werkzaamheden voor derden	25	23
Af: toerekening aan kosten vermogensbeheer	423	394
Kosten pensioenbeheer (netto)	-141	-141

Onder de salarissen en pensioenlasten zijn begrepen de bedragen die in 2020 zijn uitbetaald aan de directie bestuursbureau. De overige bedrijfskosten betreffen voornamelijk kosten van huisvesting en toezichthouders.

Directie bestuursbureau (in €)	Overige personele- en Salarissen pensioenlasten		2020	2019
			Totaal	Totaal
HJ van Wijnen	130.637	30.626	161.263	-
RLS Verjans	214.502	51.318	265.820	254.104

* vanaf 1-5-2020

De post overige personele en pensioenlasten omvat mede de werkgeversbijdrage sociale verzekeringen.

De omvang van het gemiddelde personeelsbestand bedroeg:

Omvang gemiddeld personeelsbestand	2020	2019
In fte's	42	42
In personen	43	43

Het personeel neemt deel aan de pensioenregeling van ABP. Als werkgever heeft ABP aan het fonds geen verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen in het geval van tekorten, anders dan het voldoen van de jaarlijkse premiebijdragen. Hierdoor kan worden volstaan met het verantwoorden van de premie als last.

Toelichting op het enkelvoudige kasstroomoverzicht (14)

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

De post geldmiddelen is als volgt te specificeren:

	31-12-2020	31-12-2019
Beleggingen	1.058	886
Overige activa	298	208
Totaal geldmiddelen	1.356	1.094

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De ontvangen premies in het kasstroomoverzicht bestaan uit de premiebijdragen van € 10.950 miljoen en de ontvangen premies inzake de schuld voorwaardelijke inkoop van € 681 miljoen, zoals verantwoord onder schulden en overige passiva.

De toename van de ontvangen premies in 2020 is met name te verklaren door de groei van het aantal deelnemers. Daarnaast zit een deel van de oorzaak in

de verhoging van de premie AOP van ruim 0,3 procentpunt.

De toename van de betaalde pensioenuitkeringen wordt met name veroorzaakt door de toename van het aantal pensioengerechtigden.

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

In het kasstroomoverzicht zijn kasstromen uit directe beleggingsopbrengsten en valutaresultaten op bankrekeningen opgenomen.

De post overige mutaties ontstaat door een aantal effecten. Waaronder mutaties in de balanspost negatieve bankstanden, valuta effecten en de methodiek van doorkijk in de beleggingspools.

Overige toelichtingen

Actuariële analyse

	2020	2019
Resultaat op premiebijdragen		
Premiebijdragen (netto) (7)	11.631	11.041
Pensioenopbouw (10)	-17.374	-13.484
Subtotaal	-5.743	-2.443
Renteresultaat		
Beleggingsresultaten (netto) (8)	30.622	67.406
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd	-68	-299
Rentetoevoeging (10)	1.550	967
Ontwikkeling marktrente (10)	-63.194	-64.330
Subtotaal	-31.090	3.744
Resultaat op pensioenuitkeringen		
Pensioenuitkeringen (9)	-12.382	-11.597
Onttrekking voor pensioenuitkeringen uit VPV (10)	12.439	11.664
Subtotaal	57	67

	2020	2019
Resultaat op kosten		
Kosten pensioenbeheer (netto) (13)	-141	-141
Onttrekking voor kosten pensioenbeheer uit VPV (10)	96	75
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies (11)	110	105
Subtotaal	65	39
Resultaat overig		
Resultaat op actuariële grondslagen (10)	928	-1076
Overige baten en lasten	-219	0
Saldo overdracht van rechten (12)	81	169
Wijziging VPV uit hoofde van overdracht van rechten (10)	-62	72
Wijziging actuariële grondslagen (10)	13.449	660
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen (10)	-1.367	129
Subtotaal	12.810	-46
Totaal resultaat = saldo baten en lasten	-23.901	1.361

Beloningsparagraaf

Het beloningsbeleid werkt met vaste beloningen. De tijd die iemand investeert in de (bestuurs-)functie bij ABP is daarbij leidend. De voorzitter ontvangt een vaste vergoeding op basis van een overeenkomst van opdracht. Deze vergoeding is gebaseerd op het aantal dagen waarop de voorzitter voor het bestuur actief is. De vergoeding bedraagt € 130.000, - op jaarbasis bij een vierdaagse werkweek.

Bestuursleden ontvangen een vaste vergoeding van € 90.000 per jaar waarop een aanvulling van € 10.000 mogelijk is in geval er sprake is van een groter dan gemiddeld tijdsbeslag voortvloeiend uit het bestuurslidmaatschap. Van een groter dan gemiddeld tijdsbeslag is bijvoorbeeld sprake bij de beide vicevoorzitters in het bestuur. Aan de vergoedingen is geen sociale zekerheid en geen pensioenopbouw gekoppeld. De vergoedingen van externe leden van commissies zijn in 2020 per commissielid onveranderd.

Indexatie van de bestuurdersvergoedingen is afhankelijk van de indexatie van de pensioenuitkeringen. Over 2020 zijn de pensioenuitkeringen niet verhoogd, waardoor er geen indexatie van de bestuurdersbeloningen heeft plaatsgevonden. Aan de leden van het bestuur zijn geen bonussen, leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

Leden bestuur (in €)	2020	2019
CM Wortmann-Kool (voorzitter bestuur)	130.000	130.000
M Doornekamp	90.000	90.000
C van Eykelenburg (tot 1-9-2020)	67.500	90.000
P Fey *	90.000	90.000
GAC Leegwater (tot 1-11-2020)	75.000	90.000
JN van Lunteren (tot 1-3-2019)	-	15.000
J Meijer (tot 4-6-2020) *	50.000	100.000
CM Mulder-Volkers	90.000	90.000
K Nauta (vanaf 1-3-2019)	90.000	75.000
AJM Sibbing (vanaf 7-3-2019)	90.000	75.000
M Snel (vanaf 1-9-2020)	30.000	-
PA Stork	90.000	90.000
XJ den Uyl	90.000	90.000
A van Vliet (vanaf 4-6-2020 vicevoorzitter)	95.750	90.000
JPCM van Zijl	100.000	100.000
W Bolhuis (vanaf 1-1-2020) **	11.485	-
Totaal beloningen bestuur	1.189.735	1.215.000

* de gelden worden overgemaakt aan de betreffende instanties.

** trainee bestuurder

(Externe) leden van de fondsorganen (in €)	2020	2019
Commissie van Beroep	34.833	36.674
Bestuurscommissie Beleggingsbeleid	35.000	35.000
Verantwoordingsorgaan	160.017	186.588
Raad van Toezicht	130.000	130.000
Totaal beloningen (externe) leden fondsorganen	359.850	388.262

In de fondsorganen in bovenstaande tabel participeren voornamelijk personen die geen deel uitmaken van het bestuur. Alleen in de Commissie van Beroep en bestuurscommissie Beleggingsbeleid participeren ook bestuursleden.

Transacties met verbonden partijen

Transacties met verbonden partijen vinden plaats tegen marktconforme condities. In de beloningsparagraaf wordt toegelicht welke beloningen zijn verstrekt aan de bestuurders.

ABP is verhuurder van een deel van de bedrijfspanden van APG welke onder marktconforme condities worden gehuurd. De totale contractduur bedraagt 12 jaar en 8 maanden, ingaande 1 januari 2008. De opbrengsten bedragen in het verslagjaar € 6,5 miljoen (2019: € 6,3 miljoen) en zullen voor 2021 € 6,5 miljoen bedragen.

Overzicht door het uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening

Een groot deel van het belegd vermogen is ondergebracht bij door het

uitvoeringsbedrijf beheerde fondsen voor gemene rekening (FGR's), waarin ABP participeert. Het betreft de volgende FGR's:

APG Strategic Real Estate Pool
APG Tactical Real Estate Pool
APG Infrastructure Pool 2011
APG Infrastructure Pool 2012
APG Infrastructure Pool 2014
APG Infrastructure Pool 2016
APG Infrastructure Pool 2017
APG Infrastructure Pool 2017 II
APG Private Equity Pool 2009
APG Private Equity Pool 2010
APG Private Equity Pool 2012
APG Private Equity Pool 2013
APG Private Equity Pool 2014-2015
APG Private Equity Pool 2016-2017
APG Private Equity Pool 2018-2019
APG Commodities Pool
APG Hedge Funds Pool
APG Developed Markets Equity Pool
APG Emerging Markets Equity Pool
APG Emerging Market Dept Pool
APG Developed Markets Equity Minimum Volatility Pool
APG Opportunities Pool 2012
APG Index Linked Bonds Pool
APG Euro Plus Treasuries Pool
APG Long Duration Treasury Pool

Geconsolideerde jaarrekening

Geconsolideerde balans

Na bestemming van het saldo van baten en lasten, in € mln

	31-12-2020	31-12-2019
ACTIVA		
- vastgoedbeleggingen	60.322	62.947
- aandelen	205.600	191.810
- vastrentende waarden	195.030	176.151
- derivaten	50.431	43.601
- overige beleggingen	40.231	39.766
Beleggingen (1)	551.614	514.275
Overige activa (2)	2.169	2.212
Totaal activa	553.783	516.487

	2020	2019
PASSIVA		
Groepsvermogen (3)	-33.503	-9.595
Voorziening pensioenverplichtingen (VPV) (4)	529.865	476.330
- ontvangen zekerheden	25.920	22.144
- shortposities	287	272
- kortgeld o/g	3.419	3.916
- derivaten	24.798	21.244
Passiva beleggingen-gerelateerd (5)	54.424	47.576
Schulden en overige passiva (6)	2.997	2.176
Totaal passiva	553.783	516.487

Geconsolideerde staat van baten en lasten

in € mln

	2020	2019
BATEN		
Premiebijdragen (netto) (8)	11.631	11.135
- beleggingsresultaten (bruto)	31.046	67.986
- af: kosten vermogensbeheer	-392	-404
Beleggingsresultaten (netto) (9)	30.654	67.582
Totaal baten	42.285	78.717
LASTEN		
Pensioenen en uitkeringen (10)	-12.382	-11.680
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen (11)	-53.535	-65.322
Dekking uit kostenopslag pensioenpremies	110	105
Mutatie voorziening verzekeringsverplichtingen (12)	-	-80
Saldo overdracht van rechten (13)	81	169
Kosten beheer pensioenen en verzekeringen (netto) (14)	-158	-173
Rentelasten passiva beleggingen-gerelateerd	-83	-375
Overige baten en lasten	-219	-
Totaal lasten	-66.186	-77.356
SALDO BATEN EN LASTEN	-23.901	1.361
Totaal rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen	-7	-30
TOTAAL RESULTAAT	-23.908	1.331

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

in € mln

	2020	2019
BEGINSTAND GELDMIDDELEN	1.687	1.352
MUTATIES		
Kasstroomen uit pensioen- en verzekeringsactiviteiten:		
- ontvangen premies	11.741	11.240
- ontvangen in verband met overdracht van rechten (13)	126	261
- betaalde pensioenen en uitkeringen (10)	-12.382	-11.680
- betaald in verband met overdracht van rechten (13)	-45	-92
- betaalde kosten	-396	-172
Kasstroom uit pensioen- en verzekeringsactiviteiten	-956	-443
Kasstroomen uit beleggingsactiviteiten:		
- verkopen en aflossingen van beleggingen (1)	78.117	88.895
- verstrekkingen en aankopen van beleggingen (1)	-101.581	-92.160
- directe beleggingsopbrengsten	7.630	7.779
- indirecte gerealiseerde resultaten uit derivaten en valutaresultaten	12.142	-9.688
- betaalde kosten beleggingen (9)	-391	-404
- ontvangen zekerheden	3.777	6.157
- overige mutaties	1.424	199
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten	1.118	778
EINDSTAND GELDMIDDELEN	1.849	1.687

Toelichtingen algemeen

Grondslagen algemeen

De grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening zijn gelijk en zijn bindend voor groepsmaatschappijen en overige geconsolideerde entiteiten.

Hierna lichten wij de grondslagen voor de consolidatie toe, alsmede de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de posten die door consolidatie additioneel op de balans en de staat van baten en lasten verschijnen.

Grondslagen voor de consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening worden kapitaalbelangen in entiteiten waarin overheersende zeggenschap over het bestuur en het financiële beleid kan worden uitgeoefend, niet zijnde beleggingen, opgenomen door toepassing van de integrale methode van consolideren. Intercompany-transacties en onderliggende financiële verplichtingen worden daarbij geëlimineerd. Door te consolideren wordt door de juridische vorm van het kapitaalbelang heen gekeken en wordt direct inzicht gegeven in de financiële positie van de groep als geheel. Joint-ventures worden als een kapitaalbelang verwerkt.

Een lijst van directe kapitaalbelangen en meest significante in de consolidatie betrokken kapitaalbelangen is opgenomen in de rubriek Overige toelichtingen.

De waarden van de participaties in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivatenposities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheid zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Overige activa

De in de post overige activa en passiva begrepen immateriële vaste activa worden tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd onder aftrek van lineaire afschrijvingen, voor zover van toepassing, rekening houdend met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingstermijn is op de verwachte economische terugverdienperiode gebaseerd. In geval van acquisitie van een onderneming worden alle identificeerbare activa en passiva van de desbetreffende onderneming in de balans opgenomen tegen de actuele waarde op acquisitiedatum. Ontstane goodwill wordt bij eerste opname gewaardeerd als het verschil tussen de overnameprijs en de actuele waarde van de identificeerbare activa en passiva.

Derivatenposities van (klein)dochters, anders dan aangegaan in het kader van beleggingen, worden gewaardeerd tegen kostprijs met toepassing van de methodiek van kostprijs-hedge accounting.

Overige passiva

De onder de voorzieningen opgenomen voorziening belastinglatentie heeft betrekking op de uitgestelde belastingverplichtingen die voortvloeien uit tijdelijke verschillen tussen commerciële en fiscale vermogens. Bij de berekening wordt rekening gehouden met in komende jaren geldende tarieven, voor zover deze al zijn vastgesteld. Waardering geschiedt tegen nominale waarde.

De overige voorzieningen worden gewaardeerd op de contante waarde van de verwachte toekomstige uitgaven, rekening houdend met actuariële grondslagen voor zover relevant. De rekenrente wordt gebaseerd op de rentevoet ultimo jaar van hoogwaardige Nederlandse bedrijfsobligaties, rekening houdend met de resterende looptijd van de voorzieningen.

Voor voorzieningen met een verwachte looptijd langer dan 15 jaar wordt de rekenrente gebaseerd op langlopende staatsobligaties.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Mutatie voorziening verzekeringsverplichtingen

Onttrekking voor uitkeringen en kosten

De vrijval uit de voorziening verzekeringsverplichtingen voor uitkeringen en kosten wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de uitkeringen en kosten bij de berekening van deze voorziening was voorzien.

Wijziging actuariële grondslagen

Het effect van de aanpassing van de actuariële grondslagen op de voorziening verzekeringsverplichtingen wordt ultimo verslagperiode bepaald en in de staat van baten en lasten opgenomen.

Risicoparagraaf

In de enkelvoudige jaarrekening zijn de risico's die ABP als pensioenfonds loopt toegelicht. In de geconsolideerde jaarrekening komen ook de financiële posities naar voren van de entiteiten binnen de groep die via de integrale methode worden geconsolideerd. In hoofdlijnen betreft dit het uitvoeringsbedrijf, kapitaalbelangen waarin beleggingen zijn ondergebracht en APG Liquiditeitenbeheer BV (hierna: APG LB).

In aanvulling op de risicoparagraaf in de enkelvoudige jaarrekening wordt hierna ingegaan op de consolidatie van APG LB, het effect daarvan op de balans en het bijbehorende risicoprofiel, alsmede op de specifieke risico's van APG LB.

Algemeen

Vanaf december 2017 worden overschotten dan wel tekorten van de Fondsen voor Gemene Rekening (hierna: FGR's) geplaatst bij dan wel aangevuld door APG LB met behulp van deposito's. APG LB plaatst deze overschotten en tekorten door naar de pensioenfondsen.

De aandelen van APG LB zijn in handen van de bewaarschrijvingen van de FGR's. Omdat ABP (indirect) control heeft over APG LB is consolidatie noodzakelijk. Daarbij worden zowel de posities van ABP als de indirecte posities, via de FGR's met APG LB geëlimineerd.

De FGR's zijn beleggingenpools zonder rechtspersoonlijkheid waarin participanten naar evenredigheid van hun participaties een recht verkrijgen. De ene participant heeft geen zeggenschap of beleidsbepalende invloed over de activa van een andere participant. Een ieder kan uitstappen volgens van te voren bepaalde regels in de FGR documenten. De waarden van de participaties

in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivatenposities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheden zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Effect op de balans en het bijbehorend risicoprofiel

Het effect van de consolidatie op de balans en het bijbehorende risicoprofiel wordt in 2019 met name veroorzaakt door APG LB. De consolidatie van APG LB zorgt voor een stijging van de posten beleggingen en passiva beleggingen gerelateerd.

Ten opzichte van het risicoprofiel in de enkelvoudige balans leidt de consolidatie van APG LB niet tot een wezenlijk ander risicoprofiel. De taak is immers overschotten en tekorten van FGR's via deposito's te plaatsen bij dan wel aan te vullen door APG LB. APG LB plaatst deze deposito's door naar ABP en de andere deelnemende pensioenfondsen. APG LB verricht alleen transacties met deelnemende FGR's en pensioenfondsen.

Toelichting op de geconsolideerde balans

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

ACTIVA

Beleggingen (1)

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal 2020	Totaal 2019
Beginstand beleggingen	62.947	191.810	176.151	43.601	39.766	514.275	440.822
Verstrekkings/aankopen	5.293	11.918	60.955		23.417	101.583	92.192
Aflossingen/verkopen	-1.513	-16.747	-41.087		-18.770	-78.117	-89.094
Waardeontwikkeling*	-5.573	18.614	-126		-4.260	8.655	62.690
Overige mutaties	-832	5	-863	6.830	78	5.218	7.665
Eindstand beleggingen	60.322	205.600	195.030	50.431	40.231	551.614	514.275

* inclusief waardeontwikkeling tot het moment van verkoop

Beleggingen worden inclusief bijbehorende vorderingen, liquide middelen en schulden gepresenteerd. Beleggingen kunnen rechtstreeks worden aangehouden dan wel via participaties in door het uitvoeringsbedrijf opgerichte fondsen voor gemene rekening (FGR's).

In de post overige mutaties zijn begrepen de mutaties in de bij de beleggingen horende vorderingen, liquide middelen en schulden en de mutaties in de derivatenposities.

De waarden van de participaties in de FGR's zijn verantwoord bij de van toepassing zijnde beleggingscategorieën. De in de waarde van deze participaties begrepen positieve en negatieve derivaten- posities, kortgeldposities o/g, shortposities en schuld uit hoofde van ontvangen zekerheden zijn in lijn met de Richtlijn Pensioenfondsen (RJ 610.211) separaat in de balans verantwoord.

Van de eindstand in de beleggingen ad € 551,6 miljard (2019: € 514,2 miljard) is:

	31-12-2020	31-12-2019
Beursgenoteerd	369.272	343.914
Niet-beursgenoteerd	182.306	170.361

In de eindstand van de beleggingen ad € 551,6 miljard (2019: € 514,2 miljard) zijn begrepen:

	31-12-2020	31-12-2019
Vorderingen en overlopende activa	1.126	443
Verstreckte zekerheden	901	793
Kortgeldposities u/g (inclusief kortgeldposities in FGR)	23.397	15.827
Banktegoeden in rekening courant	89	886
Schulden en overlopende passiva	-458	-592
In beleggingen begrepen netto vlottend actief	25.055	17.357

In de post banktegoeden in rekening courant zijn begrepen saldi op margin accounts die in verband met futureposities worden aangehouden. Het betreft een bedrag van € 0,5 miljard (2019: € 0,4 miljard). Deze saldi staan niet ter vrije beschikking.

De in de beleggingen opgenomen schulden en overlopende passiva betreffen onder andere banksaldi met een debetsaldo van € 1,1 miljard (2019: € 0,1 miljard).

Beleggingen ten behoeve van regelingen voor deelnemers maken integraal onderdeel uit van de beleggingen.

Specificaties

In onderstaande tabellen is een specificatie opgenomen van de beleggingen naar categorie, regio en valuta (alle in miljoenen euro's). In de valutatablel is de post derivaten niet opgenomen. Deze wordt in een aparte tabel samen met derivaten negatief en de shortposities gepresenteerd.

Beleggingen naar categorie	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Basismaterialen	7	11.494	1.491	405	1.388	14.785	12.631
Hypotheke n.c.a.	-	-	17.766	25	-	17.791	22.291
Vastgoed	40.021	3.903	1.034	-	76	45.034	48.087
Nutsbedrijven	458	4.407	3.447	-	-	8.312	8.611
Telecommunicatie	1.377	4.564	4.561	-	-	10.502	10.564
Gezondheidszorg	230	22.022	4.069	-	72	26.393	22.447
Luxe goederen	735	29.332	3.240	-	4	33.311	28.269
Energie	5.523	5.991	2.811	918	1.063	16.306	18.044
Industriële bedrijven	11.182	20.110	3.131	-	-	34.423	31.969
Financiële instellingen	249	30.983	24.162	48.493	34.284	138.171	137.169
Dagelijkse goederen	-	15.262	1.394	566	817	18.039	17.309
Informatietechnologie	11	57.438	1.710	-	-	59.159	40.126
Overheid	529	94	126.214	24	2.527	129.388	116.758
Totaal beleggingen	60.322	205.600	195.030	50.431	40.231	551.614	514.275

Beleggingen naar regio	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten positief	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Nederland	4.095	2.610	13.142	3.659	5.614	29.120	26.910
EMU overig	15.320	18.930	78.171	37.885	9.854	160.160	122.940
Overig Europa	9.621	20.550	21.034	7.456	3.453	62.114	86.789
Noord-Amerika	17.206	107.543	62.811	1.370	18.515	207.445	194.497
Azië/Pacific	13.390	51.169	10.566	61	2.418	77.604	69.621
Overig	690	4.798	9.306	-	377	15.171	13.518
Totaal beleggingen	60.322	205.600	195.030	50.431	40.231	551.614	514.275

Beleggingen naar valuta, excl. derivaten	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Euro	21.228	23.703	99.355	15.408	159.694	152.505
Amerikaanse dollar	19.261	105.826	66.367	21.657	213.111	196.941
Britse pond	5.661	7.336	11.116	866	24.979	24.550
Australische dollar	3.378	2.672	1.482	1.008	8.540	8.355
Zwitserse frank	187	3.900	62	114	4.263	4.852
Hong Kong dollar	4.216	1.643	-	3	5.862	5.421
Canadese dollar	181	3.357	1.286	155	4.979	5.567
Yen	648	11.013	191	736	12.588	12.305
Overige	5.562	46.150	15.171	284	67.167	60.178
Totaal	60.322	205.600	195.030	40.231	501.183	470.674

Derivaten en shortposities naar valuta	Derivaten positief	Derivaten negatief	Shortposities	31-12-2020	31-12-2019
Euro	152.267	27.575	-	179.842	169.291
Amerikaanse dollar	-105.925	-12.626	-287	-118.838	-112.903
Britse pond	6.117	-24.725	-	-18.608	-17.126
Australische dollar	2.498	-7.329	-	-4.831	-4.550
Zwitserse frank	-1.770	-1.154	-	-2.924	-2.809
Hong Kong dollar	-14	-13	-	-27	-76
Canadese dollar	-630	-2.650	-	-3.280	-2.944
Yen	-3.728	-2.713	-	-6.441	-6.900
Overige	1.616	-1.163	-	453	102
Totaal	50.431	-24.798	-287	25.346	22.085

De valuta-verdeling van derivaten positief en negatief wordt mede beïnvloed door valuta-afdekposities. De verantwoording van deze posities betreft een momentopname. Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta's tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. Koop leidt tot een toename van de valutapositie, verkoop leidt tot een afname. In bovengenoemde tabel zijn beide posities weergegeven. De uiteindelijke standen zijn mede afhankelijk van de koersontwikkeling sinds het afsluiten van het contract.

Toelichtingen per categorie

De vastgoedbeleggingen omvatten beleggingen in:

Vastgoedbeleggingen	31-12-2020	31-12-2019
Woningen	12.110	13.012
Kantoren	3.682	5.406
Winkels	9.493	13.395
Industrieel	8.827	8.563
Hotels	1.464	2.201
Infrastructuur	16.243	15.691
Overig	8.503	4.679
Totaal vastgoedbeleggingen	60.322	62.947

In de post overig zijn begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen ad € 45 miljoen (2019: € 0,1 miljard).

De beleggingen in aandelen omvatten beleggingen in:

Aandelen	31-12-2020	31-12-2019
Ontwikkelde markten	132.966	125.995
Opkomende markten	41.230	39.692
Private equity	31.286	26.166
Overige activa en passiva	118	-43
Totaal beleggingen in aandelen	205.600	191.810

Private equity betreft met name aandelen in niet-beursgenoteerde ondernemingen, onder meer in de venture capital-sector. Er is voor € 4,3 miljard belegd in indirect investments (2019: € 4,8 miljard) en voor € 27,0 miljard in direct investments (2019: € 21,4 miljard).

De beleggingen in vastrentende waarden betreffen:

Vastrentende waarden	31-12-2020	31-12-2019
Obligaties	146.614	120.120
High yield credits	18.955	15.978
Indexobligaties	4.754	17.870
Onderhandse leningen	633	327
Hypothecaire leningen	14.724	18.543
Beleggingsfondsen	5.774	1.529
Overige activa en passiva	3.576	1.784
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.030	176.151

De shortpositie is ultimo 2020 € 287 miljoen (2019: 190 miljoen). De stand ultimo 2020 is verantwoord onder de balanspost passiva beleggingen-gerelateerd.

De opbouw van de post vastrentende waarden naar couponrente is als volgt:

Vastrentende waarden naar couponrente	31-12-2020	31-12-2019
< 0%	11.358	1.161
0%-1%	31.769	34.192
1%-2%	36.919	28.512
2%-3%	31.942	30.430
3%-4%	29.581	26.855
4%-5%	24.356	28.147
> 5%	23.331	25.325
Geen coupon	5.774	1.529
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.030	176.151

Op basis van de contractuele aflossingsdata kan de resterende looptijd van de beleggingen in vastrentende waarden als volgt worden weergegeven:

Vastrentende waarden naar looptijd	31-12-2020	31-12-2019
Korter dan één jaar	4.178	5.840
Vanaf één jaar tot vijf jaar	40.337	39.648
Langer dan vijf jaar	144.741	129.134
Geen looptijd	5.774	1.529
Totaal beleggingen in vastrentende waarden	195.030	176.151

De kredietwaardigheid van beleggingen in vastrentende waarden wordt veelal uitgedrukt in een credit rating.

De rating van de beleggingen in vastrentende waarden is te specificeren als volgt:

Rating vastrentende waarden	AAA	AA	A	BBB	<= BB	geen rating	Totaal
2020	33%	28%	11%	15%	10%	3%	100%
2019	33%	29%	11%	17%	9%	1%	100%

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat 72% (2019: 73%) van de beleggingen in vastrentende waarden een rating heeft van A of hoger.

Voor het bieden van inzicht in de kasstromen van de vastrentende waarden wordt veelal de duratie gebruikt. De duratie is een gemiddelde, gewogen looptijd van alle cash-flows (rente en aflossingen) van de renteproducten. De duratie van de vastrentende waarden bedraagt circa 9 jaar (2019: circa 8 jaar).

De samenstelling van de derivaten met een positieve actuele waarde is als volgt:

Derivaten	31-12-2020	31-12-2019
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	3.421	1.797
Cross currency swaps	-	-
Interest derivaten		
Renteswaps	43.476	39.381
Inflation linked swaps	1.487	1266
Futures vastrentende waarden	24	52
TBA's	25	4
Overige derivaten		
Credit default swaps	5	13
Overige swaps	-	-
Overige futures	1.993	1.088
Totaal derivaten met een positieve actuele waarde	50.431	43.601
waarvan: voor rekening verzekeringsbedrijf	-	0

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde van de balans gepresenteerd. De actuele waarde van derivaten is onder meer sterk afhankelijk van de stand van de (valuta)koersen en de rentes ultimo jaar ten opzichte van de (valuta)koersen en rentes op het moment van afsluiten van de derivatenposities.

Overige beleggingen	31-12-2020	31-12-2019
	40.194	39.766

Overige beleggingen betreffen beleggingen in hedgefondsstrategieën ad € 16,8 miljard (2019: € 20,9 miljard). Verder zijn onder deze post opgenomen beleggingen in commodities ad € 2,1 miljard (2019: € 3,3 miljard). De waarde van de in overige beleggingen begrepen overige activa en passiva inzake beleggingen bedraagt € 21,3 miljard (2019: € 15,5 miljard).

Overige activa (2)

	31-12-2020	31-12-2019
Deelnemingen	3	1
Immateriële vaste activa	2	2
Materiële vaste activa	88	94
Vorderingen en overlopende activa	1.286	1.315
Liquide middelen	790	800
Totaal overige activa	2.169	2.212

In de post liquide middelen zijn voor € 170 miljoen deposito's begrepen (2019: € 215 miljoen). Van de post liquide middelen staat een bedrag van € 8,0 miljoen niet ter vrije beschikking (2019: € 7,2 miljoen). Er zijn geen verdere zekerheden gesteld.

De materiële vaste activa bestaan uit:

Materiële vaste activa	31-12-2020	31-12-2019
Bedrijfsgebouwen	62	67
Overig	26	27
Totaal materiële vaste activa	88	94

De post bedrijfsgebouwen bestaat uit zowel bedrijfsgebouwen, met een geschatte economische levensduur van 30 jaar, en installaties met een geschatte economische levensduur van 15 jaar. De post overige betreft inventarissen en inrichtingen met een geschatte economische levensduur tussen 5 en 10 jaar, alsmede computers met een geschatte economische levensduur tussen 4 en 5 jaar.

De vorderingen en overlopende activa bestaan uit:

Vorderingen en overlopende activa	31-12-2020	31-12-2019
Vorderingen op werkgevers	895	892
Vorderingen inzake waarde-overnames	171	181
Vorderingen op deelnemers	2	3
Overige vorderingen	218	239
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.286	1.315

Onder de vorderingen zijn geen vorderingen opgenomen met een resterende looptijd langer dan één jaar (2019: nihil).

PASSIVA

Groepsvermogen (3)

	Eigen vermogen	Minderheidsbelang van derden	Totaal 2020	Totaal 2019
Beginstand groepsvermogen	-9.651	56	-9.595	-10.926
Fondsresultaat	-23.901	-	-23.901	1.361
Mutatie minderheidsbelang van derden in deelnemingen	-	-7	-7	-30
Eindstand groepsvermogen	-33.552	49	-33.503	-9.595

Als gevolg van de consolidatie is het groepsvermogen € 49 miljoen hoger dan het eigen vermogen in de enkelvoudige balans. Het verschil betreft het minderheidsbelang van derden in deelnemingen.

Bij dividenduitkeringen van APG Groep NV wordt rekening gehouden met restricties vanuit van toepassing zijnde wet- en regelgeving als MiFiD (Markets In Financial Instruments Directive).

Voorziening pensioenverplichtingen (4)

	31-12-2020	31-12-2019
Voorziening voor risico van het pensioenfonds	529.767	476.222
Voorziening voor risico deelnemers	98	108
Totaal voorziening pensioenverplichtingen	529.865	476.330

Voor een aanvullende toelichting op de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

Passiva beleggingen-gerelateerd (5)

	31-12-2020	31-12-2019
Ontvangen zekerheden	25.920	22.144
Shortposities	287	272
Kortgeld o/g	3.419	3.916
Derivaten	24.798	21.244
Totaal passiva beleggingen-gerelateerd	54.424	47.576

Ontvangen zekerheden betreffen borgstellingen voor aangegane transacties inzake derivaten.

In het kortgeld o/g ad € 3,4 miljard (2019: € 3,9 miljard) is voor € 0 miljard aan repo's begrepen (2019: € 0,7 miljard). Voor het aangaan van repo's wordt een vergoeding bedongen. Voor het risico van niet-teruglevering worden tijdelijk contanten verkregen.

Negatieve derivatenposities worden overeenkomstig de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving op de passiefzijde van de balans gepresenteerd. De negatieve derivatenposities zijn als volgt te specificeren:

Derivaten met een negatieve actuele waarde	31-12-2020	31-12-2019
Valuta derivaten		
Valutatermijncontracten	541	685
Interest derivaten		
Renteswaps	21.133	17.416
Inflation linked swaps	2.540	2.446
Futures vastrentende waarden	20	59
TBA's	3	4
Overige derivaten		
Credit default swaps	208	226
Overige futures	353	408
Totaal derivaten met een negatieve actuele waarde	24.798	21.244

Schulden en overige passiva (6)

	31-12-2020	31-12-2019
Voorzieningen	80	83
Langlopende schulden	11	11
Schulden inzake pensioenen	350	311
Overige schulden	2.556	1.771
Totaal schulden en overige passiva	2.997	2.176

Onder de schulden en overige passiva zijn, als onderdeel van de overige schulden, voor € 23 miljoen (2019: € 62 miljoen) posten verantwoord met een resterende looptijd langer dan één jaar. Er zijn geen zekerheden verstrekt.

Voorzieningen

De voorzieningen betreffen voornamelijk personeels-gerelateerde voorzieningen en de voorziening latente belastingen.

Langlopende schulden

Door consolidatie ontstaan voor in totaal € 11 miljoen (2019: € 11 miljoen) langlopende schulden. Dit betreft door kapitaalbelangen bij derden opgenomen leningen. Van de eindstand heeft € 10,9 miljoen een restlooptijd groter dan vijf jaar (2019: € 10,9 miljoen). Het rentepercentage is 7,25% per jaar (2019: 7,25% per jaar). Er zijn geen zekerheden gesteld.

Schulden inzake pensioenen

Van de schulden inzake pensioenen heeft een bedrag van € 320 miljoen (2019: € 303 miljoen) betrekking op schulden inzake belastingen en sociale lasten.

Overige schulden

De onder overige schulden verantwoorde post schuld voorwaardelijke inkoop ad € 2.044 miljoen (2019: € 1.369 miljoen) en verplichting aan Defensie ad € 4 miljoen (2019: € 44 miljoen) worden verder toegelicht in de toelichting op de balans in de enkelvoudige jaarrekening.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN VERPLICHTINGEN EN NIET IN DE BALANS OPGENOMEN ACTIVA

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

Voor beleggingen in vastgoed zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 9,5 miljard (2019: € 8,3 miljard).

Voor beleggingen in private equity zijn verplichtingen aangegaan om desgevraagd stortingen te verrichten. Per balansdatum bedragen deze € 20,0 miljard (2019: € 16,7 miljard).

Voor beleggingen in beleggingsfondsen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor € 2,4 miljard (2019: nihil).

Er zijn geen effecten verstrekt als collateral (2019: nihil) en geen effecten ontvangen als collateral (2019: € 0,2 miljard).

Er zijn voor € 1,0 miljard (2019: € 0,8 miljard) effecten verstrekt als initial margin. Verder zijn effecten ontvangen ter grootte van € 3,8 miljard (2019: € 1,2 miljard) en geen effecten verstrekt ter grootte (2019: € 0,7 miljard) in verband met repo's. Er is voor € 0,5 miljard (2019: € 0,4 miljard) cash verstrekt als initial margin in verband met derivaten.

Bij ABN-AMRO Bank NV is een intraday-faciliteit aangegaan van in totaal € 1,2 miljard (2019: € 0,8 miljard). Verder is bij ING een intraday-faciliteit van € 0,5 miljard (2019: € 0,4 miljard) afgesloten. Ultimo 2020 is op deze faciliteiten geen beroep gedaan. Voor deze overeenkomsten/faciliteiten zijn geen zekerheden afgegeven. APG Liquiditeitenbeheer B.V. heeft geen kredietfaciliteiten.

Voor overige beleggingen zijn per balansdatum verplichtingen aangegaan voor een bedrag € 3,1 miljard (2019: € 1,7 miljard).

Overige verplichtingen

Per balansdatum staat aan verplichtingen uit hoofde van lopende

huurcontracten ad € 164,2 miljoen open (2019: € 146,9 miljoen), waarvan € 14,9 miljoen verschuldigd binnen één jaar (2019: € 15,6 miljoen), € 59,6 miljoen verschuldigd tussen één en vijf jaren (2019: € 61 miljoen) en € 89,7 miljoen na vijf jaren (2019: € 70,3 miljoen).

Als onderdeel van het samen met de Universiteit van Maastricht en de Provincie Limburg opzetten van en investeren in de Brightlands Smart Services Campus in Heerlen zijn in 2015 langlopende contracten voor het afnemen van zakelijke dienstverlening aangegaan met twee contractpartijen. De verplichtingen uit hoofde van deze contracten bedragen € 4,7 miljoen (2019: € 69,6 miljoen) en moet worden afgenomen in de komende 5 jaar.

Ultimo verslagjaar zijn investeringsverplichtingen aangegaan voor hard- en software ad € 10,7 miljoen (2019: € 4,1 miljoen).

Per balansdatum staat aan verplichtingen uit hoofde van onderhoudscontracten en overige contracten € 32,5 miljoen open (2019: € 27,4 miljoen), waarvan € 11,8 miljoen (2019: € 10,0 miljoen) verschuldigd binnen 1 jaar en € 20,7 miljoen verschuldigd in de daarop volgende jaren (2019: € 17,4 miljoen).

De verplichtingen uit hoofde van langlopende autoleasecontracten bedragen € 7,8 miljoen (2019: € 7,1 miljoen), waarvan € 3,1 miljoen (2019: € 2,7 miljoen) verschuldigd binnen 1 jaar na afloop van het boekjaar en € 4,7 miljoen (2019: € 4,4 miljoen) verschuldigd tussen 1 en 5 jaar. In het verslagjaar zijn voor € 3,7 miljoen (2019: € 4,1 miljoen) leasekosten verantwoord. De leaseverplichting is door de leasemaatschappij bepaald op basis van de afschrijvingen verhoogd met een opslag voor brandstof, verzekeringen en onderhoud.

In 2018 is er een langlopend contract aangegaan voor de afname van zakelijke dienstverlening. De verplichting uit dit contact bedraagt ultimo 2020 € 1,6 miljoen (2019: € 2,9 miljoen), waarvan € 1,0 miljoen (2019: € 1,3 miljoen) verschuldigd binnen 1 jaar na afloop van het boekjaar en € 0,6 miljoen (2019: € 1,6 miljoen) tussen 1 en 5 jaar.

Voor de omzetbelasting is een fiscale eenheid gevormd. De fiscale eenheid bestaat uit ABP, APG Groep NV en de (klein)dochters van APG Groep NV. Binnen een dergelijke fiscale eenheid zijn de vennootschappen over en weer hoofdelijk aansprakelijk voor elkaars belastingschulden.

Toelichting op de geconsolideerde staat van baten en lasten

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

BATEN

Premiebijdragen (netto) (8)

	Totaal 2020	Totaal 2019
Pensioenfonds	11.631	11.041
Verzekeringsbedrijf	-	94
Totaal premiebijdragen (netto)	11.631	11.135

Beleggingsresultaten (netto) (9)

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	2020	2019
Directe resultaten	740	686	4.715	1.576	-86	7.631	7.779
Indirecte resultaten	-5.467	18.707	-11	12.913	-2.727	23.415	60.207
Kosten vermogensbeheer	-118	-113	-85	-3	-73	-392	-404
Totaal beleggingsresultaten (netto)	-4.845	19.280	4.619	14.486	-2.886	30.654	67.582

LASTEN

Pensioenen en uitkeringen (10)

	Totaal 2020	Totaal 2019
Pensioenen en uitkeringen pensioenfondsen	12.382	-11.597
Pensioenen en uitkeringen verzekeringsbedrijf	-	-83
Totaal pensioenen en uitkeringen	12.382	-11.680

De post pensioenen en uitkeringen betreft ouderdoms- en nabestaandenpensioen (OP/NP), arbeidsongeschiktheidspensioen (AOP: dat zijn AAOP, IP en HPT) en uitkeringen uit hoofde van leven- en schadeverzekeringsproducten.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen (11)

	2020	2019
Mutatie VPV	-53.535	-65.322

Voor een aanvullende toelichting op de mutatie voorziening pensioenverplichtingen wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige staat van baten en lasten.

Mutatie voorziening verzekeringsverplichtingen (12)

	2020	2019
Opbouw voorziening verzekeringsverplichtingen	-	-76
Rentetoevoeging	-	-60
Winstdeling/indexering	-	0
Onttrekking voor verzekeringsuitkeringen	-	48
Onttrekking voor kosten	-	4
Overige mutaties	-	4
Totaal mutatie voorziening verzekeringsverplichtingen	0	-80

Saldo overdracht van rechten (13)

	2020	2019
Saldo overdracht van rechten	-81	-169

Kosten pensioenbeheer en verzekeringen (netto) (14)

	2020	2019
Salarissen (inclusief sociale lasten)	-358	-338
Pensioenlasten	-35	-29
Overige personeelskosten	-41	-56
Afschrijvingen	-16	-17
Diensten van derden	-109	-114
Overige bedrijfskosten	-132	-133
Subtotaal	-691	-687
Af: opbrengsten uit werkzaamheden voor derden	222	231
Af: toerekening aan kosten vermogensbeheer	311	283
Kosten beheer pensioenen en verzekeringen (netto)	-158	-173

De post overige bedrijfskosten betreft voornamelijk automatiserings- en huisvestingskosten van het uitvoerings- en het verzekeringsbedrijf.

De omvang van het gemiddelde personeelsbestand in personen bedroeg:

	2020	2019
ABP	43	43
Geconsolideerde kapitaalbelangen (waarvan werkzaam in het buitenland)	3.013 228	2.940 194
Deze personen zijn werkzaam bij:		
- directies en staven	477	389
- bedrijfseenheden	2.335	2.243
- dienstverlenende eenheden	245	351

Het personeel van het fonds (ABP) en het personeel van het uitvoeringsbedrijf (APG) nemen deel aan de pensioenregeling van ABP dan wel het ondernemingspensioenfonds van APG. Voor beide regelingen geldt dat de werkgever geen verplichtingen heeft tot het doen van aanvullende bijdragen aan het fonds in het geval van tekorten, anders dan het voldoen van de jaarlijkse premiebijdragen. Uit dien hoofde kan worden volstaan met het verantwoorden van de premie als last.

De pensioenregeling van het ondernemingspensioenfonds Stichting Personeelspensioenfonds APG (PPF APG) is te kwalificeren als een middelloonregeling. Indexatie van de toegekende aanspraken en rechten vindt uitsluitend plaats indien de financiële positie van het fonds hiervoor ruimte laat. PPF APG heeft een uitvoeringsovereenkomst met de werkgevers afgesloten waarin de rechten en plichten zijn vastgelegd. Meer informatie, waaronder de financiële positie van het fonds, is terug te vinden op de website van PPF APG.

Gebeurtenissen na balansdatum

Aanpassing UFR

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR die tot 1 januari 2021 gold was gebaseerd op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 20-jaars forward rate, en heet daarom de UFR20.

In 2019 is door de Commissie Parameters een aangepaste UFR-methode geadviseerd, de UFR30. DNB heeft besloten de invoering van de nieuwe methode over vier jaar te spreiden, waarbij de eerste stap op 1 januari 2021 is gezet. Vanaf primo 2024 is dan de overstap op de nieuwe UFR30 compleet. De stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het drukkende effect van de nieuwe methode op de dekkingsgraden van de pensioenfondsen slechts geleidelijk tot uiting komt.

De eerste stap die op 1 januari 2021 is gezet houdt in dat de rentecurve wordt bepaald als een gewogen gemiddelde van de oude UFR20-curve en de nieuwe UFR30-curve. In de middeling telt de UFR20-curve nog voor driekwart mee, en de UFR30-curve voor een kwart. Het effect op de dekkingsgraad per jaareinde van deze rentewijziging was per 1 januari 2021 1.2 procentpunt. Als primo 2024 de laatste stap zal zijn gezet is de totale impact op de verplichtingen een stijging met 3.7 procentpunt bij een gelijkblijvende marktrente.

Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

De post geldmiddelen is als volgt te specificeren:

	31-12-2020	31-12-2019
Beleggingen	1.059	887
Overige activa	790	800
Totaal geldmiddelen	1.849	1.687

Kasstroom uit pensioenactiviteiten

De ontvangen premies in het kasstroomoverzicht bestaan uit de premiebijdragen van € 10.950 miljoen, de ontvangen premies inzake de schuld voorwaardelijke inkoop van € 681 miljoen, zoals verantwoord onder de schulden en overige passiva, en de dekking uit kostenopslag pensioenpremies ad € 110 miljoen.

De toename van de ontvangen premies in 2020 is met name te verklaren door de stijging van de premies OP/NP in 2019.

De toename van de betaalde pensioenuitkeringen wordt veroorzaakt door de toename van het aantal pensioengerechtigden.

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten

In het kasstroomoverzicht zijn kasstromen uit directe beleggingsopbrengsten en valutaresultaten op bankrekeningen opgenomen.

De post overige mutaties ontstaat door een aantal effecten. Enerzijds door mutaties in de balansposten ontvangen zekerheden en negatieve bankstanden. Anderzijds door valuta effecten en de methodiek van doorkijk in de beleggingspools.

Overige toelichtingen

(bedragen in miljoenen euro's, tenzij anders vermeld)

Overzicht van de in de consolidatie betrokken significante kapitaalbelangen

Onderstaande lijst is opgesteld op basis van de bepalingen van artikel 379 en 414 van BW2 Titel 9.

Entiteiten	Vestigingsplaats	Belang	Kernactiviteit	Verwerking in jaarrekening
Elkhorn Barges, Inc.	Wilmington, Delaware	58	Beleggen in private equity	Belegging
Externe Hypothecaire Beleggingen Heerlen B.V.	Heerlen	100	Houdstermaatschappij	Belegging
Kaena Capital Opportunities Corp	Wilmington, Delaware	56	Beleggen in private equity	Belegging
Klavier Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Limetree Investments Inc.	Wilmington, Delaware	100	Beleggen in private equity	Belegging
Lumbercy B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Malapolski Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Oiltree Investment Holding B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Olygia Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in vastrentende waarden	Belegging
Parijs Kantoren Fonds B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Physalis Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in commodities	Belegging
Portfolio AC GP B.V.	Heerlen	100	Beleggen in hedge funds	Belegging
Restalux B.V.	Amsterdam	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Telestes Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in hedge funds	Belegging
Timpani Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging

Entiteiten	Vestigingsplaats	Belang	Kernactiviteit	Verwerking in jaarrekening
ABP Life Cycle Holding B.V.	Heerlen	100	Houdstermaatschappij	Belegging
AlpInvest Partners CSI 2006 B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2006 B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2007 B.V.	Amsterdam	65	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners Primary Fund Inv. 2008 I B.V. (ABP)	Amsterdam	100	Beleggen in private equity	Belegging
AlpInvest Partners SL B.V.	Amsterdam	60	Beleggen in private equity	Belegging
APG Groep N.V.	Heerlen	92	Pensioenuitvoeringsorganisaties	Integrale consolidatie
- APG DWS en Fondsenbedrijf N.V.	Heerlen	100	Uitvoeringsbedrijf	Integrale consolidatie
• APG Service Partners B.V.	Heerlen	100	Uitvoeringsbedrijf	Integrale consolidatie
- APG Asset Management N.V.	Amsterdam	100	Uitvoeringsbedrijf	Integrale consolidatie
• APG Asset Management US Inc.	State of Delaware	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
• APG Investments Asia Ltd.	Hong Kong	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
•• APG Business Information Consultancy (Shanghai) Co. Ltd.	Shanghai	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
• APG Trading B.V.	Amsterdam	100	Uitvoeringsbedrijf	integrale consolidatie
- Entis Holding B.V.	Amsterdam	70	Belegging in een deelneming	Integrale consolidatie
• Entis B.V.	Utrecht	100	Advisering op het gebied van informatietechnologie	Integrale consolidatie
APG Liquiditeitenbeheer B.V.	Amsterdam	-*	Diensten ten aanzien van liquiditeitenbeheer	Integrale consolidatie
Aspendos Investments Holding B.V.	Heerlen	100	Beleggen in onroerend goed	Belegging
Drooge Vaate 1 N.V.	Amsterdam	100	Beleggen in infrastructuur	Belegging

* De aandelen zijn in het bezit van de stichtingen Bewaarneming Fondsen voor Gemene Rekening, waarin ABP in belangrijke mate participeert.

Een volledige lijst van kapitaalbelangen is gedeponerd bij de Kamer van Koophandel.

Vermelding accountantshonoraria

De honoraria van het netwerk van de externe onafhankelijke accountant van ABP zijn in onderstaande tabel opgenomen:

in miljoenen euro's

Honoraria accountant 2020	KPMG		Overig	Totaal KPMG-netwerk	Totaal KPMG-netwerk 2019
	Accountants NV	KPMG-netwerk			
Onderzoek van de jaarrekening	1,1	-	-	1,1	1,1
Andere controle- en Assurance/opdrachten	2,0	1,0	-	3,0	2,8
Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	-	-	-	-
Andere niet-controlediensten	-	-	-	-	-
Totaal	3,1	1,0	-	4,1	3,9

De honoraria van de externe onafhankelijke accountant van ABP voor onderzoek van de jaarrekening bedragen voor 2020 € 0,4 miljoen (2019: € 0,4 miljoen). De honoraria van de extern onafhankelijke accountant van APG Groep NV voor auditservices ten behoeve van de cliëntrapportages ABP en voor de FGR's bedragen voor 2020 € 2,8 miljoen (2019: € 2,6 miljoen). Deze bedragen zijn opgenomen in bovenstaande tabel.

Daarnaast bedraagt het honorarium van de externe onafhankelijke accountant van APG Groep NV voor auditservices ten behoeve van andere cliënten van APG Groep NV voor 2020 € 0,5 miljoen (2019: € 0,5 miljoen). Deze bedragen zijn niet opgenomen in bovenstaande tabel.

Bovenstaande bedragen zijn inclusief BTW en gebaseerd op de totale honoraria over het boekjaar waarop de jaarrekening betrekking heeft, ongeacht of de werkzaamheden reeds gedurende het boekjaar zijn verricht.

Ondertekening van de jaarrekening

Heerlen, 29 april 2021

Het bestuur:

Mevrouw CM Wortmann-Kool (voorzitter)

De heer A. Boonen

Mevrouw M Doornekamp

De heer P Fey

Mevrouw CM Mulder-Volkers

Mevrouw K Nauta

De heer AJM Sibbing

De heer M. Snel

De heer PA Stork

De heer XJ den Uyl

De heer A van Vliet

Raad van toezicht:

De heer HAJ Hannen (voorzitter)

De heer P de Groot

Mevrouw NCG Loonen

Mevrouw JFM van der Meer

Mevrouw CE Roozmond

Overige gegevens

Statutaire winstverdeling

In de statuten is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ABP te Heerlen is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ABP, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Aon Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 2.300.000.000. Met de accountant ben ik

overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 115.000.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten; het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede

het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen. Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Indien de beleidsdekkingsgraad ook per 31 december 2021 lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, en de aanwezige dekkingsgraad per 31 december 2021 ook lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, dan zal in 2022 op grond van de huidige wet- en regelgeving een kortingsmaatregel moeten worden uitgevoerd.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ABP is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangevane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Rotterdam, 29 april 2021

Drs. M. van de Velde AAG
verbonden aan Aon Nederland cv

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Pensioenfonds ABP

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ABP per 31 december 2020 en van het saldo van baten en lasten over 2020, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds ABP (hierna: 'de Stichting') te Heerlen gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de enkelvoudige en geconsolideerde balans per 31 december 2020;
- 2 de enkelvoudige en geconsolideerde staat van baten en lasten over 2020;
- 3 het kasstroomoverzicht over 2020; en
- 4 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Materialiteit

- Materialiteit van EUR 2,3 miljard
- Circa 0,5% van het beschikbaar vermogen

Groepscontrole

100% coverage

Kernpunten

- Waardering van beleggingen
- Waardering van voorziening pensioenverplichtingen

Oordeel

Goedkeurend

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 2,3 miljard (2019: EUR 2,0 miljard). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het beschikbaar vermogen per 31 december 2020 (circa 0,5%). Wij beschouwen het beschikbaar vermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het beschikbaar vermogen een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven EUR 115 miljoen rapporteren aan het bestuur en de Raad van Toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Groepscontrole, inclusief uitbesteding van bedrijfsprocessen aan de uitvoeringsorganisaties

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk APG Asset Management N.V. en APG Rechtenbeheer N.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisatie'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door APG Asset Management N.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door APG Rechtenbeheer N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisatie verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisatie, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3000A- en 3402 type II-) rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de uitvoeringsorganisatie met vertegenwoordigers van de uitvoeringsorganisatie. Op basis daarvan evalueren wij,

en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de Standaard 3000A- en 3402-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2020 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden inzake de jaarrekening door de accountant van de uitvoeringsorganisatie. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 2,3 miljard en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunten van onze controle.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant gereviewd en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergegevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

Onze focus op het risico van fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze doelstellingen

De doelstellingen van onze controle op het gebied van fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving zijn:

Met betrekking tot fraude:

- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten die het gevolg is van fraude;
- het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden ter verkrijging van voldoende en geschikte controle-informatie; en

— het op passende wijze inspelen op fraude of vermoede fraude die tijdens de controle wordt geïdentificeerd.

Met betrekking tot het niet-naleven van wet- en regelgeving:

- het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten als gevolg van het niet-naleven van wet- en regelgeving; en
- het verkrijgen van een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, rekening houdend met het toepasselijke wet- en regelgevingskader.

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving berust bij het bestuur, onder toezicht van de Raad van Toezicht.

Onze risicobeoordeling

Als onderdeel van onze risico-inschattingswerkzaamheden hebben wij frauderisicofactoren met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, het oneigenlijk toe-eigenen van activa en het risico op omkoping en corruptie in acht genomen. Wij hebben de frauderisicofactoren geëvalueerd om na te gaan of deze factoren duiden op een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude.

Daarnaast hebben we werkzaamheden uitgevoerd om inzicht te verkrijgen in de wet- en regelgeving die op de Stichting van toepassing is, hebben we het bestuur en de Raad van Toezicht verzocht om inlichtingen te verstrekken omtrent de naleving van dergelijke wet- en regelgeving en hebben we correspondentie met externe toezichthouders geïnspecteerd.

De potentiële impact van de geïdentificeerde wet- en regelgeving op de jaarrekening varieert aanzienlijk.

Ten eerste is de Stichting onderworpen aan wet- en regelgeving die direct van invloed is op de jaarrekening, inclusief de Pensioenwet en financiële verslaggeving (inclusief voor de Stichting specifieke wet- en regelgeving). Wij hebben de mate waarin aan deze wet- en regelgeving wordt voldaan vastgesteld als onderdeel van onze controlewerkzaamheden voor de relevante elementen in de jaarrekening en derhalve zijn er geen aanvullende controlewerkzaamheden nodig.

Ten tweede is de Stichting onderhevig aan diverse wet- en regelgeving waarbij niet-voldoen aan deze wet- en regelgeving indirect van invloed kan zijn op de jaarrekening ten aanzien van elementen verantwoord of toegelicht in de jaarrekening, of beide, bijvoorbeeld als gevolg van het ontvangen van boetes of claims. Wij hebben de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), de Wet verplichte

deelname in een bedrijfstakpensioenfonds (Wet Bpf 2000) en het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp) geïdentificeerd als wetgeving die indirect, redelijkerwijs een materiële impact op de jaarrekening zou kunnen hebben.

In overeenstemming met de controlestandaarden hebben wij het frauderisico met betrekking tot doorbreking van interne beheersingsmaatregelen door het bestuur (verondersteld risico) als enige frauderisico geïdentificeerd en geëvalueerd. We hebben het veronderstelde frauderisico met betrekking tot de opbrengstverantwoording weerlegd, omdat de mogelijkheden tot het materieel beïnvloeden van de opbrengstverantwoording beperkt zijn.

Het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude is besproken binnen het controleteam en wij bleven alert op aanwijzingen voor fraude en/of het niet-voldoen aan wet- en of regelgeving gedurende de controle.

Bij al onze controles hebben we aandacht besteed aan het risico dat het bestuur de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt, inclusief een onderzoek naar aanwijzingen van mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur, wat een risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude kan betekenen. We verwijzen naar de kernpunten van de controle, met hierin onze aanpak met betrekking tot gebieden met een hoger risico vanwege schattingen waarbij het bestuur zich baseert op significante oordeelsvorming.

We hebben onze risico-inschatting en controleaanpak gecommuniceerd aan het bestuur en de Raad van Toezicht. Onze controlewerkzaamheden verschillen van een specifiek forensisch fraudeonderzoek, dat vaak een meer diepgaand karakter heeft.

Onze controlewerkzaamheden

We hebben de volgende controlewerkzaamheden (niet uitputtend) uitgevoerd om in te spelen op de ingeschatte risico's:

- We hebben de opzet en het bestaan en, waar passend geacht, de werking getoetst van de interne beheersingsmaatregelen die het frauderisico dienen te mitigeren. In het geval van tekortkomingen in de fraudemitigerende interne beheersingsmaatregelen, hebben we aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden verricht welke zijn ingericht aan de hand van onze risico-inschatting.
- Wij hebben mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur geëvalueerd en (administratieve) journaalposten met een hoger frauderisico geïdentificeerd. Indien wij journaalposten met een verhoogd frauderisico hebben geïdentificeerd, hebben wij deze door middel van validatie van brondocumentatie gecontroleerd.
- Wij hebben zaken die zijn gerapporteerd via het incidentenregister van de Stichting geïdentificeerd.
- We hebben een zekere mate van elementen van onvoorspelbaarheid in onze controleaanpak opgenomen.

- We hebben de uitkomst van andere controlewerkzaamheden in overweging genomen en geëvalueerd of bevindingen dan wel afwijkingen indicatief waren voor fraude of niet-naleving van wet- en regelgeving. Indien dit het geval was, hebben wij onze beoordeling van de relevante risico's en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.
- We hebben controle-informatie verkregen met betrekking tot de naleving van die bepalingen van de wet- en regelgeving waarvan algemeen wordt aangenomen dat ze een direct effect hebben op de bepaling van materiële bedragen en toelichtingen in de jaarrekening.
- We hebben rekening gehouden met het effect van feitelijke, vermoede of geïdentificeerde risico's van niet-naleving van wet- en regelgeving als onderdeel van onze procedures voor de daarmee samenhangende posten in de jaarrekening.
- In het licht van mogelijke risico's op het gebied van belangenverstrengeling hebben wij nevenfuncties van het bestuur geëvalueerd en hebben daarbij aandacht besteed aan de governance.

Onze procedures om in te spelen op het geïdentificeerde risico op het gebied van fraude hebben niet geleid tot een 'kernpunt van de controle'.

Verder merken we op dat onze controle niet primair is opgezet om fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving te detecteren en dat het bestuur verantwoordelijk is voor de opzet van een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude, waaronder het voldoen aan wet- en regelgeving.

Hoe minder direct de gevolgen voor de financiële overzichten van het niet-voldoen aan indirecte wet- en regelgeving (onregelmatigheden) van invloed zijn op gebeurtenissen en transacties die in de jaarrekening tot uitdrukking komen, hoe minder waarschijnlijk het ook is dat de inherent beperkte controlewerkzaamheden, zoals vereist door de controlestandaarden, dit zouden identificeren. Bovendien bestaat er, zoals bij elke controle, een hoger risico op het niet-detecteren van onregelmatigheden indien deze het gevolg zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, opzettelijke onjuistheden, verkeerde representaties of de doorbreking van interne beheersmaatregelen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij aan het bestuur en de Raad van Toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. In onze controle en bij de bepaling en evaluatie van onze kernpunten hebben wij rekening gehouden met de potentiële effecten van COVID-19 op de Stichting en de jaarrekening. Dit heeft niet geleid tot een aanpassing of uitbreiding van onze kernpunten.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. De beleggingen van de Stichting bedragen circa 99,7% van het balanstotaal. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). Uit noot 1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor 75% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 8% van de beleggingen van de Stichting de waardering is gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en voor 17% op basis van waarderingsmodellen en – technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategorie is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormde de waardering van de beleggingen een kernpunt van onze controle.

In de toelichting op pagina's 152 tot en met 154 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor de waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij hebben de volgende werkzaamheden verricht:

- Wij hebben de grondslagen voor de waardering van deze beleggingen alsmede de verdere uitwerking van de waarderingsgrondslagen in het Handboek Waarderingen van de Stichting getoetst op basis van de wettelijke bepalingen en Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.
- Wij hebben de aanwezige interne beheersingsmaatregelen die de betrouwbaarheid van de waardering van deze beleggingen waarborgen getoetst.
- Wij hebben vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen en waarderingonzekerheid van deze beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle van deze beleggingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant van de uitvoeringsorganisatie besproken en een review op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben:

- gebruik gemaakt van Standaard 3402 type II-rapportages (waarbij een goedkeurend assurance rapport van de accountant is afgegeven), en deze geanalyseerd op scoping, eventuele bevindingen en de impact hiervan op de controlewerkzaamheden;

-
- de gecontroleerde rapportage waarin de beleggingen zijn opgenomen aangesloten met de financiële administratie en de jaarrekening;
 - vastgesteld dat de beleggingen gebaseerd op (afgeleide) marktnoteringen onderzocht zijn met gebruikmaking van een waarderingsspecialist. De waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderingen op basis van zelfstandig verkregen openbare marktinformatie van onafhankelijke bronnen;
 - vastgesteld dat voor beleggingen, waarvan de waardering is gebaseerd op netto contante waarde berekeningen en andere geschikte waarderingsspecialist. Hierbij zijn de geschiktheid van de gehanteerde rekenmodellen geëvalueerd, inputgegevens aangesloten met objectieve brongegevens en de rekenkundige juistheid getoetst. De brongegevens, waaronder marktgegevens, zijn kritisch beschouwd; en
 - vastgesteld dat beleggingen, waarvan de waardering is gebaseerd op door externe partijen opgeleverde periodieke schattingen van de waardering, getoetst zijn aan de hand van recente, door andere onafhankelijke accountants, gecontroleerde jaarrekeningen.
-

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderinggrondslagen en gehanteerde waarderingmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen.

Wij vinden dat de waardering van de beleggingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de beleggingen is toereikend.

Waardering van de voorziening pensioenverplichtingen

Omschrijving

De voorziening pensioenverplichtingen is een significante post op de balans van de Stichting die wordt gewaardeerd op reële waarde (marktwaarde). De waardering van de voorziening pensioenverplichtingen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming door het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de (beleids)dekkingsgraad vormt de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen een kernpunt van onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op pagina's 155 tot en met 156 de waarderinggrondslagen en veronderstellingen voor de voorziening pensioenverplichtingen opgenomen. Uit de toelichting op pagina 151 tot en met 152 blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden. In de risicoparagraaf is de gevoeligheid van de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor schattingen uiteengezet.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaaris over de te volgen aanpak, de attentiepunten en de uitkomsten. De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle van de voorzieningen pensioenverplichtingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden in het dossier van de certificerend actuaaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaaris. Tevens hebben wij de waarderingsgrondslagen en de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen in de jaarrekening geëvalueerd.

Onze observatie

Wij vinden dat de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen in de jaarrekening op aanvaardbare wijze is bepaald. De toelichting op de samenstelling en het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen is toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben een mindere diepgang dan onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Aanvullend daarop hebben wij expliciet aandacht besteed aan de transparantie omtrent de uitvoeringskosten. De Stichting geeft in het hoofdstuk 'Uitvoeringskosten' van het bestuursverslag inzicht in de kosten van pensioenbeheer, vermogensbeheer en transactiekosten, inclusief een toelichting welke aannames en schattingen zijn gedaan alsmede een verantwoording over de samenstelling van deze kosten.

De accountant van de uitvoeringsorganisatie heeft op onze instructies overeengekomen specifieke werkzaamheden verricht ten aanzien van de uitvoeringskosten en de bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het dossier van de accountant verricht.

Verder hebben wij de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de uitvoeringskosten binnen de uitgangspunten en berekeningsmethodiek van de Pensioenfederatie beoordeeld.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het Bestuur op 18 juni 2015 benoemd als accountant van de Stichting voor de controle van het boekjaar 2016 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van Organisaties van Openbaar Belang geleverd.

Verleende diensten

Wij hebben in de periode waarover onze wettelijke controle van de jaarrekening betrekking heeft, naast deze controle, de volgende diensten geleverd aan de Stichting en haar dochtermaatschappijen:

- andere controle- en assuranceopdrachten.

Deze werkzaamheden omvatten tevens de werkzaamheden uitgevoerd door de onafhankelijke accountant van APG Groep N.V.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van de genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze doelstelling is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze ongedeelde verantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van voldoende geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de onderdelen of activiteiten binnen de groep. In dat kader zijn wij ook verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole.

Wij communiceren met het bestuur en de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

In dit kader geven wij ook een verklaring aan de Audit Commissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van Organisaties van Openbaar Belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur en de Raad van Toezicht dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de Raad van Toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 29 april 2021

KPMG Accountants N.V.

W. Teeuwissen RA

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Pensioenfonds ABP

Onze conclusie

Wij hebben de informatie in de secties 'Beleggen in Nederland' (p.66) en 'Duurzaam en verantwoord beleggen' (p.68-81) in het Jaarverslag 2020 (hierna: 'het Verslag') van Stichting Pensioenfonds ABP (hierna: 'de Stichting') voor het jaar eindigend op 31 december 2020 beoordeeld. Een beoordeling is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid.

Op grond van onze werkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de informatie in de secties 'Beleggen in Nederland' (p.66) en 'Duurzaam en verantwoord beleggen' (p.68-81; hierna: 'de informatie over Verantwoord beleggen en Beleggen in Nederland') niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, is opgesteld in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie 'Rapportagecriteria' van ons rapport.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze beoordeling van het Verslag verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Verantwoordelijkheden van de accountant'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de 'Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten' (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de 'Verordening gedrags- en beroepsregels accountants' (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Rapportagecriteria

De informatie over Verantwoord beleggen en Beleggen in Nederland dient gelezen en begrepen te worden samen met de rapportagecriteria. De Stichting is verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze rapportagecriteria, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving.

De gehanteerde rapportagecriteria voor het opstellen van de informatie over Verantwoord beleggen en Beleggen in Nederland zijn ontleend aan de principes van de Sustainability Reporting Standards van het Global Reporting Initiative (GRI) aangevuld met door de Stichting zelf opgestelde rapportagecriteria.

Beperkingen in de reikwijdte van onze beoordeling

De verwijzingen naar externe bronnen of websites in het Verslag maken geen onderdeel uit van de informatie die door ons is beoordeeld. Wij verstrekken derhalve geen zekerheid over deze informatie.

In het Verslag is toekomstgerichte informatie opgenomen in de vorm van ambities, strategie, plannen, verwachtingen en risico-inschattingen. Inherent aan toekomstgerichte informatie is dat de werkelijke uitkomsten in de toekomst onzeker zijn. Wij geven geen zekerheid bij de veronderstellingen en de haalbaarheid van de in het Verslag opgenomen toekomstgerichte informatie.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de Raad van Toezicht van de Stichting

Het bestuur van de Stichting is verantwoordelijk voor het opstellen van de informatie over Verantwoord beleggen en Beleggen in Nederland - in overeenstemming met de gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht in de sectie 'Verslaggevingsrichtlijnen' van het Verslag, inclusief het identificeren van belanghebbenden en het bepalen van materiële onderwerpen. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van het Verslag en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in het hoofdstuk 'Over dit verslag'.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van het Verslag mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Verantwoordelijkheden van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een beoordeling dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en variëren in aard en timing van, en zijn ook geringer in omvang dan, die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een beoordeling is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een controle.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze verantwoord beleggen informatie nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze beoordelingswerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op onze conclusie.

Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Wij hebben deze beoordeling professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze beoordeling bestond onder andere uit:

- Het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante thema's en kwesties op het gebied van verantwoord beleggen en de kenmerken van de Stichting;
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte verslaggevingscriteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen daarover. Dit omvat het evalueren van de uitkomsten van de dialoog met belanghebbenden en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur;
- Het verkrijgen van inzicht in de rapporteringsprocessen die ten grondslag liggen aan de gerapporteerde informatie, inclusief het op hoofdlijnen kennis nemen van de interne beheersingsmaatregelen, voor zover relevant voor onze beoordeling;
- Het identificeren van gebieden in het Verslag met een hoger risico op misleidende of onevenwichtige informatie of afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude. Het op basis van deze risico-inschatting bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van de informatie in het Verslag.

Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:

- Het afnemen van interviews met relevante medewerkers bij de Stichting en haar uitvoerder APG verantwoordelijk voor het verantwoord beleggen beleid en de prestaties;
 - Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne controles op, en de consolidatie van gegevens in het Verslag;
 - Het verkrijgen van assurance-informatie dat de informatie in het Verslag aansluit op de onderliggende administraties van de Stichting;
 - Het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie.
- Het evalueren van de consistentie van het Verslag met de beoordeelde informatie over Verantwoord beleggen en Beleggen in Nederland;
- Het evalueren van de algehele presentatie, structuur en inhoud van het Verslag;
- Het overwegen of de informatie in het Verslag als geheel, inclusief de daarin opgenomen toelichtingen het beeld weergeeft in relatie tot het doel van de gehanteerde verslaggevingscriteria.

Wij communiceren met het bestuur van de Stichting onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de beoordeling en over de significante bevindingen die uit onze beoordeling naar voren zijn gekomen.

Utrecht, 29 april 2021

KPMG Accountants N.V.

W. Teeuwissen RA

Overige informatie

Personalia

In dit deel zijn de personalia van de leden van het bestuur opgenomen, met vermelding van hun nevenfuncties, naast het lidmaatschap van het Bestuur van Stichting Pensioenfonds ABP. Verder zijn de leden van de bestuurscommissies, de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan opgenomen.

Bestuur

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool, 1959

Voorzitter

Nevenfuncties

Lid raad van commissarissen Aegon NV, lid raad van toezicht Het Kadaster, voorzitter raad van toezicht Save the Children Nederland*, lid Jury Prix Veuve Cliquot zakenvrouw van het jaar*, lid van de Adviescommissie Kapitaalmarkten van AFM.

De heer A. Boonen, 1982

per 1-1-2021

Nevenfuncties

Pensioenbestuurder FNV, Bestuurslid Stichting Akzo Pensioenfonds, Kascommissie Deventer LTS (tot 1-7-2021).

Mevrouw M. Doornekamp, 1957

Nevenfuncties

Lid raad van toezicht Amsterdam Sinfonietta*, Voorzitter raad van toezicht Care Nederland*, Vice-voorzitter Stichting Aandelen Remeha, Directeur VRPF BV, bestuurslid Stichting Royal HaskoningDHV Nederland B.V., voorzitter algemeen en dagelijks bestuur Eumedion*, Voorzitter Raad van Commissarissen GGN Mastering Credit NV, Bestuurslid Geldersch Landschap en Kastelen*, Directeur beleggingsmaatschappij Buren BV, Lid stuurgroep Scale-Up financiering van Invest-NL.

De heer C. van Eykelenburg, 1952

tot 1-9-2020

Nevenfuncties

Voorzitter bestuur Willem Frederik Hermans Instituut*, voorzitter raad van commissarissen PriceWaterhouseCoopers Nederland BV.

De heer P. Fey, 1965

Nevenfuncties

Voorzitter CNV Overheid en Publieke Diensten, bestuurslid CNV Connectief, vice-voorzitter CNV Vakcentrale, vice-president CESI*, Raadslid van Sociaal Economische Raad (per 1-1-2020), bestuurslid van de Stichting van de Arbeid (per 1-1-2020), voorzitter van de Vereniging van Katholieke Maatschappelijke Organisaties (VKMO)* (tot 1-10-2020),

Mevrouw G.A.C. Leegwater, 1971

tot 1-11-2020

Nevenfuncties

Lid beleggingscommissie DNB (tot 1-11-2020), directeur Stichting Verenigd Bezit (tot 1-10-2020), Wetenschappelijk directeur certified pensioenexecutive vermogensbeheer ESAA, bestuurder Stichting Instituut GAK.

Mevrouw J. Meijer, 1955

tot 4-6-2020

Nevenfuncties

Bestuurslid Pensioenfederatie (tot 1-6-2020), Voorzitter a.i. Pensioenfederatie (per 1-6-2020), pensioenbestuurder FNV, voorzitter commissie van beroep ABP (tot 1-7-2020), lid ACOP bestuur (tot 1-9-2020), Committee on Workers Capital (CWC), Lid raad van commissarissen APG (per 5-9-2020).

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers, 1966

Nevenfuncties

Voorzitter van de Raad van Toezicht van het pensioenfonds Rijn- en Binnenvaart, niet-uitvoerend bestuurder Adelbert College te Wassenaar*, sleutelfunctiehouder interne audit PME, voorzitter Commissie van Beroep (per 1-7-2020).

Mevrouw K. Nauta, 1983

Nevenfuncties

Bestuurslid BPF Horeca en Catering, lid van de raad van toezicht van Pensioenfonds Thales.

De heer A.J.M. Sibbing, 1959

Nevenfuncties

Voorzitter raad van toezicht Rabo PGGM PPI, lid beleggingsadviescommissie Pensioenfonds Dierenartsen, regent/penningmeester Fonds Sluyterman van Loo.

De heer M. Snel, 1970

(per 1-9-2020)

Nevenfuncties

President Commissaris Royal IHC (2020), Voorzitter Mr. Hans van Mierlo Stichting, denktank voor het sociaal liberalisme (2020), Voorzitter raad van commissarissen Nationale Hypotheekgarantie (Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen) (2020).

De heer P.A. Stork, 1967

Nevenfuncties

Voorzitter beleggingsadviescommissie indexatiedepot CBR Pensioenfonds, Bestuurslid Stichting Bedrijfstak Pensioenfonds voor het Beroepsvervoer over de Weg, hoogleraar financiële markten en instrumenten aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

De heer X.J. den Uyl, 1953

Nevenfuncties

Werknemersvoorzitter pensioenfonds PWRI (per 1-1-2021), lid raad van toezicht Pensioenfonds Notariaat (tot 1-7-2020), lid raad van toezicht BPF Slagers (tot 1-4-2020), lid bestuur Principles Responsible Investment*.

De heer A. van Vliet, 1967

Nevenfuncties

Bestuurslid Het nederlandse pensioenfonds, bestuurslid Van Ravesteyn Fonds*, bestuurslid Stichting Pensioenfonds Hoogovens (tot 1-9-2020), lid Raad van Commissarissen Havensteder, Bestuurslid Pensioenfederatie (per 1-1-2021).

De heer J.P.C.M. van Zijl, 1952

Nevenfuncties

Voorzitter World Skills Netherlands, Voorzitter Stichting Willem Drees-lezing*, Voorzitter Parkinson Alliantie Nederland (2020).

De heer W. Bolhuis, 1986

trainee-bestuurder per 1-1-2020 t/m 31-12-2020

Nevenfuncties

Universitair docent economie Universiteit Leiden, Research Fellow E.M. Meijers Instituut, Colomniet RTL Nieuws, lid Adviesraad voor Sport Den Haag, bestuurslid Care4Neo, lid Redactie maandblad Socialisme & Democratie.

** de door middel van een asterisk aangeduide functies zijn onbezoldigd*

Auditcommissie

Mevrouw C.M. Mulder-Volkers (voorzitter)
 Mevrouw M. Doornekamp
 De heer P.J.H. Fey
 Mevrouw K. Nauta
 De heer P.A. Stork (vanaf 1-6-2020)
 De heer A. van Vliet (tot 1-6-2020)

Bestuurscommissie Pensioenbeleid

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool (voorzitter)
 De heer C. van Eykelenburg (tot 1-9-2020)
 De heer P.J.H. Fey
 Mevrouw J. Meijer (tot 4-6-2020)
 Mevrouw C.M. Mulder-Volkers
 Mevrouw K. Nauta
 De heer M. Snel (vanaf 1-9-2020)
 De heer A. van Vliet
 De heer J.P.C.M. van Zijl

Bestuurscommissie Beleggingsbeleid

Bestuursleden

Mevrouw G.A.C. Leegwater (voorzitter, tot 1-11-2020)
 Mevrouw M. Doornekamp
 De heer C. van Eykelenburg (tot 1-9-2020)
 Mevrouw J. Meijer (tot 4-6-2020)
 De heer A.J.M. Sibbing
 De heer M. Snel (vanaf 1-9-2020, voorzitter vanaf 1-11-2020)
 De heer P.A. Stork
 De heer X.J. den Uyl
 De heer A. van Vliet (vanaf 1-1-2021)

Externe leden

De heer P. Wennink, 1957 (tot 31-12-2020)

Bestuurscommissie Risico en Balans

De heer X.J. den Uyl (voorzitter)
 De heer A. Boonen
 Mevrouw G.A.C. Leegwater (tot 1-11-2020)
 De heer A.J.M. Sibbing
 De heer J.P.C.M. van Zijl
 De heer P.A. Stork (tot 1-6-2020)
 De heer A. van Vliet (vanaf 1-6-2020 tot 31-12-2020)

Remuneratiecommissie

Mevrouw C.M. Wortmann-Kool (voorzitter)
 De heer C. van Eykelenburg (tot 1-9-2020)
 Mevrouw J. Meijer (tot 4-6-2020)
 De heer M. Snel (vanaf 1-9-2020)
 De heer X.J. den Uyl
 De heer A. van Vliet (vanaf 4-6-2020)
 De heer J.P.C.M. van Zijl

Commissie van beroep

Bestuursleden

Mevrouw J. Meijer (voorzitter) (tot 1-7-2020)
 Mevrouw C.M. Mulder-Volkers (voorzitter, vanaf 1-7-2020)

Externe leden

De heer R. Barnhoorn, 1964
 De heer H.C.J.L. Borghouts, 1943
 De heer M. van Seventer, 1953
 Mevrouw E.S.M. van Zadelhoff, 1960

Verantwoordingsorgaan

Geleding werkgevers

De heer J. Bankert, 1956
 De heer R. Blankemeijer, 1966
 Mevrouw J.H. Boere, 1974
 De heer J.E. van der Boon, 1960
 De heer D.J. Diederix, 1952
 De heer A. Guijt, 1959
 Mevrouw L.F. de Haan, 1993
 De heer P.B.J. Huisman, 1964
 De heer A. Jonkman, 1959
 Mevrouw M.K.E. Linschoten, 1989
 De heer P.H. Seesing, 1974
 De heer R. Vermaat, 1983
 Mevrouw M.L.A. van der Wegen, 1963
 De heer V.P. Wongsowinangoen, 1973

Geleding actieve deelnemers

De heer A.J. Boekestijn, 1959
 Mevrouw M. van den Bosch, 1978
 De heer E.W.P. van Boven, 1957
 De heer R.G.M. Bronswijk, 1963
 De heer J.J. de Deken, 1963
 De heer P.A. Eijkelenkamp, 1961
 Mevrouw S. Faes, 1988
 Mevrouw J.E.M. van Langeraad-Goes, 1969
 Mevrouw L. den Hartog, 1984
 De heer J.A. van Nie, 1956
 Mevrouw M-L van Muijen, 1963
 De heer J. van Noortwijk, 1988
 Mevrouw I.M.M.A. Offermans, 1973
 Mevrouw M.N. Payton, 1985
 De heer P. van der Spoel, 1966

Mevrouw P.S. van Straten, 1980
 Mevrouw A.P. Tay, 1959
 De heer S.X. de Vrije, 1976

Geleding gepensioneerde deelnemers

Mevrouw M.J.J. de Boer, 1950
 Mevrouw J.A.R.M. van Egmond, 1951
 Mevrouw V.M.C. van Geen, 1946
 De heer W.F. Golta, 1946
 Mevrouw G. Gorter, 1953
 De heer A. de Graaf, 1947
 De heer B.M. Groen, 1952
 De heer J. van Harmelen, 1944
 De heer D.V. Hindriks, 1953
 De heer J.G.A. Leijh, 1949
 De heer B.M.S. van Praag, 1939
 De heer J.D. Smit, 1951
 De heer L. Weeren, 1952
 De heer H.E.J.J. van Wijck, 1944

Raad van Toezicht

De heer H.A.J. Hannen, 1948

(voorzitter)

De heer P. de Groot, 1958

Zelfstandig adviseur, bestuurder en toezichthouder, Lid raad van toezicht van Hypotheekfondsen Syntrus Achmea Real Estate & Finance, Voorzitter van de raad van toezicht Pensioenfonds Delta Lloyd, lid van het bestuur van Pensioenfonds Architectenbureaus, lid raad van commissarissen Woningborg B.V., extern lid Audit & Risk Committee Rabobank Pensioenfonds, Bestuurslid Pensioenfonds De Nederlandsche Bank.

Mevrouw N.C.G. Loonen, 1972

Lid raad van toezicht Rutgers, lid College van Toezicht Auteursrechten, Lid audit commissie IPPF (per 1-1-2020), Adviseur TOSCA (per 1-1-2021).

Mevrouw J.F.M. van der Meer, 1964

Onafhankelijk adviseur Itch Consultancy, extern lid Beleggingsadviescommissie Pensioenfonds Chemours Nederland (tot 3-2020), extern lid Auditcommissie Bedrijfstakpensioenfonds voor de Banden- en Wielenbranche, voorzitter RvT Algemeen Pensioenfonds KLM, bestuurslid Stichting Natuur- en Milieuwacht Berkel en Rodenrijs.

Mevrouw C.E. Roozmond, 1955

Niet uitvoerend bestuurslid ondernemingspensioenfonds ABN-AMRO, bestuurslid BPF Horeca en Catering, lid raad van toezicht Frits Goldschmeding stichting voor Mens, Werk en Economie.

Sleutelfunctiehouders***Actuariële functie***

M. Wiesemann, 1959

Interne Auditfunctie

F.A. Toebosch, 1968

Risicobeheerfunctie

A. Laghrich, 1979

Bestuursbureau***De heer H.J. van Wijnen, 1967***

algemeen directeur

Overige functies

Lid raad van toezicht (voorzitter auditcommissie) Theater en Kunstencentrum De Kom Nieuwegein, Lid raad van toezicht Maatschappij van Welstand, Voorzitter bestuur Stichting Eleven Floowers Foundation, Secretaris Stichting Ondersteuning Hervormd Vreeswijk, Secretaris Stichting Vrienden Lelie Zorggroep.

De heer R.L.S. Verjans, 1976

directeur bedrijfsvoering

Overige functies

Lid visitatiecommissie van de drie KLM Pensioenfondsen (Algemeen, Cabine en Vliegend) (tot 01-04-2020), lid visitatiecommissie stichting Pensioenfonds AC Nielsen.

Compliance officer

De heer B.H.G. Damoiseaux, 1982

Externe actuaris

Aon Nederland cv

Externe onafhankelijke accountant

KPMG Accountants NV

Afkortingen en begrippen

Afkortingen

AAOP	ABP ArbeidsOngeschiktheidsPensioen
AEP	ABP ExtraPensioen
AFUP	Aanvullende Flexibele Uitkering Politie
AIFMD	Alternative Investment Fund Managers Directive
AKP	ABP KeuzePensioen
ALM	Asset Liability Management
AOP	De arbeidsongeschiktheidspensioenen AAOP, HPT en IP
AOW	Algemene Ouderdomswet
APG	APG en dochters
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CEM	Cost Effectiveness Measurement
DNB	De Nederlandsche Bank
FGR	Door het uitvoeringsbedrijf beheerd fonds voor gemene rekening
FP	Flexibel Pensioen
FPU	Regeling Flexibel Pensioen en Uittreden

HPT	HerPlaatsingsToelage
ILB	Index Linked Bond
IP	InvalideitsPensioen
nFTK	nieuw Financieel ToetsingsKader
NP	NabestaandenPensioen
OP	OuderdomsPensioen
OTC	Over the Counter Transactie
PP	PartnerPensioen
Repo	Repurchase order
SLA	Service Level Agreement
TBA	To Be Announced
UPO	Uniform PensioenOverzicht
VPV	Voorziening PensioenVerplichtingen
VTN	VerzekeringsTechnisch Nadeel
VUT	Regeling Vervroegd UitTreden
VVP	Voorziening VerzekeringsverPlichtingen

Begrippen

ABP ExtraPensioen

De mogelijkheid om, binnen de fiscale ruimte voor pensioenopbouw, voor eigen rekening en risico belastingvrij te sparen voor een aanvulling op het pensioen, met een inleggarantie en een rendement gebaseerd op het rendement van ABP.

ABP KeuzePensioen

Pensioenproduct van ABP dat keuzemogelijkheden biedt ten aanzien van uitruil van ouderdoms- en partnerpensioen, de mogelijkheid van flexibilisering door de keuzemogelijkheid van parttime pensioen en de mogelijkheid te kiezen voor een hoog/laag constructie.

ABP Nettopensioen

Nettopensioen is een vrijwillige premieregeling waarmee pensioen kan worden opgebouwd over het pensioengevend salaris boven de fiscaal gefaciliteerde salarisgrens. De deelnemer kan ervoor kiezen om ouderdoms- en nabestaandenpensioen met beleggingskapitaal in te kopen bij pensionering en/of zich te verzekeren voor nabestaandenpensioen bij overlijden vóór pensionering.

Absolute return strategies

Een beleggingsstrategie die gericht is op het, ongeacht de marktsituatie, behalen van een positief rendement.

Actief risico

Het verschil in samenstelling tussen de feitelijke beleggingsportefeuille en de normportefeuille.

Actieve deelnemer

De werknemer die op grond van een pensioenovereenkomst pensioenaanspraken verwerft jegens een pensioenuitvoerder.

Actuele waarde

De reële waarde als bedoeld in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Alternative Investment Fund Managers Directive

Een Europese richtlijn die geharmoniseerde regels introduceert waaraan beheerders van alternatieve beleggingsinstellingen vanaf 22 juli 2013 moeten voldoen.

Asset

Beleggingscategorie.

Asset Backed Securities (ABS)

Gesecuritiseerde schuldvorderingen van financiële instellingen uit hoofde van activa die omgezet zijn in obligaties en vrij verhandelbaar zijn.

Asset Liability Management

Analyse van de onderlinge samenhang van de ontwikkeling van beleggingen (assets) en verplichtingen (liabilities) ter toetsing van het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid.

Backservice

Verhoging van pensioenaanspraken over achterliggende dienstjaren bij verhoging van de pensioengrondslag.

Basispunt

Een honderdste procent (0,01%).

Beklemde reserve

Reserve die niet voor uitkering in aanmerking komt.

Beleidsdekkingsgraad

Het 12 maands voortschrijdende gemiddelde van de nominale dekkingsgraden, berekend op basis van de door DNB gepubliceerde rekenrentes. De beleidsdekkingsgraad dient als basis van door het bestuur te nemen beleidsmatige beslissingen, zoals het vaststellen van premie, indexatie en dergelijke.

Benchmark

Norm waarmee kosten en prestaties van instellingen uit dezelfde sector worden vergeleken.

Beschikbaar vermogen

Het saldo van het totaal van de activa minus de posten passiva beleggingen gerelateerd, overige passiva en de bestemmingsreserves (onderdeel van het eigen vermogen).

Broker quotes

Waarderingen verstrekt door een deskundig tussenpersoon die handelt in de betreffende titel en daarbij gebruik maakt van beschikbare marktinformatie.

Cash collateral

Ontvangen zekerheden in contanten.

Collateralfonds

Fonds waarin verkregen en verstrekte zekerheden (obligaties of contanten) zijn ondergebracht.

Commodities

Beleggingen in goederen en grondstoffen (verbruiksartikelen).

Compliance

Handelen in overeenstemming met (in- en externe) wet- en regelgeving en integriteitsbeleid.

Cross currency swap

Een overeenkomst om rentestromen in verschillende valuta te ruilen zonder uitwisseling van de hoofdsommen zelf.

De Eerlijke Pensioenwijzer

Een gezamenlijk initiatief van Amnesty International, Milieudefensie, Oxfam Novib, PAX en World Animal Protection, dat het beleggingsbeleid van pensioenfondsen beoordeelt, vooral op het gebied van mens, dier en milieu.

Deelnemers

De totale groep van actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Dekkingsgraad

De mate waarin de toegezegde pensioenverplichtingen zijn gedekt door het beschikbaar vermogen.

Derivaten

Financiële instrumenten die worden gebruikt voor het beheersen van balans en beleggingsrisico's en het realiseren van de strategische beleggingsmix.

Disconteringsvoet

De rentevoet op basis waarvan toekomstige lasten (of baten) contant worden gemaakt.

Duratie

Gewogen gemiddelde looptijd van een belegging of verplichting rekening houdend met de momenten van de geldstromen.

Duurzaam en verantwoord beleggen

Een manier van beleggen waarbij duurzaamheidsaspecten en criteria voor verantwoord ondernemen volledig zijn geïntegreerd in de beleggingsbeslissingen.

Eigen vermogen

Het overblijvend belang in de activa nadat de voorziening pensioenverplichtingen, passiva beleggingen gerelateerd en de overige passiva daarop in mindering zijn gebracht.

Exposure

Actuele waarde van een asset of in het geval van derivaten de waarde van de onderliggende asset.

Forward rente

Een geldmarktderivaat dat ingezet wordt om rentekosten of renteopbrengsten te fixeren door met elkaar af te spreken welke rente over een bepaalde tijd zal worden gehanteerd.

Future

Op de beurs verhandeld termijncontract met verplichte levering van de onderliggende waarden in de toekomst tegen een vooraf vastgestelde prijs.

Geamortiseerde kostprijs

Bedrag waarvoor het tot einde looptijd aangehouden financieel actief of de financiële verplichting in de balans wordt gewaardeerd, door rekening te houden met (dis)agio.

Gedempte kostendekkende premie

De kostendekkende premie berekend op basis van een verwacht reëel beleggingsrendement.

Generatiepact

Regelingen met het doel om oudere medewerkers minder te laten werken tegen een gedeeltelijke financiële compensatie waardoor ruimte ontstaat om jongere medewerkers te werven.

Gewezen deelnemers

De werknemer of gewezen werknemer door wie op grond van een pensioenovereenkomst geen pensioen meer wordt verworven en die bij beëindiging van de deelneming een pensioenaanspraak heeft behouden jegens een pensioenuitvoerder.

Groepsvermogen

Eigen vermogen verhoogd met minderheidsbelang van derden in de deelnemingen.

Global Reporting Initiative (GRI)

GRI is een internationale organisatie die richtlijnen voor duurzaamheidsverslaggeving opstelt. In een duurzaamheidsverslag en in een geïntegreerd verslag communiceert een organisatie publiekelijk over haar economische, milieu- en sociale prestaties.

Hedgefondsen

Beleggingsfondsen die op basis van een vastgelegde strategie proberen een positief rendement te behalen onafhankelijk van het marktrendement. Het zijn vaak fondsen met een besloten karakter die met geleend geld opereren en gebruikmaken van afgeleide producten (derivaten).

High yield

Hoog renderende belegging met bijbehorend hoog risicoprofiel.

International Integrated Reporting Council (IIRC)

De IIRC is een wereldwijde non-profit organisatie die een standaard heeft ontwikkeld voor bedrijven, die zich willen verantwoorden over de waarde die ze als bedrijf toevoegen op deze wereld. De standaard is daarbij gericht op verslaggeving.

Indexatie

Aanpassing van de toegezegde pensioenrechten aan de algemene loonontwikkeling in enig jaar. De indexatie is strikt voorwaardelijk.

Index Linked Bond

Een indexobligatie die een rente oplevert die mede is gebaseerd op de omvang van de inflatie.

Indexobligatie

Obligatie waarvan de couponbetaling wordt gecorrigeerd voor de inflatie.

Inflatie

Een stijging van het algemene prijspeil in een economie.

Initial margin

Bedrag dat bij het openen van een derivatenpositie ter dekking moet worden aangehouden.

Integrated reporting

Integrated reporting is een manier van rapporteren, waarin financiële en niet-financiële informatie op een bondige manier en in samenhang worden samengebracht in één verslag en waarin organisaties aangeven hoe zij duurzaam opereren en hoe strategie, governance, prestaties en vooruitzichten (maatschappelijke) waarde opleveren voor de korte, middellange en lange termijn.

Intraday faciliteit

Kortlopende vermogenstitels die binnen een dag afgerekend worden.

ISAE 3402

International Standard for Assurance Engagements 3402.

Kortgeld o/g respectievelijk u/g

Kortgeld opgenomen (schuld) of uitgezet (vordering) bij een financiële instelling.

Kostendekkende premie

Actuarieel benodigde premie voor inkoop van onvoorwaardelijke verplichtingen plus opslagen voor kosten pensioenbeheer, in stand houden van de vereiste solvabiliteit en (indien van toepassing) voor de financiering van voorwaardelijke indexatie.

Margin call

Bijstorting van zekerheden als (extra) dekking voor een aangeane positie.

Mortgage Backed Securities (MBS)

Gesecuritiseerde schuldvorderingen van hypotheekverstrekkers uit hoofde van verstrekte hypotheken die omgezet zijn in obligaties en vrij verhandelbaar zijn.

Nominaal

Uitgedrukt in geldwaarde of procenten zonder rekening te houden met toekomstige loon of prijsinflatie.

Normportefeuille

De vooraf gedefinieerde samenstelling van de beleggingsportefeuille met bijbehorende benchmarks, waaraan de behaalde beleggingsrendementen achteraf worden getoetst.

Overlay

Het via overkoepelend beheer sturen van posities over alle portefeuilles heen (bijvoorbeeld valutaposities).

Over the counter transactie

Transactie die niet via de beurs verloopt, maar die direct tussen 2 partijen wordt afgesloten.

Pensioengerechtigde

Persoon voor wie op grond van een pensioenovereenkomst het pensioen is ingegaan.

Private equity

Participatie in het risicodragend vermogen van een niet beursgenoteerde onderneming.

Rating

De uitkomst van een beoordeling van de kredietwaardigheid van een tegenpartij.

Reëel rendement

Nominaal rendement gecorrigeerd voor de looninflatie.

Reële dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de bezittingen van een pensioenfonds en de pensioenverplichtingen. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting.

Rekenrente

De door DNB gepubliceerde rente op basis waarvan de waarde van de voorziening pensioenverplichting wordt berekend.

Repurchase order

Overeenkomst waarbij tegen een vooraf gestelde aan- of verkoopprijs en tijdstip stukken worden uitgewisseld met behoud van economisch risico.

Shortpositie

Een positie waarbij een verplichting is aangegaan om in de toekomst stukken te leveren zonder de stukken te bezitten op het moment van aangaan van de verplichting, waarbij het tegenpartijrisico wordt gemitigeerd met behulp van onderpand.

Spread

Het rendementsverschil tussen twee vermogenstitels.

Swap

Een derivaat waarbij partijen kasstromen of risico's onderling uitwisselen.

Swaprente

Het tarief waartegen op de geld- en kapitaalmarkt leningen met verschillende looptijden kan worden geruild.

TBA

Een forward op een mortgage backed security (MBS).

Tegenpartijrisico

Risico dat onze tegenpartijen niet voldoen aan hun verplichtingen jegens ABP.

Toekomstige bestendige indexatie

Het verlenen van indexatie als percentage van de ambitie van gerealiseerde prijsinflatie, zodanig dat ditzelfde percentage van de prijsinflatie naar verwachting ook in de toekomst als indexatie kan worden verleend.

Toekomstige bestendige indexatie dekkingsgraad

Het niveau van de beleidsdekkingsgraad, waarbij volledige toekomstbestendige indexatie kan worden verleend conform de ambitie van prijsinflatie. Dit betekent dat 100% van de gerealiseerde prijsinflatie als indexatie kan worden verleend.

Tracking error

Het verschil in rendement tussen de portefeuille en de benchmark.

Uitvoeringsbedrijf

Het bedrijf waaraan ABP de uitvoering van pensioenbeheer, vermogensbeheer en bestuursondersteuning heeft uitbesteed, te weten APG.

Uniform pensioenoverzicht

Het format van het pensioenoverzicht waarin de uitkeringen bij pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid door alle pensioenfondsen eenduidig wordt gepresenteerd.

Valutatermijncontracten

Een valutatermijncontract is een overeenkomst om op een toekomstig tijdstip vreemde valuta tegen een afgesproken koers en hoeveelheid aan te kopen of te verkopen. De afgesproken koers is opgebouwd uit een koers op het moment van afsluiten, de spotkoers, en een opslag. De opslag is gebaseerd op het renteverhaal tussen de twee betrokken valuta's.

Vastgoedfondsen

Beleggingsfondsen waarvan het kapitaal is belegd in vastgoed.

Vastrentende waarden

Beleggingen met een vaste looptijd en een overeengekomen plan van rente en aflossing, zoals onderhandse leningen, obligaties en hypothecaire leningen.

Verbonden partij

Een verbonden partij is een natuurlijke persoon of entiteit die verbonden is met de entiteit die haar jaarrekening opstelt.

Volatiel

De mate van beweeglijkheid van de waarde van een financieel product.

Voorziening pensioenverplichtingen

De contante waarde van alle verwachte toekomstige pensioenuitkeringen voortvloeiend uit de aanspraken van zowel actieven en slapers als gepensioneerden. In wettelijke context wordt hiervoor ook wel de term technische voorziening gebruikt.

Voorziening verzekeringsverplichtingen

De contante waarde van alle verwachte toekomstige verzekeringsverplichtingen voortvloeiend uit aanspraken van polishouders. In wettelijke context wordt hiervoor ook wel de term technische voorziening gebruikt.

Zakelijke waarden

Beleggingen in aandelen, private equity, commodities en onroerend goed.

Z-score

Maatstaf die het verschil meet tussen het feitelijk behaalde rendement en het rendement van de vooraf gedefinieerde normportefeuille, rekening houdend met kosten.

Pensioenfonds ABP
Postbus 4806
6401 JL Heerlen
www.abp.nl
© 2021 | Pensioenfonds ABP

Vragen en opmerkingen

Wanneer u vragen en/of opmerkingen heeft over ons jaarverslag, verzoeken wij u contact met ons op te nemen via jaarverslag@abp.nl.

Colofon

Teksten en redactie

ABP
APG
Van Enk Communicatie – Leiden

Creatief concept en vormgeving

CF Report – Amsterdam
Dit jaarverslag is tot stand gekomen in ART

Advies en projectondersteuning

Report Company – Soest